

สวรรค์บ้านใต้

มาเรียงหน้ากระดานต้อนรับคนละท้องถิ่นในหน้าอนุทินพื้นที่ภาคใต้

2555-2556

สสส

ถอดความโดย.. ผศ.ดร.พงศ์เทพ สุธีรัฐฉวี
ถึงนโดง.. กนอม พุนท์ธีร์

สวรรค์บ้านใต้

บทเรียงนการกับเดลิออนชุมชน

และท้องถิ่นให้หน้าอสูในพื้นที่ภาคใต้

2555-2556

ผู้สังเคราะห์ :

ผศ.ดร.พงศ์เทพ สุธีรัฐฉิ

ถนอม ขุนเพ็ชร

ผู้เขียน :

ถนอม ขุนเพ็ชร

บรรณาธิการ :

ผศ.ดร.พงศ์เทพ สุธีรัฐฉิ

ปรืดาร์ตัน ศรีทรานนท์กุล

วินิจ ชุมนุรักษ์

จัดพิมพ์โดย :

สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชั้น 10 อาคารศูนย์ทรัพยากรการเรียนรู้ และอาคารบริหารวิชาการ

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110

โทรศัพท์ 074-282902 แฟกซ์ 074-282901

ปก/รูปเล่ม : ฝนพรหม อินทรนิवास

ISBN : 978-616-271-133-6

พิมพ์ครั้งแรก : กันยายน 2556

จำนวน : 800 เล่ม

คำนำ

“หมู่ 7 ยิ่งเป็นที่รู้จักกันในปัญหายาเสพติดจนได้รับการขนานนามว่า ซอยนรก มีคณะทำงานที่บอกว่าจะเปลี่ยนชื่อเป็นซอยสวรรค์ให้ได้”

คำกล่าวของอับดุลลาตีฟ ขาวสะอาด จากเรื่อง “ความเอื้ออาทรแห่ง ซอยนรก” ที่ท่านกำลังจะพลิกอ่านได้ภายในเล่ม สะท้อนให้เห็นว่าท่ามกลาง ปัญหาหนักหน่วงเพียงใด ย่อมเต็มเปี่ยมด้วยพลังแห่งความหวังอยู่เสมอ

ลักษณะเช่นนี้สะท้อนอยู่ทั่วไปในแผ่นดินใต้ ผ่านบทเรียนจากการขับเคลื่อนไปสู่การเป็นชุมชนสุขภาวะ ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนัก สร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ สร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ปี 2555-2556

หลายพื้นที่ต่างใช้กระบวนการทางชุมชนฟื้นฟูของสังคมที่มีอยู่ ยึดหลักการเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง ร่วมคิด ร่วมเรียนรู้สู่การปฏิบัติ สร้างกระบวนการเรียนรู้และการจัดการองค์ความรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย ตามภูมิสังคมที่เหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตบนฐานทรัพยากร ภูมิปัญญา และวิถีวัฒนธรรมชุมชน

ขณะเดียวกันยังส่งเสริมให้เกิดคุณธรรม จริยธรรม มีความรัก ความเอื้ออาทร มีความสามัคคี เสียสละ มุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองและผู้อื่น อีกทั้งยังนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของคน ในชุมชน สามารถบริหารจัดการใช้ประโยชน์จากทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทาง สังคม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างมีคุณภาพ สอดคล้องเชื่อมโยงกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมชุมชน เพิ่มพูน ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดทางสังคมระหว่างผู้คนทั้งภายในและภายนอกชุมชน

หลากหลายมิติเชื่อมโยงเนื้อแท้ของความจริงอันงดงาม ดูกดังเว็บไซต์รายงาน
ผลของการขับเคลื่อนโครงการภาคใต้ใช้ชื่อ www.happynetwork.org
บ่งบอกความเป็นเครือข่ายสายใยแห่งความสุข ร่วมสร้างสังคมให้น่าอยู่
เมื่อเดินไปถึงจุดหมาย สวรรค์ก็มาอยู่บนผืนดินแห่งนี้ได้

“อับดุลลาตีป” ประเมินว่าหลังทำหลายกิจกรรมในช่วงที่ผ่านมา
เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างกับชุมชนยิ่งอ ทุกคนเริ่มหันหน้ากลับมา
ช่วยเหลือกัน มีความสุขทางกาย ใจและสิ่งแวดล้อม สภาพความเป็นอยู่
ของคน เขาคิดว่าถ้าชุมชนยึดความสุขต้องยึดหลักศาสนาที่ว่า “ฮายาตุลตอ
ยิบะห์” หมายถึงหลักสร้างสุข และ “บาลดาตุลตอยิบะห์” คือหลักชุมชน
น่าอยู่ สองคำนี้สามารถนำมาใช้สร้างชุมชนแห่งความเอื้ออาทร ความรัก
ความเมตตา

ขออย่าว่าความสุขดีค่าเป็นเงินไม่ได้ ส่วนเงินถ้านำมาใช้ก็เป็นแค่
เครื่องมือ

สุดท้ายผู้เขียนขอขอบคุณอย่างสูงต่อคณะทำงานและเครือข่าย
สุขภาวะภาคใต้ที่มีส่วนสำคัญในการผลักดันและสนับสนุนให้เกิดการจัดพิมพ์
หนังสือเล่มนี้จนสำเร็จลุล่วง

เหมือนคำกล่าวของคนยิ่งอคนหนึ่งที่บอกว่า “ต้นไม้ที่ปลูกแล้วต้อง
รดน้ำต่อไป ให้เติบโต”

ขอให้ทุกท่านอ่านอย่างมีความสุข

คณะผู้จัดทำ

กันยายน 2556

สารบัญ

1.	Happy network : นวัตกรรมรายงานผลแบบโปร่งใส	6
2.	ขยะคลองรี : วิธีจัดการโดยคู่มือประเมิน	11
3.	ขยะคลองแะ : บทเรียนชาวบ้านนำการเมือง	18
4.	ขยะ “นะญิส” ต้นน้ำนครธรรม สะท้อนภาพอยู่ร่วมไทยพุทธ-มุสลิม	24
5.	กลวิธีสร้างความร่วมมือ “ดึงคนไม่ร่วมมือมาเป็นพวก”	30
6.	ค่านิยมใหม่ ณ หมู่บ้านเกษตรอินทรีย์ เลิกนิทานแม่หม้าย-ดริบของนุหรี	35
7.	ต่อลมหายใจสุดท้ายให้ “คลุ้ม”	42
8.	วัดเลียบพอเพียง ธนาคารเมล็ดพันธุ์ สู่ท้องเที่ยวเชิงเกษตร	47
9.	พลิกกิจกรรมอนุรักษ์ สู่...Story ท่องเที่ยวบ้านแหลม	54
10.	โอกาสแห่งนักสู้กองขยะ	61
11.	ปั่นรถถีบเก็บขยะ ปลุกกระแสสวนกวัดน่าอยู่	68
12.	“ผู้ใหญ่ถนอม” ภารกิจทางคืนผืนป่าปะทิว	74
13.	ทำนาขวางสนามกอล์ฟ	79
14.	ชุมชนสวนป่า บนวิถีสืบทอดเจตนาอนุรักษ์ต้นน้ำ	87
15.	ฝ่าวิกฤติขยะเกาะนุโหล่น บนความร่วมมืออุรักลาโว้ย	94
16.	พวงน้อย : แกนนำปริญญาโทแห่งป่าสาคร	101

17.	อนุรักษ์ป่า = เลิกบุหรี เหตุเกิดที่บ้านชุมโค	108
18.	ผู้ใหญ่บ้านหญิงแห่งชุมชนมุสลิมปะทิว	114
19.	รักษ์ “อ่าวทุ่งน้ย” แรงแบบดาลใจจากคนรัก	121
20.	สำนักรักลูกชก	128
21.	พลิกหมู่บ้านขัดแย้ง สู่แหล่งท่องเที่ยวสมุนไพโร	134
22.	“สภาชุมชน” ขับเคลื่อนหมู่บ้านพุทธ-มุสลิม	141
23.	สาวอีสาน : ฟันภูมิปัญญาได้	146
24.	สืบสานภูมิปัญญาป้อนจีสัสต์	153
25.	ขยะหน้าด่านรถไฟ ปัญหานักใจชาวท่าแขก	157
23.	หญิงเหล็กบ้านควนดิน	162
27.	หลักสูตรวิทยาลัยทุ่งโพ “นุหรี” สมานฉันท์สี่เสื่อ	171
28.	คนรักรัษหอย : แนวร่วมเยาวชนบางหิน	180
29.	อสม.พม่าแห่งชุมพร	186
30.	วิถีใหม่ชาวบางสระ ออกกำลังกายแบบไม่บดสีคน ...	192
31.	ความเอื้ออาทรแห่ง “ชอยนรก”	201
32.	ข้าวพื้นบ้านกลับคืนคาบสมุทร	207
33.	บัณฑิตธุรกิจระหว่างประเทศ กับการจัดการขยะป้อมหก	213
34.	“รักรัษโลมา” สร้างกติกาสุมชนบ้านนางกำ	221
35.	ป่าลึกลับของใคร? กับลมหายใจของฉัน	228

1

Happy network : นวัตกรรมรายงานผลแบบโปร่งใส

ระบบติดตามการดำเนินงาน โดย สจรส.

งานพัฒนาภาคใต้ พ.ศ.นี้ ต้องนับว่า www.happynetwork.org หรือเว็บไซต์คนใต้สร้างสุขกลายเป็นเครื่องมือยุคใหม่ที่นอกจากอำนวยความสะดวกสำหรับการทำงาน ยังเปิดมิติของการทำงานเชิงสังคมที่เปิดเผย โปร่งใส ตรวจสอบได้ทุกนาที

ภาณุมาศ นนทพันธุ์ ผู้พัฒนาโปรแกรมคนใต้สร้างสุข เล่าถึงความ เป็นมาว่าการจัดงานคนใต้สร้างสุขเมื่อปี 2552 ณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทีมสื่อของงานต้องการระบบสื่อสารหลายรูปแบบ เลยมีส่วนสร้างเว็บไซต์ ตัวหนึ่งขึ้นมาใช้ในการสื่อสารคราวนั้น วัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการถ่ายทอดสด หรือเอาข้อมูลไปลง

www.happynetwork.org เริ่มจากตรงนั้น แต่ปีต่อมาไม่มีงาน ดังกล่าวการใช้งานเว็บไซต์ดังกล่าวจึงซาลงไป

“ต่อมา สจรส.มอ. มีการประสานกับ สสส. ทำโครงการกับชุมชน และพบว่าหลังพัฒนาโครงการ ผ่านจบ เริ่มทำโครงการ ถึงขั้นตอนการ รายงานผล นี่มันจะยุ่งยากมาก อย่างปีแรกมีมากถึง 42 โครงการ ก็เลย เอาเว็บนี้ไปใช้สำหรับรายงานโครงการ” ภาณุมาศหรือที่ ใครก็เรียกติดปาก ว่า “พีห์หมี่” เล่า

เมื่อนำมาใช้ในการรายงานผลแต่ www.happynetwork.org ช่วงแรก ไม่ได้ซับซ้อนอะไรนัก ใช้เพียงระบบง่ายๆ อย่างกรณีโครงการไหนทำงานเสร็จ ก็สามารถพิมพ์ไฟล์รายงานเข้ามา ลักษณะของเว็บบอร์ด ใครอยากดูก็เข้าไปดู เจ้าหน้าที่รับผิดชอบก็ต้องตามไปดูเอง

ในปีที่ 2 พีห์หมี่จึงมาคิด ถึงการทำรายงานแทนการส่งไฟล์ ซึ่งดู เหมือนว่าจะเป็นการใช้เครื่องมือได้ไม่เต็มเท่าที่ควร

“ที่เราต้องการใช้ระบบทุกวันนี้เพราะต้องการให้เห็นว่า แต่ละพื้นที่มี โครงการอะไรอยู่ ถ้าเกิดส่งเมลล์อย่างเดิมมันก็ไม่เผยแพร่ แต่ปรัชญาของ เราว่ารายงานต่างๆ ต้องเป็นสาธารณะ ไม่มีการปกปิด จึงจะเห็นว่า พื้นที่ เขียนอะไร พีห์เลี้ยงเขียนความเห็นอย่างไร จะอยู่บนพื้นฐานของการเผยแพร่ ตลอดไม่มีเลยที่บอกว่า ตรงนั้นห้ามดู ตรงนั้นเอาไว้สำหรับทีมงานอย่าง เดียว ทุกคนจะเห็นข้อมูลหมดไม่มีปิดบังโดยเฉพาะสาธารณะเห็นเหมือน กันทุกอย่าง และวิจารณ์ได้”

ระบบของการติดตามแบบใหม่ ต้องการเครื่องมือสนับสนุนพีห์เลี้ยง และพื้นที่ ในการทำงาน พีห์หมี่จึงออกแบบให้ใช้งานแบบปฏิทินกิจกรรม

“ใน www.happynetwork.org เราจึงจะเห็นได้ว่าโครงการไหน มีกิจกรรมอะไรอย่างชัดเจน หรือคลิกดูภาพรวมของกิจกรรมทั้งหมดที่ทำ โครงการกับ สจรส.มอ. ก็ทำได้ เช่นมี 100 โครงการ มันก็จะโชว์ยุบรวม ขึ้นมาว่าวันเวลาไหน กำลังมีการจัดกิจกรรมอะไรบ้าง เป็นต้น” จากระบบ ดังกล่าวในแต่ละวันเวลา จึงสามารถเห็นภาพของกิจกรรมโครงการของ สสส. ในภาคใต้ทั้งหมด สามารถเปิดดูจากปฏิทินนี้

“ส่วนจะทำจริงหรือไม่ ก็ต้องไปว่ากันอีกทีนะครับ เพราะอาจมีรายการเลื่อน หรือไม่ได้ทำตามกำหนด แต่นี่ถือว่าเป็นการกำหนดล่วงหน้า และกติกาของเราก็คือก่อนทำโครงการต้องลงปฏิทินนี้ให้ครบถ้วนก่อน” พี่หมีเล่า อานิสงส์ที่เห็นชัดประการแรก คือมันถูกใช้เป็นเครื่องมือในการวางแผนในการทำงาน หรืออย่างน้อยเป็นการประกาศว่าจะทำกิจกรรมอะไร

“วัตถุประสงค์จริงแล้ว เรานำมาใช้เพื่อให้เป็นเครื่องมือให้กับพื้นที่ ไม่ใช่เครื่องมือสำหรับการติดตาม” ที่กล่าวได้เช่นนั้น เพราะ จากสภาพเดิม ตอนทำกิจกรรม ผู้รับผิดชอบโครงการหลายคน อาจจำเป็นต้องถ่ายรูป เขียนบันทึก แต่มักเก็บไม่เป็นระบบ ระบบนี้จะช่วยเก็บข้อมูลไม่ให้หายไปไหน และเป็นระบบ เท่ากับอำนวยความสะดวก

การบันทึกกิจกรรม เขียนรายงาน ลงรูป ลงรายงานในเว็บ happy network เท่ากับส่งข้อมูลเพื่อประมวลอยู่ตลอดเวลา เมื่อต้องการจะเอาประมวลเพิ่ม เขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ ก็ไม่ต้องเสียเวลาที่ยุ่งคั้น ซึ่งเป็นการทำงานซ้ำที่อาจยุ่งยากและน่าเบื่อสำหรับคนทำงาน

“นี่เป็นระบบที่ภาคีได้ทำ ต่อมาเป็น เจื่อนไซ สสส. ขึ้นมาว่าถ้าจะทำโครงการ กับ สสส.จะต้องทำระบบรายงาน ซึ่งภาคีได้พัฒนาตัวนี้ขึ้นมาใช้แล้ว แทนที่จะส่งรายงานด้วยกระดาษหรือไฟล์ ก็ส่งผ่านทางนี้แทน ผลดีคือทุกคนจะได้เห็นภาพรวมว่างานมันคืบหน้าไปถึงไหนแล้ว”

พี่หมีมองว่า เป็นโปรแกรมที่ได้ผลในแง่การติดตามเชิงพื้นที่ว่า ได้ทำอะไรไปถึงไหน นอกจากผู้รับผิดชอบโครงการ ส่วนที่เลี้ยงที่ไปช่วยก็จะได้รู้ข้อมูลช่วยในการทำงานตอนพัฒนาโปรแกรมยังพบว่าการบันทึกแล้วจะมีรายงานหลายตัว เลยเอาสิ่งที่ป้อนมาสร้างเป็นรายงานให้กับพื้นที่โครงการ อย่างการส่งรายงานแนบเอกสาร สสส. ที่คนงานไม่ต้องมานั่งพิมพ์ใหม่ โปรแกรมสามารถป้อนให้แบบอัตโนมัติ

“ก็ทุนแรงละครับ เพราะเครื่องมือนี้ทำให้หมด หรืออย่างรายงานการเงินปิดโครงการไม่ต้องเขียนอะไรสักนิดเดียว แค่อิงสิ่งที่ทำมาก็จบแค่นั้น”

สรุปว่าเป็นเครื่องมือที่ช่วยทำงานสะดวก ช่วยประหยัดเวลา อีกมุมหนึ่ง ทำให้ที่เปลืองเห็นภาพรวมของพื้นที่ที่กำลังทำอะไร สะดวกในการติดตามหรือกรณีที่เปลืองไม่ได้ลงไปก็สามารถมาประมวลผลเบื้องต้น ทำให้การจัดการเหล่านี้เป็นระบบมากขึ้น สามารถวิเคราะห์สิ่งที่ทำได้ง่ายขึ้น ทั้งการวิเคราะห์ในไลน์โครงการหรือภาพรวมทั้งหมด

พีหมีบอกว่า สำหรับแผนที่ใน www.happynetwork.org ยังทำให้เห็นภาพรวมของกิจกรรมได้ง่ายมาก อย่างเช่นเมื่อเปิดแผนที่แล้ว มองเห็นได้ว่าในพื้นที่ภาคใต้ที่มีกิจกรรม กระจุกอยู่แถวไหนมากหรือเปล่า หรือบางพื้นที่ไม่ค่อยเห็น จะได้ว่าความกระจายของงานเป็นเช่นไร ทำให้ สสส. ประมวลเบื้องต้นได้ว่าการให้งบประมาณกับบางพื้นที่เป็นอย่างไร

“บางทีการประเมินเชิงตัวเลขจะดูยาก แต่พอมาใช้แผนที่จะง่ายขึ้นว่าสถานะโครงการแต่ละพื้นที่เป็นอย่างไร หรือใช้เครื่องมือนี้มองต่อไปถึงว่าโครงการที่ทำ ได้เกิดนวัตกรรมขึ้นที่ไหนบ้าง ประเภทไหน มันสามารถเอาสิ่งที่เราทำ มานำเสนอได้หลากหลายและประเมินคุณค่าได้” ถ้าทำงานโดยไม่จัดระบบจะได้แค่ตัวงาน แต่การจัดการระบบข้อมูลแบบนี้ แค่ส่งระบบทำรายงานมาโดยไม่ต้องไปตามค้นใหม่ พร้อมคำตอบว่าโครงการไหนมีความเสี่ยงมากน้อยอย่างไรก็ได้สะดวก

“ตอนนี้นัดเข้ามาใช้เยอะ เพราะโครงการเพิ่มขึ้นทุกปี การพัฒนาโปรแกรม และแก้ปัญหาที่มีอยู่ตลอด สิ่งที่จะสะท้อนมาสำหรับ happy network บางคนบอกว่า การป้อนข้อมูล เข้าบ้างไม่เข้าบ้าง อันนี้ผมมองว่าเพราะนี่เป็นเว็บไซต์ที่ต้องใช้อินเตอร์เน็ตในการป้อนข้อมูล บางพื้นที่อินเทอร์เน็ตช้า ป้อนข้อมูลไม่เข้าจะเจอมาก”

การใช้งานโปรแกรมให้ได้จึงต้องเขาถึงอินเทอร์เน็ต ให้ได้เป็นอันดับแรก

ส่วนอีกปัญหาหนึ่ง พีหมีมองว่าอาจมาจากการป้อนข้อมูลไม่ถูก ไม่ตรงกับที่ต้องการ อย่างให้ใส่ตัวเลข แต่เขาใส่ตัวหนังสือมาแทน หรือโปรแกรมอยากได้ตัวเลขล้วน แต่คนป้อนใส่เครื่องหมายคอมมา

แก้ปัญหาที่จุด จุดตอนนี้ถือว่าก็นิ่งเยอะแล้ว ยกเว้นยังพบกับปัญหาบางบุคคล ซึ่งผู้พัฒนาโปรแกรมกำลังดูว่าจากสาเหตุอะไร พร้อมกับการพัฒนาต่อ เช่น การเพิ่มการรายงานกิจกรรม ระบบการเงินที่สะดวก กว่านี้

ขณะเดียวกันประเมินการใช้งานด้วยเนื่องจากคนใช้หลายระดับการใช้งานซับซ้อน อาจไม่เหมาะกับบางคน

“ใครจะออกแบบเว็บไซต์อย่างไรก็แล้วแต่ สำหรับผมเวลาที่ผมทำจะคิดเยอะมาก สมมติว่า ถ้าป้อนเข้าไปแล้ววิธีการแก้ไขทำอย่างไรให้ง่าย ไม่ซับซ้อน ถ้าเกิดว่าเขียนโปรแกรมที่อ้อๆ ก็เป็นการง่ายสำหรับคนเขียนโปรแกรม แต่คนใช้จะใช้ยาก แต่ถ้าเรายอมให้คนเขียนโปรแกรมทำงานยากขึ้น แต่คนใช้ไปใช้ง่าย มันจะสำเร็จมากกว่า เราอาจจะลงทุนเสียเวลาทำงาน เพิ่มหลายเท่าตัวแต่ไปช่วยลดกระบวนการของคน ก็ถือว่าเราอมลงทุนเราทำยากให้คนใช้ทำงานง่าย”

พี่หมีจึงใช้เวลาในการปรับปรุงพัฒนาเว็บไซต์นี้หลายรอบ เพื่อจะทำให้ใช้ได้ ใช้งานไม่ซับซ้อน สร้างแรงจูงใจให้ใครๆ ต้องอยากใช้ ได้ประโยชน์ ช่วยทำให้งานดีขึ้น ง่ายขึ้น ทำเป็นระบบมากขึ้น

“อะไรแล้วแต่เขาได้ประโยชน์ เขาจะทำ แต่ถ้าไม่ได้ประโยชน์จะทำตอนแรกและถอยไปไม่ได้ผล”

แม้ happy network แพร่หลายในกลุ่มคนทำงาน แต่สำหรับคนทั่วไป พี่หมีประเมินว่าอาจไม่มาก เพราะเป็นเรื่องเฉพาะ ไม่เหมือนเว็บไซต์ที่เป็นบันเทิงหรือนันทนาการ ที่ใครก็สนใจ อย่างไรก็ตามบางโครงการเขาเอา happy network ไปขยายผล เพราะว่าเขาก็ไม่มีช่องทางสื่อสารอื่น ขณะเดียวกันยังมองว่าเครื่องมือแบบนี้สามารถประยุกต์ ไปใช้ได้หลายเรื่อง ในชุมชน เอาข้อมูลเป็นตัวเริ่มต้นในการทำงาน เช่น เว็บไซต์ข้อมูลชุมชน การทำข้อมูลคนพิการ เป็นต้น

อยากรู้จัก ความเคลื่อนไหวเชิงการพัฒนาในภาคใต้ แบบไม่ปิดบังข้อมูล โปรดคลิก www.happynetwork.org •

๒

ฯ:ดลองรี : วิธีการโดยคู่มือประเมิน

โครงการชุมชนร่วมใจกำจัดขยะอย่างต่อเนื่อง
และยั่งยืนในตำบลคลองรี

ศักยภาพของตำบลคลองรี อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เป็นที่รู้จักในฐานะชุมชนต้นแบบของการส่งเสริมการใช้แก๊สชีวภาพในครัวเรือน การรวมกลุ่มดูแลแรงงานนอกระบบ โดยเฉพาะกลุ่มคนประกอบอาชีพขึ้นตาลโตนด และกองทุนสวัสดิการช่วยเหลือชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ล่าสุดหันมาขับเคลื่อนจัดการปัญหาขยะในชุมชน

“ปัญหาขยะทำให้ชาวบ้านต้องการให้ อบต.มาวางถังขยะหน้าบ้าน เรามามองๆ แล้ว ขยะที่นี้มาจากครัวเรือนเป็นหลัก คิดว่าต้องอาศัยชุมชนเองในการจัดการมากกว่าไปพึ่งคนอื่น จึงเสนอโครงการชุมชนร่วมใจกำจัดขยะอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน” ประภาส ขำมาก ผู้อำนวยการ รพ.สต. คลองรี ผู้รับผิดชอบโครงการ กล่าว

ปัญหาขยะที่ผ่านมามีมุมมองเห็นการทิ้งสะเปะสะปะ หรือกองรวมในที่สาธารณะโดยไม่มีการคัดแยก พอขยะกองโตคิดจะเผาทิ้งก็ทำไม่ได้

เพราะส่วนผสมของกองขยะบางอย่างไม่ติดไฟ หรืออาจเผาได้บางส่วนก็ยังเหลือขยะส่วนหนึ่งอยู่ดี คนมาทิ้งขยะต่อในที่เดิม เมื่อเผาครั้งต่อไปก็ไหม้ไม่หมด สะสมต่อไปเรื่อยๆ วันเวียนไม่จบไม่สิ้น

สำหรับขยะเปียกครัวเรือน พบว่าชาวคลองรี มีไม้ก่ครัวเรือนเท่านั้นที่เอาไปเลี้ยงสัตว์ การนำไปทำแก๊สชีวภาพ ก็น้อยลง เพราะส่วนประกอบสำคัญของวัตถุดิบทำแก๊สคือขี้วัวมีราคาสูงจึงไม่นิยมมาเติมบ่อแก๊ส ทำให้เศษอาหาร ถูกเทตามบริเวณบ้านหรือใต้ถุนที่เรียกว่า “วังขี้ครา” กลายเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคได้

นั่นเป็นข้อกังวลโดยเฉพาะผู้นำหน่วยงานสาธารณสุขอย่างประกาส บณแนวคิดที่ว่าครัวเรือนต้องจัดการขยะโดยตัวเองได้ หากแยกแล้วขยะทั่วไปจะเหลือน้อย เขาจึงสร้างระบบแกนนำจัดการขยะ 2 แบบ มาช่วยขับเคลื่อนแนวคิด ประกอบด้วย

- แขนงน้ำละแวก ใช้ อสม. ทั้งหมดในตำบลจำนวน 98 คน เพราะมองเห็น อสม.แบ่งหน้าที่ตามหย่อมบ้านราว 10-15 หลังอยู่แล้ว
- แขนงน้ำระดับครอบครัว รับสมัครชาวบ้าน จากเวทีประชาคม โครงการฯ ได้จำนวน 700 กว่าคน

หลังมีการอบรมให้ความรู้เรื่องการจัดการขยะ ได้องค์ความรู้ว่าขยะอิฐหลักสากล เช่น ขยะทั่วไป ขยะเปียก ขยะรีไซเคิล และ ขยะพิษ เวทีประชาคม มีการแบ่งขยะ 2 ประเภท คือขยะที่จัดการได้ หมายถึงที่ชาวบ้าน ขายหรือรีไซเคิลเองได้ และที่จัดการไม่ได้มี ขวด ถุงพลาสติก หลอดไฟ กระป๋องสเปรย์ และผ้าอ้อมสำเร็จรูป

ความรู้ดังกล่าวมาพร้อมกับแนวคิดว่าจะคัดแยกขยะพวกนี้ได้อย่างไร มีการสอนการคัดแยกง่ายๆ เช่น ขยะพวกขวดก็ใส่กระสอบใช้ภาชนะที่ไม่ต้องซื้อหา

เรื่องแบบนี้ อสม.มีองค์ความรู้อยู่แล้ว เพราะมีการประชุม กับ รพ.สต.บ่อยครั้ง เมื่อได้รับมอบหมายเป็นแกนนำละแวก สามารถแนะนำชักชวนคนอื่น และทำหน้าที่ประเมินผลแต่ละครัวเรือนในความรับผิดชอบว่าดำเนินการคัดแยกขยะได้ตามเป้าหมายหรือไม่ มีการประเมินทุกเดือน ระยะแรกมีผู้ร่วมโครงการ 119 ครัวเรือนล่าสุดเพิ่มมาเป็น 500 ครัวเรือน

“แบบประเมินดังกล่าว เราช่วยกันออกแบบ ตอนมาทำประชาคม เป็นแบบมาตรฐาน เช่นว่า ขยะตัวหนึ่งรีไซเคิลได้แต่ถ้าเอาไปเผาถือว่าไม่ถูก ในแบบประเมินจะเสนอทางออกที่ถูก ว่าควรทำอย่างไร”

ประกาศแล้วว่า แบบคู่มือประเมินตั้งเกณฑ์ขยะ 15 ชนิด เป็นเกณฑ์ให้ชาวบ้านได้ดูว่าขยะแต่ละประเภทจะอย่างไร เช่นแก้วที่จัดเป็นขยะรีไซเคิลต้องแยกเอาไว้ขาย เสื้อผ้าไม่ใช้แล้ว อาจเอาไปซ่อมใช้ต่อ บริจาค หรือถ้าไม่รู้ทำประโยชน์อย่างใดจริงๆ เอาไปเผาได้ ส่วนน้ำข้าว น้ำแกง เอาไปเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

คู่มือให้ความรู้ที่เพื่อดำเนินการเรื่องนี้ ดำเนินการโดยการนำทั้ง 2 รูปแบบ

“แกนนำเอาคู่มือนี้ไปให้ชาวบ้านกรอกแบบ ถ้าพบว่าวิธีกำจัดขยะของครัวเรือนทำไม่ถูกต้องตาม แกนนำจะเป็นผู้แนะนำว่าควรทำอย่างไร เราจึงสามารถประเมินได้ทุกครัวเรือนว่าจัดการขยะได้อย่างไร”

หลังจากประเมินระดับครัวเรือน แกนนำละแวกจะมาดูว่าในเขตตัวเอง ว่าผลออกมาอย่างไรเพื่อมาสรุปภาพรวมตำบลเพื่อมาดูความก้าวหน้า

“จำนวนการประเมินที่เพิ่มขึ้น เราพบว่ามีการคัดแยกขยะถูกต้อง การจัดการดีขึ้น ก็มองได้ว่า ศักยภาพของแกนนำเริ่มเข้าใจมาตรฐานการคัดแยกขยะที่ถูกต้องในครัวเรือน”

ปัญหาของพื้นที่คลองรี ยังอยู่ที่รถที่มารับซื้อขยะตามบ้าน จะไม่ซื้อขวดแก้วจากรายย่อย ในปริมาณที่ไม่มากพอ เนื่องจากระยะทางไกลไม่คุ้มค่าน้ำมัน กลุ่มแกนนำโครงการฯ จึงคิดกิจกรรมทอดผ้าป่าขวด ที่หมายถึงการนำขวดที่ต้องการทิ้ง รวมที่เดียวในปริมาณมากพอให้พ่อค้ามารับ

“นาวาด เลยคิดทอดผ้าป่าขวดเราเลยตั้งกองทุนไว้ รองรับด้วยตอนนี้ รพ.สต. ทำบ่อแยกขวด กับขวดสีชา เอาไว้รองรับ ตามคำแนะนำของคนที่มารับซื้อ”

นาวาดหรือ นายवाद โวหาร กรรมการโครงการฯ ที่ถูกกล่าวถึงกล่าวว่า ตอนนี้ อสม.ในคลองรีทุกคนมาเป็นแกนนำในการจัดการขยะตัวเอง ในส่วนทำลายไม่ได้เช่นขวด วิธีการง่ายๆ อย่างการเก็บรวมไว้ให้รถของ อบต. หรือ เจ้าหน้าที่อนามัยที่ลงไปหมู่บ้านเก็บ อสม.บางคนมีซาเล้งช่วยขนมาที่ รพ.สต. ส่วนชาวบ้านที่มาหาหมอยา หรือมาประชุมที่ รพ.สต. จะหิ้วขวดมากองรวมกัน จนได้ปริมาณมากพอเขามารับซื้อ ที่ผ่านมายาขายไปแล้ว 2 รอบได้เงิน 1,000 บาทใช้เป็นกองทุนขยะ

“ขวดเหล่านี้บางบ้าน สะสมมาหลายสิบปีแต่ไม่รู้จะกำจัดอย่างไร ถ้าเก็บด้วยวิธีแบบนี้จะหมดไป สถิติการทำผลจากเบื่องขวด (เศษแก้วแตก) บาดเท้าชาวบ้านก็น้อยลง”

“ผมหวังว่าอย่างนั้น” ประกาศ พุดกลั้วหัวเราะ แม้มุมหนึ่งจะถูก
ติงจากผู้ใหญ่ว่าไม่ควรเก็บขยะมารวมกองไว้บริเวณ รพ.สต. เพราะดูไม่งาม
แต่ประโยชน์ก็อย่างที่ได้อีกแล้ว

แต่ก่อนเขาเคยคิดเรื่องการติดต่อรถซาเล้งเข้ามารับซื้อขยะ พอทำ
โครงการฯ ชาวบ้านรวมขยะในครัวเรือนได้ ปรากฏว่ารถรับซื้อขยะที่ได้ข่าว
พากันมาวิ่งกันว่อน เพราะว่าเขาสะดวกที่จะซื้อขยะที่คัดแยกแล้วนั่นเอง

“เราก็พยายามคิดให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จริงๆ ส่วนกองทุนขยะ
ระดมเงินสมาชิกจำนวนหนึ่งมาช่วยจัดการขยะ แต่เรายังไม่ถึงการตั้งธนาคาร
ขยะ ที่เป็นอย่างนั้น เพราะเราต้องการสร้างการจัดเก็บขยะให้เข้มแข็งก่อน
ปูพื้นฐานจิตสำนึก เพื่อตั้งธนาคาร”

เป้าหมายเชิงโครงสร้างการบริหารกลุ่มในอนาคต จึงมีกองทุนขยะ
และธนาคารขยะ เพื่อสร้างความต่อเนื่องได้

“จุดหลักเลยคือเราต้องการให้ชาวบ้านจัดการขยะโดยไม่ต้อง
พึ่งอบต. หรือส่วนอื่นนั่นแหละ ยกเว้นที่เขาจัดการไม่ได้แล้วนั่นแหละ
โครงการฯ หรือกองทุนที่เกิดขึ้นจึงจะเข้าไปช่วย”

ขณะที่สิ่งที่ปรากฏอย่างชัดเจนอย่างหนึ่ง หลังดำเนินงานโครงการฯ
นี้ พบว่าถ้าครัวเรือนจัดการขยะเองจะพบว่า ขยะในชุมชนจะน้อยมาก

“แต่ว่าครัวเรือนต้องเข้มแข็ง ต่อไปเราจะมุ่งแกนนำครอบครัวให้
จัดการเรื่องนี้ โดยใช้กองทุนมาขับเคลื่อน” ประกาศเล่า โจทย์สำคัญต่อไป
คือทำอะไรที่ว่า กระตุ้นชาวบ้านมาได้ขนาดนี้แล้วอย่าให้เขาหยุด และต้อง
มีการปรับรูปแบบการทำงานให้สอดคล้องกับสภาพจริงตลอดเวลาอีกด้วย
อย่างการรณรงค์การจัดการขยะ ถ้ามีสถานการณ์ขยะพบว่ามีปัญหามาก
จะเน้นแกนนำทำงานในอัตราที่มากขึ้น เอาชุมชนมาร่วม ทำให้ทุกฝ่ายเห็น
อาจใช้วิธีสร้างแรงจูงใจโดยการสร้างตัวอย่างต้นแบบในเรื่องนี้มาให้คนอื่นดู
เชิดชูคนเหล่านี้ขึ้นมาเป็นต้นแบบในชุมชน

“อาศัยสร้างแนวร่วมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพราะบางคนยังเฉยๆ ก็ต้องใช้กิจกรรมแบบนี้ไปกระตุ้นแกนนำมืออยู่แล้ว โดยเฉพาะแกนนำละแวกที่มีศักยภาพ ผู้นำในความเป็น อสม. ต้องทำในละแวกตัวเอง ทำให้เห็นรูปธรรมในเรื่องนี้”

เรื่องแบบนี้ บางคนอาจมองเป็นเรื่องเล็กน้อย หากซ่อนแฝงอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน เหมือนประเภทที่บอกว่า ทุกวันนี้ เมื่อได้ถุงพลาสติกมาก็เอาไปใส่ถุงใหญ่รวมห้อยไว้ รอเวลาการใช้งานหรือเอาไปขาย ง่ายแค่นั้น ขยะก็ไม่เฟ้นพ่าน

“ง่ายๆ ถุงพลาสติก ให้ชาวบ้านเขารวมถุงเล็กไปใส่ถุงใหญ่ก่อนแล้ว ถึงเวลาก็รณรงค์เก็บสักครั้งหนึ่ง เอาไปขายซาเล้งถ้าขายน้อยไม่คุ้ม และเขาก็ไม่เอาแต่บางเรื่องยากเช่นหลอดไฟ เรามานั่งคิด เขาว่าต้องรวมเหมือนกัน ถ้าขายไม่ได้ ก็ต้องเอาฝังกันเอง มีคำแนะนำว่า ให้เอาใส่กระสอบป่านแล้วทุบ แต่ต้องระวังมาก เพราะกลัวสารปรอท”

ขณะที่วาด โวหาร กล่าวต่อว่า การทำงานที่คลองรีที่ผ่านมานั้นการทำงานเชิงเครือข่าย ซึ่งในคลองรีมีอยู่ 30 เครือข่ายแล้ว เช่นการดูแลหญิงตั้งครรภ์ ดูแลเด็ก 0-5 ปี ยาเสพติด โรคเอดส์ ฯลฯ ในเรื่องการคัดแยกขยะ อสม.ฐานะแกนนำละแวกของโครงการฯ ได้ลงไปแนะนำแล้ว แต่ขยะบางตัวจัดการไม่ได้ ก็เลยจัดบ้านให้ดูเรียบร้อยไม่ได้ อย่างเช่น ขวด กองขยะ

“ผมมองว่าถ้าคัดแยกขยะในครัวเรือนได้จะช่วยทุกเรื่อง ชาวบ้านก็มีระเบียบ รู้คุณค่า จากขยะที่ไม่รู้คุณค่า พอรู้ว่าขายได้ขึ้นมา พวกเขาจะไม่ทิ้งอีกต่อไป เมื่อแยกขยะ ออกมาขยะน้อยลง สิ่งที่มาเผาก็น้อยลง อย่างเช่นถุงพลาสติก เอามาใช้ซ้ำได้ เช่นถุงใส่ปลา นี้อีกได้ก็ หรือถุงเล็กไปใส่ถุงใหญ่ ระหว่างรอขายรวมกัน นั่นก็เอาไปใช้ซ้ำได้ หรือเอาไปบริจาคร้านค้า ส่วนใช้แล้วยังใช้ ส่วนผมเองเมื่อซื้อของจะไม่รับถุงพลาสติก เพราะถือว่าเป็นภาระ ต้องเอาไปทิ้งจะยิ่งยุ่งยาก ไปตลาดใช้กระเป๋าลูกเต๋า บางทีผมเห็นพลาสติกอยู่หน้าบ้านเขา ผมก็เดินไปเก็บให้เขาเห็น ให้เขารู้สึกละอายใจ

และหันมาใส่ใจในเรื่องนี้ด้วย ทำให้เห็นเสียดาย เอาไปใส่ถังให้ ที่หลังเขาคงบดสีบ้าง”

เขาเล่าและว่า การประเมิน อย่างต่อเนื่องทำให้ตอนนี้ครัวเรือนในคลองรีที่มีความรู้เรื่องคัดแยกขยะ เท่ากับ 500 กว่าครัว สถานการณ์ขยะตอนนี้ดีขึ้น เพราะขยะขายได้ มีรถซาเล้งมาซื้อทุกวัน ซึ่งทุกคนก็มาช่วยแก้ปัญหาส่วนนี้

“การคิดเรื่องนี้ ก็คือเราไม่ต้องใช้ระบบการจัดการขยะเหมือนที่อื่น อย่างถึงขยะจาก อบต. ส่วนหนึ่งอบต. ของเราเงินรายได้ก็น้อยอยู่แล้ว เอาเงินส่วนนี้ไปทำส่วนอื่นดีกว่า ถ้าเราทำแบบนี้จะช่วย อบต. เขาก็ไม่ต้องคิดเรื่องนี้ ถ้าเราผลัก อบต. ทำคงไม่ไหว ไม่ควรไปเพิ่มภาระของ อบต.” ●

3

ฯ:ดลองแงะ : บทเรีงนชาวบ้านนำการเมือง

โครงการการคัดแยกขยะและการกำจัดขยะ
เพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม

ในจำนวน 11 ชุมชนเขตเทศบาลตำบลคลองแงะ อำเภอสะเตาะ จังหวัดสงขลานั้น ชุมชนโรงฆ่าสัตว์นั้นว่ามีความหลากหลายเชิงวัฒนธรรม เพราะประชากร 300 กว่าคน ซึ่งส่วนใหญ่ทำงานในโรงฆ่าสัตว์ และค้าขาย เป็นแหล่งรวมผู้พลัดถิ่นมาจากนครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และพัทลุง ชนกลุ่มน้อยผู้อาศัยอยู่ในที่ราชพัสดุริมคลอง

“อาจจะเพราะอยู่ริมคลอง ปีน้ำท่วมใหญ่ มกราคม 2551 จึงเห็น สิ่งหนึ่งเกิดขึ้นตามมาหลังน้ำลดคือขยะเต็มไปหมด ทั้งอุดรูท่อ กองเป็นภูเขา หลายคนหันมาคิดจัดการปัญหานี้”

นวรรตน์ งามแก้วรัตนรงค์ดี ผู้รับผิดชอบโครงการ คัดแยกขยะและการจัดการขยะเพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชนโรงฆ่าสัตว์ มาเล่าเรื่องนี้

ตัวเธอเองนอกจากเป็นแพทย์แผนไทย และวิทยากรแพทย์แผนไทย ในสถาบันการศึกษาหลายแห่ง ยังเป็นคณะกรรมการชุมชน อสม. ประธาน

สตรีของชุมชน และมีบทบาททางสังคมอยู่หลายประการจนชาวบ้านเชียร์ให้
ลงการเมืองแต่เธอปฏิเสธการเป็นนักการเมืองในระบบมาตลอด

เธอเองพลัดถิ่นมาจากภูเก็ต เมื่อได้มาอยู่ที่ที่พยายามทำประโยชน์
ให้กับชุมชนมาตลอด โดยเฉพาะการพัฒนาเยาวชน และเนื่องจากเธอไม่มี
ลูกช่วงเลิกเรียนจึงชวนเด็กๆในชุมชนมา เล่น ทำการบ้าน อยู่เสียที่บ้าน
หาจังหวะสอนวิชาการแพทย์แผนไทยให้กับเด็กคนที่สนใจ

“เราสองสาวเด็กในชุมชนบางคนมากกว่า พ่อแม่ฆ่าหมู ขายหมู
เวลาวางเล่นไพ่ ครอบครัวยุคก่อนดีเท่าไร ทุกฝ่ายรู้ว่าเด็กในชุมชนนี้มีปัญหา
มากที่สุด แต่อย่างเทศบาลเองก็ไม่รู้แก้ปัญหาอย่างไร”

ปัญหาขยะที่เกิดขึ้นนั่นเอง ทำให้มองเห็นช่องทางการเอากิจกรรม
มาพัฒนาคน นวัตกรรม จึงเริ่มชวน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ร้านค้าชุมชน
และคณะกรรมการชุมชน มาจัดการปัญหาขยะที่ไม่ได้มองแค่ขยะ

เธอเล่าว่าที่ผ่านมามีวิธีการจัดการขยะที่ถูกต้อง แม้เทศบาลจัด
เก็บตามภาระหน้าที่ แต่ไม่ได้ทำทุกวัน นอกจากขยะทั่วไปที่นี้ยังมีขยะจาก
โรงฆ่าสัตว์ จึงไม่แปลกที่เห็นเลือดหมู ขนหมูปนรวมกันถึงออกมาส่งกลืน
เหม็น เชื้อโรคแพร่กระจายปัญหานี้เคยทำให้เด็กเจ็บป่วยโรคมือเท้าปากมา
แล้ว

“กลิ่นเหม็น รบกวน เรามองว่าเป็นปัญหาสุขภาพ ไม่มีความสุขใน
การดำรงชีวิต หลักแพทย์แผนไทยให้ดูแลโภชนาการทุกอย่าง รวมถึงอากาศ
ที่บริสุทธิ์ สดชื่น ดินเข้าได้สูดโอโซน ทำให้จิตใจงามไปด้วย แต่พอเราสูด
กลิ่นเหม็นรู้สึกว้าวุ่นที่สุดได้ไม่สุด”

ที่จริงกับปัญหานี้ช่วงที่ผ่านมเธอเสนอแผน 3 ปีต่อเทศบาลให้
จัดการขยะอย่างยั่งยืนในครัวเรือนโดยการคัดแยกขยะไปแล้ว แต่ได้รับคำ
ตอบว่าไม่มีความพร้อมด้านงบประมาณ เธอกับกลุ่มแกนนำจึงเสนอโครง
การนี้ กับ สสส.

“เทศบาลพูดคำเดียวว่าไม่มีงบ มันก็จบ แต่เรามองว่าไม่มีงบ
ก็ทำอะไรได้มาก เช่นใช้บุคลากรด้านที่เกี่ยวข้องมาจัดการอะไรสักอย่าง
อีกอย่างเทศบาลอย่าลืมน่าต้องจ่ายค่ากำจัดขยะให้กับบ่อกำจัดขยะนับ
แสนบาท พอทำเราโครงการให้ความรู้แก่ประชาชน คัดแยกขยะจะมองเห็น

ได้ว่าค่าใช้จ่ายในการกำจัดขยะดังกล่าวลดลง”

หลังโครงการที่ขอรับการสนับสนุนจาก สสส. ผ่านได้มีการเรียกคนเกี่ยวข้องมาประชุม และเริ่มชวนวิทยากรจาก รพ.สต. และกองสาธารณสุขเทศบาล มาให้ความรู้กับกลุ่มฐานเดิมที่นวัตน์ใกล้ชิดอยู่แล้วคือ เยาวชนในโรงเรียนบ้านคลองแงะซึ่งอยู่ติดกับชุมชนโรงฆ่าสัตว์ ทำให้ได้แนวร่วมเด็กระดับ ป.4-ป.6 ประมาณ 200 คน ที่สามารถไปถ่ายทอดแนวความคิดการจัดการขยะอย่างยั่งยืนให้กับพ่อแม่ผู้ปกครองที่บ้านอีกชั้นหนึ่งด้วย

“ผอ.โรงเรียนท่านก็ให้ความร่วมมือ เพราะเห็นว่าเด็กจะได้เรียนรู้ในการคัดแยกขยะทั้งที่โรงเรียนและที่บ้าน ขณะที่ สท. (สมาชิกสภาเทศบาล) และผู้ใหญ่บ้านก็มาร่วมกิจกรรมด้วยทุกครั้ง จริงแล้วเราก็ใช้กลวิธีทางการเมืองเหมือนกันนะ เพียงแต่สิ่งที่เราก็กทำก็เพื่อชุมชน โดยไม่ได้หวังผลตอบแทนอะไร”

สท.คนหนึ่งชมว่าเธอเก่งที่หางประมาณจากภายนอกมาช่วยชุมชน อีกมุมหนึ่งก็เกรงว่าความโดดเด่นอาจทำให้เธอมาเป็นคู่แข่งทางการเมือง

“ที่จริงก็มีคนนิยมเราอยู่ เพราะเราทำงานจริงจัง เห็นผลงาน แต่ถือ
ว่าเราไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นนักการเมืองก็พัฒนาชุมชนได้เหมือนกัน เราอยู่
ตรงไหน ตำแหน่งไหนก็ไม่ใช่ปัญหา อีกอย่างเราไม่ได้หวังอะไรจากสิ่งที่ทำเลย
แค่คิดให้เด็กในชุมชนเรามีความเสมอภาคเหมือนชุมชนอื่นๆ ไม่ใช่ พอบอก
ว่าเป็นเด็กที่มาจากชุมชนโรงฆ่าสัตว์ ทุกคนต้องเบะปากใส่ เพราะรู้ว่าอยู่เป็น
พวกมีปัญหาคบครว้แตกแยก ยาเสพติด”

การสร้างกองทัพจัดการปัญหาขยะจึงเน้นกำลังหลักไปที่เด็ก มีการ
จัดอบรมการคัดแยกขยะ ขยะเปียกพวกเศษอาหาร เศษผัก นวัตกรรมใช้ความ
รู้ของแพทย์แผนไทยมา แนะนำหมักเป็นปุ๋ยชีวภาพ นำเปลือกผลไม้จำพวก
มะนาว สับปะรด มังคุด หมักเกลือทำน้ำยาล้าง ลดค่าใช้จ่ายครัวเรือน
มีการเชิญวิทยากรจากเทศบาลมาสอนการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้จากขยะ
เช่น กล่องนมใช้แล้วมาทำหมวก

ส่วนขยะแห่งที่สามารถขายได้จำพวกขวดน้ำ และกล่อง มีการจัด
แบ่งเด็กเป็น 4 โซน รับผิดชอบพื้นที่ในการรวบรวมขยะ เมื่อมีการคัดแยก
แล้วติดต่อคนรับซื้อขยะพารรถเข้าไปรับซื้อตามโซน นัดหมายทุกวันอังคาร
ที่ 4 ของเดือน คนที่ขายจะได้รับเงินก้อนตอนนั้น

“เรามีโทรโข่งประกาศให้รับทราบถึงกิจกรรมการรับซื้อขยะ รถรับ
ซื้อจะเดินตามเราไปถึงบ้านเด็ก”

จากเด็ก 200 คน มีอาสาสมัครมาร่วมงาน จริงจัง 40 คน
หลังจากรับผิดชอบเป็นโซนพวกเขามีหน้าที่เอากระสอบใช้แล้วที่ได้รับบริจาค
มาจากโรงงานแห่งหนึ่งในพื้นที่ ใช้เป็นถุงใส่ขยะ แจกตามบ้านที่ต้องการคัด
แยกขยะ เห็นเอาใจใส่ขนาดนั้นชาวบ้านมักยกค่าขยะให้เด็กๆ เพราะถือว่ามี
เด็กไปให้ความรู้เรื่องการคัดแยกขยะ

ผลโดยตรงทำให้ขยะลดลง และยังพบว่าค่าใช้จ่ายการจัดการขยะ
เทศบาลก็ลดลง จากที่จ่าย 1-2 แสนให้กับบ่อขยะเหลือ 8-9 หมื่นบาท

ผลทางอ้อมหลังขับเคลื่อนเรื่องนี้สิ่งหนึ่งที่พบอย่างชัดเจนคือ
หลังเลิกเรียนเด็กในชุมชนลดการมั่วสุม เพราะมาสนใจขยะที่ทำให้มีรายได้

“มาถึงตรงนี้แหละพี่เลยจัดกิจกรรมอื่นที่บ้านให้กับเด็กอีก คือ ตีกลองยาว รำโนรา หรือฟุตบอล ใครสนใจอะไรเราสนับสนุน ตอนนี้เราถือว่า สิ่งที่ทำไม่ได้ไม่ใช่ชยะอย่างเดียวแล้ว ผลที่เกิดคือการพัฒนาคน 49 คน”

ตัวเลขมากกว่า 40 คน ตามข้อมูลข้างต้น เพราะเด็กสนใจมาเพิ่มอีก ที่นี้เรียกตัวเองว่า ”กลุ่มเยาวชนกำจัดชยะ เพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม” นอกจากชยะ ยังมีเรื่องอื่นทำเรื่องกัน อย่างจับกลุ่มมาคิดว่าการทำให้บ้านเขา ดูดีขึ้นจะอย่างไร นวัตกรรมทำหน้าที่เป็นผู้ใหญ่ของกลุ่มคอยรวบรวมข้อมูล ปัญหาต่างๆ พบว่าสิ่งที่เด็กอยากให้เป็นมากที่สุดคือไม่ต้องการให้ครอบครัว เกิดความแตกแยก ปลอดภัยเสพติด อย่าให้สตรีในชุมชนตั้งครรภ์ก่อนวัย เรียน และจัดการบ้านที่รกรุงรังเสียใหม่

“เด็กก็มานำเสนอให้ฟัง พี่ก็เรียกกรรมการโครงการฯ ทั้งหมดมานั่ง ฟังเด็กพูด ที่น่าฟังเด็กกลุ่มนี้จะบอกว่า เขาไม่ใช่อนาคตของชาติ แต่เขาคือ ปัจจุบันของชาติ ทำให้เราก็คิดต่อยอดไปเรื่องอื่นได้ เช่นการจัดตั้งธนาคาร ความดี โครงการปัญหาเด็กตั้งครรภ์วัยเรียน” เป็นต้น

งานเด่นล้ำกว่าเทศบาล นวัตกรรมทำความเข้าใจในฐานะเป็นกรรมการ ชุมชนคนหนึ่งว่า โครงการนี้ไ้งบประมาณจาก สสส. ซึ่งเป็นเงินสนับสนุนจาก ภายนอก แต่เทศบาลหันมาสนใจ ให้ความสำคัญเรื่องนี้

“นายกเทศมนตรีท่านก็สนับสนุน เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นมันก็เป็นผลงาน ของชุมชนในท้องถิ่น เกิดการพัฒนาไปด้วย สามารถส่งถึงผลงานเขาเหมือนกัน นายกเทศมนตรีก็จะเรียกไปคุยส่วนตัวบ่อยมาก ชวนลงการเมืองด้วย แต่เราบอกเจตนาธรรมชัดเจนน ตอนหลังนายกบอกว่าเราอยากทำอะไรก็พร้อม จะช่วย”

เธอเล่าและว่างานนี้เกิดผล ทำให้ชาวบ้าน มีพลังในการต่อรอง แต่สำหรับเธอกลับมองเป็นเรื่องสนุกมากกับสิ่งที่ทำ เด็กมาหาถึงบ้าน ได้ทั้ง ความสุข ได้ความรู้ สามีกี่สนับสนุนให้ทำข้าวต้มหรือต้มถั่วเขียว เลี้ยงเด็กเอง สิ่งที่ทำมานวัตกรรมมองว่า บรรลุเป้าหมายระดับหนึ่ง ขึ้นต่อไปคือการ จัดการ เรื่องธนาคารชยะที่จะใช้แกนนำเยาวชนที่เกิดขึ้นขับเคลื่อนต่อ

“ที่เราไม่เริ่มตรงธนาคารชยะเลย เพราะกลัวว่าเด็กจะไม่มีองค์- ความรู้ของพื้นฐานสำคัญในการจัดการชยะการตั้งธนาคารชยะอาจล้มเหลวได้

การที่เราทำอย่างนี้เหมือนกับว่าเรารู้พื้นเริ่มต้น มาจากที่ว่า เด็กไม่มีความรู้ อะไรเลยเกี่ยวกับขยะ และเราจะเห็นว่าเมื่อเป็นธนาคารขยะ ทุกคนก็จะมี รายได้จากธนาคารขยะแล้วอย่างนี้ถือว่าเป็นการจัดการอย่างเป็นระบบ”

อุปสรรคหลักของการทำงานนี้ เธอบอกว่า ตอนแรกประชาชนไม่ เข้าใจในสิ่งที่ทำนัก ยังไม่สามารถอธิบายทำความเข้าใจกับประชาชน ว่าทำ เพื่อใคร ได้อะไร ใครได้รับผลประโยชน์ ตอนแรกชาวบ้านคิดว่ากรรมการ ที่ทำเท่านั้นได้ผลประโยชน์จากงบประมาณ จึงเชิญพี่เลี้ยงโครงการมาชี้แจง ทำความเข้าใจ เมื่อชัดเจนแล้วจึงเกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกส่วน สำหรับผู้นำท้องถิ่นก็เรียกมาคุยบ้าง เพื่อทำความเข้าใจ

“ทุกวันนี้ เวลาเทศบาลจัดกิจกรรมออกไปสัญจร พบประชาชน เราก็จะไปแจมด้วยทุกครั้ง เอาโครงการไปเสนอด้วย เอาไปขายความคิด ให้ชุมชนอื่นเกิดไอเดีย ที่อื่นได้ฟังก็รู้สึกว่ายูเจียไม่ได้แล้ว ก็มีชุมชนอื่น ทำตาม อย่างชุมชนหัวเลี้ยว ตอนนี่ก็เอาขยะมาทำรีไซเคิลทำหมวก กระเป๋า ฯลฯ ชุมชนคลองผาน กลุ่มสตรีเขาเอาเศษผ้ามาเย็บเป็นกระเป๋า”

นอกจากปัญหาขยะอย่างการทำปุ๋ยหมัก สามารถต่อยอดปลูกผัก ริมรั้ว ปลูกผักหน้าบ้าน ปลูกผักในถ้อย่าง ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งทุกวันนี้ ทุกบ้านในชุมชนโรงฆ่าสัตว์มี ผักบุ้ง ผักหวานป่า ตะไคร้ และ พืชสมุนไพร เอาไว้กินไว้ใช้เอง เหลือกก็แลกเปลี่ยนกันบ้าง นวัตกรรมใช้ความรู้ แพทย์แผนไทยพรับบอกคนอื่นว่า การปลูกผัก กินเอง ช่วยลดสารพิษที่เข้าสู่ ร่างกาย ความรู้แพทย์แผนไทยมีกาสอดต่อแทรกในการพบปะกับชาวบ้าน เสมอ อีกมุมหนึ่ง ความเป็นแพทย์แผนไทยที่คอยช่วยเหลือคนนั่นเอง ที่ทำให้เธอใกล้ชิดกับชาวบ้านทำให้คนเชื่อมั่น ทำงานได้ง่าย

วันนี้ ทางเทศบาลช่วยแก้ปัญหาที่ทางที่ดีขึ้นสำหรับชุมชนโรงฆ่าสัตว์ โดยจัดการล้างถนนให้ทุกวันพลุกัศ

“ตอนนี่ ที่เราคิดทำต่อเพราะเทศบาลให้ความสนใจ แทนที่เห็นเป็น คู่แข่ง แต่เห็นว่าทำแล้วเห็นผล ก็เห็นว่าน่าจะทำต่อ เขาก็ไม่ได้หึงบอะไรมา เพียงแต่เขาไปคาดหวังกับชุมชนอื่นที่ยังไม่ขยับ มาทำอย่างเราบ้าง เราถือเป็น ตัวจุดประกายก็ถือว่าเป็นบุญที่เราได้ทำให้แนวคิดกว้างขวางออกไป” ●

4

ฯ: “นะญิส” ต้นน้ำนครธรรม สะท้อนภาพอยู่ร่วมไทยพุทธ-มุสลิม

โครงการชุมชนบ้านนครธรรม
นักจัดการขยะ นักจัดการสุขภาพ

“เป็นโครงการที่จะสร้างความเชื่อมั่นของชุมชนที่อยู่ด้วยกัน” อาจารย์สุวิทย์ หมาดอะดำ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยอิสลาม กล่าว หลังจากลงไปติดตามเป็นที่เลี้ยงโครงการชุมชนบ้านนครธรรม นักจัดการขยะ นักจัดการสุขภาพ ที่บ้านนครธรรม ตำบลคีรีเขต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

หมู่บ้านนครธรรมเป็นหมู่บ้านไทยพุทธที่เกิดขึ้นใหม่ จากนโยบายรัฐที่สมัยหนึ่งต้องการจะให้สัดส่วนคนไทยพุทธ - มุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้อยู่แบบคละกัน เพื่อหวังผลทางการเมืองการปกครอง

“นครธรรมจึงเป็นชุมชนที่ถูกห้อมล้อมด้วยชุมชนมุสลิม แต่ที่นี้ยังไม่มีเหตุความขัดแย้งนะครับ แม้ทางเข้าหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านมุสลิม” อาจารย์สุวิทย์กล่าว ปัญหาจริงขณะนี้กลับอยู่ที่ พื้นที่หมู่บ้านนครธรรมอยู่บนภูเขา ต้นคลองอันไหลลงผ่านหมู่บ้านมุสลิม

“ประเด็นอยู่ที่ชุมชนมุสลิมจะให้ความสำคัญกับความสะอาดของน้ำที่ใช้ในการชำระร่างกาย อุปโภค บริโภค เรียกว่าหลักนะญิส ที่จะบอกว่าน้ำสกปรกระดับไหนจึงจะใช้ได้หรืออะไรไม่ถูกต้องตามหลักอิสลามอย่างเหล่านี้แม้สักหยดมุสลิมแต่ไม่ได้ถือว่าผิด ขวดเหล่านี้เป็นนะญิส อย่างหนึ่ง แต่กลับพบว่าในคลองต้นน้ำที่นครธรรมพบขวดเหล่านี้เบียร์เยอะมาก”

ขวดเครื่องดื่มมีนมเมาที่พบว่าถูกทิ้งลงในคลองหลังบ้านนครธรรมจำนวนมาก เข้าใจว่าเพราะคนที่นี่น่าจะดื่มเหล้า-เบียร์กันมาก ส่งผลคนที่อยู่ชุมชนข้างล่างซึ่งเป็นมุสลิมไม่กล้าใช้น้ำจากลำคลอง

“ผมจึงบอกว่าโครงการชุมชนบ้านนครธรรม นักจัดการขยะ นักจัดการสุขภาพนี้เป็นโครงการที่จะสร้างความเชื่อมั่นของชุมชนที่อยู่ด้วยกัน”

วันชัย บ่อเงิน นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ รพ.สต.บ้านศรีนคร ต.ศิรีเขต ผู้รับผิดชอบโครงการฯ เล่าว่า สังคมบ้านนครธรรมเป็นไทยพุทธสภาพกิ่งขนบท กิ่งเมือง ยึดอาชีพทำสวนยางเป็นหลัก

“หมู่บ้านนี้ไม่มีการจัดการขยะมาสี่สิบปี จึงจะเห็นว่ามิขยะอยู่
เพ่นพ่านไปหมด ทั้งถนนลำคลอง ใต้สะพาน ถุงพลาสติก ขวดน้ำ ขวด
เบียร์ ขวดเหล้า มีเป็นภูเขา และทิ้งลงคลอง”เขาเล่าข้อมูลที่ตรงกับอาจารย์
สุวิทย์ และยอมรับว่าปัญหานี้คงมาตั้งแต่การตั้งชุมชนใหม่ตั้งแต่ 40 กว่าปี
ที่แล้วเลยทีเดียว

คนนครธรรมส่วนมากพบว่าประวัติของคนหนีภัยมาจากปัญหา
วาทภัยแหลมตะลุมพุก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช สมัยนั้น
และทางรัฐให้เข้ามาตั้งหมู่บ้านใหม่ที่นี่

ที่ผ่านมา ปัญหาขยะ สมาชิก อบต.คีรีเขต มองถึงเรื่องการสร้าง
เตาเผาขยะ แต่การทำอย่างนั้นได้ไม่ง่าย เพราะต้องมีพื้นที่ มีงบประมาณ
จึงมีแต่การพูด ไม่มีการปฏิบัติไม่มีแผน ในปีงบประมาณ หรือดำเนินการอะไร

หลังจากดำเนินโครงการฯ วันชัยกับคณะทำงาน จึงจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้
เชิญตัวแทน 100 คน จากทั้งหมด 120 ครัวเรือนมานั่งระดม
ความคิดเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว มีการให้ความรู้การจัดการขยะ รับสมัครคน
ที่มาร่วมโครงการ ในระดับที่สนใจปฏิบัติ 40 คน ซึ่งส่วนมากเป็นผู้นำชุมชน
อสม. และเจ้าของร้านค้าในหมู่บ้าน

“สี่สิบคนนี้ เราอบรมให้ความรู้ โดยเฉพาะการแยกขยะ มีการ
มาช่วยประดิษฐ์ที่แยกขยะจากตะแกรงลวดทรงกลม ซึ่งทุกคนช่วยกันผูก
สอนกันทำเอง ตะแกรงลวดจะเป็นถังเก็บขยะรวมของสิ่งที่แยกออกมา
ขายได้ เพื่อนำมาคัดแยกอีกครั้ง”

วันชัยเล่าว่าในกลุ่มนำร่อง 40 คน มีการใช้ถังแยกขยะ เก็บไว้ที่
บ้าน ใช้เวลาสะสมขยะ เดือนสองเดือน เพื่อเก็บขวดแก้ว ขวดพลาสติก
เอามาขาย แต่ขยะส่วนอื่นที่ขายไม่ได้ ยังกำจัดไม่ได้โดยเฉพาะถุงพลาสติก

ต่อมาจึงแจกถุงผ้าเพื่อลดการใช้ถุงหิ้วพลาสติกด้วย

ขยะที่ทุกบ้านเก็บได้เอามาเทกอง คัดแยกอีกรอบใช้แรงงานของ
อสม.ในวันนัดมารับเงินเบี่ยเลี้ยงเดือนละ 600 บาท ขอแรงช่วยทำงานก่อน
ขายไป 2-3 ครั้ง รวมกันมาทำเป็นกองทุน เปิดบัญชีในนามกองทุนขยะ
บ้านนครธรรม ล่าสุดมียอดเงิน 1,000 กว่าบาท

กิจกรรมต่อมาคือการเดินเก็บขยะในชุมชนใช้คณะทำงาน 100 คน ส่วนใหญ่นักเรียน ใช้วิธีแจกกระสอบ แล้วให้เดินเก็บขยะ แต่ปัญหาไม่มีรถเก็บขยะของ อบต. เพื่อขนไปทิ้ง จึงติดต่อจ้าง อบต.ธารโต ซึ่งมีรถขยะมาเก็บ

“ขยะยังมีตามถนน ลำคลอง ขวดเหล้าเบียร์ที่เคยพบเกลื่อนหายไป แต่แม้คัดแยกที่บ้านก็ไม่หมดคนกินเหล้า กินเบียร์ ที่บ้านนครธรรมยังเป็นปัญหาใหญ่อยู่ คงช่วยได้ส่วนหนึ่งแยกมาขายเข้ากองทุนขยะที่กองเป็นภูเขา ได้สะพานมีการตัดไปใส่หลุมที่ขุด ขวดเบียร์ที่กองเป็นภูเขา เราก็ก็นำใส่กระสอบไปขาย”

ธนาคารขยะนั้นเป็นอีกหนทางหนึ่งแต่ยังไม่ชัดเจนนัก รูปแบบคือเอาขยะมาขาย เปิดบัญชี เป็นเงินเก็บไว้ให้ เป็นตัวเลข เกิดผลจริงจึงชาวบ้านสามารถจัดการเองได้ โดยวางแผนว่าทุกวันเสาร์ที่ 3 จะมีการเอาขยะมาขายที่ธนาคารขยะ เงินที่ได้จะมีการจัดสวัสดิการให้สมาชิก และจูงใจโดยทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมาการจัดกิจกรรมตรวจสอบสุขภาพให้สมาชิกธนาคารขยะ

“ปัญหาอย่างหนึ่งคือหมู่บ้านนี้กินเหล้าเยอะ ทำให้มองเห็นปัญหาเชิงลึกแท้จริงคนกินเหล้าจัดมานาน กินเป็นปกติ ขวดพวกนี้สะสมกันมาไม่มีใครเก็บเพราะไม่มีราคา ก็ทิ้งกองสุมกันเอาไว้ เพราะว่ารถรับซื้อของเก่าอาจวิ่งมาแต่ไม่ซื้อขวด หรือให้กิโลละบาทเท่านั้นก็ไม่มีคนสนใจเก็บขวดขาย”

วันชัยบอกว่า การทำเรื่องนี้ได้ความร่วมมือ กลมเกลียว สามัคคี เห็นได้จากการร่วมกันมาทำเรื่องนี้ การนัดมาทำความสะอาดชุมชนหรือตอนทอดผ้าป่าขยะทุกคนให้ความร่วมมือ เก็บขยะมาใส่ตะแครง แล้วมาทอดผ้าป่า จัดกิจกรรมดังกล่าวตรงกับพิธีทอดผ้าป่าจริงๆที่วัด

ชุมชนสะอาดขึ้น สำหรับข้าราชการสาธารณสุข อย่างน้อยเขาทำให้ชาวบ้านหันมาสนใจเราทำในสิ่งทีนอกเหนืองานประจำ ยังเป็นช่องใส่กิจกรรมสุขภาพเข้าไปด้วย นอกจากนั้นยังหน่วยราชการอื่น เช่น พัฒนาชุมชน หรือท้องถิ่นอย่าง อบต. มาร่วมก็มีกำลังใจมากขึ้น

“ผมว่าปัญหาขยะอาจได้รับความสนใจน้อย แต่จะเพราะว่าคนยังพะวงเรื่องอื่น อย่างเศรษฐกิจ ความมั่นคง ปลอดภัย ก็ไม่น่าใช่ เพราะเขา

ก็ว่าปลอดภัยที่นี้ยังไม่ค่อยมีเหตุในหมู่บ้าน ในเหตุการณ์ความไม่สงบของจังหวัดชายแดน ที่นี้ปลอดภัยที่สุดในอำเภอธารโต แต่ออกข้างนอกหมู่บ้านไม่ปลอดภัย มีเหตุการณ์ไม่สงบล้อมทางเข้าอยู่ ถูกรายล้อมด้วยพื้นที่ไม่ปลอดภัย ... เพียงแต่ว่าปัญหาขยะไม่ได้รับการจัดการมาตั้งแต่ต้น ส่วนผมแค่เข้าไปจุดประกาย”

อย่างไรก็ตามพอทำแล้ว คนที่หมู่บ้านอื่นในตำบล ก็ตื่นตัวด้วยระดับหนึ่ง

“ผมว่า แนวคิดเรื่องขยะ ขยายไปทุกหมู่บ้านในตำบลแล้ว ไม่ใช่เฉพาะนครธรรม ที่หมู่บ้านอื่นก็เหมือนกันไม่รู้เป็นไง ชอบทิ้งได้สะพานกองเปื้อนเรือ”

เขายอมรับว่า ตอนนี้สิ่งทำได้อาจแค่เก็บขยะ ไม่อาจเปลี่ยนพฤติกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องได้ อาจารย์ณรงค์การคัดแยกขยะได้ส่วนหนึ่ง การไม่ให้ทิ้งแฟนฟาน หรือใช้ถุงผ้า เป็นประเภทที่เกิดขึ้น คนที่ทิ้งขยะตามที่สาธารณะเหมือนเดิมยังมี

“ปัญหาอย่างขยะที่จัดการไม่ได้ อย่างถุงครอบแครบ ยังมีขวดยาฆ่าแมลง ยังไม่มีที่ไป อันนี้แยกไม่ได้ แค่ช่วยที่แยกได้ ท้องถิ่นไม่มีรถขยะ ไม่มีแผนใน อบต. ที่ผ่านมาเขาอ้างว่า ประชาชนไม่ได้พูดเรื่องนี้”

อย่างไรก็ตามวันชัยเล่าว่าเขาต้องการเอาเรื่องนี้ผลักดันเข้าแผน อบต. อย่างเช่น รถขยะ หลุมขยะและนายก อบต. ศิริเขต ทราบปัญหานี้แล้วและคงผลักดันเข้าแผน เพราะแม้จะคัดแยกได้อย่างไร จะต้องมีการจัดเก็บจากท้องถิ่นด้วยที่ ต้องเก็บเป็นระยะ และขยะบางอย่างซื้อขายไม่ได้

“แต่เรายังต้องเข้าเชิงรายละเอียดของจิตสำนึก”

ขณะที่อาจารย์สุวิทย์ มองว่าการทำโครงการมีการเชิญผู้นำที่อื่นมาร่วมด้วย ก็เห็นว่านี่เป็นการทำที่ไม่ต้องการสร้างชนวนความขัดแย้งอะไรสักอย่างขึ้นมา

“ถ้าไม่ทิ้งขยะลงคลองที่เป็นนະณิส ที่มุสลิมเขาจับไม่ได้ ก็เป็นข้อตกลงในชุมชนที่น่าสนใจ แม้ชุมชนไม่ได้เข้ามายุ่ง แต่เขาจับรู้ เขารู้ว่าตรงนี้อยู่นที่ต้นน้ำ”

การที่เขาเชิญวิทยากรที่เป็นมุสลิมจากโรงเรียนธรรมวิद्याมูลนิธิ ในยะลาเคยได้รางวัลการจัดการขยะในโรงเรียน ที่จัดการถูกต้องตามหลัก ศาสนา ไปให้ความรู้ชาวบ้าน เขามองว่า ไม่ได้ขัดอะไรกับคนพุทธ จะได้ สร้างความเชื่อมั่นกับมุสลิมในพื้นที่ด้วย

“ตอนนี้ พอทำแล้วทำให้ชุมชนที่อยู่รอบข้างอยากจะเปลี่ยนแปลงนี้ บ้าง อันนี้คือส่งผลกระทบหนึ่งนะ เราอยากให้ขยายพื้นที่เรื่องนี้จุดประกาย ให้ อบต. พอชุมชนทำเป็นเรื่องเป็นราว ก็บรรจุเรื่องนี้เข้าแผน” เขาเล่า สำหรับนายก อบต. ที่เป็นไทยพุทธ ก็ส่งคนของเขามาร่วมกิจกรรม แต่เห็น ว่าเขายังไม่มองว่าเป็นปัญหาเพราะเป็นชุมชนชนบท ขยะในชนบทมักถูกมอง ว่า ปัญหายังไม่รุนแรง

แต่กรณีนี้อยู่ภายใต้การอยู่ร่วมระหว่างไทยพุทธ มุสลิม ซึ่งสะท้อน ปัญหาต่างกัน การทิ้งขยะลงน้ำกลายเป็นประเด็นอื่นที่นอกเหนือจากขยะ ธรรมดา

“ด้านความร่วมมือของคนในชุมชน แม้เป็นชุมชนคนทำสวนยาง ผลไม้ ที่นี้ไม่ค่อยมีกิจกรรมสาธารณะร่วมกันในชุมชน ยกเว้นประเพณีต่างๆ อย่างชุมชนมุสลิม ก็มีทุกวันศุกร์ และละหมาดประจำวัน แต่ชุมชนพุทธไม่ ได้พบกันแบบนี้ ต้องรอวันสำคัญทางศาสนา แต่โครงการลงไป มีกิจกรรม ร่วมสร้างความรักของคนในชุมชนให้เกิดขึ้น ทำให้รวมคน อย่างชมรม ผู้สูงอายุ ที่มีภูมิปัญญาบางอย่างเด็กรุ่นใหม่ที่มาทำกิจกรรมพวกนี้ก็มาเจอกัน พบปะสังสรรค์ของคนในชุมชน เกิดมิติใหม่ทางสังคม จากสังคมชาวสวน ที่มีโอกาสพบกันยาก”

อย่างไรก็ตามเขามองว่า ชาวบ้านในพื้นที่ยอมอยู่ในลักษณะที่หวาด กลัวกับเหตุการณ์ที่เกิดอยู่ทุกวันเป็นธรรมดา ยิ่งเป้าหมายก่อการมักเกิดกับ ไทยพุทธ เพราะเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของรัฐ คนที่บ้านนครธรรมเขาจึง ต้องรักษาระยะห่างที่เหมาะสมกับชุมชนรอบข้าง แม้ไม่เกิดเหตุการณ์อะไร

“ชุมชนแบบนี้ เกิดจากนโยบายรัฐส่งคนลงไปอยู่ในพื้นที่ มีเป้าหมาย ละลายความเข้มข้น ทางยุทธศาสตร์ เป็นความคิดที่ใช้ได้ผลกับที่อื่น ตั้งแต่ ล้านนา ล้านช้าง แต่กับที่อื่น ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม นั้นเหมือนกัน อยู่แล้วแค่เปลี่ยนผู้ปกครอง แต่ผิดกับสามจังหวัดที่มีความแตกต่างซับซ้อน ส่วนปัญหาขยะนั้นเป็นปัญหาโลกแตก” ●

5

กลยุทธ์สร้างความร่วมมือ “ดึงคนไม่ร่วมมือมาเป็นพวก”

โครงการสนับสนุนสุขร่วมใจทำบ้านน่าอยู่
สิ่งแวดล้อมสะอาดปราศจากโรค

“สนับสนุน” เป็นชื่อใหม่ มาจากโครงการแบ่งขายที่ดินอยู่ในเขตเทศบาลเมืองปากพอง จังหวัดนครศรีธรรมราช ต่อมาเมื่อมีคนซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง และทำประมง เข้าไปปลูกบ้านอาศัยราว 239 ครัวเรือน จึงเรียกว่าชุมชนสนับสนุน

“ชุมชนนี้อยู่ติดปากน้ำปากพองมีน้ำขึ้นลง พอน้ำขึ้นพาขยะเข้ามาที่ใต้ถุนบ้าน บางครั้งขยะใต้ถุนบ้านถูกน้ำพัดลงคลอง” จิตติพร เรื่องทอง เล่าเธอเป็นผู้รับผิดชอบโครงการสนับสนุนสุขร่วมใจทำบ้านน่าอยู่สิ่งแวดล้อมสะอาดปราศจากโรค

ข้อสังเกตดังกล่าวมาจากกรณีที่จิตติพรเป็น อสม.แล้วออกสำรวจลูกน้ำยุงลายในชุมชนตามนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข พบว่าที่นี่เป็นชุมชนแออัดมีประชากรอยู่ถึง 1,100 คน บางบ้านทิ้งขยะลงใต้ถุนบ้าน ถูพลาสติก ขวดน้ำ ก่ายกอง หมักหมม แหล่งเพาะพันธุ์ยุงและเชื้อโรค

“เรามองเห็นปัญหาหลายอย่าง ก็อยากให้เขามีจิตสำนึกว่าไม่ควรทิ้งขยะลงใต้ถุนบ้าน อีกต่อไป ต้องมีการคัดแยกขยะได้ว่าอันไหนทิ้งหรือสร้างรายได้” เพราะแม้ว่าในชุมชนจะมีถังขยะเทศบาล ก็เป็นการทิ้งทุกอย่างถูกโยนลงถัง ของแข็ง ของเหลว ของยังใช้งานได้ นำเสีย บางวันน้ำไหลเลนออกถัง ส่งกลิ่นเหม็นเน่า แผลงวันต่อม เป็นภาพไม่น่ามองสำหรับชุมชนเอาเสียเลย

กิจกรรมโครงการสืบสืบสุขร่วมใจทำบ้านน่าอยู่สิ่งแวดล้อมสะอาดปราศจากโรคจึงเริ่มจากต้องการให้ชาวบ้านรู้จักวิธีคัดแยกขยะที่บ้านเรือนตนเอง มีการจัดเวทีประชาคมที่โรงเรียน เทศบาล 5 เชิญเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เทศบาลเมืองปากพ่องมาบรรยายในหัวข้อการจัดการขยะ ส่วนเจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาที่ดินมาให้ความรู้การทำน้ำหมักจากขยะอินทรีย์

“เรายกปัญหาที่เห็นมาเกี่ยวกับขยะมาพูดกัน ชาวบ้านลีนีสืบสุขต่างให้ความร่วมมือ เพราะเขาเห็นว่าถ้าคนอื่นทำแล้วตัวเองไม่ทำ จะคงเหลือแต่บ้านตัวเองนั่นแหละไม่น่าดู” จิตติพรเล่า พอฟังคำแนะนำ ชาวบ้านรีบปากกลับไปจัดการขยะในครัวเรือนตัวเอง

โครงการฯ ได้ดำเนินจัดตั้งธนาคารขยะ รับซื้อขวดน้ำ ขวดแก้ว เหล็ก กระดาษ ฯลฯ ในทุกวันที่ 5 ของเดือน ตั้งแต่เวลา 09.00-12.00 น. พบว่าแต่ละครั้งจะมีคนหิ้วขยะมาขาย 40-50 ราย ส่วนขยะที่ขายไม่ได้ จำพวกเศษอาหารเหลือทิ้ง ได้นำดุนะให้ใส่ถังรวมไว้ประจำซอย ที่วางถังรองรับครบทุก 5 ซอยในชุมชน เพื่อทำน้ำหมักใช้ แจกจ่ายกัน

“เรามาทำน้ำหมักรวมกัน ใครมาหยิบเอาไปใช้ก็ได้เลย เราแนะนำว่าประโยชน์ของมันคือใช้เติมลงน้ำเฝ้าได้ลุนบ้านช่วยลดยุง เอาใส่ร่องน้ำซัง แก้วน้ำเหม็น ล้างห้องน้ำ แก้วส้วมตัน รดต้นไม้ บ้านไหนที่เขาปลูกผักเขาก็มาเอาไปทำปุ๋ย”

การเอาขยะมาทำน้ำหมัก เพราะเป้าหมายต่อไปต้องการส่งเสริมชาวบ้านมาปลูกผักกินเอง ในที่ดินรอบบ้าน หรือปลูกลงกระถางจากวัสดุเหลือใช้ต่างๆ เพื่อช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือน

ทางโครงการฯ ยังรับบริจาคขยะประเภทถุงขนม ถุงน้ำยาปรับผ้านุ่ม ถุงผงซักฟอก เพื่อมาสร้างมูลค่าเพิ่มโดยรวมกลุ่มคนมาทำเป็นสิ่งของประดิษฐ์

“อันนี้แหละที่เรাজะต่อยอด ซึ่งมีคนมาฝึกทำแล้ว 7-8 คน” จิตติพร บอกว่าผลิตภัณฑ์จากขยะจากชุมชนลีนีสืบสุขที่กำลังได้รับความนิยมจากลูกค้า ประกอบด้วยกำพริก(ของชำร่วย) ดอกไม้ ที่ทำจากถุงพลาสติกหลากหลายรูปแบบ กระเช้า ชั้นหมาก ทำจากไฟตองที่ใช้แล้ว กระปุกออมสิน ทำจากไม้ไผ่ ดอกไม้และตะกร้าที่สานจากเชือกมัดของ

“การเอาขยะมาใช้ใหม่ มีหลายรูปแบบนะ เราส่งเสริมอยู่ อย่างบ้านหนึ่งซื้อแกงถุงทุกวัน มียางที่รัดแกงถุงมาก กับถุงกรอบแกรบ (ถุงหิ้ว) เขาเลือกไปที่สะอาด พับเป็นสามเหลี่ยม ถือว่าลดขยะและเป็นการนำกลับ

มาใช้ใหม่” มีการแนะนำการลดขยะในครัวเรือน ว่าหากไปตลาดของที่แห่งๆ ก็ไม่จำเป็นต้องใส่ถุงมา ยกเว้นที่จำเป็นจริงๆ เช่นพลาสติก

หลังโครงการนำกระแสดังกล่าวเข้ามา พบว่า คนมีจิตสำนึกไม่ทิ้งขยะ คนในชุมชนมีความสุขหันไปทางไหนสะอาดตา จิตใจสบาย ขณะที่การขยะคัดแยกขายยอมได้เงิน

“เด็กๆ มีความสุขมาก แต่ก่อนเขาไม่สนใจอะไรที่ทิ้งเกลื่อนกลาด พอเก็บมาขายได้เงินดีใจ บอกว่าจะเก็บเงินไว้เที่ยวงานเดือนสิบ ตอนนี้เห็นขยะที่ไหนจะแย่งกันเก็บทันที เพราะมีค่า ทำให้ขยะลดลง จากที่เทศบาลเก็บขยะล้นถัง จะพบว่าน้อยลง ลดการเก็บทุกวันมาเป็น 2 วันครั้ง

จิตติพรเล่าว่า ตอนแรกที่เสนอโครงการกับชาวบ้าน ไม่มีกรรดินตัวหรือเข้าใจมากนัก บางคนได้แต่มองๆ เธอชี้ยุทธการ ว่าเอาคนที่ค้ำหน้าชุมชนมาเป็นพวกให้ได้เป็นกลุ่มแรก

“กลุ่มคนค้ำหน้าให้ความสำคัญ มากกว่าคนที่สนใจเสียอีก เราพยายามจะดึงคนที่ค้ำหน้า หรือพูดจาไม่เห็นด้วยมาเข้าร่วมทุกเรื่อง ให้มารับรู้ว่าชุมชนทำอะไร”

ด้วยมองว่าคนที่ค้ำหน้า เพราะไม่เข้าใจหรือเหตุผลอื่น นอกจากไม่ร่วมมืออาจพัฒนาเป็นตัวขัดขวาง จึงต้องจะตื้อ หรือทำทุกวิถีทางเชิญกลุ่มนี้มาร่วมให้จงได้ ชวนครั้งที่ 1 ไม่มา จะชวนซ้ำแล้วซ้ำเล่า พอได้มาร่วมเห็นการกระทำ และเข้าใจหลักการ หากเปลี่ยนแนวคิดมาร่วมด้วย พวกเขาจะเป็นกระบอกเสียงชั้นยอด เพราะเคยมองภาพอย่างหนึ่งแต่กลับมามองเห็นตรงกันข้าม ในสิ่งที่ดี ถูกต้อง อย่างเข้าใจ

“ส่วนมากที่เป็นอย่างนั้น เพราะเขาเห็นโครงการอื่นที่เขาไม่ค่อยพอใจเกิดในชุมชนมาก่อน ไม่ยอมรับว่าเราทำอย่างไร แบบไหน แก้ปัญหาอย่างไร พอดูหลักการของเรา เราพาไปดูงานก็โอเค สนุกขึ้น แต่ไม่เฉพาะคนค้ำหน้า คนที่สนใจเราก็ดึงด้วย” ผู้รับผิดชอบโครงการเล่า

“ตอนแรก เขาไม่ยอมรับฟังที่เราเข้าไปคุย เขาปฏิเสธ อาจให้เหตุผลว่าไม่มีเวลาบ้างและว่าเรื่องขยะทำไปก็แค่นั้นเอง ไม่มีอะไรดีขึ้น เราก็บอกว่า

ขอโอกาสในการพูดว่าจะทำขยะแบบไหน” อรลักษณ์ พรหมชาติ กรรมการ
โครงการ ช่วยพูดเสริม

เธอเล่าถึงการดึงคนที่ไม่เห็นด้วยมาร่วม โดยใช้การอธิบายตัวต่อตัว
อย่างเช่นการจัดทำธนาคารขยะที่ไม่หวังผลกำไร แต่หวังผลการจัดการปัญหา
ขยะเป็นหลัก การรับซื้อขยะจากการคัดแยกขยะ จึงให้ราคาได้แพงกว่าพ่อค้า

“จึงหะนั้นเราสอนชาวบ้านคัดแยกขยะเข้าไปด้วยได้เลย เพราะทำ
อย่างนั้นก่อนจึงจะขายขยะได้ราคาดีกว่า อย่างขวดน้ำ พลาสติกฟางข้างซื้อ
5 เราซื้อ 8 บาท จ่ายเงินกันตรงนั้น ตอนแรกที่เขาไม่ออกมาเขาคิดว่าเอา
ขยะมาแลกไข่ เรบอกว่าเป็นการจ่ายเงินกันสดๆ”

นอกจากกลุ่มผู้ใหญ่ โครงการฯ เน้นสร้างสำนึกเกี่ยวกับการจัดการ
ขยะกับกลุ่มเยาวชน นักเรียน เพราะชุมชนอยู่ใกล้โรงเรียน ให้เด็กซึมซับ
แนวคิดและเป็นกระบอกเสียงส่งไปยังพ่อแม่เขาด้วย

“ถือว่าเด็กมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังเรื่องนี้ ส่วนกิจกรรมชุมชน
สัมพันธ์เราจะชวนคนหลากหลาย ทั้งชาวบ้าน ครู นักเรียน ผู้ปกครอง
วัยรุ่น พวกเขารักชุมชนขึ้นมาบ้าง ส่วนคนไม่ร่วมมือคิดว่าคงมีความละเอียด
และมาร่วมในที่สุด” ●

6

ดำเนินงมิใหม่ ณ หมู่บ้านเกษตรอินทรีย์ เลิกกินทาแม่หม้าย-งดรับซองหนูรี

โครงการพลิกฟื้นเกษตรอินทรีย์ ชีวี๋ยั้งยืนกลับคืนวิถีชีวิต

บ้านตาหล้า ตำบลท่าแพ อำเภอท่าแพ จังหวัดสตูล แม้ 200 กว่าครัวเรือนล้วนพี่น้องมุสลิม แต่หลากหลายด้านวิถีชีวิตและอาชีพจนต่อกันไม่ติด มีทั้งพวกค้าขาย ชาวสวนยาง ชาวไร่ข้าวโพดหวาน และรับจ้าง

“เราเป็นหมู่บ้านนำร่องในการคัดกรอง เบาหวาน ความดัน อสม. บอกว่าคนที่นี้มีปัญหาสุขภาพเพิ่มขึ้นเห็นได้จากคนเป็นโรคมากขึ้นทุกเพศ ทุกวัย ทุกวันนี้คนอายุ 30 ก็เริ่มเจ็บป่วยแล้วซึ่ง สาเหตุหลักน่าจะมาจากการกิน”

นิติภูมิ หลงเก ผู้รับผิดชอบโครงการพลิกฟื้นเกษตรอินทรีย์ชีวี๋ยั้งยืนกลับคืนวิถีชีวิต ตั้งข้อสังเกตว่าคนสมัยก่อนมักกินข้าวกับยอดไม้อุดป่าจึงไม่ค่อยเจ็บไข้ได้ป่วย วิถีบริโภคเปลี่ยนไปโรคจึงมารุมเร้าร้อยแปดพันเรื่อง

เวทีชาวบ้านระดับแกนนำ จึงสนใจปัญหาจากการบริโภค จึงพยายาม นำพาชาวบ้านกลับสู่วิถีแห่งอดีต หันกลับมาปลูกพืชกินเอง

“เราเปลี่ยนพื้นที่คงยาก แต่แทนที่ใช้ปุ๋ยเคมี 100% เราเริ่มแนะนำ การทำปุ๋ยอินทรีย์มาใช้ร่วม โดยบอกว่าเอา เศษผัก เศษไม้ เศษอาหาร เศษปลานั้นแหละมาหมักกักน้ำตาลกับหัวเชื้อจุลินทรีย์ ไม่กี่วันก็ได้ปุ๋ยอย่างดีแล้ว”

บางคนในหมู่บ้านดำเนินตามแนวทางนี้อยู่บ้าง นิติภูมิเองทำมาตั้งแต่ ปี 2547 พื้นที่รวม 10 ไร่ มีทั้งไร่นาผสมผสาน สวนปาล์ม มะม่วง เงาะ พร้อมเลี้ยงสัตว์เชิงอินทรีย์อยู่กับสวนไม่ว่า เป็ด ไก่ แพะ วัว

“หากไม่นับคนเฒ่าคนแก่ที่ปลูกผักแบบใช้ปุ๋ยชีวัว 2-3 ราย มีผมทำ คนเดียวที่ทำครบวงจร คนอื่นก็มาเรียนรู้จากผม กลับไปทำจริงๆ ในหมู่บ้าน อีกรวม 10 ราย”

การที่เกษตรกรรายอื่นหันมาสนใจ เพราะหลายคนในหมู่บ้านต้องไปหาหมอบ่อย แต่คนไม่เคยนิติภูมิต้องไปหาหมอ มีคำตอบร่วมกันว่าเขาใช้ชีวิตต่างจากคนอื่นโดยเฉพาะเลือกกินของป่าหรือที่มีอยู่ในธรรมชาติมากที่สุดซื้อจากตลาดน้อย ผิดจากคนอื่นอาหารสุกดิบซื้อทั้งหมด เชื่อว่านั่นคือต้นเหตุปัญหาทางสุขภาพ

การดำเนินโครงการฯ ไปสู่แนวทางพลิกฟื้นเกษตรอินทรีย์ที่ยั่งยืน กลับคืนวิถีชีวิต เริ่มจากการประชาสัมพันธ์รับสมัครบุคคลเป้าหมาย 30-40 คน การตรวจดินของเกษตรกรกลุ่มนี้พบว่ามีความเป็นกรด เพราะปุ๋ยเคมีจึงเชิญวิทยากรมาให้แนวทางการใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง และแนวทางเกษตรอินทรีย์ พร้อมใช้หลักศาสนาอิสลามมาอธิบายต่อปรากฏการณ์ชีวิตกับการใช้สารเคมี

รูดลาม มะแซ รักษาการหัวหน้าส่วนสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม อบต.ท่าแพ กล่าวเสริมระหว่างการสนทนาว่า เพราะมีความต้องการเปลี่ยนแนวคิดบางอย่างกับผู้เข้าร่วม จึงใช้หลักศาสนามาจูงใจ

“เรายกบทอาติส (คำบอกเล่าของศาสดา ที่สามารถยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ) ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแรงจูงใจว่า ที่ไม่รักตัวเองก่อนแล้วเราจะไปรักคนรอบข้างได้อย่างไร เอาบางบทในคัมภีร์อัล-กุรอาน เกี่ยวกับการเปลี่ยนแนวคิด สร้างแรงจูงใจมาพูด” หลักศาสนามีบทอาติสอันหนึ่งที่บอกว่าถ้าเราจะขอพรจากพระเจ้าสิ่งที่ยิบกริบเข้าไปต้องฮาลาล คือของที่ไม่เจือปนด้วยสิ่งไม่ดี

หลักอิสลาม “ต้องเปลี่ยนแปลงตัวเราเองก่อน” นิติภูมิกล่าวไปในแนวทางเดียวกัน จึงจัดทีมงานไปพูดแนวคิดของโครงการฯ อันสอดคล้องกับหลักศาสนาที่ มัสยิด และเวทีหมู่บ้าน เนื่องจากมีทีมงานเป็นทั้งกรรมการหมู่บ้าน อสม. ผู้นำท้องที่ ผู้นำเกษตร ผู้นำสตรี อยู่ด้วย

“คำสอนของศาสนาคือวิถีชีวิตเราก็ไปดูว่าส่วนไหน เป็นเรื่องสุขภาพ การเป็นอยู่ร่วมกัน มีตรงกันอยู่แล้ว คำว่าหมู่บ้านน่าอยู่ และเศรษฐกิจพอเพียง ตรงนี้ให้ไปดูแบบอย่างของศาสนานี้ว่าปฏิบัติตัวอย่างไร อยู่ กิน

ถ่าย บอกเอาไว้หมด อยู่แบบไม่สุ่ยสุ่ยก็เข้ากับหลักของท่านนบี
การประหยัด ออม พออดมาใช้ก็ขัดตรงกับวิถีเกษตรอินทรีย์ สอดคล้อง
กับที่ท่านนบี บอกว่าให้บริโภคสิ่งที่ดีๆ ซึ่งความหมายว่า ปัจจุบันที่เราปลูก
ผักไม่ใช่สารเคมีน่าจะดี”

นิติภูมิมองว่าคนที่ปลูกผักใช้สารเคมี ทั้งสารตกค้างเอาไปให้คนอื่น
กินก็ถือว่าไม่เหมาะสมตามคำสอนของศาสดา ทุกอย่างจึงตอบด้วยการกลับไป
ทำเกษตรอินทรีย์อันเป็นวิถีที่ถูกต้องงดงาม ดำเนินมาแต่อดีต ที่เพิ่งจะมา
เปลี่ยนในยุคทุนนิยม

“กระแสสังคม อย่างร้านสะดวกซื้อ หรือร้านค้าปลีกที่เข้ามายัง
ชุมชน ทำให้คนหลงประเด็นคงยากไม่น้อยที่ให้คนรุ่นใหม่มาสนใจเกษตร
อินทรีย์ แต่ถ้าเราไม่เริ่มทำคงไม่เกิดอย่างน้อยคงมีหน่อความคิดออกไปบ้าง”

หลังดำเนินโครงการสามารถดึงคนส่วนหนึ่งหันกลับมาเดินตาม
แนวทางนี้ 20 ราย มีข้อมูลที่ยืนยันได้ว่า คนดาดล่า เข้าโรงพยาบาลน้อยลง
เพราะเริ่มรู้จักตัวเอง หลีกเลี่ยงอาหารที่ไม่ปลอดภัย นอกจากกินผักปลอด
สารพิษ อาหารบางอย่างเช่นเนื้อไก่ ก็หันมาบริโภคไก่ที่เลี้ยงตามธรรมชาติ

เนื่องจากบ้านดาดล่า อยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด
สตูล มีชาวบ้านทำไร่ข้าวโพดหวาน มีชื่อเสียงจนอยู่ในคำขวัญของอำเภอ
นักท่องเที่ยวนิยมแวะซื้อข้าวโพดที่วางขายสองข้างทางที่มุ่งไปสู่ท่าเรือ
ปากบาราได้ตลอดปี ทางโครงการฯ พยายามเปลี่ยนแปลงวิถีคิดคนทำไร่
ข้าวโพดมาใช้แนวทางเกษตรอินทรีย์

“ตอนนี้ทีมงานเราที่ปลูกข้าวโพดจะเอาปุ๋ยหมักไปใช้ จริงอยู่ครับ
ตอนแรก ผลที่ออกมาไม่ทันใจ มองเห็นว่าอย่างไรเสียปุ๋ยเคมีได้ผลเร็วกว่า
เราบอกว่าทำต่อไปเถอะ อย่างน้อยคนที่กินข้าวโพดจะปลอดภัย ถือว่าเป็น
การทำความดีอย่างหนึ่ง และในระยะยาวก็รู้กันดีอยู่แล้วว่าใช้เคมีต้องเสียเงิน
มาก และได้ผลในช่วงแรกเท่านั้น นานไปดินเสียปลูกอะไรไม่”

การเปลี่ยนคนใช้ปุ๋ยเคมีมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ไม่สามารถทำได้ทันที
ทางโครงการฯ แนะนำให้ใช้ผสมกันทั้งสองส่วนก่อนในระยะแรก “ชาวบ้าน

ตกเป็นทาสการตลาดของบริษัทปุ๋ย เราต้องต่อสู้กับตรงนั้น ผมมองเห็น
อย่างหนึ่งว่าคนมักมีนิสัยเลียนแบบ หากผมใช้ปุ๋ยคอกได้ผล ชาวบ้านต้องมา
ทำตาม ด้วยแนวคิดดังกล่าวผมก็ทำให้เห็นกับสวนปาล์มของผม”

ครั้งมองเห็นการเปลี่ยนไปในทางที่ดี เป้าหมายสุดท้ายที่นิติภูมิ
ต้องการคือต้องเลิกเคมีทั้งหมด

“วันที่เราบอกว่าเป็นหมู่บ้านเราเป็นเกษตรอินทรีย์ล้วน ข้าวโพดของ
ตาหล้า จะเป็นที่ต้องการ และคงหาที่อื่นมาเทียบไม่ได้ ตอนนี้นำกำลังเปิดร้าน
ตลาดนัดเกษตรอินทรีย์ ริมนนที่ผ่านหมู่บ้าน วางผลผลิตของสมาชิกใน
โครงการนี้ ไม่ว่าข้าวโพด ผัก ที่เราคิดทำตลาด เพราะบางทีคนนอกเข้ามา
ขาย เราก็ดูไม่ได้ว่าอันไหนอินทรีย์ พอมีร้านจะควบคุมได้”

นิติภูมิต้องการเปลี่ยน สวน ไร่ข้าวโพด หรือการเลี้ยงสัตว์ที่เน้น
กลับไปใช้ภูมิปัญญา แบบคนโบราณให้มากที่สุด และพบว่าสถานการณ์ความ
ต้องการ ณ ปัจจุบัน คนต้องการผักปลอดสารพิษมาก ไม่ว่า มะเขือ ผักบุ้ง

พริก บัวบก ชะอม ผักโขม ผักหวาน ใครปลูกเอาออกมาวางเท่าไรก็ขายหมด ภายในเวลาอันรวดเร็ว

การทำตงนี้ สามารถส่งเสริมเศรษฐกิจการท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวแวะซื้อข้าวโพด แต่อนาคตวางแผนจะมีผลผลิตผลไม้ร่วมด้วย เป้าหมายที่เขาอยากเห็นคือหมู่บ้านที่น่าอยู่ ผู้คนมีความสุข ไม่ขัดแย้งกัน พัฒนาไปตามยุทธศาสตร์ 6 ด้าน การศึกษา เศรษฐกิจ สาธารณสุข สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และโครงสร้างพื้นฐาน

หลังทำโครงการฯ ภาพเหล่านี้ ค่อยแจ่มชัดกลับมามีบ้างแล้ว นอกจากการส่งเสริมวิถีเกษตรดั้งเดิมอันเป็นฐานสำคัญ เกิดผลกระทบทางปริพพณาสนใจอย่างในแนวการต่อสู้กระแสทุนนิยม

“เมื่อก่อนหมู่บ้านเลี้ยงแต่งงาน มีการมาช่วยเหลือกัน ใครมีอะไรขอเอามาช่วย แต่ว่าสิบปีให้หลังเป็นเรื่องธุรกิจล้วนๆ คนมาร่วมงานเน้นเงินใส่ซอง เจ้าภาพจัดเลี้ยงก็หวังได้เงิน แต่หมู่บ้าน 8 คาหล้า เราพยายามสร้างค่านิยมอย่าให้เขามองงานประเพณีอย่างนี้เป็นเชิงธุรกิจคือต้องรับของ มาช่วยกันทำช่วยกันกินเหมือนเดิม สามารถทำได้แล้วได้ 7-8 งาน”

เขาวาหากถ้าไม่ทำอย่างนี้วัฒนธรรมเดิมที่ดีๆ หรือความญาติพี่น้อง อาจอันตรายสูญหายเป็นความพยายามดิ้นกระแด่ใหม่ที่ผิดๆ เอาไว้ไม่ให้สังคมเดินผิดทาง จนอาจกู้ไม่กลับ

“จากวิถีเกษตรอินทรีย์ เราพอเดินไปตามทางนี้แล้ว สังคมก็ดีขึ้น ก็เห็นว่าเราน่าจะเป็นแหล่งเรียนรู้ให้คนอื่นได้ด้วย เราพร้อมจะถ่ายทอดว่าจะใช้ชีวิตอย่างไรในกระแสเชี่ยวกรากของสังคมยุคใหม่ที่มุ่งบริโภคอย่างเดียวได้ ทุกวันนี้ หลายแห่งก็มาดูงานที่เรา ในเรื่องการจัดการกลุ่มต่างๆ”

ในชุมชนคาหล้ามีกลุ่มต่างๆ ทางอาชีพ ที่ไม่ฝักใฝ่ทางการเมือง มีการประชุมกันตามกำหนด แกนนำของกลุ่มได้รับแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการ ศูนย์เรียนรู้เป้าหมายร่วมกันคือการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งไม่ได้มีเป้าหมายเฉพาะกลุ่มของตนเองเหมือนในอดีต การจัดการกลุ่มเน้นใช้ชีวิตชีวิตเดิมๆ แม้มีกฎระเบียบ แต่ของไม่มาก เป็นกติกา ที่เรียกว่าสุกปรกักต (หลักอิสลามว่าด้วย

การร่วมกันแสดงความคิดเห็น (ตกลง)

นิติภูมิเล่าว่าสิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัด หลังทำโครงการนี้ คือในวงสนทนาของกลุ่มผู้ชายซึ่งมักจะมึนทุกคำคืนที่ศาลากลางหมู่บ้าน ช่วงว่างที่มานั่งดื่มกาแฟ ดูละครช่อง 7 ด้วยกัน ก่อนกลับไปเข้านอน

“แต่ก่อนนี้จะคุยศัพท์เพะ เรื่องการเมือง นินทาคน แม่หม้าย นกกรงหัวจุก ตอนนี้นึกหันมาคุยเรื่องปฎิ การทำปฎิ แคนนำโครงการบางคน ถ้ารู้ว่าไม่คุยเรื่องนี้กันเขาจะกลับเลย อยากจะคุยเรื่องการพัฒนาหมู่บ้านเท่านั้น”

กลุ่มเสียงเด็กวัยรุ่น ทางโครงการฯ พยายามชวนพวกเขาเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งได้รับความร่วมมือ เมื่อพวกเขาใช้เวลาว่างเป็นประโยชน์ ก็สร้างปัญหาน้อยลง พ่อแม่เด็กก็ยินดีที่ลูกหลานทำสิ่งที่ดี สำหรับคนแก่ๆ ที่ปลูกผัก ทางโครงการฯ ช่วยเอาผลผลิตไปฝากขาย ให้กับกลุ่มแม่บ้าน พวกเขาสนุกที่จะมาร่วม ช่วยคนชราไม่ถูกทอดทิ้งสังคม คุณภาพชีวิตดีขึ้น

นิติภูมิมองว่าการทำโครงการฯ นี้ ถือว่าแก้ปัญหาถูกจุด วิธีคิดแบบเดิม ชาวบ้านมักรอการแจกงบ แต่แนวการทำโครงการกับ สสส.ทำให้ได้ความสามัคคี รู้วิธีการพัฒนา การทำงานแบบใหม่

พลิกดาหล้าจากหมู่บ้านที่ล้าหลังที่สุด ชนิดผู้นำหลายคนเคยน้ำตาตกมาแล้วเพราะพัฒนาอย่างไรก็ไม่เป็นผล ทางอำเภอตราหน้าว่าเป็นหมู่บ้านล้าหลังที่สุดของท่าแพ ตอนนียกฐานะเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ระดับอยู่ดีมีสุข อันดับ 1 ของสตูล

“การขับเคลื่อนหมู่บ้านในโครงการฯ มีผลงานชัดเจน ทำให้ทุกหน่วยงานในอำเภอท่าแพ หันมาสนใจมองคนในชุมชนเป็นคนต้นแบบ ทุกวันนี้คนมาดูงานจากทั่วประเทศแม้เราพอใจระดับหนึ่งแต่สังคมยุคใหม่มีเรื่องท้าทายอีกมาก ไม่ว่าปัญหาครอบครัว สังคม การเมือง เราไม่แน่ใจว่าต่อไปจะเป็นอย่างไร อย่างการเมืองในหมู่บ้านที่ผ่านผู้ใหญ่บ้านไม่ต้องเลือกตั้งเป็นการเสนอชื่ออย่างปรองดอง กลัวอนาคตจะอยู่อย่างเดิมหรือไม่” ●

7

ต่อลมหายใจสุดท้ายให้ “ดลุม”

โครงการภูมิปัญญา สามสามัคคี

“แต่ก่อนมีคนทำคลุ้มอยู่มากที่หมู่บ้าน ตอนนี้เหลือคนเดียวที่ยังมีความรู้ และเคยเป็นวิทยากรให้กับกรมพัฒนาไปสอนคนที่อื่นมาแล้ว ชื่อว่านายเกลื่อน ชื่นอารมณ์ อายุ 80 กว่าปีแล้ว สุขภาพไม่ดี จึงไม่อาจสานคลุ้มขายได้อย่างเก่า เราก็เลยต้องการอนุรักษ์ไว้ในฐานะภูมิปัญญาชุมชน”

เป็นคำบอกเล่าของสมศักดิ์ ยูจันทร์ ประธานโครงการภูมิปัญญา สามสามัคคี บ้านทุ่งใหญ่ หมู่ 8 ตำบลนาทอน อำเภอทุ่งหว้า จังหวัดสตูล

เขาบอกว่าคลุ้มมีลักษณะคล้ายกับต้นขา แต่เปลือกแข็งและเหนียวระดับเปลือกไม้ไผ่ สามารถหาได้ทั่วไปในหมู่บ้านทุ่งใหญ่ไม่ว่าในป่าชุมชนหรือสวนยางชาวบ้าน แต่คนที่ไม่คิดจะใช้ประโยชน์มักมองเป็นวัชพืชที่จะต้องเร่งกำจัดทิ้ง

คนสมัยก่อนนำเปลือกต้นคลุ้มมาจักตอกเป็นเส้นแล้วสานเป็น
ข้าวของเครื่องใช้หลายอย่าง ภายหลังมีการคิดออกแบบพัฒนาเป็น ตะกร้า
แจกัน ฝาชี หลายทรงหลายรูป

“ถ้าเราไม่มาทำโครงการนี้ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับคลุ้ม จะต้องสูญหายไปแน่นอน เพราะที่ไม่มีคนทำเรื่องนี้แล้ว เห็นว่าคุณลุงเคลื่อนไหวยังสอนได้อยู่
จึงอยากสืบทอดภูมิปัญญานี้ไว้ ก็เลยเอาบ สสส. มาเปิดหลักสูตรสอนผู้
สนใจ เรียกว่าหลักสูตร จักสานต้นคลุ้มของชุมชน”

พรทิพย์ คอยอาสา สมาชิกของโครงการฯ ผู้ทำหน้าที่สัมภาษณ์
วิทยากร รวบรวมความรู้ มาเขียนเป็นคู่มือในการเรียนรู้

คู่มือที่เธอจัดทำขึ้น เป็นการแนะนำการเตรียมวัสดุอุปกรณ์
เครื่องมือ ตลอดจนวิธีทำ ขั้นตอนการจักสานคลุ้ม วางไว้ที่จุดชาวบ้าน

พลิกอ่าน ไปพร้อมกับการสอนของวิทยากร

พรทิพย์เล่าว่าการสอนภูมิปัญญาคลุ้ม จัดที่บ้านของวิทยากร ตอนแรกกลุ่มที่มาเรียนคือ แม่บ้าน สตรี เยาวชนในหมู่บ้าน ภายหลังขยับเข้าสู่กลุ่มนักเรียน โดยทางผู้อำนวยการโรงเรียนในชุมชนมาติดต่อให้เข้าไปสอนเด็กเอง

หลักสูตรการเรียนใช้เวลาครั้งละ 3 ชั่วโมงจำนวน 5 ครั้ง กระบวนการเริ่มตั้งแต่การอธิบายเบื้องต้น ลงมือทำ ฝึกปฏิบัติจริง และผู้เรียนจะต้องสร้างผลงานอย่างน้อยคนละ 1 ชิ้น

“เป็นงานนี้ไม่ต้องใช้พรสวรรค์อะไรมากแค่สนใจมาเรียนรู้ ก็สามารถทำได้แน่นอน” พรทิพย์เล่า ผู้ที่มาเรียนสามารถทำได้ทุกกระบวนการ ตั้งแต่การหาต้นคลุ้มในป่าของชุมชน เลือกต้นคลุ้มที่สามารถนำมาใช้งานได้

ต้นคลุ้มอยู่ในป่าชุมชนของหมู่บ้านที่มีขนาด 75 ไร่ ชาวบ้านช่วยกันดูแลป่าแห่งนี้ ซึ่งนอกจากคลุ้มที่ชุมชนอนุรักษ์ ยังมีไม้ใหญ่อย่าง ตะเคียน หวาย ฯลฯ

จากการทำกิจกรรมทำให้เกิดกลุ่มอนุรักษ์ป่าคลุ้ม ทำหน้าที่สำรวจป่า เพื่อมาบอกกับคนอื่นว่า พบคลุ้มอยู่ตรงไหนบ้าง ขณะเดียวกันเมื่อเขาเข้าไปในป่า จะรายงานสถานการณ์ป่า พบอะไรผิดปกติไม่ชอบมาพากล ก็แจ้งผู้รับผิดชอบ เช่นผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเท่ากับช่วยกันดูแลป่าชุมชนไปในตัว นับเป็นปรากฏการณ์ผลกระทบที่สร้างคนมาดูแลป่าชุมชนแห่งนี้

เพราะถ้าไม่มีป่า ก็ไม่มีคลุ้มเอาไว้ใช้ในอนาคต รักคลุ้มก็ต้องรักษา การดึงชาวบ้านมาร่วมสืบสานภูมิปัญญา เริ่มจากชักชวนกลุ่มแม่บ้าน พอเริ่มมีกิจกรรมเกิดขึ้น คนกลุ่มอื่นสนใจมาสอบถามด้วยตนเอง คนผู้ใหญ่ส่วนมากเป็นชาวสวนยาง ที่ผ่านมาหลังเสร็จภารกิจประจำวันในช่วงหัวรุ่งถึงช่วงสายมักนอนหลับพักผ่อน การทำโครงการจึงกำหนดเวลาช่วงบ่ายสอง เป็นต้นไป เป็นการชักชวนให้ผู้คนที่หันมาใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

ในกลุ่มผู้มาเรียนมีหลายช่วงอายุ อายุน้อยสุดพบว่าอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เท่านั้น ส่วนคนอาวุโสสุดอายุ 50 ปี ในกลุ่มผู้ใหญ่ต้องการใช้

เวลาว่างในช่วงที่ทำสวนยางไม่ได้ทำอาชีพเสริมโดยเฉพาะฤดูฝนอันยาวนานของสตูลบางครั้งกินเวลามากกว่าครึ่งเดือนต่อเนื่องกัน กระบวนการสานคลุ้มยังเป็นการออกกำลังที่ดีอย่างหนึ่งทั้งทางสมองและร่างกาย

ทุกวันนี้ มีผู้ผ่านหลักสูตรการเรียนราว 70 คน สามารถนำต้นคลุ้มมาจักสานเป็นของใช้ ได้ที่ต้องการ หลายคนทำใช้เอง บางคน เอาไปทำเป็นอาชีพเสริมทำรายได้ดี มีคำสั่งซื้อจนผลิตไม่ทัน โดยเฉพาะลูกค้าจากมาเลเซีย

“ที่เขารู้จักเพราะกลุ่มแม่บ้านกงสุลมาเลเซียเคยมาศึกษาดูงานที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชนของหมู่บ้าน มาเห็นผลิตภัณฑ์ดังกล่าวซื้อกลับไปเผยแพร่ที่โน่น” สมศักดิ์เล่า

เป็นการพลิกมุมมองต้นคลุ้มให้กับคนรุ่นใหม่ ก่อนนี้บางคนไม่รู้ด้วยซ้ำว่าต้นคลุ้มสามารถมาทำอะไรได้ แม้กระทั่งหลานของตัววิทยากรคนหนึ่ง นอกจากไม่ได้สนใจภูมิปัญญาบรรพบุรุษ ก็ยังเที่ยวล่ามะเลเทเมามีปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดเสียอีก พอมีคนมาเรียนกันเยอะๆ ที่บ้าน เขาลองเรียนดูบ้าง จนกลายเป็นวิทยากรมีอรอง

“เขาก็เริ่มสนใจมาทำ จนถือว่าเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ดี พอควร” สมศักดิ์เล่าต่อ

การจักสานฝาชีจากคลุ้มอาจใช้เวลาราว 5 วัน หากขายลูกค้าชาวมาเลเซียจะได้ราคาใบละ 1,500 บาท อย่างสบาย แต่สถานการณ์ที่เป็นอยู่ยังไม่สามารถทำได้ทันตามคำสั่งซื้อ จึงไม่สามารถยกระดับเป็น otop นอกจากนั้นยังต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ หออะไรใหม่ๆ สร้างจุดขาย จากคลุ้มด้วย เช่น ทำเป็นฝาชีเล็กๆ เป็นของที่ระลึก

หากผลิตได้เยอะ สมศักดิ์บอกว่ามีแนวคิดที่จะทำร้านรวมสินค้าในชุมชน ร่วมกับชุมชนใกล้เคียง เนื่องจากหมู่บ้านมีศักยภาพติดถนนสายหลัก สตูล-ตรัง มีศักยภาพในการเป็นจุดจำหน่ายสินค้า ของนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ แต่ต้องหาสินค้าหลากหลายมาวางด้วย อย่างเช่น ผลิตภัณฑ์จากชุมชนโซนทะเล พวกกะปิ ปลาแห้ง เรื่องนี้ทาง อบต.นาทอนพร้อมจะส่งเสริมผลักดัน เพราะเห็นว่าต้นคลุ้มที่ป่าชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ มีมาก

พอรองรับสำหรับการทำอาชีพ ประกอบกับลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของคลุ้ม คือยิ่งตัดยิ่งแตก หมายถึงว่ายิ่งไปตัดต้นคลุ้มมาใช้เท่าไรมันจะแตกกอใหม่เพิ่มเป็นทวีคูณ

“เราคาดหวังว่าคนที่มาเรียน การสานคลุ้ม สามารถสร้างมูลค่าจากวัตถุดิบในท้องถิ่น โดยอาศัยภูมิปัญญา หากมีการพูดกันปากต่อปาก ผู้สนใจคงมากขึ้น ซึ่งหวังต่อการทำขายมากที่สุด เพราะการใช้เองคงไม่มากหรือทำอันเดียวแล้วก็ใช้ได้นาน ก็น่าพอใจว่าตอนนี้ทำกันมาก อย่างแจกันใช้เวลาวันเดียว แต่ที่ลูกค้าสั่งกันมากยังเป็นตะกร้ากลม กับฝาชี”

เขาบอกว่า สิ่งที่เกิดตามานอกเหนือจากการสืบสานภูมิปัญญาสร้างอาชีพเสริมให้กับหมู่บ้าน สิ่งที่ได้ชัดอีกอย่างคือความสามัคคี เช่นเดียวกับหลายชุมชนในประเทศนี้ ที่การเลือกตั้งทำให้เกิดการแตกแยก การทำกิจกรรมแบบนี้ก็ช่วยได้ส่วนหนึ่ง การสานคลุ้มสร้างความร่วมมือ เพราะได้ทำอะไรร่วมกัน ได้รวมคนทุกกลุ่ม เป็นจังหวะอันผ่อนคลายบรรยากาศทางการเมือง

“ปัจจัยความสำเร็จ ผมจึงมองที่ความสามัคคี การรวมกลุ่ม จำนวนผู้ที่ผลิติดอกมา เพิ่มขึ้นหรือไม่ เป็นสินค้าชุมชนได้ หากเราสามารถขยายหลักสูตรนี้ เข้าในโรงเรียนชุมชน ให้เด็กได้เรียนตั้งแต่เด็ก คิดว่าที่นี้น่าจะเป็นที่เดียวที่รักษาภูมิปัญญาการสานคลุ้ม เพราะหมู่บ้านอื่นอาจจะมีต้นคลุ้ม แต่เขาไม่มีวิทยากรในเรื่องนี้ แต่เรามีวิทยากร และมีคนสืบทอด อีกอย่างคลุ้มไม่ได้รับความนิยมเท่าย่านลิเกา กระจูด และไม่ค่อยมีคนทำ ถ้าเราทำจริงจะเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งจากชุมชน” สมศักดิ์กล่าวและว่า สำหรับอุปสรรคเป็นเรื่องทั่วไปอย่างคนที่เรียนไม่มาตามนัด ติดธุระส่วนตัว นอกจากนั้นพื้นที่การเรียนที่บ้านวิทยากร ซึ่งสอนได้ต้นไม้อาจมีปัญหาเรื่องลมฟ้าอากาศ •

8

วัดเลียบพอเพียง ธนาคารเมล็ดพันธุ์ สู่ท้องทุ่งวเชิงเกษตร

โครงการบ้านวัดเลียบพอเพียง ทำ กิน อยู่ใช้ ด้วยปัญญา
(หมู่บ้านเกษตรปลอดภัย สาขาศรีวิชัย ชีวิตพอเพียง)
“พันธูกรรมนำชีวิต สู่เศรษฐกิจพอเพียง”

เรื่องวิทย์ ศรีสุวรรณ ผู้รับผิดชอบโครงการวัดเลียบพอเพียง
ทำ กิน อยู่ ใช้ด้วยปัญญา (พันธูกรรมนำชีวิต สู่เศรษฐกิจพอเพียง)
แห่งบ้านวัดเลียบ เป็นผู้นำขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนรอบด้านมาตั้งแต่
ปี 2538 วันหนึ่งขยับมาเจาะลึกหมู่บ้านตัวเองคือหมู่ 10 บ้านวัดเลียบ
ตำบลซิงโค อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดสงขลา

ทิศตะวันตก ของบ้านวัดเลียบเป็นที่นา หลังเก็บเกี่ยวซึ่งเป็น
หน้าแล้ง วิถีผู้คนก็จะเปลี่ยนมา เลี้ยงวัว หาปลาน้ำจืด และปลูกผักโดยวิธี
ธรรมชาติ ทิศตะวันออกติดชายทะเลอ่าวไทย สภาพเดิมบ้านวัดเลียบจึงเป็น
ชุมชนนำอยู่มาแต่อดีต เพราะถึงพร้อมด้วยสภาวะ 4 ด้าน

1. สภาวะทางกาย มีปัจจัย 4 พื้นฐานการดำรงชีวิตที่ไม่เดือดร้อน
เช่น มีข้าว ปลา อาหารที่สมบูรณ์ ปลอดภัย เพราะทำเอง
หาเอง กินเอง เหลือแบ่งปันแล้วถึงแลกเปลี่ยนหรือขาย

2. สุขภาวะทางจิตใจ ชาวบ้านไม่เครียด มีศาสนาเป็นที่พึ่ง
3. สุขภาวะทางสังคม มีวัฒนธรรม/ประเพณีและภูมิปัญญา อยู่แบบ
เครือญาติแบ่งปัน-ให้กันมีผู้อาวุโสคอยเป็นหลักประคองชีวิต
ลูกหลาน
4. สุขภาวะทางปัญญา มีครู/พระและผู้ทรงภูมิปัญญาด้านต่างๆ เป็น
ผู้เสริมความรู้/ชี้แนะแนวทาง

หากทุกอย่างได้มาแปรเปลี่ยนตามเหตุปัจจัย ทศวรรษที่ผ่านมา ชาวบ้านวัดเลียบจาก 139 ครัวเรือน ที่เคยเป็นชาวนาเกือบทั้งหมด เลิกทำนา มาปลูกพืชผัก และส่วนหลักจริงๆ หันมาสนใจการปลูกมะม่วงขาย เพราะทำรายได้ดีกว่า

ตำนานมะม่วงพิมเสนเบาดันแรกเกิดที่นี่ จนปรากฏเป็นคำขวัญตำบล ชิงโคที่ว่า “ถิ่นขนมคอบีตเลื่องชื่อ เลื่องลือรสชาติขนมดู หาดทรายหรือสุด ลูกตา ท้องทุ่งนาเขียวขจี มะม่วงพิมเสนรสดี รู้รัก สามัคคี พัฒนา”

มะม่วงพิมเสนเบากลายเป็นพืชเศรษฐกิจของหมู่บ้าน มีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อถึงสวน มี 84 ครัวเรือน ทำอาชีพปลูกมะม่วงเป็น

หลักพื้นที่ 800 กว่าไร่ มะม่วง 5,000 กว่าต้น สร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำ พวกเขาพบว่าวิธีใช้สารเร่งมะม่วงออกนอกฤดูอย่างน้อยสามารถอบ เป็นสารเร่งดอก เหมือนที่ใช้ในลำไย นอกจากใช้สารเร่งยังต้องใช้ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า ทำให้ฤดูแล้งที่บ้านวัดเลียบน้ำที่สุขขึ้นมารดต้นไม้ เปลี่ยนสี มีกลิ่น เพราะยาฆ่าหญ้าลงไปปนเปื้อนน้ำในดิน

“ทุกคนได้เงินมากขึ้นจากสวนมะม่วง แต่ปัญหาอื่นตามมา จนตั้งคำถามว่าคุ้มกันหรือไม่ มีความสุขหรือเครียดกับสิ่งที่กำลังเป็นอยู่” เรื่องวิทย์เล่า ในที่สุดเริ่มมีกลุ่มคนหันมาจุกคิดกันอย่างจริงจัง แกนนำของโครงการฯ ใช้โอกาสที่สถาบันการจัดการระบบสุขภาพภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (สวรส.มอ.) จัดกระบวนการเรียนรู้ นำความรู้มาทำการปรับปรุงแผนชุมชน จัดกระบวนการ ออกแบบเก็บข้อมูล โดยใช้กรรมการหมู่บ้านเป็นกลไกขับเคลื่อน

ชาวบ้านต่างเห็นพ้องว่าต้องเริ่มแก้ปัญหาการใช้สารพิษ และสารเคมี เป็นปัจจัยในการผลิตก่อน เพราะผลกระทบจากการทำเกษตรมีผลกระทบหลายด้าน

- สุขภาวะทางกายทำให้เกิดโรคแทรกซ้อนจากการกินอาหารปนเปื้อนสารพิษ ทั้งคนปลูก คนบริโภคที่ซื้อไปกิน
- สุขภาวะทางจิต อารมณ์ไม่ดีเมื่อมีกลิ่นเหม็นมากระทบสูดหายใจเข้าไป บางคนเป็นลมเมื่อได้รับสารที่ฉีดพ่นฟุ้งกระจายตามอากาศ เพราะอยู่ได้ลม เป็นไข้ไม่สบายฯ
- สุขภาวะสังคมเกิดสภาพแวดล้อมไม่ดี ทะเลาะกันระหว่างคนฉีดกับคนรับสาร แม้แต่สัตว์ที่ได้รับผลกระทบเช่นวัวกินหญ้าที่ปนเปื้อนสารฆ่าหญ้าและสารที่ตกค้างตามหญ้าเกิดป่วยตาย
- สุขภาวะปัญญา มีการปิดบังความคิดที่เป็นองค์รวมเพราะมองเรื่องเศรษฐกิจอย่างเดียวเงินก็เป็นปัจจัยหนึ่งและเป็นเครื่องมือหนึ่งของชีวิตเท่านั้น

สอดคล้องกับเวทีประชาคมหมู่บ้านมีความต้องการให้บ้านวัดเลียบหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตร จึงกำหนดกติกาหมู่บ้าน การทำเกษตรที่เอื้อต่อสุขภาพสนับสนุนความเป็นไปได้ในอนาคต 9 ข้อคือ

1. ให้ความรู้เรื่องผลร้ายต่อสุขภาพของสารเคมี/ยาฆ่าหญ้า/ปุ๋ยเคมี
2. กำหนดแปลงต้นแบบเกษตรจัดทำเป็น 3 โซน เช่น 1.สีแดง ไม่ปลอดภัย 2.สีเหลือง ฝ้าระวัง และ 3.สีเขียว ปลอดภัย เพื่อขยายพื้นที่ถึงความเป็นหมู่บ้านผลิตผลทางเกษตรที่ปลอดภัยให้มากที่สุด
3. สร้าง อย.น้อย (เด็ก-เยาวชน) เป็นผู้ฝ้าระวัง/ประเมินผล (ปรับเปลี่ยนสีโซนตามข้อมูลฝ้าระวังใหม่) และจัดตั้งคณะทำงานติดตามเป็นพี่เลี้ยงแก่ อย.น้อยๆ
4. มีสถานที่ท่องเที่ยวคือ หาดเพชรลีลาศ
5. มีมะม่วงพิมเสนที่มีคุณภาพ
6. มีวัดเลียบที่ชาวบ้านใช้เป็นศูนย์รวมจิตใจ
7. มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์/ความเชื่อของชาวบ้านที่มีมานานคู่หมู่บ้าน คือ ทวดเมมา (อายุ 150 กว่าปี) และบ่อน้ำโบราณ
8. มีการส่งเสริมประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ เป็นประจำทุกปี เช่น การลอยแพเดือนยี่, ลากพระแรม 3 ค่ำ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ การดำเนินงานอย่างทั่วถึง
9. มีผู้ทรงภูมิปัญญา/ผู้นำองค์กรที่มีความสามารถในการบริหารจัดการองค์กร และเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ได้ดี ทั้งภายใน/ภายนอก

สิ่งที่ชาวบ้านวัดเลียบต้องการเดินทางเป้าหมายคือเป็นหมู่บ้านน่าอยู่ โดยการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาปรับใช้ให้เหมาะสมขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนงานที่กำหนดตามคำขวัญหมู่บ้านว่า “หมู่บ้านน่าอยู่ ชายหาดทรู คู่สุขภาวะ วัฒนธรรมนำ เกษตรท่องเที่ยว และกีฬา”

มองพ้องกันว่าชาวบ้านที่นี่ไม่ควรปลูกมะม่วงขายเอาเงินอย่างเดียว อีกต่อไป แต่ต้องคำนึงถึงสุขภาพที่ดี อากาศ อาหาร ต้องดี รู้จักกิน รู้จักใช้ รู้จักดูแลสิ่งแวดล้อมด้วยการใช้ปัญญา ขับเคลื่อนเรื่องการผลิตอาหารปลอดภัย ลด-ละ-เลิกการใช้สารเคมีในแปลงเกษตร ทำการเกษตรที่เอื้อต่อสุขภาพ ปลอดภัย ดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

เรื่องวิทย์เล่าว่าการขับเคลื่อนมาตั้งแต่ปี 2552 เห็นสิ่งดีๆ กลับเข้ามา เกิดจากการบูรณาการความร่วมมือ หลายภาคส่วนอย่างเปิดกว้าง อย่างแผนที่สุขภาวะเป้าหมาย 68 ครั้วเรือน ใช้วิธีแบ่งเป็น 3 โซนได้โซนละ 22-23 ครั้วเรือน มีการประกาศเกณฑ์มาตรฐาน เช่น โซนที่ได้อยู่ในระดับสีเขียว ต้องไม่สูบบุหรี่ ต้องใช้ปุ๋ยชีวภาพ ไม่ใช้ยาฆ่าหญ้า โซนไหนมีสมาชิกปฏิบัติตัวเข้าข่ายดังกล่าว 12 ครั้วเรือนจัดเป็นสีเขียว หากต่ำกว่า 10 ครั้วเรือนเป็นสีเหลือง แต่ถ้าไม่ถึง 7 ครั้วเรือนหมายถึงว่าใช้สารเคมี 100% ตั้งแต่ 15 ครั้วเรือนขึ้นไปเป็นสีแดง

แต่ละโซนจะจัดให้ประธานและคณะกรรมการ ทุกเดือนนัดกลับมาคุยว่าได้ไปทำอะไร จัดกระบวนการอย่างไร โดยเฉพาะโซนตกเกณฑ์มาตรฐานจะต้องปรับปรุงตัวเอง แม้เกษตรกรบางคนยังไม่เลิกสารเคมีทั้งหมดอย่างน้อยเลือกหันมาใช้แบบผสมผสานระหว่างปุ๋ยคอกกับปุ๋ยเคมี

การลดยาฆ่าแมลง สมจิตร์ นิลวงศ์ และวันเพ็ญ นิลวงศ์ ซึ่งอยู่ในทีมนักวิชาการท้องถิ่นของโครงการฯ มีการวิจัยเรื่องมะม่วงพิมเสนเบาพบว่าเมื่อมะม่วงให้ผลและเก็บเกี่ยวผลเสร็จ ชาวสวนต้องตัดแต่งทรงพุ่มเพื่อกระตุ้นให้มะม่วงแตกใบใหม่ ระหว่างแตกยอดใบอ่อน มีแมลงหรือหนอนผีเสื้อกลางคืน ชาวบ้านเรียกว่าสิ่วเรียน มากัดกินทำลายยอดใบอ่อน

การกำจัดสิ่วเรียนทำโดยตัดกิ่งมะม่วงทิ้งหรือเมื่อมะม่วงออกลูกเต็มที่ แล้วเกิดอาการที่เรียกว่าไส้แตก จะริดกิ่งให้แตกใหม่เหมือนกัน ที่ผ่านมากิ่งมะม่วงที่ตัดลงมามีกลายเป็นขยะ ไม่รู้จะเอามาทำอะไร มีการวิจัยให้เอากิ่งมะม่วงที่ตัดลงมาเผาถ่าน นอกจากได้ถ่านจะนำสัปดาห์ไม้มาไล่ศัตรูพืช และระหว่างเผาถ่านจะช่วยควั่นรมกิ่งมะม่วงทำให้แตกออกดีอีกด้วย

โครงการหมู่บ้านวัดเลียบพอเพียง แต่ละโซนบริหารกลุ่มตัวเอง ผลักดันให้แตกหน่อต่อยอดเป็นวิสาหกิจชุมชนประกอบด้วย 1.กลุ่มปุ๋ยหมัก 2.กลุ่มน้ำยาเอนกประสงค์ 3.กลุ่มแปรรูปพืชผักมีการทำน้ำพริกขมน เครื่องแกง มะม่วงแช่อิ่ม แยมมะม่วง และ 4.ฟาร์มเห็ดชุมชน ทุกวันนี้ บ้านวัดเลียบ กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ มีนักศึกษาหลายสถาบันที่ขอมาดูงานท้องถิ่นนำอยู่

ธีรดา ศรีสุวรรณ แกนนำโครงการวัดเลียบพอเพียง ทำ กิน อยู่ ใช้ด้วยปัญญา เล่าว่า จากสิ่งที่โครงการ ดำเนินกิจกรรมมาภายใต้การสนับสนุนของ สสส.อดีต ปัจจุบัน และอนาคต พบว่า

ปี 1 ที่ผ่านมา เกิด อย.น้อย และโรงเรียนนวัตกรรมสิ่งแวดล้อม

ปี 2 ขณะปัจจุบัน การผลักดันธนาคารเมล็ดพันธุ์ และนักสร้างเสริมสุขภาพ

ปี 3 หมายถึงระยะต่อไป จัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

กลับไปมองถึงเป้าหมายของชุมชนจากเวทีประชาคมหมู่บ้านมีความต้องการให้บ้านวัดเลียบ หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตร ขณะที่ในปี 2554-55 ระหว่างทาง มีการวิเคราะห์หาปัญหาอย่างหนึ่งของเกษตรกร คือเมล็ดพันธุ์ มีราคาแพงต้องซื้อทุกครั้ง ทำให้ต้นทุนการผลิตเยอะ การลดสารเคมีได้ระดับหนึ่งที่ผ่านมาเน้นนำพอใจ แต่หากลดการซื้อเมล็ดพันธุ์ได้ด้วย สามารถนำไปเรื่อยๆ จะดีกว่า จึงมีการนำไปสู่การทำธนาคารเมล็ดพันธุ์

“อันนี้มาจากการประชุมกันทุกเดือน สุดท้ายเรามีมติว่าจะทำธนาคารเมล็ดพันธุ์ คนที่มาทำงานตรงนี้ ก็พัฒนาต่อยอดมาจากคนกลุ่มเดิม ในนามนักสร้างเสริมสุขภาพ โดยดึงมาจาก อย.น้อย กลุ่มต้นกล้าอาชีพ” ธีรดาเล่า เมล็ดพันธุ์ที่ต้องการเก็บมีฟักทอง ฟักเขียว ข้าวโพด เพราะปลูกเป็นพืชผักหลัก แซมในสวนมะม่วง แมวเถีของเกษตรกรที่ผ่านมามีการเตรียมเมล็ดพันธุ์ แต่ชาวบ้านยังไม่รู้เทคนิค วิธีการ การดำเนินการจึงต้องการวิทยากรมาเสริมสร้างความรู้

“แต่ก่อนต่างคนต่างทำ แลกเปลี่ยนกันอยู่ ต่อไปควมมารวมกัน เรามีโรงเรียนนวัตกรรมสิ่งแวดล้อม จะสร้างธนาคารเมล็ดพันธุ์ขึ้นที่ตรงนั้น เป็นจุดถ่ายทอดความรู้ มีการประสานกับอาจารย์เพชรรัตน์ จันทพันธุ์ จากมหาวิทยาลัยทักษิณ มาให้ความรู้เรื่องเก็บเมล็ดพันธุ์ ต่อไปก็ต้องสร้างระบบธนาคาร เราต้องมองไปถึงว่าในอนาคตหากพัฒนาธนาคารเมล็ดพันธุ์สามารถขายสร้างรายได้กับชุมชนก็ยังได้” ธีรดาบอกว่าตอนนี้มีที่เก็บและมีคนที่มาทำห้องค์ความรู้ มีเมล็ดพันธุ์บ้างแล้ว เพียงยังไม่เป็นระบบเท่าไร

“สิ่งที่ได้มาแล้วคือนักสร้างเสริมสุขภาพ ที่เราต้องการต่อยอดเพื่อโครงการระยะต่อไปของบ้านวัดเลียบคือ ซึ่งต้องการเดินไปสู่ การเป็น

หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตร นักสร้างเสริมสุขภาพ 20 คน ที่เราพัฒนาความพร้อม จะมีการคัดคนมาทำ เข้าใจการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง สร้างจุดท่องเที่ยวและทดลองท่องเที่ยวในปลายปี 2556 ชูเรื่องเกษตรปลอดภัย มะม่วงพิมเสน เบาการแปรรูปมะม่วง ไข้วพระ เผ่าถ่าน พืชผักปลอดภัยในแปลง ธนาคารเมล็ดพันธุ์ให้เขาเรียนรู้ศึกษาว่าทำอะไร”

สำหรับหลักสูตรของนักส่งเสริมสุขภาพที่รดาเล่าว่า ประกอบด้วย

- กายภาพบำบัด คือเราจะใช้สมุนไพรที่ได้ในท้องถิ่น มาหมักเป็นน้ำบำบัดให้สุขภาพดี เป็นจุดเด่นของนักสร้างเสริมสุขภาพเรียนรู้
- จิตบำบัด คือการทำสมาธิ ที่เน้นเคลื่อนไหว เช่น เดินจงกรม กายบริหารแบบมีสมาธิ ใช้คนที่มีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติธรรม
- เศรษฐกิจพอเพียง เน้นการทำเศรษฐกิจพอเพียงมาก่อนแล้ว
- แผนแม่บทชุมชน คือการที่ในหมู่บ้านมีการเก็บข้อมูลมาพัฒนาเอาปัญหามาพัฒนาร่วมกัน เพื่อร่วมคิดร่วมทำให้สามารถเป็นจัดการของชุมชน
- การทำเผาถ่าน น้ำส้มคว้นไม้ ลดสารเคมี เพราะเอามาทำได้หลายอย่าง และได้ถ่าน
- กองทุนสวัสดิการเน้นเรื่องการออม ที่มีประโยชน์ต่อครอบครัวชุมชน
- การจัดการข้อมูล เขาเก็บข้อมูลในชุมชน เพื่อนำมาแปรผลวิเคราะห์ พัฒนา เพื่อเชื่อมกับแผนชุมชนอีกทีหนึ่ง
- แผนการจัดการเวลา ต้องรู้ว่าการทำงานตอนไหน อย่างไร รู้จัดการชีวิต เวลา

หลักสูตรนี้ครอบคลุมสุขภาพะทั้ง 4 ด้าน ซึ่งนักสร้างเสริมสุขภาพ 20 คน เขาได้มีความรู้มากขึ้น ยังต้องคุยกันเรื่อยๆ ฝึกเขาบ่อยๆ ให้เป็นกลไกได้ •

9

พลิกกิจกรรมอนุรักษ์ สู่...Story ท่องเที่ยวบ้านแหลม

โครงการชุมชนน่าอยู่ รู้จักคุณค่าทรัพยากรท้องถิ่น

ญาณ หมวกเทพ บุคลิกออกไปทางนักคิด นักเขียน หลังจาก
นั่งคุยกันจึงรู้ว่าไม่เกินจากที่คาดเดานัก เขาเกิดในครอบครัวมุสลิมที่รัก
การอ่าน เคยมีบทบาทงานเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งกับสมาคมหยาดฝน
มาก่อน

หลังจบปริญญาตรีบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
เมื่อปี 2548 ฆานยิตอาสาชีพทำสวนยาง เลี้ยงไก่ เลี้ยงแพะ และยังคงดำรง
ตำแหน่งทางสังคมเป็นประธานธนาคารชุมชนที่ดำเนินการตามหลักศาสนา
อิสลาม

แม้ส่วนตัวเขาจะทำสวน แต่พื้นที่ส่วนใหญ่ของบ้านแหลม ตำบล
วังวน อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง นั้นอยู่ติดคลองปะเหลียน สายน้ำสำคัญ
ของตรังอันมีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาบรรทัด ไหลผ่านอำเภอปะเหลียน

ย่านตาขาว กั้นตั้ง หาดสำราญ รวม 80 กิโลเมตร ชาวบ้านแหลมที่อยู่ปากคลองปะเหลียน อาศัยความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบนิเวศน์สามน้ำ ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรสัตว์น้ำมาหล่อเลี้ยงชุมชน ประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง แต่บางรายออกไปหากินไกลถึงเกาะลิบงและเกาะเกตุรา การที่ฉลามมาทำโครงการชุมชนนำอยู่รู้จักคุณค่าทรัพยากรท้องถิ่นกับ สสส. จึงเน้นแก้ปัญหาคนบ้านแหลมผู้ซึ่งทำมาหากินใช้ชีวิตอยู่กับลำคลอง และ 80% เป็นมุสลิมอันตั้งถิ่นอยู่ถิ่นนี้มากกว่า 100 ปี จุดประสงค์โครงการฯ เพื่อให้คนในชุมชนมีข้อมูลทรัพยากรของชุมชนโดยแท้จริงสร้างกลุ่มเยาวชนมาดูแลรักษาทรัพยากร รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยคนในชุมชนเอง

“คนส่วนใหญ่ของบ้านแหลมนั้นทำประมงชายฝั่ง ในเขตระดับน้ำไม่ลึกมากลึก 10-15 วา หาพวกปลากระบอก ปลากระพง คลองในชุมชน

ยังเป็นแหล่งของหอยปะ(หอยตลับ) หอยลาย และปูดำ ที่มีพ่อค้ารับซื้อ
อยู่ในหมู่บ้าน” เขาเล่าด้วยน้ำเสียงและแววตาคนอ่านบทกวี ผู้มองเห็นฝัน
และหวัง

ชาวบ้านส่วนหนึ่งหากินกับป่าจาก นอกจากนั้นก็มีกระชังเพาะเลี้ยง
สัตว์น้ำอยู่ราว 30-40 เจ้า กระชังการเพาะหอยแมลงภู่มิมากกว่าประเภท
อื่น ที่เหลือก็เป็นกระชังปลากะพง และกระชังเพาะหอยนางรมที่ลดน้อย
ถอยลงเพราะพันธุ์หอยหายาก ในโครงการฯ เขาจึงร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์หอย
นางรมบ้านแหลม ให้ความรู้เรื่องการเลี้ยงหอยนางรมพร้อมกับประสานไปยัง
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา เขตตรัง มาช่วยส่งเสริมอาชีพการเพาะเลี้ยง

จากภาพรวมการทำมาหากินดังกล่าวบ้านแหลมนับว่าเป็นชุมชน
หนึ่งริมฝั่งอันดามันที่เศรษฐกิจดีพอสมควร โดยคนหนึ่งๆ สามารถทำรายได้
800-1,500 บาทต่อวัน

“ผมมาทำโครงการฯ นี้ เพราะคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน มาพูดกับ
ผมว่าทรัพยากรของเรากำลังจะหมดแล้ว หากเทียบเมื่อเกือบ 100 ปีก่อน
มีคนมาอยู่กันที่นี่เพียง 7 ครัวเรือน ตอนนี่เพิ่มเป็น 230 ครัวเรือน คนบ้าน
แหลมเพิ่มมาเป็น 1,000 กว่าคน คิดดูก็แล้วกันว่าทรัพยากรเท่าเดิมแต่ถูก
ใช้มากเหลือเกิน”

หลายอย่างที่เปลี่ยนไปที่บ้านแหลมอยู่ในสายตาของเขา ภาพที่ชาว
ประมงหลายคนพออายุมากไม่มีเรี่ยวแรง ยอมหันขึ้นมาทำสวนยางบนฝั่ง
พอถึงฤดูฝนกรีดยางไม่ได้ฝืนออกทะเล ขณะที่เด็กรุ่นใหม่บางคนเกิดและโต
ที่นี่ แต่ว่ายน้ำไม่เป็น เพราะตัดรอกจากบ้านเกิดเข้าเรียนในเมือง นั่นแสดง
ให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปหลายมิติ สำหรับคนที่ยังอยู่กับถิ่นฐานบ้านเกิด
ล่ะจะอย่างไร

เขาเริ่มกับกลุ่มคนที่คิดแบบเดียวกัน มองหนทางรับมือกับปัญหา
ดังกล่าว อย่างน้อยแม้จะแก้ไขให้ดีกว่าเดิมไม่ได้ก็อย่าให้ลดลงไปกว่านี้
ทรัพยากรบางอย่างซึ่งที่อื่นหายไป แต่ที่นี่ยังมีอยู่ หรือทรัพยากรบางอย่าง
เคยสมบูรณ์ใน พ.ศ.นี้ พบว่าที่อื่นมีมากกว่าบ้านแหลม

“เราคิดเองอย่างเดียวไม่ได้ ก็ใช้ข้อมูลวิชาการมาเปรียบเทียบโครงการฯ ที่ผมเป็นผู้รับผิดชอบเริ่มทำการศึกษาทรัพยากรของท้องถิ่นอย่างป่าชายเลนอย่างจริงจัง ”

เขาจัดเวทีรายงานสถานการณ์ทรัพยากรชุมชนชักชวนชาวบ้านได้ 100 กว่าคนมานั่งคุยและมอบหมายให้พวกเขาออกหาข้อมูลชุมชน

“แค่คำถามง่ายๆ ว่าในชุมชนมีคลองชื่ออะไรบ้าง ชาวบ้านเห็นและอยู่กับมันทุกวัน แต่เอาเข้าจริงแล้วเรื่องแบบนี้ ไม่เคยมีการจัดระบบข้อมูลมาก่อน ไม่มีใครนึกคิดว่าในคลองมีคนทำมาหากินจำนวนเท่าไร คลองในลุ่มน้ำปะเหลียนมีกี่สายกันแน่ แม้แต่ภูมิปัญญาชาวบ้านในการตั้งชื่อคลองก็ได้มาพูดกัน”

หลังการเก็บข้อมูลแล้ว กลับมาจัดระเบียบข้อมูล ผลิตออกมาทำเป็นหนังสือเล่มเล็กที่ชื่อว่า “บันทึกไว้ให้เป็นประวัติบ้าน บ้านแหลม-วังวน คน ชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” มีความคาดหวังว่าชาวบ้านสามารถนำมาเป็นข้อมูลใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่นคนที่จับปูดำใช้เป็นคู่มือในการกำหนดแหล่งทำกินของเขาได้ หนังสือเล่มนี้ขนาด 10 หน้า พิมพ์เป็นภาพสี่สีทั้งเล่ม

“เป็นหนังสือเน้นภาพ มากกว่าตัวหนังสือนะครับ ชาวบ้านคงชอบแบบนี้มากกว่าและเข้าใจง่าย ผมเองชอบถ่ายภาพ ตลอดเวลาที่ผ่านมากับภาพถ่ายกิจกรรมชุมชนไว้มาก ไม่ว่าในกูโบร์ อาชีพช่างซ่อมเรือ จะมีการบันทึกเอาไว้อย่างละเอียดทุกภาพ เป็นการอธิบายถึงความเป็นชุมชนแห่งนี้”

เนื้อหาหลักจากภาพ จะกล่าวถึงประกอบด้วย อาชีพในชุมชน ภูมิปัญญา วิถีชีวิต ศาสนา และการสร้างสำนึกให้เยาวชนมีการ พิมพ์แจก 170 เล่ม ให้กลุ่มอนุรักษ์หอยนางรม กลุ่มธนาคารหมู่บ้าน กลุ่มผู้นำศาสนา กลุ่มป่าชายเลน และกลุ่มทั่วไป

เขาบอกว่าที่สนใจทำหนังสือ เพราะว่าเป็นคนชอบอ่าน ชอบบันทึก พอมาทำโครงการก็สนุกกับสิ่งที่พบเห็นโดยตลอด หนังสือจึงเป็นอีกหนทางของการพยายามให้ข้อมูลกับชาวบ้านเพื่อใช้ประโยชน์ดีกว่าการบอกกล่าว

เพียงปาก อันสูญหายไปกับสายลมได้เร็วกว่า

“เรายังทำเพื่อให้คนภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนคนบ้านเราด้วย คนที่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้ ที่ทำโดยคนบ้านเราเอง เขาน่าจะเห็นความสำคัญของบ้านเกิด ข้อมูลชุมชน เราไม่เคยทำอย่างเป็นระบบมาก่อน และแม้ว่าจะมีหน่วยงานต่างๆลงมาศึกษาบ้านแหลมจำนวนมากไม่ต่ำกว่า 10 หน่วยงาน แต่เขาก็ไม่เคยคืนข้อมูลกลับมาสู่ชุมชนเราเลย เพราะฉะนั้นหนังสือเล่มนี้เป็นครั้งแรก ที่ทำโดยชุมชนเอง จะมีค่าในตัวของมันเอง”

หนังสือคือเรื่องราว อีกมุมเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ อย่างการท่องเที่ยวที่จำเป็นจะต้องนำด้วยเรื่องราวก่อนเสมอ ประเด็นนี้ได้ไปเชื่อมโยงกับอีกสิ่งหนึ่งที่เขาดำเนินการอยู่คือการจัดการสำรวจเส้นทางลุ่มน้ำปะเหลียนในมุกกว้างออกไปจากหมู่บ้านซึ่งไม่เคยมีใครจัดทำเรื่องนี้มาก่อน

“วันนั้นเรานัดหมายรวมตัวกันที่ท่าเรือบ้านแหลม และเริ่มออกเดินทางสำรวจและเรียนรู้พื้นที่ ณ ลุ่มน้ำปะเหลียนโดยใช้เรือหางยาวของพี่น้องประมงบ้านแหลม เดินทางไปเรียนรู้และทำความรู้จัก น้ำตกน้ำเค็ม ต.ทุ่งกระบือ โดยทางเรือ ชมความสมบูรณ์ของป่าชายเลนริมลุ่มน้ำ จากนั้นก็ไปยังศูนย์เฝ้าระวังเขตอนุรักษ์หอยปะ ม.9 ต.ทุ่งกระบือ”

แม้ระยะทางไม่ไกลจากชุมชนของพวกเขา แต่พบว่าชาวบ้านแหลมจำนวนมากไม่รู้จักสถานที่เหล่านั้น

“ผมพาพี่น้องไปตรวจความอุดมสมบูรณ์ของลุ่มน้ำ เส้นทางใช้เวลาทางเรือราว 1 ชั่วโมงน้ำตกน้ำเค็มนั้นเป็นแหล่งท่องเที่ยว สวยงามแห่งหนึ่งของอำเภอย่านตาขาว ในลุ่มน้ำแห่งเดียวกัน แต่พี่น้องชาวบ้านผมกลับไม่รู้จัก เราก็พยายามพูดถึงเส้นทางท่องเที่ยวอันเชื่อมโยงพื้นที่อำเภอกันตั้ง ปะเหลียน ย่านตาขาว และหาดสำราญ ว่า ต่อไปถ้าเราจะเปิดเส้นทาง การติดต่อไปมาหาสู่ เพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ก็สามารทำได้ แต่ละแห่งจะมีความน่าสนใจเกี่ยวกับธรรมชาติงดงาม เรื่องเล่า ตำนาน วัฒนธรรม อยู่แล้ว ”

เขาบอกว่าทั้งหนังสือเล่ม และกิจกรรมแท้จริงคือการสร้างstory หรือเรื่องราวอันเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยว

ความเคลื่อนไหวเหล่านี้ ยังมีผลพลอยได้จากกลุ่มวัยรุ่นที่ถูกดึงเข้ามาทำงานลดความเสี่ยงต่อการไปยุ่งเกี่ยวกับปัญหาสังคมอื่นๆ ที่กำลังรุมเร้าเข้ามา ถือว่าเป็นการพัฒนาในเชิงสร้างสรรค์

หลังการเดินทางครั้งนั้น มีการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลของชุมชน เผยแพร่ข้อมูลเรื่องป่าชุมชนเป็นความรู้เพิ่มเติมให้กับคนในชุมชน จัดทำข้อมูลของชาวประมงพื้นบ้านเรื่องชื่อ และจำนวนลำคลอง ครอบิรมลุ่มน้ำปะเหลียน เผยแพร่เป็นองค์ความรู้ของคนในชุมชนเอง และการรายงานทำความเข้าใจสถานที่ท่องเที่ยว พักผ่อนรอบลุ่มน้ำปะเหลียน ได้แก่ น้ำตกน้ำเค็ม ท่าเรือแปะก๊วน ท่าจิมเขตอนุรักษ์หอยปะ ต.ทุ่งกระปือ อ.ย่านตาขาว และป่าชุมชนบ้านแหลม ม.3 ต.วังวน อ.กันตัง

“ผมบอกพี่น้องว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ สามารถทำได้ในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ เพราะภายใน 1 วัน สามารถสัมผัสชุมชนได้ถึง 4 อำเภอ นี่คือจุดขายของเราในอนาคต” และเพื่อกรุยทางสู่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างเป็นทางการในอนาคต ฆานจึงหันมาจัดการกิจกรรมชุมชนอื่นต่อ เช่นจัดประเพณีที่เคยหายไปช่วงระยะหนึ่ง ปัจจุบันชุมชนชายฝั่งกลับมาฟื้นฟูเนื่องจากมีความสนุกสนาน และทำให้คนในชุมชนมีโอกาได้พบปะกันคือการแข่งขันเรือพายพื้นบ้าน นอกจากนั้นก็มีกิจกรรมทำความสะอาดท่าเรือประมง ซึ่งท่าเรือประจำชุมชนที่สร้างมานาน แต่คับแคบ มีคนใช้มาก ไม่ค่อยได้รับการดูแลเท่าที่ควร

“หากการท่องเที่ยวเกิด จะต้องมีการพัฒนาที่ดีกว่านี้” ฆานให้ความเห็น

เขายังจัดกิจกรรมปลูกป่าชุมชน ร่วมกับผู้ใหญ่บ้าน ส.อบต. กรรมการมีสตยิดบ้านแหลม กลุ่มอนุรักษ์หอยนางรม กลุ่มรักษาป่าชายเลนเยาวชนในชุมชนร่วมมือ และพี่น้องจากพื้นที่ใกล้เคียง เช่น เยาวชนโครงการ

ทุก ปี โรงเรียนกันตังพิทยากร กลุ่มเครือข่ายชุมชนรักษ์บ้านเกิด ต.วังวน และเจ้าหน้าที่ป่าชายเลนที่ 30 กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เพื่อสร้างพื้นที่ต้นไม้วีไช้สอยของชุมชนเองจำนวนพื้นที่ 15 ไร่ โดยปลูกต้นพังกาหัวสุม ซึ่งเป็นไม้โตเร็ว จำนวน 500 ต้น นอกจากนั้นยังมีการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ณ ปัจจุบัน และมีผู้นำศาสนามาพูดคุยเกี่ยวกับความสำคัญของศาสนา มีสมาชิกร อสม.มาพูดคุยเกี่ยวกับสุขภาพของคนภายในชุมชน ตัวแทนชาวประมงพื้นบ้านมาพูดคุยถึงความสำคัญของหอยปะ ที่ลดลงจากในอดีต ตัวแทนกลุ่มเยาวชนมาพูดคุยเกี่ยวกับอาเซียน ฯลฯ

ทุกกิจกรรมกำลังนำองคภาพทางจิตวิญญาณชุมชนเคลื่อนกลับเข้ามาหากันอีกครั้ง สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของคนบ้านแหลมที่บันทึกลงปกหลังหนังสือ บันทึกไว้ให้เป็นประวัติบ้าน บ้านแหลม-วังวน คน ชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ว่า

“บ้านฉัน มีน้ำใต้ดิน ที่สะอาดและเพียงพอ

บ้านฉันมีดินที่อุดมสมบูรณ์ ปลูกป่าล้ม ต้นจาก รวมทั้งปศุสัตว์

บ้านฉันมีลุ่มน้ำ ลำคลอง ป่าชายเลน ปูดำ หอยปะ ปลาต่างๆ

บ้านฉันมีวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์

บ้านฉัน รู้คุณค่าทรัพยากรชุมชน และร่วมกันรักษาไว้อย่างยั่งยืน
บ้านฉันชื่อว่า บ้านแหลม” ●

10

โอกาสแห่งนักสู้กองพะ:

โครงการบ้านเช่ากล้วยน้ำอ้อยเคียงคู่บ่อขยะ

เรามักเห็นข้อความรณรงค์ทิ้งขยะลงถังเพื่อความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง แต่เราต่างก็ไม่เคยสนใจว่าขยะที่ทิ้งลงถังแล้วจะมีปลายทางอยู่ที่ใด ทำความเดือดร้อนให้ใครบ้าง

เพราะอย่างนั้นเอง ชาวบ้านบ่อกล้วย ตำบลหาดพันไกร อำเภอเมืองชุมพร ต้องทนทุกข์ทรมานกับปัญหาขยะจากหลายท้องถิ่นที่ถูกขนมาทิ้งที่นี่อยู่ทุกวัน พวกเขาไม่อาจปฏิเสธอะไรได้ในเมื่อพื้นที่ส่วนหนึ่งของหมู่บ้านถูกซื้อเป็นบ่อทิ้งขยะของเทศบาลเมืองชุมพร กระบวนการชอบธรรมตามกฎหมาย แต่ไม่ชอบธรรมในหลักสิ่งแวดล้อมและการอยู่ร่วมกันของผู้คน

อย่างน้อยในสายตากำนันประเสริฐ วัฒนธรรมใหญ่ แกนนำผู้เคลื่อนไหวเกี่ยวกับเรื่องนี้มายาวนาน

“บ่อขยะที่นี่ ผมคิดว่าเริ่มมีมาราว 40 ปีก่อนนายกเทศมนตรีที่ดำรงตำแหน่งสมัย พ.ศ.2520 เขามีสวนที่นี่ พอเทศบาลมีขยะ เขาสั่งเอามาทิ้งที่สวนตัวเอง ชาวบ้านต่อต้านที่เขาก็เจียบไป รอทิ้งจิ้งหะเสี้ยนหน่อย แล้วกลับมาทิ้งใหม่อีกดำเนินมาอย่างนี้” กำนันประเสริฐ เล่าถึงความเป็นมา

ความพยายามในการหาพื้นที่ทิ้งขยะของเทศบาลเมืองชุมพรเป็นมรดกทางการเมืองที่สืบทอดกันมา หลังเปลี่ยนนายกเทศมนตรีก็มีนโยบายหาซื้อที่ ที่ไม่ไกลจากเมืองชุมพรมากนัก มันจึงซึ่มายังตำแหน่งที่เคยทิ้งกันมาก่อนซึ่งเป็นที่ดินเดิมของนายคนก่อน เริ่มจากแปลงนั้น เทศบาลวางแผนซื้อมาเรื่อยๆ เมื่อซื้อได้และทิ้งขยะสร้างปัญหากลิ่นเหม็นตลบแล้ว ที่ดินรอบข้างใครมีที่ทางละแวกนั้น ยอมขายทิ้งหนีปัญหาไปอยู่ที่อื่น เมื่อไม่มีใครอยากอยู่ติดบ่อขยะ ยิ่งเข้าทางเทศบาลที่จะไล่ต้อนซื้อที่ดินขยายเขตออกมาเรื่อยๆ

“สิบปีก่อนเทศบาลเมือง ลงซื้อที่ดินอย่างจริงจัง เดิมเป็นที่ชาวบ้านหมดละครับ แต่เทคนิคการซื้อของหน่วยงานจะมากไปกว่าเป็นการซื้อที่ส่วนตัวเพื่อที่จะสร้างสวน คนที่ซื้อก็นามบุคคล พอได้ 70-80 ไร่ ก็แปลงจาก

บุคคลมาเป็นเทศบาลเมือง นั้นแสดงเขามีแผนอยู่แล้วถ้าเขาซื้อที่โดยบอกว่าทำบ่อขยะ จะถูกต่อต้าน ถูกต้องไหม เลยมาใช้วิธีนี้” กำหนดประสิทธิผลมาถึงตอนนี้บ่อขยะ 2 เฟส เพิ่มเป็น 100 กว่าไร่ เพราะยังซื้อขายได้อีกสภาพที่ดินโดยรอบบ่อขยะเป็นสวน และบ้านเรือนประชาชน

ชาวบ้านเขากลัว และชาวตำบลหาดพิงไกรออกมารวมตัว คัดค้านบ่อขยะแห่งนี้ ครั้งใหญ่ในปี พ.ศ.2538 มีการยื่นหนังสือกับผู้เกี่ยวข้อง ต่อมาหนึ่งแกนนำที่คัดค้านเรื่องนี้ถูกยิงตาย ซึ่งเขาก็เพื่อนสนิท คู่หูกำหนดประสิทธิที่ร่วมต่อสู้เคียงบ่าเคียงไหล่ในเรื่องนี้กันมานานเอง เมื่อแกนนำถูกยิง ชาวบ้านพากันระส่ำระสาย ไม่กล้าออกมาคัดค้านบ่อขยะจึงเกิดตั้งแต่นั้น

กรรยาของผู้ตายทำใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้ กลายเป็นคนเสียสติ ชีวิตของลูกที่ขาดพ่อก็เติบโตขึ้นมาอย่างไม่สมบูรณ์ดีนัก กำหนดประสิทธิมองชะตากรรมครอบครัวเพื่อนสนิทอย่างไม่ค่อยสบายใจ เขายอมตายเพื่อคนอื่น แต่ชุมชนกลับไม่ได้ให้ความใส่ใจ มาถึงวันนี้เขาขังรู้สึกโดดเดี่ยว

“ผมต่อสู้มาโดยตลอด แต่ราชการไม่ได้เข้าข้างชาวบ้านตอนเริ่มมีบ่อขยะ เขาบอกว่าแบบฝังกลบเป็นชั้นๆเอาดินเทกลบไปวันต่อวันแต่เวลาทำงานจริงกลับไม่ทำถูกต้องตามหลัก กลับมาโยนขึ้นไปกองเอาไว้ในบ่อไม่ได้กลบมาเกือบ 10 ปี”

ปัญหาที่เกิดมาจากบ่อขยะทำให้น้ำใต้ดินปนเปื้อน ด้านล่างบ่อขยะเป็นบ่อลูกรังเก่าที่เชื่อมกับหนองน้ำไหลลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ เพราะจากบ่อขยะจะมีลำคลองสายเล็กที่ไปเชื่อมกับคลองห้วยรากยางตำบลหาดพิงไกร ไหลลงสู่คลองตะเภาสายหลักที่ผ่านเทศบาลเมืองชุมพร น้ำจากคลองตะเภาเป็นแหล่งน้ำดิบประปา หากพูดไม่ผิดวัฏจักรนี้ก็ย่อมหมายความว่าคนกำลังกินน้ำขยะที่ทุกคนเคยทิ้ง

กลิ่นเหม็น จะส่งผลอย่างมากกับคนที่อยู่ตรงช่องทางลมกับบ่อขยะ ส่วนคนไม่อยู่ในช่องทางลมจะได้กลิ่นเน่าเหม็นเมื่อเกิดลมวนเป็นครั้งคราว กินพื้นที่ ประมาณ 1 ตารางกิโลเมตร ไม่เฉพาะตำบลหาดพิงไกรแต่รวมถึงตำบลวังไผ่พื้นที่ติดกัน

“สำหรับโรคที่แพร่มาจากบ่อขยะเรา ตรวจไม่เจอ หรืออาจมีแต่เราไม่รู้พอก็ได้” กำนันประเสริฐว่า นอกจากนั้นคือปัญหา ผุงสุนัขขออาศัยกองขยะถึง 100 ตัว

ผุงสุนัขเหล่านี้ กำนันเล่าว่ามาจากชาวบ้านจากหลายชุมชน แอบนำมาปล่อยทิ้ง เมื่อรวมกับส่วนที่เทศบาลจับหมาจรจัดแอบมาปล่อยยามวิกาลด้วยแล้ว จึงเพิ่มจำนวนรวดเร็ว เมื่อสุนัขมาอยู่ด้วยกันมีจำนวนมาก มักจะกัดกันเอง แยกแตกกลุ่ม 7-8 ตัว นอกจากหากินกองขยะ บางตัวแอบมาขโมยกินไก่ชาวบ้าน

“เราเคยเรียกคุสต์ัวมายิงยาสลบทำหมันแต่ไม่ได้ผล เพราะปริมาณที่มากเกินไปนั่นเอง และนับว่าจะออกลูกออกหลานเพิ่มจำนวน”

ขณะที่สถานการณ์บ่อขยะ สร้างมลพิษเพิ่มในอัตราก้าวหน้า เพราะขณะนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 30 แห่งในชุมพร มาใช้บริการที่นี้ จ่ายงบประมาณค่าทิ้งตันละ 750 บาท

“ผมมองเชิงโครงสร้างปัญหาณะ การแก้ปัญหายุ่ง เข้าทางผลประโยชน์ ที่ว่าท้องถิ่นจะได้ประโยชน์จากการซื้อรถขยะ ถังขยะ แจงคนมีค่าจัดการ เอาใจชาวบ้านได้ส่วนเทศบาลชุมพรเจ้าของพื้นที่เองก็ได้ประโยชน์เก็บค่าทิ้งตันละ 750 บาท งานมีคนได้ประโยชน์ แต่โยนภาระให้กับชาวบ้านเขากลัวย”

นอกจากพาขยะมาทิ้งที่นี้แล้วการช่วยเหลือดูแลคนรอบบ่อขยะไม่เคยมีการพูดถึงกันอย่างจริงจัง

“ไม่มีอะไรที่บอกว่าจะจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมตลอดเวลาที่ผ่านมา แม้จะมีการทำบ่อบำบัดน้ำเสียจากกองขยะ แต่น้ำเสียไม่ได้ผ่านระบบบำบัดดังกล่าว เพราะไม่เดินเครื่องพอดูไป คนที่เกี่ยวข้องไม่ว่า ราชการ หรือท้องถิ่นเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์เรื่องนี้ก็ไม่ได้พูด หรือจะแก้ปัญหอะไรเพราะเขาได้ประโยชน์อยู่”

ตลอดเวลาที่ผ่านมา กำนันเล่าว่าหาโอกาส เข้าไปพูดคุย ทำหนังสือร้องเรียนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตลอดตั้งแต่ ผู้ว่าราชการจังหวัดชุมพร

หรือนายกเทศมนตรีเมืองชุมพร เจ้าของบ่อขยะโดยตรง แต่สุดท้ายไม่มีทางออกของการแก้ปัญหา ขนาดในที่ประชุมผู้ว่าราชการจังหวัดชุมพรสั่งนายกเทศบาลว่าควรดำเนินการอย่างไรต่อเรื่องนี้มีการรับปากอย่างเป็นทางการเป็นมั่นเป็นเหมาะ

“แต่หลังจากนั้นก็เหมือนละครฉากหนึ่งที่เราเล่นให้ผมดู” กำนันว่าเมื่อย้อนกลับมาแก้ปัญหาโดยใช้แนวร่วมภาคประชาชน คนในชุมชนไม่มีพลัง บางคนมองเป็นธุระไม่ใช่ ชาวบ้านบางคนได้ผลประโยชน์ เพราะเข้าไปทำงานเก็บขยะในบ่อขยะ ชัชรถแม็คโค บ้างที่เหลื่อ กลั้วว่ามายุ่งเรื่องนี้อาจตาย หรือลำบากบ้าง

“ผมทำงานนี้เสี่ยงชีวิต แต่ถามว่าสังคมเองก็ไม่ได้ชานรับสักเท่าไร แทนที่จะมาช่วยบางคนมาบอกว่าระวังนะเว้ย ตายเอา อย่าไปทำเลยเล่นกับสื่อสื่อเองก็เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์”

หลังจากเพื่อนเขาตาย ชาวบ้านไม่กล้าออกมาเคลื่อนไหว มีแต่ผู้นำอย่างเขากับเพื่อนอีกราว 5-10 คนที่ไม่มีแรงพอ

กำนันประเสริฐยอมรับบางครั้งอดทนต่อการแก้ปัญหาเรื่องนี้ไม่ได้จนเมื่อ สสส. สนับสนุนงบทำโครงการบ้านเขากล้วยนำอยู่เคียงคู่อบขยะ จึงนับว่าเป็นโอกาสอีกครั้ง โดยเอาชาวบ้านมาทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนี้นักใหม่ ผ่านการประชุม เดือนละครั้ง เชิญวิทยากรที่มีความรู้มาบรรยายเสนอทางออก ทั้งที่เป็นอยู่ปัจจุบันและอนาคต ที่ยังไม่มีใครคาดเดาว่าจะมีปัญหอะไรอื่นอีกหรือไม่ ให้ความรู้กับชาวบ้าน ว่าควรทำอย่างไรกับการอยู่ในสภาพแวดล้อมแบบนี้

ด้วยความร่วมมือกับนายยุทธนา รัตนมณี พี่เลี้ยงติดตามสนับสนุนโครงการจึงได้มีการงานวิจัยชุมชน ขึ้นชุดหนึ่ง ที่มีการออกแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาจากบ่อขยะ โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้น สอบถามจากชาวบ้านที่อยู่รอบพื้นที่บ่อขยะ 1 ตารางกิโลเมตรประมาณ 50 หลังคาเรือน หลังถามทุกบ้านในกลุ่มเป้าหมาย คำตอบมาทิศทางเดียวกัน พบปัญหาไม่ต่างจากที่รับรู้กันมาแล้วคือ คำตอบออกมาคือ น้ำเสีย กลิ่นเหม็น สุนัข

ปัญหาที่กระทบชาวบ้านโดยตรงขณะนี้ คือระบบน้ำประปาหมู่บ้าน เพราะต้องนำน้ำมาจากคลองอันปนเปื้อนน้ำบ่อขยะ เช่นเดียวกันคลองแห่งนี้ เคยพบปลาตายได้ขอความร่วมมือจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องมาตรวจสภาพน้ำ ได้รับคำตอบว่าน้ำไม่มีปัญหา

“ผมว่าเฮ้ย น้ำออกมาปลาตายตลอดคลอง เขากลับมามากกว่าไม่มี ผลกระทบอะไร ถามว่าผมจะเชื่อใครต่อไป”

การประเมินผลกระทบชาวบ้านแบบง่ายๆ เพื่อส่งผลประเมินนี้ เพื่อให้เทศบาลเมืองมีการปรับปรุงบ่อ ไม่ได้ให้รับผลกระทบ และเอาผลที่ได้ไปเรียกร้องกับคนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะเทศบาลเมืองชุมพรและท้องถิ่น 30 แห่งที่มาทิ้งขยะ

“ต้องบอกเสียก่อนว่าในเวลาี่ ผมไม่ได้ต้องการขับไล่บ่อขยะ แต่ให้หันมาดูปัญหาที่เกิดขึ้นกระทบชาวบ้านว่าจะจัดการอย่างไร หรืออาจจะบอกว่า แต่ละแห่งคัดแยกขยะมาก่อนได้ไหมก่อนมาทิ้งคุณกินผลไม้ทำไม ไม่ไปทิ้งตามโคนไม้ให้เป็นปุ๋ย ช่วยกันตั้งแต่ตรงนั้นจะได้มีคนอื่นทิ้งขยะมาใส่เราไม่ได้ปฏิเสธคุณนะ แต่คุณต้องลดปริมาณขยะเท่าที่จำเป็น”

ในมุมมองเขากการทำสิ่งที่กระทบกับชาวบ้านอย่างนี้ ถ้าไม่มีทางเลือกอื่นแล้ว ชาวบ้านจะต้องได้รับผลประโยชน์จากสิ่งนั้นบ้างก็ยิ่งดี อย่างเทศบาลชุมพรได้ค่าทิ้งขยะ วันละประมาณ 75,000 บาท ไม่เคยมีการนำงบประมาณมาจัดสวัสดิการให้กับคนรอบบ่อขยะบ้าง

หลังจากทำโครงการ ของ สสส. จึงเท่ากับว่า ผลสำเร็จสำคัญอยู่ที่ มีข้อมูลฉบับชุมชนที่ชัดเจน เพื่อไปยืนยันกับผู้เกี่ยวข้องได้ว่า ชาวบ้านต้องการอะไร ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาเห็นความเดือดร้อน

“องค์กรอื่นน่าจะมาช่วยพวกเรานะ ที่เราต้องการ คือให้คนที่เอาขยะมาทิ้งได้มีการคัดแยกขยะ ลดปริมาณขยะให้มากที่สุด ตอนนี้ออกไปถ้าคัดแยกจริงผมว่าน่าจะลดลงไม่ถึงครึ่งที่เป็นอยู่หรอก”

เขาอยากได้ข้อตกลงระหว่างชุมชน กับผู้มาใช้พื้นที่ชุมชนทิ้งขยะ เพื่อให้ชุมชนได้ประโยชน์ ผ่านช่องทางใดช่องทางหนึ่งเป็นการเยียวยาชุมชน อาจให้งบประมาณส่วนหนึ่งมาดูแลผลกระทบของชุมชนที่ทิ้งขยะแห่งนี้ด้วย ปัญหาที่กำลังเผชิญเฉพาะหน้าอันสะท้อนมาจากงานวิจัย และอยู่ในความกังวลชาวบ้าน เช่น

- น้ำประปา พวกเขาต้องการน้ำประปาภูมิภาค มากกว่าเอาน้ำคลองปนเปื้อนน้ำขยะ
- ถนนทางหมู่บ้านที่ชำรุด เพราะรถขยะใช้เป็นเส้นทางจากถนนเพชรเกษมสายหลักเข้าไปสู่น้ำขยะมา 16 ปีขณะที่มีน้ำเสียบางส่วนจากรถขยะไหลลงถนนทำให้มีกลิ่นเหม็น
- กลิ่นเหม็น คนที่อยู่นานชิน แต่ที่กระทบสุขภาพไม่รู้ตัว
- ขยะพิษ ติดเชื้อ จาก รพ. หรืออุตสาหกรรม อาจมีแต่ชาวบ้านไม่รู้

“ตอนนี้ความต้องการเรา แทบจะเรียกว่าขานรับได้ยากเต็มที่แต่ส่วนหนึ่ง คนหันมาสนใจบ้างแต่เป้าหมายยังไกล อย่างประปา ผมสอนให้ชาวบ้านพึ่งตัวเองเฉพาะหน้า ผมก็สอนให้ชาวบ้านทำโอเอ็ม บำบัดน้ำก่อนทำสุขไปประปา ก็อยู่ในโครงการสสส.นี้”

แม้เดินมาถึงจุดนี้ก็นับประเสริฐมองว่า ถ้าคุยกับคนมาทิ้งคงไม่ได้ผล อาจมีช่องทางในการเชื่อมเครือข่ายอนุรักษ์หันมาเป็นแนวร่วม

“หลังการตายของแกนนำเพื่อนผมชาวบ้านกลัว ทุกวันนี้ ผมเป็นแกนนำที่อาจตายเพื่อส่วนรวม แต่ถามว่าส่วนรวมมาดูแลลูกเมีย คนที่ตายหรือเปล่า ใครจะกล้าออกมา เมียเพื่อนผมที่ถูกยิงเสียชีวิตชุมชนก็ไม่ได้ช่วยถูกไปตามยะลากรรม ภาพอย่างนี้ฝังอยู่คนไม่กล้าออกมาถ้าผมตาย ได้หรือดีพวงหนึ่ง ถ้าเมียผมสวย คงจะมีคนดูแลให้ แล้วลูกผมละ”

เขาตั้งคำถามในสายลม ●

11

บ้านรดดับเก็บขยะ ปลุกกระแสหากวดหน้าอยู่

โครงการร่วมสร้างชุมชนหากวดหน้าอยู่
ด้วยกิจกรรมโครงการสืบชะตาคลองนาท่อม

“เราจะปั้นจนนาท่อมสะเทือน”

คำกล่าวของถาวร คงศรี อดีตพนักงานธนาคาร ปัจจุบันเป็นสมาชิกสภาเทศบาลตำบลนาท่อม อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เขาเป็นแกนนำในโครงการร่วมสร้างชุมชนหากวดหน้าอยู่ด้วยกิจกรรมโครงการสืบชะตาคลองนาท่อม

บ้านหากวดเป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลนาท่อม เนื่องจากปัญหาใหญ่ของตำบลอยู่ที่สภาพแวดล้อมของคลองนาท่อมที่ไหลผ่านชุมชนกำลังเสื่อมโทรม

ทรัพยากรร่อยหรอก กลับตรงข้ามวิถีบริโภคผู้คนยังนิยมความอู้ฟู

“จะว่าไปคนที่นี้มีอาหารการกินที่ดีเกินไป ของกินมาก เพราะงานบุญประเพณีบ่อยและต่อเนื่องกันยาวเลี้ยงดูกันเต็มที่ไม่ว่า วัว หมู เหล้ายา ปลาบั้ง กินมากจนป่วย”

รากของปัญหาดูเหมือนขัดแย้งกันในตัวเองจนไม่รู้ควรจับต้นชนปลายอย่างไร แท้จริงแล้วหากมองให้ทะลุยอมเข้าใจได้ว่าเกี่ยวกับวิถีคิดและพฤติกรรมของผู้คนบนความเปลี่ยนแปลง จึงเริ่มมีคนกลุ่มหนึ่งในชุมชนถูกคิดว่าควรทำอะไรสักอย่าง

“เราเริ่มทำกิจกรรมกันมาตั้งแต่ปี 2552 ต้องการเปลี่ยนพฤติกรรมคนที่ละนิด เป้าหมายหลักต้องการให้คนอายุยืน ไม่เจ็บไข้ ไม่ฟุ่มเฟือยมาก หลงระเริง ทำลายตัวเอง อย่างรายการที่เหล่ายาปลาบั้งมากเราเห็นปัญหาแต่บอกกันตรงๆ ก็คงไม่ได้หรอก วิถีมันเป็นมาแบบนี้ จึงต้องทำลายเรื่องก่อน ไม่ว่าชวนคนปลูกผัก ชวนคนไปถีบจักรยาน เริ่มเข้าหากลุ่มต่างๆ”

จักรยานถูกมองว่าเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง แม้สถานการณ์การเดินทางจะเปลี่ยนไปเช่นไร แต่คนทุกเพศทุกวัย ยังรักยังชอบการปั่นจักรยาน หลายคนมีจักรยานแต่ไม่ค่อยเอาออกมาใช้งาน กลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชน โดยเฉพาะถาวรจึงเห็นว่าน่าจะเอากระแสนี้มากระตุ้นกิจกรรมพัฒนาต่างๆได้

“อย่างน้อยชีวิตยามเช้าวันอาทิตย์ แทนจะไปทำอย่างอื่นออกมาถีบรถออกมาปั่นกินน้ำชา ข้าวต้ม ขนมจีน กันดีกว่า น่าจะทำให้ชาวบ้านกลับมารู้จักกัน ต่อไปเมื่อมีกิจกรรมอะไรสามารถดึงคนมาร่วมง่ายขึ้น”

เมื่อเริ่มขับเคลื่อนตามแนวความคิดจึงพบว่า เช้าวันอาทิตย์กับจักรยานเป็นการกลับมาพบกันอย่างลงตัว ทุกคนรู้สึกมีความสุข ชีวิตมีพลังกลับมาอีกครั้ง

การถีบจักรยานดำเนินมาเรื่อยๆ จนมาถึงการถีบรถเก็บขยะตามโครงการร่วมสร้างชุมชนน่าอยู่ด้วยกิจกรรมโครงการสืบชะตาคลองนาท่อม มีแนวร่วมคนมาถีบรถประมาณ 50-60 คัน อายุตั้งแต่ 4 ขวบ-80 ปี ทั้งหญิงชาย ต่างอาชีพ รถจักรยานเก่า ใหม่ ลูก แพง เล็กใหญ่ ไม่มีข้อจำกัด ขอแค่ถีบได้ล้อหมุนเป็นพอ นัดมารวมพลเช้าวันอาทิตย์เวลา 06.00-06.30 น. ที่บริเวณหัวสะพานหัวยาง

“แต่แต่ละครั้งเรามองหาว่าปลายทางของการเดินทางอยู่ไหนส่วนมากไปจบที่บ้านผู้นำหรือคนในท้องถิ่นที่สนใจ ซึ่งคนนั้นต้องเป็นเจ้าของพื้นที่น้ำร้อนเอาไว้รอ ... ผมจะบอกว่าจะพาเด็กถีบรถไปหาสักห้าสิบคน น้ำร้อนคงจะต้องรบกวนกันแน่นอน ขนมหาไปเองก็ได้”

การปั่นจักรยานไปหาผู้นำ อดีตผู้นำ หรือแหล่งเรียนรู้ ถาวรให้เหตุผลว่าเป็นการกระตุ้นกิจกรรมของชุมชน บางอย่างเคยทำไว้ก่อนแล้วแต่จืดจางๆ อยู่ เป็นการถือโอกาสพาคนไปเยี่ยมทำให้เกิดการตื่นตัวตลอดเวลาเขายกตัวอย่าง หมออนามัยทำกิจกรรมเรื่องความมั่นคงด้านอาหาร ก็ชวนกันปั่นจักรยานไปหาหมอให้เขาพูดถึงเรื่องนี้สักครั้งหนึ่ง กระตุ้นให้นึกถึงกิจกรรมที่ทำกันอยู่ หรือถีบไปดูคนที่ปลูกผักปลอดสารพิษให้เจ้าของเขาได้ภาคภูมิใจ และพัฒนาต่อ

“ระหว่างลิบจักรยานราว 30-45 นาที เรากำหนดเส้นทางในชุมชน พร้อมกับกิจกรรม ซึ่งการเก็บขยะก็เป็นส่วนหนึ่งอยู่ในนั้น ไม่ว่าจะข้างทางที่หลายแห่งในชุมชน หรืออย่างที่สำนักสงฆ์หนองปราง เราก็พาเด็กไปกวาดขยะ นอกจากเก็บขยะก็ให้เจ้าของพื้นที่มาพูดประวัติความเป็นมา นิทานท้องถิ่น นี่คือการสร้างความระหว่างกลุ่มกับผู้นำชุมชนต่างๆ เป็นภาพที่มีความสุข ... เช้าวันอาทิตย์ที่มีความสุข”

แม้ขยะสาธารณะของพื้นที่ตำบลนาท่อมมีปัญหาอยู่มาก แต่การลิบจักรยานเก็บขยะ ไม่ได้มองผลงานเก็บขยะเป็นหลัก กลับเน้นสร้างกระแสสำนึกเกี่ยวกับขยะและการพัฒนาอันเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงทุกอย่างที่จะเกิดในชุมชน

“อย่างวันที่เราพาทีมจักรยานไปเก็บขยะที่ตลาดเปิดท้ายในตำบล เราก็พากระสอบติดท้ายรถไปใส่ขยะเดินเก็บ ตอนเก็บเราถ่ายรูป บอกเด็กว่าจะเอาไปลงสื่อ เด็กก็สนุกที่จะเก็บอย่างนี้ จะเห็นว่ามันมีอะไรมากกว่าเก็บขยะ เป็นความสุข ความร่วมมือ ... ที่จะทำให้” เช่นเคย วันนั้นมีการประสานงานที่งานที่อยู่ใกล้ตลาด บอกว่า ต้มน้ำร้อนเอาไว้หน่อย

คำว่า “ต้มน้ำร้อน” เป็นที่เข้าใจกันในนาท่อมแล้ว หมายถึงรับเจ้าภาพ เมื่อทุกคนเก็บขยะเสร็จล้างมือ กินน้ำร้อน กาแฟ น้ำชา กินขนม จึงเชิญเจ้าบ้านมาคุย ทางโครงการฯ ส่งตัวแทนเด็กออกไปกล่าวขอบคุณเจ้าบ้าน ให้เด็กได้รู้จักกับเจ้าบ้านว่าเป็นใครมีบทบาทอย่างไร “เป็นการได้รู้จักผู้ใหญ่ไปในตัวบางทีผู้ใหญ่ที่เขารู้เรื่องอะไรต่างๆ ก็จะมีอะไรให้ฟังอีกมากเช่นประวัติหมู่บ้าน เรื่องเก่า เขาเลี้ยงดั่ง เลี้ยงปลา เขาก็จะพาไปดู ถือว่าได้ประโยชน์มากมาย”

กิจกรรมลิบจักรยาน มักตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงเวลาแยกย้ายมักใช้เวลาไม่เกิน 2 ชั่วโมง ส่วนมากไม่เกินแปดโมงเช้าก็แยกย้าย เพราะเด็กบางคนต้องไปเรียนพิเศษ ส่วนคนกรีดยางต้องไปทำกิจกรรมส่วนตัวของเขาที่ค้างไว้ให้เสร็จ ทุกวันนี้กระแสจักรยานสามารถรวมคนได้ระดับหนึ่ง และไม่ได้พูดเรื่องขยะอย่างเดียวแต่พูดถึงภาพรวมการพัฒนาชุมชน

“การจัดการขยะ ด้วยวิธีชุมชน อาจทำได้หลายวิธี ต้องหาคำว่า วิธีชุมชนให้พบ และการปั่นจักรยานเป็นวิถีของเราเป้าหมายของเราคือการ แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งระบบ คำว่าโครงการร่วมสร้างชุมชนน่าอยู่ ด้วยกิจกรรม สืบชะตาคลองนาท่อม อยากรอูให้ติดอยู่ในความคิดเขาก่อน กิจกรรมอื่นค่อยลงไปเรื่อยๆ”

กรณีปัญหาขยะเขาเห็นว่า ต้องการเดินไปถึงว่าหลังแยกขยะต้อง ทำอย่างไรด้วย อย่างขยะอินทรีย์ของนากวาด เอาไปทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ ไปเติมลงแปลงผักให้โรงเรียน ส่วนขยะรีไซเคิล แยกไปทำอะไรหลายอย่าง

“ตอนนี้ที่เห็นได้ชัดคือพฤติกรรมของคนเปลี่ยนไปจากการที่ชาวบ้าน เรียกร้อง ขอเอาถังขยะมาไว้ที่หน้าบ้าน กับให้มีรถขยะ หลังจากเราพยายาม ปลดลอคทางความคิดที่ว่าขยะไม่ได้อยู่ที่ถัง แต่มันอยู่ที่ใจ ถ้าต่างคนต่าง จัดการขยะ ก็ไม่เป็นภาระสังคม การแก้ปัญหาขยะนั้นแท้จริงไม่ต้องมีถัง สวยๆ ไม่ต้องมีอะไรสักอย่าง บอกกันเสมออย่างนี้จึงไม่ยึดติดกับภาชนะ อย่างที่เคยมองกันมาอีก”

เมื่อสามารถสลายความคิดเดิมๆไปได้ มุมมองจึงเปลี่ยนตาม นำกลับไปสู่วิถีดั้งเดิมชนิดไม่ต้องปรุงแต่งหรือยึดหลักทฤษฎีมากมาย อย่าง ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพถาวรเห็นว่าในความหมายจริงแท้แทบไม่ต้องเอากากน้ำตาล มาหมักทำปุ๋ย แค่วางเข้าไปในป่าก็เป็นปุ๋ยเอง หรือบางอย่าง อาจโยนให้ ไก่กิน เพราะเลี้ยงไก่แบบปศุสัตว์อินทรีย์ได้

สิ่งที่เปลี่ยนไปจากเดิมถาวร ทำให้เห็นถึงกระบวนการสร้างกิจกรรม จิตสำนึก โดยใช้คลองนาท่อมมาเป็นแกนกลางเชิงสัญลักษณ์

กรณีคลองนาท่อมที่ผ่านมาชาวบ้านสามารถสร้างกตিকাชุมชน เลิกจับปลาในคลอง ระยะทาง 1.5 กิโลเมตรที่ผ่านหมู่บ้าน หากมองในเชิง นี้ถาวรมองว่าอาจขยายมาการรณรงค์ สร้างกตিকাเรื่องขยะใช้พื้นฐานของ วินัยและจิตสำนึก

นอกจากผลทางตรง สิ่งก็ตามมาพบว่าจากเดิมต่างคนต่างอยู่ เริ่มเห็นภาพชัดของการเอื้อเพื่อแบ่งปัน ถ้อยที่ถ้อยอาศัยตามมา ไม่ใช่แค่ เรื่องขยะ หรือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สำหรับคำว่าชุมชนน่าอยู่เขา บอกว่า

“สังคมชนบทแบบเก่ามันแหละน่าอยู่ ที่นากวัด ชุมชนแบบนั้นมัน
ฟื้นมาแล้ว จากสังคมเดิมของคนที่ไม่รวมมือ ยังคอยซ้ำเติม ไม่ให้
กำลังใจ พอเรามาจับกลุ่มแบบนี้ เราคาดหวังว่าจะทำพื้นที่หนึ่งสำเร็จ แล้ว
ค่อยเพิ่มทีละจุด เพียงพอที่จะขยายแบบธรรมชาติของมันได้ แต่เป็นเรื่อง
ที่ต้องใช้เวลา ถ้าเราทำกิจกรรมแบบสักห้าปีจึงมองว่าจะเปลี่ยนไปได้มาและ
เชื่อมกับทุกเรื่อง ... เพียงแต่ว่าขณะนี้เวลาน้อยไป เราต้องขยาย”

เขามองว่าแม้แรงสะท้อนจากขยะไม่มากแต่เมื่อการตื่นตัวแบบ
องค์กรวม ทุกอย่างจะมาเกี่ยวสายสังคมอย่างมีพลังพร้อมกัน ยังหมายถึงการ
ชวนคนมาร่วมสร้างนากวัดน่าอยู่ ในมุมอื่นไปด้วย ไม่ว่าจะการปลูกผัก ปลอด
สารพิษ เป็นต้น เน้นการทำสิ่งดีๆ สุขภาพดี อาหารปลอดภัย ไม่ได้หวัง
รวยเป็นตัวเงิน

ขณะที่หมอสมนึก นุ่นดั่ง นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ
โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนาท่อม มองว่าโครงการฯ นี้ทำให้ นาท่อม
สะท้อนชัดเจน เพราะทำให้ชุมชนมีจิตอาสา พัฒนาหลายรูปแบบ ซึ่งแต่ก่อน
ไม่มีปรากฏการณ์อย่างนี้

“พอมีจิตอาสา มีกิจกรรม มีคนแสดงตัวเป็นผู้นำ ขึ้นมาทำกิจกรรม
กลางหมู่บ้าน ถนน ทางหมู่บ้าน คลอง กวาดวัด เมื่อเป็นอย่างนั้น ผู้นำท้องถิ่น
ไม่ว่าผู้ใหญ่บ้าน เทศบาลต้องตื่นตัวมากับสิ่งเหล่านี้เหมือนกัน เพราะจะอยู่
เฉยไม่ได้เหมือนกัน นี่คือผลสะท้อน”

เขาว่าทุกวันนี้ในชุมชนนาท่อม เกิดกลุ่มจิตอาสา ขึ้นมากลุ่มเล็กๆ
หลายกลุ่มที่พร้อม ทำงานเชิงสังคมเอง ที่ทำเองโดยไม่ต้องบอกกล่าวใคร
คนอื่นๆ เห็นมาทำบ้าง เกิดขยายตัวขึ้นมา ตั้งเป็นกลุ่มพัฒนาต่างครั้น
ชาวบ้านทำกันทั้งสังคมแล้ว เทศบาลเองคงทนอยู่เฉยให้ถูกตั้งคำถามว่าหายไป
ไหนไม่ได้ ก็ต้องลุกมีส่วนร่วมอย่างใดอย่างหนึ่ง

“มันไม่ได้อยู่ด้วยโครงการฯ แต่อยู่แบบเป็นธรรมชาติของมันที่
พร้อมจะเดินหน้าต่อไปได้ ด้วยวิถีเขา จุดติดเขาแล้ว ไม่ใช่ขี้ยาง แต่ติดพื้น
แล้ว” หมอสมนึกใช้สำนวนแบบทางใต้ ซึ่งคนสมัยก่อนใช้ขี้ยางหรือเศษยาง
มาเป็นเชื้อก่อกองฟืนให้ลูกโพลงโชติช่วง ●

12

“ผู้ในอุดม”

ภารกิจทางดินผืนป่าปะทิว

โครงการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำพรตาลัย
(พื้นน้ำ อาหาร บ้านยา ผืนป่า ปะทิว)

พรตาลัยเป็นป่าพรุที่แปลกประหลาดเพราะตั้งอยู่บนที่สูงใน หมู่ที่ 1 บ้านท่าตาเสือ ตำบลทะเลทรัพย์ อำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร

“ป่าพรุแบบนี้เจ้าหน้าที่ป่าไม้บอกผมว่าหายาก แหล่งซับน้ำก่อนไหลลงคลองที่มีไม้หลากหลายพันธุ์ไม่ว่า ชุมโค หวาย ระกำ เตย เพกาน้ำ ตังหนน้ำ ตะเคียนทอง กะพ้อ ชาวบ้านได้ใช้สอยอยู่”

นายถนอม จินดาพรหม ผู้ใหญ่บ้านท่าตาเสือ ผู้รับผิดชอบโครงการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำพรตาลัย (พื้นน้ำ อาหาร บ้านยา ผืนป่า ปะทิว) เล่าถึงความเป็มา ป่าตรงนี้ชาวบ้านเคยช่วยกันอนุรักษ์กันไว้ แต่แล้ววันหนึ่งชาวบ้านถิ่นอื่นโผล่มาบุกรุกปลูกปาล์มน้ำมันถึง 80 ไร่ จากพื้นที่ 382 ไร่ ซึ่งเป็นเอกสารที่ดิน นสล. หรือที่หลวงให้ประชาชนใช้ร่วมกัน

ป่าแห่งนี้คาบเกี่ยวกับป่าที่รัฐให้ชาวบ้านเช่าที่ป่าเพื่อทำกิน ปัญหาผู้บุกรุกเกิดจากเขามือที่อยู่แถวนั้นแล้วส่วนหนึ่ง ก่อนแอบขยายพื้นที่ปลูก

ปาล์มกินเอกสารสิทธิ์ที่ดินที่เขาเมื่ออยู่จริง ขยายที่รุกกล้าเข้าไปในป่าพรุตาอ้ายไปเรื่อยๆ จนผู้ใหญ่ลนอมดำเนินการฟ้องร้องในนามชุมชน ศาลพิพากษาให้ยึดคืนกลับมา 2 ราย เหลืออีกรายกำลังอยู่ระหว่างดำเนินคดี

“สองรายที่พิพากษา ศาลสั่งให้หรือผลอาลिनออกจากพื้นที่ แล้วชาวบ้านก็เอาต้นไม้ปลูกทดแทน” ผู้ใหญ่ลนอมเล่าว่าการฟื้นฟูป่าที่ถูกที่บุกรุกจำเป็นต้องตัดปาล์มที่ผู้บุกรุกนำมาปลูกออกก่อน วิธีการจะต้องใช้เลื่อยยนต์เจาะลำต้น เพื่อหยอดยาฆ่าต้นปาล์มแล้วต้องรอเวลา

ส่วนไม้ที่เตรียมนำมาปลูกทดแทน เน้นสิ่งที่ชาวบ้านใช้สอย สมุนไพร และพืชอาหารเช่น ต้นก้อ ลูกเนียง ระหว่างรอดต้นปาล์มเก่าตายลง ชาวบ้านดำเนินการปักเขตที่ดินใหม่ให้ชัดเจนอีกครั้งโดยประสานกับสำนักงานที่ดินมาสอบแนวเขต

“การบริหารป่าชุมชนเราบริหารสายน้ำจากพรุตาอ้ายในฐานะต้นน้ำคลองท่าตาเสือ ที่ไหลผ่าน 2 ตำบล 10 หมู่บ้าน ผู้ใช้น้ำต่างตำบลคือตำบลบางสนที่ปลูกข้าวเหลืองปะทิว พันธุ์ข้าวที่กำลังมีการอนุรักษ์ และยัง

ปลูกพืชทองในช่วงฤดูแล้ง เขาต้องการใช้น้ำจากคลองสายเดียวกันนี้ จึงมาร่วมดูแลพื้นที่ไปด้วย” ทุกอย่างเป็นไปตามแนวคิดของโครงการฯ ที่ว่า “พื้นที่น้ำ อาหาร บ้านยา ผืนป่า ปะทิว” ที่มีต้นกำเนิด ณ พรุตาอ้าย

1. พื้นที่น้ำ - เพราะเป็นแหล่งผลิตน้ำ สำหรับคนในพื้นที่ ซึ่งส่วนมากปลูกไม้ผล ปัญหาคือสวนปาล์มเพราะเป็นพืชที่จะกินน้ำมาก ทำให้ดินแห้งแล้ง

“นักวิชาการบอกว่าผมว่าปาล์มต้นหนึ่งสูบน้ำถึง 200 ลิตร ต่อวันครับ ถ้ามีน้ำอยู่บริเวณนั้นจึงมีส่วนทำให้แห้งแล้งในสวนปาล์มถ้าเราไปอยู่จะรู้สึกอับอ้าวเหมือนฝนจะตก เพราะมีไอน้ำที่ถูกดูดขึ้นมาแล้วคายทิ้งครึ่งหนึ่งผมเคยถ่ายรูปไปให้ชาวบ้านดูว่า ตรงที่ปลูกปาล์มจะแห้งแล้งมาก ผิดกับที่เป็นป่า พื้นที่ตำบลบางสน เดิมเป็นห้วยหนองคลองบึงเรียกว่าพรบัว เมื่อมีการปลูกปาล์ม เห็นได้ชัดว่าเสียสภาพ ดินแห้งผากจนรลิ่งลงกลางพรู”

ผู้ใหญ่ถนอมยอมรับว่าตนเองและชาวบ้านหลายคนก็ปลูกปาล์มแต่อนาคตหากโค่นปาล์มแล้ว ไม่กลับมาปลูกอีกจะหันไปปลูกยางหรือผลไม้ชนิดอื่นแทน

2. อาหาร - ที่ผ่านมาชาวบ้านสามารถเข้าไปหาพืชผักอาหารในป่า ครั้นป่าถูกบุกรุกทำลายชาวบ้านจึงหันมาช่วยกันลงมือปลูกใหม่ สิ่งที่ชาวบ้านเข้าไปหากินในป่านี้ได้ มีทั้ง เห็ด ระกำ เนียง ต้นกอ เป้าหมายให้ทุกคนสามารถใช้ร่วมกันได้ในป่าผืนนี้โดยไม่แย่งชิง

3. บ้านยา - ปกติมีสมุนไพรตามธรรมชาติหลายชนิดอยู่ที่พรุตาอ้าย ครั้นพายุเกย์ กระทบน้ำชุมพร ป่าเปลี่ยนสภาพสมดุลงธรรมชาติไป พืชบางชนิดหายไป เช่น หัวร้อยรู สมุนไพรที่ใช้รักษาเบาหวาน ความดัน ต้องใช้เวลานานกว่าป่าจะฟื้นตัวมา ขณะที่หมอพื้นบ้านที่ตำบลทะเลทรัพย์ เอาสมุนไพรจากผืนป่ามาใช้รักษาชาวบ้าน หรือชาวบ้านก็เข้ามาหาตัวยาค่า พักตาเส้า มะเกลือ เถาวัลย์เปรียง กำแพงเจ็ดชั้น โครงการฯ จึงมีการปลูกสมุนไพรเพิ่มเติมเข้าไปในป่า เช่น คาน เถาวัลย์เปรียง

4. ผืนป่าปะทิว - มีความสำคัญเพราะถือว่าเป็นผืนป่าสมบูรณ์แห่งเดียวของชุมพร การสูญเสียผืนป่าเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา แม้แต่คำว่าหมู่บ้านท่าตาเสือ เพราะสมัยก่อนมีต้นตาเสืออยู่ริมคลอง แต่สูญหายไปเพราะคน

แปรรูปไปสร้างบ้าน

เขามองว่าป่าพื้นสภาพได้แน่ ถ้าไม่มีคนมาบุกรุกอีก สำหรับชุมชน ถือว่าต่างให้ความร่วมมือ เพราะมองเห็นปัญหาพร้อม ว่าถ้าป่าพรุตาอ้ายกลับมาสมบูรณ์ ทุกคนก็จะได้อาศัยน้ำ

“ในการดำเนินการโครงการได้เกิดกลุ่มแกนนำ เรียกว่ากลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์ป่าต้นน้ำพรุตาอ้าย มีชาวบ้านในชุมชน เยาวชน และกลุ่มผู้ใช้น้ำในตำบลบางสนที่เขาได้รับประโยชน์ราว 100 คน เราก็ชวนมาปลูกป่าร่วมกันพร้อมปักแนวเขตที่ดิน” สุทัศน์ษา จินดาพรหม ลูกสาวผู้ใหญ่ณอม ที่มาช่วยพ่อทำงานนี้เคียงบ่าเคียงไหล่ เป็นฝ่ายเล่าบ้าง

เธอเป็นคนรุ่นใหม่ที่มาเลือกอยู่กับบ้านเกิด ทำงานเพื่อช่วยชุมชน

โดยกลุ่มเยาวชนที่มาร่วมด้วยช่วยกันเป็นกำลังหลักในนามสมาคมเพื่อสิ่งแวดล้อมจังหวัดชุมพร ของโรงเรียนปะทิววิทยา ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับมัธยมของอำเภอปะทิว นอกจากนั้นใช้ฐานกลุ่มจากทุนชุมชนเดิมไม่ว่ากองทุนออมทรัพย์ กองทุนสตรี โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน มาร่วมทำงาน

“สิ่งที่เปลี่ยนไปจากการทำโครงการนี้ เราเห็นว่าหลังสวนป่าล้มที่บุกรุกตายลง เราปลูกต้นไม้แทนที่ ความอุดมสมบูรณ์ของสายน้ำก็กลับมา ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการปลูกป่ามากขึ้นเพราะช่วงหน้าแล้ง ถ้าไม่ปลูกป่าถินนี้จะขาดแคลนน้ำเป็นปัญหาหลักเลย เขาต้องใช้น้ำในการอุปโภคบริโภค เป็นแหล่งน้ำดิบนอกจากในหมู่บ้านมีการขยายประปา ออกไปกินพื้นที่ถึงตำบลบางสนที่อยู่ด้านล่างลงไป” ที่ชาวตำบลบางสน ต้องมาช่วยเพราะถ่าน้ำไม่มีแล้ว มองว่าพวกเขานั่นแหละเดือดร้อนมากโดยเฉพาะการที่ไม่มีน้ำ ทำนา

ตอนเริ่มโครงการฯ พ่อของเธอจึงไปประชาสัมพันธ์กับผู้นำหลายระดับของตำบลบางสน

สิ่งดีๆ ที่เกิดขึ้น สุทัศน์ษา บอกว่าเห็นภาพชาวบ้านกลับมาเห็นความสำคัญของป่าผืนนี้ และต่างตระหนักว่า จำเป็นจะต้องอนุรักษ์ป่าตามมาด้วยความร่วมมือของชาวบ้านที่เห็นความสำคัญของกิจกรรมต่างๆ ...

ผู้ใหญ่ผู้นอมกล่าวต่อว่าการขับเคลื่อนโครงการฯ ที่ผ่านมา ตนเองใช้บทบาทของการเป็นผู้ใหญ่บ้านมาใช้ในการทำงาน ส่วนการหาแนวร่วมโดยตัวเองอาสาไปช่วยกิจกรรมอื่นๆ ของหมู่บ้านท่าตาเสือ และในตำบลทะเลทรัพย์ ทุกกิจกรรม เท่าที่โอกาสอำนวย

เวลารว่างเขาทำหน้าที่เป็นครูชาวบ้าน แนะนำป่าให้กับกลุ่มนักเรียนหรือเด็กที่สนใจตามภูมิปัญญาต้องการให้คนรุ่นใหม่เห็นความสำคัญและส่งต่อความตระหนักเชิงอนุรักษ์ไปสู่คนรุ่นต่อไป

การทำกิจกรรมชุมชนอื่นอย่างต่อเนื่อง เมื่อถึงงานของเขาคนอื่นก็อาสาช่วยบ้าง ต่อมาพยายามดึงท้องถิ่นโดยเฉพาะเทศบาลตำบลทะเลทรัพย์มาร่วม สำหรับเป้าหมายของชุมชนการปลูกป่าอย่างเดียว ผู้ใหญ่ผู้นอมมองว่าคงไม่พอต้องดูแลสายน้ำไปด้วยกัน ขณะนี้จึงคิดทำฝายชะลอน้ำเป็นช่วงๆ ตลอดลำคลองท่าตาเสือ เพื่อนำความสมบูรณ์สายน้ำกลับมาเก็บน้ำไว้ใช้ได้นานแทนที่จะไหลไปลงทะเลที่ปากคลองบางสนอย่างรวดเร็ว

ขณะนี้หมู่บ้านผลักดันของบประมาณจากงบเอสเอ็มแอลมีเทศบาลสมทบได้ทำฝายคอนกรีตได้ 1 ตัว ทำให้น้ำคลองเยอะขึ้น พอสำหรับการสูบประปาและสูบน้ำใช้ในสวน ชาวบ้าน

“ผมอยากให้ชุมชนมีน้ำกินน้ำใช้สมบูรณ์ อยู่อย่างเป็นสุข ชั่วลูกชั่วหลาน ... ส่วนกรณีคดีความบุกรุกอยากได้กลับคืนมาเป็นที่สาธารณะพอกันทีกับปัญหาที่ผ่านมา” เขอดกกล่าวถึงปัญหาดังค่างานานปี ที่ผ่านการต่อสู้ในทางกฎหมาย นับว่าลำบากยุ่งยากไม่น้อย

ขณะที่อีกมุมหนึ่งในป่าฝืนเดียวกัน มีบริษัททำน้ำมันปาล์มขนาดใหญ่แห่งหนึ่งของชุมชน เข้ามาทำสวนปาล์มขนาดถึง 1,000 ไร่ เป็นที่ดินมีโฉนดติดป่าต้นน้ำ พื้นที่ดังกล่าว นับว่ามากกว่าป่าต้นน้ำที่ชาวบ้านช่วยกันอนุรักษ์เสียอีก นับเป็นสาเหตุปัญหาของป่าต้นน้ำเหมือนกัน

“แต่นั้นเราทำอะไรไม่ได้ เพราะเขาทำถูกต้องตามกฎหมาย ที่เขามียุทธวิธีอย่างเดียวกันที่เราบอกเขา อย่างการใช้ยาเบื่อหนูในสวนปาล์ม เพราะสารเคมีที่ปล่อยลงน้ำจะมีปัญหาให้กับคนที่ใช้น้ำในวงกว้าง” ●

13

ทำนาวางสนามกอล์ฟ

โครงการปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง ตามแนวทางชีววิถี
บ้านคลองหมาก หมู่ที่ 3 ตำบลคลองขนาน
อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่

ก่อนเครื่องลงจอดสนามบินกระบี่ ระยะทางภาคพื้นดินราว 15 กิโลเมตร หากมองลงมาริมฝั่งอันดามัน บริเวณบ้านคลองหมาก หมู่ที่ 3 ตำบลคลองขนาน อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ สามารถมองเห็นเกาะขนาด 1,500 ไร่ ที่มีความสวยงามตามธรรมชาติอยู่แห่งหนึ่งเรียกว่าเกาะท่าไร่

ความสวยงามของเกาะท่าไร่อันเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวหกระดับโลกของกระบี่ทำให้นายทุนจับจ้องมองตาเป็นมันหมายกวันซื้อเพื่อทำสนามกอล์ฟ ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้คนที่รักถิ่นฐานบ้านเกิดไม่อาจอยู่เฉย

สุเมศ บินระหีม แกนนำโครงการปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองตามแนวชีววิถี บ้านคลองหมาก เป็นตัวตั้งตัวตีในเรื่องนี้ สำหรับหมู่บ้านคลองหมากนั้นอยู่อีกฝั่งคลองของเกาะท่าไร่ และกล่าวได้ว่าเป็นเจ้าของที่ดินบนเกาะนั่นเอง เพียงแต่เกือบครึ่งศตวรรษที่แล้วพวกเขาซึ่งเป็นชุมชนมุสลิมได้อพยพขึ้นมาทำสวนอยู่บนฝั่ง ละทิ้งวิถีการทำนาบนเกาะด้วยเช่นกัน

สุเมศเป็นคนสงขลา เรียนจบทางด้านเกษตรทำงานเป็นนักวิชาการสวนปาล์มแถวกระบี่ ก่อนลาออกมาทำสวน ความที่เป็นเขยบ้านคลองหมาก และมีที่ดินบนเกาะทำอะไรซึ่งพ่อตายก็ให้จำนวนหนึ่งตั้งแต่ปี 2549 จึงมองเห็นปัญหาเป็นโอกาส

“ผมเองไม่มีปัญญาจะไปห้ามการเกิดของสนามกอล์ฟหรอกครับ ยิ่งตรงนั้นเหมาะทำสนามกอล์ฟมาก เพราะอยู่ใกล้กับท่าเรือยอร์ช แค่งจากเรือยอร์ชนั่งเรือเร็วมาที่เกาะนี้ใช้เวลานิดเดียว สำหรับนายทุน เขาคงมองภาพของการสร้างบ้านพักตากอากาศที่แสนสบาย พวกเขาต้องการกวันซื้อที่ดินบนเกาะ”

ที่ดินสุเมศที่พ่อตายก็ให้ เป็นที่นา 20 ไร่ อยู่กลางเกาะพอดี ตรงที่มีคนจะมากวันซื้อเกาะทำสนามกอล์ฟ เขาเลยรวบรวมเงินได้จำนวนหนึ่งซื้อที่ดินเพิ่ม ในลักษณะผ่าขวางเข้ากลางเกาะ

“คุณจะซื้อที่ทำสนามกอล์ฟก็ได้นะ จะตีกอล์ฟก็ได้ แต่คุณอย่าตี

ผ่านที่ดินของผม ซึ่งถ้าเป็นอย่างนี้แล้วใครจะซื้อ นอกจากจะมาฆ่าผม หรือยอมจ่ายซื้อที่ดินผมในราคาแพง แต่ผมจะไม่มีวันขายที่ดินแปลงนี้แน่ เพราะนี่คือตู้เย็นตู้สุดท้าย ของคนคลองหมาก” เขาว่า

ตู้เย็นที่กำลังพัง ทำอย่างไรให้มันดีกลับมาเหมือนเดิม หากยังปล่อย เป็นของนายทุน ชาวบ้านไม่มีสิทธิเข้ามาจับปู จับปลา หมดแหล่งหากิน ถ้าทำอย่างเขาว่า ยังมีข้าวกิน ชาวบ้านยังเข้ามาหาปูหาปลา หรือหากเป็นแหล่ง ท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวยังสามารถพายเรือรอบเกาะ ไปชม ภูเขา แม่น้ำ ทะเล “ตอนนี้ผมไม่กังวลกับนายทุนที่จะลงมา เพราะผมได้ซื้อที่ดินผ่า เกาะเรียบร้อยแล้ว แม้ว่าในความพยายามส่วนตัวทำให้มีหนี้สิน”

นั่นคือสิ่งที่สุเมศทำ พลิกทุ่งทำไร่ที่เป็นนาร้างมา 50 กว่าปีแล้ว มาทำนา เขาอยากทำข้าวกินเอง อีกอย่างซื้อข้าวสารจากตลาดตั้งไว้นานหลาย เดือนยังไม่มีมอดแมงมากินเลย หนูยังเข้าไปตาย รู้สึกไม่ปลอดภัย

“ข้อมูลที่พบคนคลองหมาก เป็นเบาหวานมาก เขาคิดว่าเพราะตบ ทำงานขับสารพิษอย่างหนัก ผมก็มองที่ข้าวนี้แหละตัวปัญหา เราเอาเรื่องนี้ไป คอยชาวบ้าน ปี 2552 เริ่มชวนชาวบ้าน 7 ครอบครัวเริ่มลงไปทำนา ฤดูกาล ถัดมา มีมันก็เพิ่มมาเรื่อย”

ปี 2555 เขาจึงขอจบ สสส.มาสานต่อการทำงานอาสาของเกาะไร่นั้น แม้จะอยู่กับทะเล แต่น้ำบนเกาะจืด และมีน้ำเพียงพอที่จะมาทำนา และ หากน้ำมากก็ปล่อยลงทะเล เป็นการทำนาปลูกข้าวพื้นเมืองตามแนวทาง ชีวิตวิถี หรือเกษตรอินทรีย์ ทำนาแบบดั้งเดิม ลดต้นทุน แม้การขนอุปกรณ์ ทำนาลงไปบนเกาะแห่งนี้ทำอย่างยากลำบาก อย่างควายเหล็กเข้าไป ต้องถอดชิ้นส่วน ไปประกอบบนเกาะ คนต้องนั่งเรือหางยาวติดกับการทำนา ที่ได้ในโลก

ที่ผ่านมาใช้พันธุ์ข้าวสังหยดพัทลุง ผลผลิตเน้นการบริโภคเองในครัวเรือน ส่วนที่เหลือจะขาย ซึ่งเป็นข้าวชั้นดีมีราคาแพง กิโลกรัมละ 80 บาท ผลจากการขับเคลื่อนโครงการ สามารถดึงอดีตชาวนากลับมาทำนาปี ใน ฤดูกาล 2555 ระหว่างเดือนสิงหาคม-ธันวาคม หรือที่ใช้คำว่าปลูกข้าว เดือนแม่ เก็บเกี่ยวเดือนพ้อ จำนวน 40 ครัวรั้วพื้นที่ 500 ไร่

การใช้เทคนิค “นาโยน” ที่เรียนรู้มาจากสุพรรณบุรีเป็นวิธีใหม่ที่สะดวก ไม่เปลืองแรงงาน ยังดึงคนรุ่นใหม่มาสนุกกับการทำนาเพราะไม่ต้องออกแรงดำนาหนักหนาสาหัสเหมือนสมัยก่อน กลายเป็นการดึงกลับมาชุมชนและเชื่อมต่อกับครอบครัวและองคาพยพอื่นของชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

คนรุ่นใหม่มักมองอาชีพชาวนา ว่าเป็นอาชีพที่เชย เขาเลยไม่มาสนใจเท่าใดนัก

“แต่ก็ไม่แน่ เพราะตอนนี้ ถ้าไปบอกใครว่าทำนา เขาจะหันมาฟังสนใจ แสดงว่ากระแสอาจเปลี่ยนกลับมาก็ได้ แต่ต้องทำนาแบบใหม่คือนาโยน เพราะว่าการดำนาทำยาก ต้นทุนมาก ค่าแรงดำนาจะแพง” สุธเมศมองต่อไปว่า อย่างไรก็ตามแค่ทำนาดึงคนรุ่นใหม่ไม่ได้ เขาอยากให้ก้าวนี้นำไปสู่ก้าวต่อไปคือหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

“ปกติลูกหลานของคนในหมู่บ้าน ส่วนหนึ่งก็ไปรับจ้าง ทำงานกินเงินเดือนอยู่ แต่หากเราสามารถสร้างการท่องเที่ยวในชุมชนขึ้นมาได้ ผมว่าจะดึงพวกวัยรุ่นกลับมาอยู่กับหมู่บ้าน ทำงานท่องเที่ยวที่เขาเป็นเจ้าของเอง”

สภาพภูมิศาสตร์อันสวยงามของเกาะท่าไร่ ขึ้นชั้น unseen เกาะขนาดเล็กริมฝั่งปากคลองหมากทุ่งสีเขียววางอยู่ใกล้ทะเล คนมาเที่ยวเห็นทุ่งนากับทะเลอยู่ด้วยกัน รอบเกาะมีภูเขาหน้าผาและถ้ำ ทั้งหมดอยู่ใต้ผืนฟ้าสีฟ้าจัดของอันดามัน ยามตะวันตกสีส้มสาดส่องทั่วทุกอณูกลายเป็นภาพน่ามองอีกมุม ในป่าบนเกาะเป็นแหล่งรังนกกระจาบและนกพิราบป่าที่หาดูได้ยากมาก ขณะที่วิถีชาวบ้านสามารถลงไปทำนาพร้อมกับมีเวลาลงคลองจับปลากระบอกมากินเป็นอาหาร

“ถ้าเราพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวนอกจากทำให้ประชาชนมีรายได้แล้วสามารถดึงคนรุ่นใหม่ให้กลับมาพัฒนาบ้านเกิด เพราะถ้าพูดถึงเรื่องท่องเที่ยวจะเข้ากับคนรุ่นใหม่ได้ดีกว่าอาชีพอื่นในท้องถิ่น เพราะเขารูสึกว่าการทำงานท่องเที่ยวไม่เชย”

สุธเมศมองอนาคตว่า คนรุ่นใหม่จะกลับมาทำนา ความเปลี่ยนแปลงที่เขาว่าชาวบ้านกลับไปทำนาที่เกาะท่าไร่ ทำให้พวกเขาได้เห็นศักยภาพองค์กรรวมที่เขาจะทำมาหากินได้

ในอดีตคนไปโค่นป่าโกงกาง หรือนายทุนमारุกที่ทำอั้ง รุมเร้าทำลายธรรมชาติ ส่วนหนึ่งเพราะผู้คนมักมองว่าธรรมชาติไม่ได้ทำอะไรกับเขา แต่เมื่อใดที่รู้สึกว่าคุณค่ากับเขาในทางใดทางหนึ่งอย่างการท่องเที่ยว เขาจะรู้สึกหวงแหนตรงนั้นทันทีเพราะเป็นรายได้ผลที่ได้ตามมาคือ การอนุรักษ์เพราะถ้าไปทำลายท่องเที่ยวก็ไม่มา

ถ้าทำนานเกาะไร่เพียงอย่างเดียว สุขุมบอกว่าคงจะจบในรุ่นเขาคณรุ่นใหม่ไม่ทำต่อแน่ อย่างดีคงลงไปช่วยพ่อแม่ทำนาเท่าที่เห็นการสืบต่อคิดทำเองคงเป็นไปไม่ได้ หากต่อยอดจากการทำนา เป็นการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ขายกลุ่มชาวต่างชาติซึ่งเป็นกลุ่มท่องเที่ยวหลักทางกระบี่ พวกเขา น่าจะสนใจวิถีการทำนา คนรุ่นใหม่จะกลับมาทำงานสานต่อทำนาเพื่อการท่องเที่ยว นั่นเป็นแผนชุมชนที่แฝงกุศโลบายลึกๆ

“ตอนนี้ผมทำนาไปพร้อมต่อยอดท่องเที่ยวด้วยขณะที่เราทำ นาอยู่ มีการประชาสัมพันธ์ ทางการท่องเที่ยวให้เขามาดูการทำนา มาใช้ชีวิต วิถีชีวิตมานั่งกินข้าวที่เราปลูก เปิบข้าว กับชาวนา กินกับข้าวที่ชาวนากิน ครบ... กินข้าวในนาให้ร่อยต้องเปิบด้วยมือ ชาวน้ำพริกกินกับปลาเค็ม” เขาเล่าด้วยการจินตนาการภาพแห่งความสุขและอบอุ่นแห่งท้องทุ่ง

เป็นการสร้างชุมชนการท่องเที่ยวแห่งใหม่ อันไม่ต้องการให้เกิดที่พัก โรงแรม รีสอร์ท

“ถ้านักท่องเที่ยวมาจากเต็นท์นอนกลางทุ่งนา นี่พอที่จะเป็นไปได้ เราไม่ต้องการให้มีสิ่งปลูกสร้างขึ้น เพราะนั่นไม่ใช่วิถีการท่องเที่ยวในเชิงเกษตร ใครอยากจะนอนในนาให้มากางเต็นท์ ไฟฟ้า เราจะไม่ให้เข้าไปเราอยากให้นักท่องเที่ยวสัมผัสกับธรรมชาติอยู่ในอ้อมกอดของทุ่งนาอย่างแท้จริง” สุขุมเล่า และว่าตอนนี้แม้จะยังไม่มีคนเข้าไปเที่ยว ยกเว้นไปร่วมกิจกรรมทำนา ที่มีกลุ่มหน่วยงาน ข้าราชการ หมอและพยาบาลจากโรงพยาบาลในกระบี่ให้ความสนใจสูงหลังจากมาร่วมกิจกรรมทาน นอกจากนี้ยังมีการประสานความร่วมมือกับ ททท.

วันนี้ เขาพอมีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวบริการบ้างแล้ว เริ่มจากชักชวนชาวบ้านจิตอาสาช่วยทำสะพานไม้สำหรับทางเดินเข้าไปเที่ยวใน

เกาะสะดวกขึ้นขยายค่านาให้ใหญ่เหมาะสำหรับการเดินเล่น นอกจากนั้น ยังมีเตนท์ และเรือแคนู เตนท์ที่สุเมศซื้อราคาถูกมาจากเพื่อนผู้ประกอบการที่เลิกกิจการท่องเที่ยวในแหล่งอื่นของกระบี่ไป

ล้วนเป็นกิจกรรมพัฒนาต่อจากการทำนา หากหลังภาพการท่องเที่ยวเกิดขึ้น สุเมศยังคิดต่อยอดการทำนา และท่องเที่ยวโดยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวสังหยดอินทรีย์ ในรูปแบบของข้าวย่ำแห้ง ลักษณะที่อยู่ระหว่างการทดลองคิดค้นวิจัยร่วมกับสถาบันการศึกษาอย่างเช่นวิทยาลัยเกษตรกระบี่ คือนำข้าวสังหยดมาทำเป็นข้าวแห้งแบบข้าวตัง ประุงเครื่องข้าวย่ำ เป็นอาหารกินเล่น ซึ่งนอกจากวางขายในชุมชนท่องเที่ยวแห่งนี้ในขนาดตลาดทั่วไป โดยเฉพาะร้านสะดวกซื้อ

“เพราะว่าเราทำนาข้าวสังหยดอินทรีย์ ผลิตได้ไม่มาก ต้องเพิ่มมูลค่า ด้วยผมจะพัฒนาท่องเที่ยวไปพร้อมพัฒนาผลิตภัณฑ์จากข้าวด้วย”

เหล่านี้เองตอบคำถาม ชุมชนน้อยๆ ไม่ใช่แค่การทำนา แต่เป็นความร่วมมือของคน ที่มากิจกรรมที่ทำอาศัยความร่วมมือ อย่างเช่นการมาช่วยกันทำสะพานไม้ทางเดินในเกาะ ที่ระดมชาวบ้านมาช่วย สุเมศบอกว่าที่แรกไม่มีใครอยากมาร่วม ก็ใช้วิธีบังคับ บอกว่าเขามีนาอยู่ตรงนั้น ควรจะมาช่วยด้วย แต่พอลงมือทำเข้าจริงๆ เริ่มเห็นความสวยงาม เริ่มคุยกันเข้าใจ เริ่มปรับเข้าหากันได้

“พอเห็นรูปธรรม และการทำโครงการเป็นไปอย่างโปร่งใส ทุกคนยอมรับ ตอนหลังชาวบ้านกำหนดวันกันเองว่าหลังละหมาดวันศุกร์ ต้องมาช่วยกันทำงานจิตอาสา เหล่านี้เองที่สามารถสร้างความกลมเกลียว หลังจากมีปัญหา ทะเลาะขัดแย้งจากการเลือกตั้งท้องถิ่นมาก่อน ทุกวันนี้ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายไหน ต้องมาช่วยกันทำนา ชุมชนก็มีความสุขความสามัคคีกลมเกลียว”

แม้จะเป็นเพียงเขยแห่งบ้านคลองหมาก นับว่าสุเมศถูกยอมรับจากพี่น้อง ก่อนนี้เขาเป็นประธานสหกรณ์ออมทรัพย์อิสลามปัตตานียะ ของชุมชน จนกระทั่งมาทำโครงการฯ ทำนาเขาจึงขอลดบทบาทมาเป็นรองประธาน หันมาส่งเสริมการทำนาเป็นประธานกลุ่มคลองขนานวิถีไท มีบทบาทนี้เป็นหลัก

ยังเป็นประธานเครือข่ายคนทำนาจังหวัดกระบี่ และเป็นเครือข่ายคนทำนาจังหวัดภาคใต้ตอนบนเป็นวิทยากรทางด้านการเพาะข้าว โยนข้าวในที่หลายแห่งทั่วภาคใต้ เขากำลังทำโรงเรียนชาวนา ต้องสอนเด็กนักเรียน ที่อยู่รอบชุมชน ประมาณ 6 ชุมชนให้เพาะข้าว ทำนาโยน เดินสายสอนกลุ่มปลูกข้าวต่างๆ ในภาคใต้ตอนบน ผมเดินทางไปสอน โดยใช้ทุนเอง ต้องการสร้างพื้นที่นาอินทรีย์ให้มากที่สุด แม้ว่าเกษตรกรบางรายที่ปลูกข้าวยังเปลี่ยนตรงนี้ได้ไม่ได้หมดทุกคน แต่คาดหวังว่าน่าจะมากขึ้น

“ต้องสร้างชาวบ้านให้กลับมารักธรรมชาติ ถ้าเกิดชาวบ้านไม่รักธรรมชาติ เขาจะขายธรรมชาติกิน แต่ผมหนึ่งหากธรรมชาติทำรายได้ให้ชาวบ้าน ชาวบ้านก็จะหวงแหนธรรมชาติเอง ถ้าเราบอกว่าอนุรักษ์ แต่ชาวบ้านมองไม่เห็นว่าได้อะไรจากธรรมชาติ เขาก็จะไม่รู้ว่าจะอนุรักษ์ไปทำอะไร ในเมื่อลูกไม่มีข้าวจะกิน ก็ต้องขายป่าโกงกาง ต้องขายที่ให้นายทุน เขาก็ให้

เหตุผลว่าไม่มีจะกิน จะให้ทำอย่างไร เพราะธรรมชาติไม่ได้ให้อะไรเขากิน ไม่มีจะกิน แต่คิดใหม่ว่า ให้เขาได้กินกับธรรมชาติ แล้วเขาจะเกิดความหวงแหนตามมา อย่างเกิดการท่องเที่ยว เกิดขึ้นเขาต้องหวงธรรมชาติ เพราะถ้าปล่อยให้มันเป็นบ่อกึ่งนักท่องเที่ยวไหนจะมา ถ้าเกิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เร็วที่สุด ธรรมชาติจะถูกหวงแหนเร็วที่สุด”

เขากล่าวและทิ้งท้ายว่า งานนี้คนแก่ในชุมชนบ้านคลองหมากเห็นনার้างกลับมาทำใหม่ เขามีความสุขมากที่สุด แต่สังขารร่วงโรยก็ไปไม่ถึงที่นา นั่งเขียร์อยู่กับบ้าน

ทวีชัย อ่อนนวน พี่เลี้ยงติดตามสนับสนุนโครงการของ สสส. มองว่า การทำโครงการฯ นี้ส่งผลให้คนในชุมชนหันกลับมาสนใจเรื่องนี้ ขนาดคนรุ่นใหม่มองนั่งเรือไปดูเขาทำนา เพราะไม่เห็นมานาน ยังมีโรงพยาบาล ส่วนราชการ สถาบันการศึกษา เข้ามาที่นี้ด้วย แม้แต่ผู้ว่าราชการจังหวัด และนายก อบจ.เคยไปดูการทำงานที่นี้ นับเป็นคุณค่าที่ถูกฟื้นขึ้นมาใหม่ เพราะนอกจากจะเป็นแหล่งอาหาร ทำรายได้ แล้วยังเป็นการรวมคนครั้งสำคัญ โดยเริ่มจากญาติพี่น้องของแกนนำและไปสู่อื่นๆที่มีที่นาเดิมอยู่ตรงนั้นบางคนไปขอเช่าที่คนอื่นมาทำนาก็มี

ผลที่เกิดขึ้นชัดเจนคือ

- ชุมชนได้รู้รักเฟื่องฟูเก่าเดิม
- เกิดการเรียนรู้แบบกระบวนการ มีการวิเคราะห์พูดคุยข้อมูล
- นอกจากทำนามีข้าวกินแล้ว สามารถขายผลผลิตสร้างชื่อเสียงให้ชุมชน
- มีพื้นที่ใหม่ของการทำนาโยนเกิดขึ้นในหลายแห่งของภาคใต้ จากการได้มาเรียนรู้จากที่นี้
- เกิดภาคีเครือข่ายร่วมสนับสนุน เช่น กศน. ศพส.1 กระบี่ สน.เกษตร สน.พัฒนาชุมชน เป็นต้น
- การปกป้องพื้นที่จากนายทุน

เฉพาะประเด็นสุดท้ายนี้นับว่าเป็นกุศโลบายอันแยบคาย กล้าและบ้าบิ่นอย่างที่ไม่เคยพบที่ไหนมาก่อน •

14

ชุมชนสวนป่า บนวิถีสืบทอดเจตนาอนุรักษ์ต้นน้ำ

โครงการโรงเรียนชุมชนจัดการตนเองบ้านสวนป่า

อาชีพหลักของชาวบ้านสวนป่า ตำบลวังมะปรางเหนือ อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง คือการทำสวนยาง เมื่อมี “โครงการโรงเรียนชุมชนจัดการตนเองบ้านสวนป่า” ที่สนับสนุนโดย สสส. จึงมาส่งเสริมการทำเกษตรพอเพียงในสวนยางและบริเวณบ้านอีกด้วย

สายันต์ ชูหาญ เล่าว่าหมู่บ้านนี้เป็นศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบลแต่ก็มีปัญหาการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่บ้าง อย่างครั้งหนึ่งพนักงานมาเก็บตัวอย่างดินของเกษตรกรไปตรวจและบอกว่า 6 เดือนจะให้ผลกลับมา แต่ผ่านเกินกำหนดเรื่องกลับเจ็บป่วยปล่อยสมาชิกที่ต้องการรู้ข้อมูลตั้งตารอ

ชาวบ้านจึงคิดว่าถึงเวลาต้องพึ่งตนเองเป็นที่ตั้ง เมื่อได้ทำโครงการฯ จึงหันมาพัฒนาปรับปรุงคุณภาพดินโดยใช้ปุ๋ยหมัก ชีวภาพ และสารกำจัด

แมลงจากการหมักสมุนไพรพื้นบ้าน ส่งเสริมการบริโภคผักปลอดสารพิษ ให้สมาชิกเรียนรู้ถึงโทษภัย เรื่องสารเคมี

“ที่ผ่านมาเราเจอปัญหาจากการบริโภคผักที่ใช้สารเคมี จนทำให้เป็นโรค เข้าโรงพยาบาลหลายราย บางคนแพ้หรือท้องร่วงเมื่อคุยกับกรรมการหมู่บ้าน อสม.และเกษตรตำบล ก็ได้รับคำแนะนำให้เสนอโครงการกับ สสส. มาทำเรื่องนี้ จนมาปลูกผักกินเองเน้นพืชผัก 10 ชนิด ที่ใช้ประจำในการปรุงอาหารประจำวัน เช่น มะกรูด มะนาว พริก มะเขือ ตะไคร้ ขมิ้น ข่า”

ทุนชุมชนเดิมของบ้านสวนป่าคือกลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำควนกลอย ที่เคลื่อนไหวมาตั้งแต่ปี 2547 โดยผู้นำสืบทอดผ่านตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านมาแล้ว 3 รุ่น มีแกนนำ 30 คนสมาชิกที่เป็นชาวบ้าน 600 คนมีส่วนร่วมเรียนรู้การอนุรักษ์ธรรมชาติ

ป่าชุมชนควนกลอยที่อยู่ในพื้นที่ของบ้านสวนป่า มีพื้นที่ราว 80 ไร่ ยังป่าสมบูรณ์ 100% มีความสำคัญในฐานะเป็นป่าต้นน้ำลำห้วยบางพูนกับห้วยหินเพิง ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนผืนนี้ เครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำควนกลอย เคยจัดกิจกรรมการรณรงค์ห้ามตัดไม้ ทำลายป่า และหาพันธุ์ไม้หายากเข้าไปเสริม

“นั่นเป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำอยู่แล้ว เราก็มาดูอีกว่าถ้ายังปล่อยให้สารเคมีจากการทำเกษตรกรรม ไหลลงลำห้วยที่ผ่านหมู่บ้าน ชาวบ้านใช้น้ำและจับปลาจะส่งผลกระทบต่อกับน้ำและสัตว์น้ำ ที่บริโภค”

จากการอนุรักษ์ป่าและน้ำ จึงขยายต่อเชิงลึกของปัญหามาถึงการดูแลคุณภาพน้ำ อันส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตด้วย การทำโครงการโรงเรียนชุมชนจัดการตนเองบ้านสวนป่า มองผลกระทบต่อสุขภาพร่างกาย จึงส่งเสริมปลูกผักปลอดสารพิษ อีกด้านหนึ่งเมื่อชาวบ้านมารวมกลุ่มกันปลูกผักเหลือกินอาจนำไปจำหน่ายเป็นรายได้เสริม

“ตอนนี้มีประมาณ 2-3 ครัวเรือนที่ส่งขายเป็นรายได้ ประจำของครัวเรือน ผักที่นำไปขายได้ เป็นที่ต้องการตลาด มีผักเหียง พริก สำหรับคนที่มีส่วนสมรมอาจมีพืชผักหลากหลาย 30-40 ชนิด ด้วยซ้ำไป”

สายันต์เล่าว่า ในการทำงานขับเคลื่อนโครงการฯ มีการจัดกระบวนการกลุ่มเป็น 3 คณะ คือ 1.เครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ 2.กรรมการหมู่บ้าน 3.ชุดรักษาความสงบภายในหมู่บ้าน นอกจากนั้นยังมีกลุ่มย่อย คือ อสม. ผู้สูงอายุ และกลุ่มทำขนม เข้ามาร่วม

ปกติที่ศาลาหมู่บ้าน มีการประชุมหมู่บ้านหรือการประชุมนอกรอบเป็นประจำอยู่แล้วเกือบทุกสัปดาห์หรือถี่กว่านั้นอีก ถ้ามีเรื่องด่วน มักนัดกันเวลา 5 โมงเย็นช่วงที่ชาวบ้านเสร็จภารกิจครอบครัวแล้ว นอกจากนั้นทุกวันที่ 30 ทุกเดือนกำหนดจัดกิจกรรมทำบุญเลี้ยงพระงานประเพณีทางศาสนาที่สามารถเชื่อมหน่วยงานหลายหน่วยงานมาร่วมไม่ว่า อบต. สาธารณสุข ฯลฯ สำหรับสมาชิกโครงการฯ กำหนดว่าต้องเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้ง

โครงการนี้ เบื้องต้นมีเป้าหมาย 38 ครัวเรือน ใช้กรรมการ 3 คณะดังกล่าวข้างต้นมาเป็นแกนนำ มีหน้าที่ในการสำรวจ ประเมิน เยี่ยมเยียนสมาชิก ว่าใครทำอะไร อย่างไร มีความสนใจ ระดับไหน

“อย่างเช่นเราให้พันธุ์ผักไปแล้วเขาไปปลูก ดูแล ได้ผลแค่ไหน กรรมการจะลงไปสำรวจเพื่อให้ข้อมูลจริงตรงกับข้อมูลฐานการเกษตรของหมู่บ้าน ที่ผ่านมาย้ายรัฐอาจลงมาเก็บข้อมูลพื้นที่ๆ ทั่วไป แต่ตอนนี้ชาวบ้านสวนป่าเริ่มหันมาเรียนรู้ในหมู่บ้านของตน ใช้ข้อมูลในการทำงานมากขึ้น”

เกิดการตื่นตัวในการหันมาปลูกพืชตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงพอสมควร แต่ผลที่ไม่คาดมาก่อนและไม่อยู่ในแผนกิจกรรมของโครงการฯ คือโรงเรียนสวนป่าประชาอุปถัมภ์ได้ขอเข้าร่วมเองอย่างเต็มตัว โดยผู้อำนวยการโรงเรียนเสนอ ให้โรงเรียนเป็นแปลงสาธิต มีเป้าหมายให้นักเรียนได้เรียนรู้ได้ทุกวัน

จากระยะแรกได้กลุ่มชมรมสมุนไพรรวม 12 คน เท่านั้นเอง ผู้อำนวยการโรงเรียนสั่งปรับแผนให้เด็ก ป.1-ป.6 ทุกคนมาเข้าร่วม ทำให้ส่วนนี้มีเด็กมาร่วม 100 กว่าคน

“บางครั้งอาจจะครึ่งวันบ่าย ที่โรงเรียนจะจัดเด็กมาร่วมให้เด็กปลูกผักสวนครัว ทางโครงการก็ไปส่งเสริมเรื่องปุ๋ยน้ำ ปุ๋ยหมัก ที่ใช้เศษผัก

ผลไม้ เศษอาหารที่เหลือจากบ้านเด็กและโรงเรียนนั้นแหละมาช่วยกันทำปุ๋ยด้วยกัน”

การทำกิจกรรมนี้ ยังส่งผลให้เกิดการยอมรับจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง อย่างเช่นสำนักงานเกษตร จากเดิม ส่งเจ้าหน้าที่ลงมาประชุม 1-2 ชั่วโมงก็กลับ เปลี่ยนท่าทีส่งคนมาร่วมให้คำปรึกษาเป็นที่เล็งของการดำเนินโครงการเกษตรพอเพียงอย่างจริงจัง แต่ก่อนอยากรู้เรื่องอะไรต้องทำเป็นหนังสือ แต่เมื่อชาวบ้านพร้อม ทำงานเกิดผลเป็นที่ยอมรับ ตอนนี้หน่วยงานพร้อมลงมาเสมอ ขอให้ประสานทางวาจาไปเท่านั้น ขณะที่ อบรม ว่างมะพร้าวเหนือ ก็มีแผนหนุนเสริมเข้ามา ด้านชาวบ้านที่เป็นสมาชิกเอง มีความกระตือรือร้นมากกว่าเดิม โดย 25 ครัวเรือนมีความชัดเจนในการปลูกผักบริเวณบ้าน ทำให้ชาวบ้านคนอื่นที่ไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกเริ่มสนใจสมัครร่วม จากการดูต้นแบบสมาชิกที่สำเร็จแล้ว

“ตอนนี้เรามีครอบครัวต้นแบบอยู่ 5 ราย ในนี้ปลูกพืชเสริมในสวนยางและสวนสมรม 2 ราย ที่เหลือเป็นประเภทที่ปลูกข้างบ้าน”

ชาวบ้านกลับมาดมใหม่เห็นว่า เนื้อที่ข้างบ้านแค่ครึ่งไร่ หรือจัดสรรบริเวณบ้านในพื้นที่เพียงเล็กน้อย สามารถปลูกผักได้กินได้ขาย ขณะที่ชาวสวนยางมักมองว่าพื้นที่ในสวนยางส่วนที่ไม่ได้เป็นต้นยาง ไม่เคยมีประโยชน์อันใด แถมมองเป็นที่รกร้างต้องจัดการเคมีปราบหญ้ารก เสียบ้างอะไรบ้าง พอมาปลูกพืชแซมสามารถเปลี่ยนมุมมองความคิดว่าพื้นที่กลับมีประโยชน์ทุกตารางนิ้ว

“เราพยายามแนะนำการปลูก อย่างบางคนว่าการปลูก ต้องใช้เนื้อที่มาก ซึ่งเราบอกว่าปลูกในกระสอบก็ได้ ก็มีคนทำ เพราะข้างบ้านก็ปลูกได้ แนวทางเดินอะไรต่างๆ โดยไม่ต้องไปปลูกในสวนยางที่อยู่ไกลบ้าน เราก็ใช้เทคนิคหลายรูปแบบรวมทั้งจากการไปดูงานที่อื่นก็มาประยุกต์ใช้ด้วย เพื่อให้กระตุ้นให้ทำอย่างสนุกและมีพลังไปในตัวด้วย ไม่ได้อยู่กับที่ คนที่ไม่ได้ร่วมก็มาถามว่าอยากร่วมได้หรือเปล่า เรายังก็เอาซิ...”

ผลดีต่อสุขภาพยั่งยืนตมองว่า ทำให้ปัญหาสุขภาพของชาวบ้านป่วยน้อยลง เพราะชาวบ้านรู้จักเลือกผักมากิน โดยไม่จำเป็นต้องซื้อ หรือถ้าซื้อก็ซื้อเฉพาะผลผลิตชุมชนตัวเองเท่านั้น เพราะเขารู้แล้วว่า การผลิตทางการเกษตรในที่อื่นที่ไม่เห็นหรือคลุกคลีด้วยอาจใช้สารเคมี ยาแรง หรืออะไรที่อันตราย

“การซื้อของชาวบ้านด้วยตัวเองดีกว่า ปลอดภัยกว่า แม้ราคาอาจแพงกว่า แต่ผลดีต่อสุขภาพ”

จากสภาพของหมู่บ้านที่ ต่างคนต่างทำ คิดบนหลักว่าให้ได้ใช้ในครัวเรือนตัวเอง จึงเกิดปรากฏการณ์คนมานั่งปรึกษา แบ่งปันกัน แลกเปลี่ยนผลผลิตที่ตัวเองไม่ได้ปลูก นอกจากพืชผัก แล้วยังมีการแลกเปลี่ยนแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์ผัก ช่วยกันหาพันธุ์พืชดีๆ หรือรวมกลุ่มซื้อเมล็ดพันธุ์แบบพึ่งตนเอง

แม้จะเห็นผลดังกล่าว แต่สายันต์มองว่าเกษตรพอเพียงที่บ้านสวนป่า ไม่ได้เกิดในลักษณะของการเห่อตามกระแส อย่างแน่นอน

“อาจจะเรียกว่านี่คือวิถีของเรามากกว่า โครงการมากระตุ้นให้คนสนใจมาก”

นอกจากผลทางตรง ยังถือว่าเป็นการสร้างฐานการเรียนรู้เกษตรพอเพียงชุมชนครั้งสำคัญ กรณีฐานการเรียนรู้ที่โรงเรียนนอกจากทำให้เด็ก 100 คน เรียนรู้ได้ตลอดปีจนกลับไปช่วยพ่อแม่ที่บ้าน ยังกระตุ้นเด็กได้ให้เริ่มทำ หันมาใช้เวลาว่างเป็นประโยชน์ ซึ่งดีกว่าเสียเวลาไปเล่นเกมตามกระแสนิยม

“อย่างครอบครัวผมจะเอาลูกมาช่วยกันทำให้เห็นเรามีความคิดว่าทุกคนในครัวเรือนต้องมาช่วยกันทำ ไม่ใช่ว่าใครในครอบครัวทำอยู่คนเดียว แต่ว่า ทุกคนต้องมีส่วนร่วม หรือแปลงใหญ่ก็ออกปากเพื่อนบ้านสมาชิกมาช่วยหลายครัวเรือนก็ใช้การมีส่วนร่วม จากครอบครัวตัวเอง และเพื่อนบ้าน”

การดำเนินโครงการทำให้เยาวชนในหมู่บ้าน มีความสนใจ การสร้างให้เด็กมีส่วนร่วมทีละนิด เช่นมอบหมายการให้รดน้ำต้นไม้ เก็บผักไปทำอาหาร นอกจากเป็นการฝึกการทำงานยังส่งเสริมเด็กกินผัก โดยเฉพาะผักปลอดสารพิษ

สายันต์มองว่าปัจจัยความสำเร็จส่วนหนึ่ง มาจากการทำเครือข่ายป่าชุมชนมาก่อนคณะทำงานป่าต้นน้ำ ที่ยังทำงานต่อเนื่อง มีทั้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอบต. เครือข่ายนี้สร้างกระแสให้ชาวบ้าน สนใจได้ส่วนเครือข่ายเข้มแข็ง เกิดจากพูดคุย ปรัชญาหรือไม่รอความช่วยเหลือจากภายนอกแต่เน้นการเริ่มจากตัวเอง และการสืบทอด ส่งต่อจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่ง โดยคนกลุ่มเดิมก็ไม่ไปไหน คอยอยู่เบื้องหลังเป็นที่ปรึกษาดันคนใหม่ขึ้นมา สืบทอดไปเรื่อยๆ

“ผมมาเป็นรุ่น 3 ของการอนุรักษ์ เป็นผู้ประสานงาน แต่คนรุ่นก่อน ก็ยังมาช่วยดูแล เราก็สร้างคนรุ่นต่อไป รองรับแล้ว เป็นกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านจะมีการจัดค่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำทุกปี การที่เราทำงานอนุรักษ์

ทำให้ต่อยอดไปเรื่องอื่น อย่างเช่น กลุ่มทำขนมพื้นบ้าน กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ไม้ กลุ่มวัฒนธรรมของผู้สูงอายุ”

ยิ่งภาพรวมตำบลวังมะปรางเหนือ เน้นเศรษฐกิจพอเพียง ในชุมชน หมู่บ้าน บ้านสวนป่า เด่นในเรื่องของการใช้กลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์มาเป็นทุน มีความคิดต่อยอดไปถึงเรื่องสมุนไพร ในป่าชุมชนซึ่งพบอยู่มากและมีศักยภาพของหอมพื้นบ้านที่คอยแนะนำถึงการใช้สมุนไพรอยู่ในชุมชน

“การพัฒนาต่อไปเราจะเน้นถึงเรื่องการบริหารโคกสมุนไพรอย่างรู้ค่า และเน้นสมาชิกปลูกและสามารถส่งจำหน่ายได้ ในลักษณะการรวมกลุ่ม และการตลาด ซึ่งทางสำนักงานเกษตรและกสน.ก็พร้อมจะเข้ามาช่วย” ความสำเร็จครั้งนี้ยังพามหมู่บ้านเชื่อมโยงกับองค์กรภายนอก เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำตรัง หมู่บ้านวิทยาศาสตร์ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง การทำวิจัยชุมชนเรื่องภูมิปัญญาไม้ไผ่พื้นบ้าน เพื่อการอนุรักษ์น้ำ ของกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สิ่งที่สำคัญต่ออยากเห็นอนาคตหมู่บ้านที่เข้าถึงการอนุรักษ์ดินและน้ำเต็มตัว ทำให้ป่าชุมชนแห่งนี้ยังคงทำหน้าที่ป่าต้นน้ำอยู่ได้โดยไม่ขาดสาย

สิ่งที่ทำอยู่ก็เห็นว่าน่าจะทำให้ทุกอย่างดีขึ้น อุปสรรคอาจมีเพียงเกี่ยวกับเวลาการทำงานกลุ่ม เพราะสมาชิกติดภารกิจส่วนตัวไม่ตรงกัน อาจไม่พร้อมตอนประชุม ที่ผ่านมาก็ให้โดยให้คนที่มาประชุมไปบอกกล่าวกับคนอื่นนอกรอบ หรือใช้เวทีงานประเพณีของชุมชนไปพูดเรื่องกิจกรรม ซึ่งสามารถพูดได้ทุกงาน ตอนนี้อยู่ใหญ่บ้านกับผู้ช่วยก็ลงมือเองทุกงาน เพื่อกระตุ้นชาวบ้าน หรือบางทีใช้วิธีกระจายข่าวทางหอกระจายเสียงของหมู่บ้าน ●

15

ฝ่าวิกฤติขะเกาะบุโหลน บนความร่วมมือออร์กลาไว้ง

โครงการเกาะบุโหลนเลปลอดภัย

การจัดการปัญหาขยะในเกาะต่างกับบนฝั่ง ยิ่งเกาะบุโหลนเล ที่มีวิถีชีวิตอันเป็นเฉพาะของชาวเลอยู่ร่วมกับชาวบ้านและนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

ยี่สิบเอ็ดปีก่อนปรีดา โสรมณ หรือ “ปิ่น” เด็กสาวจากหมู่บ้านริมปากบาราลงไปบุโหลนเพื่อช่วยญาติทำงานที่รีสอร์ตแห่งหนึ่ง บุปเพสันนิวาสดลีให้มาเจอคนรักชาวประมงจากเกาะสุกร ทั้งคู่เลยตกลงปลงใจแต่งงานลงหลักปักฐานอยู่ที่นี่ ต่อมาเธอกลายเป็นเจ้าของร้านอาหารเล็กๆ ที่นักท่องเที่ยวต่างชาติถามหา

“เราเป็นแม่ค้า อยากให้เกาะสะอาด” เธอเล่า

บุโหลนเป็นเกาะเล็กๆ ของสตูลห่างจากฝั่งโดยทางเรือราวชั่วโมงเศษ เกาะมี 2 ส่วนคือบุโหลนดอนกับบุโหลนเล เกาะใหญ่ที่คน

อยู่มากและเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญคืออนุโหลนเล ซึ่งสภาพต่างจากเกาะ
อื่นทางอันดามัน เพราะแม้รับนักท่องเที่ยวต่างชาติแต่เป็นกลุ่มที่ประสงค์
มาอยู่กับธรรมชาติแท้ๆ

แม้ธรรมชาติยังบริสุทธิ์ สมบูรณ์ แต่นับว่าที่นี่ยังทุรกันดาร ไม่มี
ไฟฟ้า เครื่องอำนวยความสะดวก ห้าง หรือเซเว่น มีเพียงร้านค้าเล็กๆ ของ
ชาวบ้าน ที่สำคัญเป็นเกาะที่ขาดแคลนน้ำจืด ต้องซื้อน้ำถังใหญ่มาบริโภคส่วน
น้ำอาบ บางช่วงถึงกับต้องพึ่งน้ำเค็ม

การท่องเที่ยวสามารถทำได้ราว 4-5 เดือนเท่านั้น หน้ามรสุมจะมี
ปัญหาลมฝนรุนแรง มรสุมหนัก ไม่สามารถทำกิจกรรมอะไรได้ ชาวเกาะอยู่
อย่างยากลำบากเก็บผักป่า หน่อไม้หาหอย มาทำอาหาร สิ่งกังวลคือข้าวสาร
เพราะต้องซื้อจากฝั่งหมด พื้นที่เกษตรในเกาะ มีสวนยางแค่ 3 ครัวเรือน

พบสวนมะม่วงหิมพานต์ มะพร้าว มะละกอ บ้างเล็กน้อย ชาวบ้านที่เหลือ เป็นชาวประมง ตกหมึก วางอวนปู

สำหรับนักท่องเที่ยว กลุ่มเข้าไปเย็นกลับมีน้อย ส่วนมากมาพัก อยู่นาน 2 สัปดาห์ - 6 เดือนขึ้นไป ใช้เวลาไปกับการเล่นน้ำ อ่านหนังสือ ดูปะการัง กินอาหารไทย หรือออกไปตกปลา กับชาวประมง ช่วงไฮซีซั่น ธันวาคม-มีนาคม ประมาณการว่าจะมีนักท่องเที่ยวมาถึงที่นี่เกือบ 1,000 คน ขณะประชากรของเกาะมีเพียง 100 คนเท่านั้น

ความที่ไม่เคยมีการจัดการอย่างเป็นระบบมาก่อนบนเกาะบุโหลน จึงเต็มไปด้วยขยะจำนวนมากทั้งในทะเลและบนเกาะ นักท่องเที่ยวต่างชาติ อาจเห็นเขาเก็บขยะอยู่บ้าง แต่ชาวบ้านจะทิ้งขยะกันสะเปะสะปะ ไม่รู้จัก วิธีคัดแยกขยะ

“เราเป็นแม่ค้า อยากให้เกาะสะอาด”

จากสภาพปัญหาดังกล่าวป็นจึงนำเสนอโครงการเกาะบุโหลนเล ปลอดขยะกับทางสสส.

“เราเป็นแหล่งท่องเที่ยว ก็เลยอยากให้มันสะอาด ยี่สิบปีก่อน เกาะก็ไม่เจริญเท่าทุกวันนี้มีรีสอร์ตอยู่ 3 แห่ง ทุกวันนี้เพิ่มเป็น 11 แห่ง ขยะเป็นปัญหาหลักมาตลอด เรื่องนี้ได้ยินชาวต่างชาติก็พูดถึงอยู่ แต่ก็ยังไม่ ได้ทำอะไรเป็นเรื่องเป็นราว เราจึงเริ่มมาอบรมชาวบ้านให้แต่ละครัวเรือนรู้จัก วิธีเก็บขยะ แยกขยะ และทำธนาคารขยะ”

การจัดอบรมชาวบ้านนัดกันที่โรงเรียนบ้านเกาะบุโหลนและรีสอร์ต แห่งหนึ่งอย่างละครั้ง เพื่อให้ชาวบ้านทำความเข้าใจขยะว่า อันไหนควร ทำลายทิ้ง แบบทำลายไม่ได้ หรือขยะอะไรสามารถคัดออกมาขาย

ข้อมูลเบื้องต้นพบว่าบนเกาะบุโหลนขยะที่ทำลายไม่ได้จำนวนมาก ส่วนมากเป็นขวดน้ำพลาสติก ขวดแก้ว และสายเบ็ด ที่ชาวประมงไม่ต้องการ อีกแล้วถูกโยนทิ้งลงทะเลสะสมอยู่จำนวนมาก ในเวทีอบรมยังเน้นความรู้ ที่ว่าไม่ควรมีขยะอยู่ในบ้านตัวเองเพราะเป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรค

จากการให้ความรู้เรื่องการคัดแยกขยะ โครงการฯ จัดให้มีธนาคาร

ขยะขึ้นมารองรับ โดยประกาศรับซื้อขยะเดือนละครั้ง ทำเป็นบัญชีฝากขยะจากสมุดธรรมดาๆ ให้ชาวบ้านถือไว้คนละเล่มเพื่อลงบันทึกว่า แต่ละคนมาขายวันไหน จำนวนเท่าไร บางคนอาจรับเงินสดค่าขยะกลับไปทันที แต่บางคนเก็บตัวเลขรอขายได้จำนวนมาก

“แต่มองเชิงตัวเลข การจัดการขยะที่เกาะบุโหลนไม่คุ้ม เพราะขยะที่ได้มาแล้ว เราต้องขนรถมาใส่ในเรือแล้วเอาไปขายแบกค่าขนส่งหลายทอดเหลือเกินสุดท้ายได้ราคาไม่มาก แต่ว่าเราพยายามทำต่อไป” รอกิเยาะอาแว ครูโรงเรียนบ้านเกาะบุโหลนเล ทีมงานของโครงการฯ เล่าบ้าง เธอมีส่วนสำคัญในการจัดการเอกสารและที่ดึงเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วม แม้ว่าเด็กโรงเรียนที่เกาะบุโหลนซึ่งมีอยู่ 2 โรงเรียนสูงสุดถึงระดับมัธยมปีที่ 3 จำนวนนักเรียนไม่มากนัก เนื่องจากชาวเลไม่สนับสนุนการเรียนมากกว่าส่งลูกลงทะเลไปจับปลาหรือแต่งงานตั้งแต่อายุน้อย คนที่อยากเรียนจริงจึงมักขึ้นมานบนฝั่งมากกว่า เช่นเดียวกับครูที่ย้ายบ่อยเช่นกัน

“เราพยายามจัดการขยะ แต่ถ้ามองในเกาะเราจะเห็นว่าฝรั่งมักจะเก็บขยะ แต่คนไทยมักทิ้งไม่ได้สนใจ บางกลุ่มมาวันเดียวกลับก็ทิ้งขยะเอาไว้เสียอีก” ครูรอกิเยาะว่า

ปีนเสริมว่าฝรั่งมีสปิริตเรื่องนี้มากกว่าคนไทยเห็นได้จาก พอเธอมาเป็นแกนนำจัดการขยะบนเกาะบุโหลนได้เสียงตอบรับจากเพื่อนฝรั่งนักท่องเที่ยวพร้อมมาช่วยทันที เขาอาสาไปหาความรู้การแยกขยะทางอินเทอร์เน็ตมาให้ มีคำแนะนำดีๆ ให้ชาวบ้านอย่างเช่น การจัดการขยะแบตเตอรี่ซึ่งเป็นสารเคมีอันตรายและออกไอเสียหลายอย่าง

หลังจากนั้น ชาวบ้านเริ่มหันมาตระหนักรู้ ให้ความร่วมมือที่ดีต่อการคลี่คลายปัญหาขยะแต่ชาวเลหรืออูร์คลาไว้อยู่ไม่ได้สนใจเรื่องแบบนี้

“พวกเขาอยู่ไปวันๆ เป็นวิถีชีวิตของเขา ไปว่าเขาก็ไม่ได้” ปีนเล่า

ชาวเลเป็นประชากรส่วนใหญ่ของเกาะบุโหลน กลุ่มอูร์คลาไว้อยู่พื้นเพมาจากมาหมู่เกาะในมาเลเซียและอินโดนีเซีย ทุกวันนี้เป็นคนไทยใช้นามสกุลที่สมเด็จพระราชทานนามสกุลให้ ประกอบด้วยสกุล หาญทะเล

ทะเลลึก และประมงกึ่ง พวกเขานับถือเรื่องผีสิง นิยมชีวิตราบเรียบ ไม่ดิ้นรน ไม่คิดถึงอนาคต อยู่แต่กลุ่มตัวเอง มีภาษาของตัวเอง คนเก่าแก่จึงพูดภาษาไทยไม่ได้ ชีวิตอยู่กับการหาปลา กิน ขายบ้าง แจกบ้าง หมดก็ไปหาใหม่ ไม่ชอบเก็บสะสมเคยมีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ที่เกาะบุโหลนจึงไม่ค่อยได้ผล

ความที่อยู่คลุกคลีบุโหลนมานาน ป็นรู้ว่าชาวเลชอบความบันเทิง สนุกสนาน นั่นเองเป็นช่องทางที่จะพาเขาเข้ามามีส่วนร่วม

“เพื่อสร้างแนวร่วมโครงการเกาะบุโหลนปลอดขยะกับชาวเล กิจกรรมต่อมาเราจึงจัดการแสดงรณรงค์ และมโนราห์มาให้ดูประกอบการพูดเรื่องขยะ และยังมีเลี้ยงอาหาร พอรู้ว่ามีอย่างนี้เท่านั้นเองทุกคนก็อยากมาร่วมกิจกรรม”

คณะรณรงค์เป็นของชาวเลที่อยู่ในเกาะบุโหลนนั่นเอง ชาวคณะรวม 7-8 คน รูปแบบการแสดงง่ายๆ ผู้หญิงมีหน้าที่รำ เครื่องดนตรีประกอบด้วย ซอ และรำมะนา มีบทร้องแบบภาษาอุรักลาไวยคล้ายกับภาษายาวี แต่ไม่เหมือนเสียทีเดียว แม้คณะการแสดงดังกล่าวเป็นคนท้องถิ่น โอภาสแสดงไม่บ่อย นานทีปีหนีสอร์ทบางแห่งรับเป็นเจ้าภาพจัดให้คนเกาะชมกันบ้าง

“ปกติชาวเลไม่เคยมาร่วมกิจกรรมอะไรกับสังคมมาก่อนเลย คราวนี้ถือว่าเราได้ใช้จิตวิทยาโดยเอาอรรถ และจัดเลี้ยงเป็นการจูงใจ เราเอาสิ่งนี้มาล่อเขา แล้วยังทำเสื้อบุโหลนปลอดขยะมาแจกชาวบ้านที่มาลงทะเบียนคนละตัว เขาก็มาร่วมด้วยเหตุนี้”

ปีนั้นเห็นว่าเป็นการดีที่ดึงคนเหล่านี้มาร่วมกิจกรรม สำหรับสังคมที่อื่นอาจจะมองเป็นเรื่องธรรมดาแต่การดึงอุรักลาไวยมาเข้าสังคมเกาะบุโหลนเธอนับว่ายิ่งใหญ่ เพราะไม่ง่ายเลย

ในสายตาปีที่พยายามทำงานทางสังคมให้เกาะบุโหลนมาบ้าง โดยเคยเป็นประธานกลุ่มสตรี แต่ยอมรับว่ามีเพียงโครงการๆ นี้ ทำแล้วได้เห็นผลทันตาขณะลดลง และยังหน่วยงานอื่นมาช่วยด้วย เช่น โรงเรียน มอ.วิทยานุสรณ์ที่ลงไปช่วยสอนเรื่องข้อมูลขยะให้ชาวบ้าน และมีหน่วยงาน

หนึ่งที่ทำให้ถึงใส่เศษอาหาร เพื่อที่จะทำปุ๋ยหมักชีวภาพ และแก้สHungต้มให้ทางโรงเรียนด้วย

“พอทำเรื่องนี้รู้สึกลัวว่ามีแนวร่วม มาช่วยเยอะ”

ปัญหาขยะก็คลี่คลายสะอาดขึ้น การทิ้งแบบไร้ระเบียบอย่างที่เคยเป็นมาได้ลดน้อยลง เพราะคนส่วนหนึ่งเริ่มเปลี่ยนพฤติกรรมเกี่ยวขยะแบบใหม่ เป็นแบบอย่างให้คนอื่นทำตาม ตอนนี้เป็นที่รับรู้ทั้งเกาะแล้วว่าอย่าทิ้งขยะเพ่นพ่าน บางส่วนอาจเผาทำลาย แต่ขวด พลาสติก กระจบอง กระดาษ สามารถแยกออกมาขาย

“อะไรแล้วแต่ จะพฤติกรรมเกี่ยวกับขยะไม่ทำแบบเดิมแล้ว” ปิ่นว่า สำหรับเศษอาหารบางคนซุดหลุมฝังเป็นปุ๋ยหรือเอาไปทิ้งทะเลเป็นอาหารปลูเสฉวน บนเกาะจะมีตัวแลนดอกอยู่มาก ตะกวดขนาดใหญชชนิดนี้บางตัวเกือบเท่าจระเข้เลยทีเดียว นอกจากเป็นของแปลกให้นักท่องเที่ยวชวชนึกถึงป่าอะเมซอน มันจะมากินอาหารเหลือทิ้งที่คนเอาไปทิ้งไว้ชายป่าอีกด้วย

“เราคงค่อยทำอย่างนี้ไปเรื่อยๆ เพราะอนาคตเราอยากเห็นว่าจะไม่มียพลาสติกเพ่นพ่านอยู่บนเกาะ ถึงสำคัญคือการปลูกฝังไปที่ละนิด โดยเราต้องเป็นตัวนำทำให้เห็นต่อไป ทุกคนต้องช่วยกันทำ รีสอร์ท 11 แห่งอาจกำจัดขยะเองกันอยู่แล้ว พื้นที่ของใครของมัน ถึงหน้าไฮซีซั่นที เริ่มตกแต่ง การเคลียร์ ความสะอาด แต่ส่วนชาวบ้านต้องมารวมมือกัน”

รีสอร์ทแม่ดูแลกันเองเพราะถือเป็นหน้าตาของธุรกิจส่วนตัว แต่พบว่าระบบคัดแยกไม่เคยดำเนินการกันมาก่อน คนที่คิดทำอย่างนั้นได้ต้องเป็นผู้ประกอบการที่มีเรือขนขยะขึ้นไปขายบนฝั่ง เมื่อมีโครงการฯ จัดธนาคารขยะรีสอร์ททุกแห่งจึงสามารถนำขยะมาขาย แต่ปัญหายังอยู่ที่ต้นทุนสูงนั่นเอง

“ที่จริงน่าจะมีหน่วยงานเข้ามาดูแลช่วยเหลือส่วนนี้ด้วย เกาะบุโหลนอยู่ในเขต อบต.ปากน้ำ เราเคยบอกแต่เขาไม่ได้สนใจ แคลงมาเก็บภาชีแล้วก็ขึ้นไป ไม่ได้ทำอะไร ทั้งที่ภาชีจากบุโหลนหลักแสนบาท เพราะมีทั้งรีสอร์ท ร้านอาหาร เอาละอะ...ถ้าไม่ช่วยเก็บขยะเราก็บอกว่าน่าจะเขียน

ข้อความที่ทำเรือปากบารา ว่าลงเกาะอย่าทิ้งขยะอะไรอย่างนั้นเป็นการ
รณรงค์”

กว่าจะทำความเข้าใจก็ต้องใช้เวลา แต่ปีนประเมินว่า หลังทำโครงการ
สถานการณ์ขยะเปลี่ยนไปในระดับที่น่าพอใจ สะท้อนผ่านนักท่องเที่ยวต่าง
ชาติบอกว่าบุโหลนดูดีขึ้น

ปีน และครูรอกิเยาะบอกว่าสิ่งที่เกิดทำให้ชุมชนน่าอยู่ขึ้น ไม่เฉพาะ
ขยะลดลง ดูสะอาดสะอ้านกว่าเดิมยังเกิดความร่วมมือ ความสามัคคี ในการ
พัฒนาต่อยอดไปสู่เรื่องอื่นๆ ในอนาคต สามารถเปลี่ยนชาวบ้านไม่เคยร่วม
กลุ่ม ไม่เคยมานั่งกินข้าวด้วยกันมาก่อนมาร่วมมือกันได้

“จากชาวเลที่ชอบนั่งเฉยไม่พูดไม่จา ไม่ยิ้มสักคน ตอนนี้ดีขึ้นแล้ว
ทำอะไรก็ขอช่วยเขาได้ เจอกันก็ทักทายกันได้”

เดิมพื้นที่ชุมชนกับรีสอร์ตจะแยกกัน ทุกวันนี้รีสอร์ตเพิ่มขึ้นรุกเข้าที่
ชุมชน เจ้าของรีสอร์ต 11 แห่ง มีทั้งคนพื้นเพและคนอื่นไม่ว่า ฝรั่ง สตูล
สงขลา การกำจัดขยะที่ทำแบบต่างคนต่างทำนั้นเมื่อมีโครงการฯ ทั้งเจ้าของ
และพนักงานรีสอร์ตต่างตอบรับมาร่วมอบรมด้วย เท่ากับรวมทุกรีสอร์ตมา
ทำงานร่วมกันในการจัดการปัญหาขยะอย่างเป็นระบบ

ขณะที่เดิมชาวบ้านที่นี่มักมีความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่อุทยานฯ
แต่การขับเคลื่อนการจัดการขยะทำให้เจ้าหน้าที่อุทยานที่รับผิดชอบพื้นที่มา
ร่วมมือด้วย ร่วมเป็นแกนนำโครงการ

“ถ้าทุกอย่างดี สะอาด เราอยากเอาพลาสติกเหลือใช้ มาทำเป็น
ของฝากน่าจะเป็นการพัฒนาอาชีพให้ชาวบ้าน อย่างเช่นเอาขวดมาทำดอกไม้
ของที่ระลึกในทางท่องเที่ยว อาจประกอบกับเปลือกหอย ที่เก็บได้มาร่วม
ด้วย”

เธอมองว่าปัจจัยความสำเร็จมาจาก ความร่วมมือของชาวบ้านที่
อยากช่วยสังคมอยากให้เกาะบุโหลนสะอาด สำหรับผู้นำอย่างปีนแม้มีปัญหา
ลำบากบ้าง แต่เมื่อเห็นหมู่บ้านตัวเองสะอาดก็ “สบายใจ”

บอกได้คำเดียวอย่างนั้น ●

16

พวงน้อย : แกนนำปริญญโทแห่งป่าสาธุ

โครงการพัฒนาอาชีพเกษตรกรผสมผสาน
เพื่อเพิ่มรายได้บ้านกะโสม

“ขายน้ำยาง ชื้อแกงถุง เล่นแคง แหลงเรื่องเพื่อน”

เป็นวิธีหลังกรีดยาง ของชาวสวนที่กะโสม หมู่ 4 ตำบลกะปาง อำเภอกงหรา จังหวัดนครศรีธรรมราช คำว่าเล่นแคงหมายถึงโพชนิดหนึ่ง ซึ่งหากดูภาพรวมชุมชนจากถ้อยคำดังกล่าว จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบางอย่าง และแท้จริงเวลาวางสามารถทำอะไรเป็นประโยชน์ได้อีกมาก

โครงการพัฒนาอาชีพเกษตรกรผสมผสานเพื่อเพิ่มรายได้บ้านกะโสม จึงเป็นคำตอบหนึ่งที่พยายามชักชวนชาวบ้าน 200 กว่าครัวเรือนเข้าร่วม

“อาชีพเกษตรกรผสมผสานที่กะโสม เดิมมีความเข้มแข็งอยู่แล้ว 5 ครัวเรือน เราต้องการขยายเป็น 30 ครัวเรือน” พวงน้อย พิพัฒนาผล แกนนำโครงการฯ เล่า เธอจบปริญญาโทจากคณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาลัยคนที่ผู้เลือกใช้ชีวิตชาวสวน หาโอกาส

นำความรู้สู่ชุมชน

“ชาวบ้านที่นี่ส่วนใหญ่ทำสวนยางอย่างเดี่ยว ขณะที่คนทำเกษตรผสมผสาน เกิดมาจากกองทุนฟื้นฟู เราเอาสมาชิกกลุ่มนี้เองที่มาขับเคลื่อนขยายผลโครงการฯ”

เกษตรกรรมที่กะโสมมีสวนยางพาราเป็นหลัก อาชีพเสริมทำปาล์ม ทำให้ผลิตผลเป็นแป้งสาकुใช้ทำขนม ใบสาकुเอามาเย็บจากทำหลังคา และเลี้ยงตัวสาकु ส่วนอาชีพเสริมที่ชาวบ้านกำลังขานรับมากขึ้นคือการปลูกผักพื้นบ้าน

“โครงสร้างคณะทำงาน ส่วนมากเป็นกลุ่มอาชีพเดิมที่มีอยู่แล้ว ดังกล่าวเราต้องการเพิ่มคนจากกลุ่มเดิม จึงเอาชาวบ้านที่สนใจหรือผู้นำที่ชักจูงคนอื่นได้มาเพิ่มเป็นกรรมการโครงการ ส่วนกิจกรรมที่มีอยู่แล้วอย่างการทำบัญชีครัวเรือนเราไปเพิ่มให้เขา หากคนมาสอน ตอกย้ำ เพิ่มเติม” พวงน้อยเล่า

นับเป็นโอกาสเดินหน้า กิจกรรมเชิงบริบทตามวิถีชีวิตประจำวันของชุมชน ที่ก่อรูปก่อร่างมาบ้าง อย่างการทำปุ๋ยน้ำ ปุ๋ยหมัก ขยายพันธุ์พืช การทำหัตถกรรมจากสาकु ทำแป้งสาकु สิ่งเหล่านี้มีอยู่ เพียงแต่ไม่ชัดเจนในการจัดการกลุ่ม

“กลุ่มปุ๋ยเริ่มมาตั้งแต่ปี 2550 จากปุ๋ยหมักพัฒนามาเป็นปุ๋ยน้ำ ซึ่งก็คือการทำน้ำหมักชีวภาพ จากปุ๋ยน้ำชาวบ้านค้นพบการทำน้ำส้มชื้อยาง”

ชาวสวนยางที่กะโสมนั้น นอกจากขายผลผลิตเป็นน้ำยางดิบ ยางแผ่น ยังมีรูปแบบการทำ “ชื้อยาง” โดยใช้วิธีหลังจากกรีดยางเสร็จปล่อยให้ น้ำยางขังจ่อกรอง ก่อนทำให้แข็งตัวเป็นก้อน ที่เรียกว่าชื้อยาง

ในการทำยางแผ่นหรือชื้อยาง จำเป็นต้องหาวิธีให้ยางแข็งตัว ที่ผ่านมา ชาวบ้านต้องเติมกรดน้ำส้มที่เรียกว่า “น้ำส้มยาง” ปกติต้องหาซื้อมาในราคาขวดละ 30 บาท (ประมาณ 750 มิลลิลิตร) หลังการทำน้ำหมักชีวภาพ ชาวบ้านค้นพบว่าการเอาผลไม้รสส้มต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ตะลิงปลิง มะนาวที่ร่วงหล่นหรือผลไม้ที่เน่าเสียจนไม่ได้ขายมาหมักกับกากน้ำตาล น้ำ และสาร พด. สามารถใช้แทนน้ำส้มยางได้

“พอคิดสูตรน้ำส้มนี้ขึ้นมาได้ ปรากฏว่าชาวบ้านให้ความสนใจมาก เพราะคุณภาพดีกว่าที่ซื้อมาใช้เสียอีก อีกอย่างการใช้น้ำส้มสารเคมีแบบเดิม ถ้าน้ำส้มกระเด็นโดนหน้ายาง ทำให้หน้ายางตายหนึ่ง แต่สูตรนี้ไม่ทำให้เกิดปัญหาดังกล่าว และยังสามารถลดต้นทุนน้ำส้มยางจากขวดละ 30 บาท โดยหากจ่ายเท่าเดิมได้น้ำส้มถึง 20-30 ลิตร นอกจากนั้นน้ำส้มยางแบบนี้ มันก็เป็นปุ๋ยอย่างหนึ่ง”

นับเป็นนวัตกรรมที่ชาวกะโสมคิดค้นกันขึ้นมาเองผ่านกระบวนการกลุ่ม และการแลกเปลี่ยนข้อมูลของผู้สนใจ ที่ศึกษาค้นคว้ากันเอง นอกจาก ได้ผลดีเยี่ยม ยังช่วยชาวบ้านลดต้นทุน และต่อมาสามารถพัฒนาน้ำหมักดังกล่าวเป็นปุ๋ย เร่งน้ำยางเพิ่มขึ้นถึง 20-30%

ด้านการพัฒนาพันธุ์กรรมพืช พวงน้อยแล้วว่า มาจากแนวคิดที่ ชาวบ้านต้องการรายได้เสริมที่ไม่ต้องพึ่งยางพาราอย่างเดียวเลยมานั้นปลูก ผักพื้นบ้าน กับผักสวนครัว

ผักพื้นบ้านเน้นการปลูกผักเหียง แซมในสวนยาง มีต้นแบบก็คือ กลุ่มที่ทำเกษตรแบบผสมผสานทำอยู่แล้วราว 5 ครัวเรือน ให้ผู้สนใจศึกษา เรียนรู้แล้วไปทำต่อเอง

“คนที่ยึดอาชีพกรีดยางอย่างเดียวพอมดหน้ากรีด 2-3 เดือน จะไม่มีรายได้เลยรวมถึงกรณีที่ไม่สามารถกรีดยางตามสภาพอากาศ โดยเฉพาะช่วงฝนตก การปลุกผักเหียง จึงเป็นรายได้ทดแทนของชาวสวนยาง ได้เป็นอย่างดี สร้างหลักประกันของรายได้เสริม ตอนนี้เราจึงเห็นว่าสมาชิก ควรทำกันทุกสวน”

ยางเป็นรายได้หลัก แต่การประเมินของทีมงานพบว่า ผักพื้นบ้าน ที่ปลูกในสวนยางทำให้เกิดรายได้ กับสุขภาพชัดเจน อธิบายได้ว่าคนที่ปลูกผัก พื้นบ้านกินเองเมื่อไปตรวจเช็คร่างกายไม่พบสารเคมีตกค้างในร่างกาย และเมื่อร่างกายแข็งแรงก็สามารถทำมาหากิน หารายได้อีกหลายทาง เป็นผลดี ทางเศรษฐกิจสืบเนื่องจากสุขภาพ

นอกจากผักเหียง ทางโครงการฯ ยังส่งเสริม การปลูกผักพื้นบ้าน ชนิดอื่นๆ เช่น ขี้พริ้วแม่หมกพืชเดี่ยวสำหรับกินยอด ผักหวานช้างโงลง หมากหมก เพราะพืชเหล่านี้เติบโตได้ดีตามธรรมชาติโดยไม่จำเป็นต้องใช้ สารเคมี และสามารถปลูกแซมสวนยางและสวนผลไม้ได้ง่าย ชายขอบที่ดิน แต่ละแปลงให้ปลูกไม้ใช้สอยยืนต้นจำพวกไม้สัก มะฮอกกานี ตะเคียน ยาง ปออง เทียม พื้นที่เหลือยังลงพืชสมุนไพร เช่น กระวาน ไพล หน่อหวาน หน่อท้อ กับปลูกต้นขี้เพื่อเอาดอกมาทำไม้กวาดดอกหญ้า

“เพื่อเชื่อมโยงกับต้นขี้ที่เราสอนการทำไม้กวาดที่เป็นภูมิปัญญาของ หมู่บ้าน อาจกล่าวได้อีกอย่างว่าทุกสิ่งทุกอย่างนับว่าเป็นวิถีของชาวบ้านที่ทำ กันมาก่อน เราแค่มาส่งเสริม พัฒนาให้ดีขึ้น”

ด้านพืชผักสวนครัวปลูกใกล้บ้าน เน้นการปลูกพริกเป็นอย่างน้อย “เพราะเราเห็นว่าทุกวันนี้หากจะดำนํ้าพริกครกหนึ่ง 100 บาท อาจจะไม่ พอแล้ว การทำพริกน้อยช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย” พวงน้อยบอกว่า หลังดำเนินโครงการฯ หากเดินเข้าไปหมู่บ้านเห็นภาพชาวบ้านพร้อมใจปลูก พริก มะเขือ ตะไคร้ มีการสนใจสำหรับชาวบ้านที่ลงมือทำ โดยการแจก กระจาดต้นไม้สำหรับคนที่ต้องการปลูกเพิ่ม ช่วยขยายแนวคิดไปยังคนอื่น เพราะการได้เห็นคนหนึ่งรับกระจาดปลูกต้นไม้ หรือมีน้ำหมักใช้ คนยังไม่

เข้าร่วมโครงการจะมาสนใจเอง

“บางคนไม่ได้ปลูกผัก เขาก็มองเห็นคนที่ปลูกเก็บไปขายอยู่ทุกวัน เขาก็สนใจ ว่าอยากขอซื้อต้นพันธุ์ ผักพื้นบ้านไปปลูกบ้าง ทางโครงการทำการขยายต้นพันธุ์ แจกไปให้ผู้ที่สนใจเหล่านั้น เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นให้เขามีโอกาสได้ทำอะไรแบบนี้หรือการที่เราแจกน้ำหมัก มีคนเห็นว่าได้ผลจะเอาไปทำด้วย ก็จะมีคนอยากเข้ามาร่วมทันที พอคนสนใจเพิ่มคราวนี้เราก็จวนไปทำเรื่องอื่นด้วย”

ในการปลูกพืชผักสวนครัวปลอดสารเคมี หรือผักพื้นบ้าน บางคนเหลือกิน ต้องการขายออกไป แต่ปริมาณน้อยอยู่ โครงการฯ เข้าไปช่วยจัดการโดยการรวมกลุ่ม นำออกไปขายในตลาดร่วมกัน

ชุมชนกะโสมมีป่าสาकुอยู่ในพื้นที่เกษตรโดยเฉพาะป่าพรุ รวมแล้วประมาณ 600 ไร่ ทางโครงการฯ มองว่าสาकु เป็นทรัพยากรที่รองจากยาง จึงนำมาส่งเสริม โดยมีการตั้งกลุ่มอนุรักษ์และแปรรูปสาकुมาขับเคลื่อน

“เราส่งเสริมคนทำป่าสาकु 20 คน และเอาคนอีก 60 คน ในหมู่บ้าน ไปเรียนรู้กับกลุ่มแรก ให้กิจกรรมขยายกว้างออกไป”

ต้นสาकुสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง สาकुเมื่ออายุมาก สูงคล้ายต้นมะพร้าว ยามหมดใบลักษณะเหมือนเขากวางงอก ออกดอก ออกลูก ตอนนี้อะชาวบ้านจะไปตัดต้นโคนลงมาทำเป็นท่อนลงดำในครก ดำข้าวหรือใช้เครื่องชุดมะพร้าวชุดให้เป็นผง ล้างกรองได้แบ่งสาकु

ทุกวันนี้แบ่งสาकुเป็นของหายากราคาแพงถึงกิโลกรัมละ 80 บาท ใช้ทำขนมสาकुที่มีกลิ่น มีสี เฉพาะตัว คนที่ทำแบ่งสาकुเป็นอาชีพเสริม มักโค่นสาकु เดือนละต้นหรือสองต้น ส่วนที่เหลือจากการทำแบ่งยังนำไปใช้สำหรับเลี้ยงด้วงสาकु ขายหนอนด้วง กิโลกรัมละ 250 บาท วัตถุประสงค์ที่เหลือจากการเลี้ยงด้วงก็เอามาทำปุ๋ยได้อีก

ก้านของใบสาकुใช้ในงานจักสาน เสื้อ ผ้าเปดาน ชะลอม เข่ง ส่วนใบสาकुเอามาเย็บจากมุงหลังคาราคาขายตบหนึ่ง 10-15 บาท นับเป็นสินค้ามีชื่อเสียงของหมู่บ้านกะโสมที่พ่อค้ามารับซื้อถึงหน้าบ้าน ส่วนมาก

ถูกนำไปมุงหลังคารีสอร์ท

เกษตรกรที่บ้านกะโสมบางรายที่ไม่ได้ปลูกยางสามารถขายดิบจาก
สาकु เลี้ยงครอบครัว เพราะเคยทำรายได้ถึงเดือนละ 50,000 บาท สาकुจึง
เป็นพืชเศรษฐกิจรองจากยางก็ว่าได้

“สาकुกะโสมเริ่มตั้งในปี 2551-2553 พอมีชื่อเสียง คนก็หันมา
แหงแหนอนุรักษ์ กรมป่าไม้ที่นครฯ ก็เข้ามาส่งเสริม ให้งบในการอนุรักษ์”

ในป่าสาकु ยังมีพืชอื่นคือผักตำเพ็ญ ผักกูด ที่สามารถเก็บมากิน
มาขาย นอกจากนั้นมีสัตว์น้ำนอกจากปลาช่อน ปลาดุก ปู ยังมีปลาหายาก
อย่างปลาชุนา ป่าสาकुที่กะโสมยังมีลักษณะพิเศษต่างจากที่อื่นเพราะมีสถานที่
เรียกว่าควนน้ำผุด ตำนาน้ำผุดขึ้นกลางเนินในป่าสาकुเป็นสถานที่แปลก
ซึ่งโครงการฯต้องการผลักดันเป็นแหล่งท่องเที่ยวเคียงคู่ไปกับการพัฒนา
ป่าสาकु

พวงน้อยเล่าว่าที่ผ่านมากิจกรรมชุมชนแต่ละอย่างเคยทำกันมา
เฉพาะกลุ่มของตนเองเท่านั้น ไม่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่างกลุ่ม แต่โครงการฯ
นี้ จะสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อเคลื่อนไปด้วยกัน โดยใช้วิธีดึงคนหมู่มากให้ไป
ดูกิจกรรมที่ต่างจากของตน เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้พอนำกลับไปทำเองได้
เพื่อให้ทั้งหมู่บ้าน จัดการเกษตรแบบผสมผสาน “ต่อไปนี่เราคงไม่คิดถึงกลุ่ม
ที่เคยทำมาแล้วอย่างเดียว แต่เราพัฒนาทั้งหมู่บ้าน ให้เศรษฐกิจดีขึ้นโดย
รวม” เธอว่า และกำลังเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นเชิงรูปธรรมแล้วไม่ว่า

- ได้กินของปลอดภัย
- มีรายได้ที่ดีขึ้น
- รู้จักการใช้จ่าย
- มีความสุขในครัวเรือน

ทุกเรื่องเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันทั้งหมด ยกตัวอย่างการบริโภคผัก
ที่ปลอดสารพิษไม่ได้แต่สุขภาพที่ดี แต่เป็นการลด ละ เลิก สารเคมีช่วย
ลดต้นทุน ลดรายจ่าย จากซื้อปุ๋ย ค่าใช้จ่ายที่น้อยลงไปโชว์ที่บัญชีครัวเรือน
เสริมแนวคิดลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ เรียกได้ว่าสุขภาพและสุขใจไปพร้อมกัน

“การหันมาส่งเสริมการทำกรเกษตรแบบผสมผสานเห็นได้ชัดเลยว่า คุณภาพชีวิตสมาชิกดีขึ้นจริง โดยเฉพาะในช่วงที่ยางราคาลดลงขณะนี้ (ส.ค. 56) สามารถช่วยสมาชิกลดภาระค่าใช้จ่ายในการซื้อสิ่งที้นำมาบริโภค”

พวงน้อยเล่าว่า เป้าหมายหลักจริงแล้วคือไม่อยากให้ชาวบ้าน เอาชีวิตไปฝากเอาไว้กับยางอย่างเดียว เพราะราคายางนั้นชาวบ้านกำหนดเองไม่ได้ “สาคร และผักพื้นบ้านต่างหากที่กำหนดเองได้” คนทำสวนยางยังมีเวลาว่างที่เหลือในแต่ละวันมากมาย พอที่จะทำอะไรได้หลายอย่าง ถ้าไม่มีอะไร อาจเข้าสู่วงจรการเล่นพนัน ที่มีอยู่มากมาย ตามสโลแกนชุมชนที่ว่า “ขายน້ายาง ซื้อแกงถุง เล่นแคง แหรงเรื่องเพื่อน”

“ถ้าเราทำอย่างนี้ได้ ก็มีส่วนลดพฤติกรรม วัฒนธรรมการดำเนินชีวิต ที่ไม่เหมาะสมในชุมชน”

ทั้งหมดเดินไปสู่การเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงพึ่งตนเอง ที่พวงน้อยบอกว่าทางกลุ่ม ได้ศึกษาจากต้นแบบปราชญ์หลายคน ไม่ว่าจะ ปะหรน หมัดหลี ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม รวมทั้งชาวบ้านเองช่วยกันศึกษาดำรง แลกเปลี่ยน ดูงานก่อนนำมาประยุกต์ใช้เหมาะสมกับท้องถิ่น

สำหรับเธอแม่จบปริญญาโท เคยทำงานเอกชน มาทำสวน เพราะเห็นว่าเป็นแนวการใช้ชีวิตที่มีคุณภาพในหมู่บ้าน สุขภาพดี ทั้งกายใจ ไม่ต้องดิ้นรนแสวงหาอะไรมาก แม้ตอนแรกก็อึดอัดขัดใจอยู่ไม่น้อย เพราะแรงกดดันจากคนรอบข้างว่าเรียนมาสูง ควรทำงานอย่างอื่นไม่ใช่วางขายน้ายางหรือขายผัก จนกระทั่งค้นพบตัวตนตัวเอง

“การที่ได้ช่วยชาวบ้านก็ถือว่า เป็นความสุขอย่างหนึ่ง แนวคิดคือให้อยู่สบายไม่ต้องรวย สุขกายสบายใจชีวิตเกษตรกรที่คิดแบบนี้ ถือว่าสบายใจแล้ว”

เธอยังพยายาม ทำเพื่อชุมชนแม่ ผู้นำในท้องที่ ไม่ได้ให้ความร่วมมือในการทำโครงการฯส่วนมากจะเฉยๆ ซึ่งเธอเห็นว่ก็ย้งดีที่ไม่ได้มาขัดขวางอะไร •

17

อนุรักษ์ป่า = เลิกบุกรุก เหตุเกิดที่บ้านชุมโค

โครงการร่วมปลูกจิตสำนึกรักษายบ้านชุมโค

อานิสงส์จากการเป็นผู้นำฟื้นฟูป่าชายเลน ส่งผลผู้ใหญ่บ้านทวี บุญญา แห่งหมู่ 2 บ้านชุมโค ตำบลชุมโค อำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร เลิกบุกรุกสำเร็จ และยังชักชวนคนอื่นให้หันมาทำอย่างเขาบ้าง

ที่บ้านชุมโคเคยมีพื้นที่ชายเลนอันเป็นป่าสงวนอยู่ 188 ไร่ หลายปีก่อนเกิดการเข้าไปครอบครอง บุกรุกจนป่าเสื่อมโทรม สัตว์น้ำ แหล่งทำมาหากินของชาวบ้านพลอยสูญหายไปด้วย

“นายทุนเข้าไปบุกรุกทำนาถ้างมาประมาณ 3 ปี ผมขอคืนพื้นที่จาก ป่าสงวนซึ่งทางการมอบให้ กอ.รมน. มาปลูกป่าให้ แต่หลังการปลูกชุดแรก ก็ไปไม่มีชุดสอง เราก็เลยเสนอโครงการปลูกป่าชายเลนนี้เข้ามาทาง สสส.” ผู้ใหญ่ทวีเล่า

การฟื้นฟูป่าชายเลนทำให้ได้ระบบนิเวศน์ที่สมบูรณ์กลับคืนมา กลับมาเป็นแหล่งอาหารเลี้ยงคนได้ทั้งหมู่บ้าน

“ผมกล้าการันตีว่าป่าผืนนี้ ถ้าไม่มีนายทุนคนใดคนหนึ่งมาแย่ง ชาวประมงหรือชาวบ้านที่จะออกไปหาสัตว์น้ำในคลองป่าโกงกางเหมือนในอดีตไม่เดือดร้อนอีกแล้ว เพราะในนั้น มีสัตว์น้ำ อย่างปลาชนิด กะพงขาว ปูดำ ปูแสมหากินได้ทั้งปี”

ในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ยังได้กตึกาชุมชนดีๆ ด้วยอย่างเช่น การห้ามใช้แก๊ส หรือสารเคมี มาจับปลา ส่วนการตัดไม้ทำลายป่ารอบใหม่ยังไม่พบ

“อาจเนื่องจากว่า ต้นโกงกางที่ปลูกยังเล็กอยู่แต่สวยมาก” ผู้ใหญ่ ทวีเล่าอย่างอารมณ์ดี

บ้านชุมโคเป็นชุมชนประมง ป่าโกงกางทำหน้าที่เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ สัตว์น้ำ ปากคลองชุมโคนั้นห่างจากทะเลราว 1,800 เมตร ถ้าไม่มีปากก็ไม่ มีระบบนิเวศน์ปากคลอง ก็ไม่มีทุกสิ่งทุกอย่างที่ธรรมชาติหยิบยื่นแหล่งทำมาหากินเอาไว้แต่โบราณ

“จริงแล้วตอนนั้น ชาวบ้านสู้กับนายทุนไม่ได้ กระแสน้ำกึ่งเข้ามา เยอะ นายทุนมาจากกรุงเทพฯ เอาพื้นที่เสียเปล่าๆ โดยเฉพาะหลังพายุเกย์ มีสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรม เพราะไม้ใหญ่โค่นล้มลง เขามหาวิธีกว้านซื้อ ที่ดินแบบผิดกฎหมาย 100 ไร่ อาจจะจ่าย แค่ 200,000 บาท เท่านั้นเอง ปักเขตเสร็จ”

ผู้ใหญ่ทวีต่อสู้กับกระแสน้ำดังกล่าวมาตลอด จนในปี 2535 มีประกาศ ในราชกิจจานุเบกษาคืนป่าชายเลน เขาก็ดีใจว่าป่าดังกล่าวกลับมาเป็นของ ชุมชนอีกครั้งหนึ่ง ประจวบกับทาง กอ.รมน. มีโครงการจะลงมาช่วยปลูกป่า ทดแทนในโอกาสวันแม่ 12 สิงหาคม 2554

“เขามาปรึกษาผมว่าทำไงดี เพราะไม่มีงบประมาณ ดูแลผู้ใหญ่อ ต้อง ช่วยกันดูแล ชาวบ้านช่วยกันได้หรือไม่ เราก็บอกว่าได้ แต่ไม่สมบูรณ์นัก” เขาเล่า จนเมื่อเราได้ทำโครงการร่วมปลูกจิตสำนึกรักษบ้านชุมชนโคกกับ สสส. นั้นแหละจึงพบว่า ชาวบ้านได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ในการให้เห็นความ สำคัญของการรักษาป่าผืนนี้เอาไว้

เพราะการอนุรักษ์ฟื้นฟูจนสภาพป่าชายเลนกลับมาสมบูรณ์อีกครั้ง ชาวบ้าน พิสูจน์ได้ด้วยตนเองโดยการเข้าไปจับสัตว์น้ำที่กลับมาชุกชุม ทั้งที่ แต่ก่อนช่วงหนึ่งชาวประมงกำลังตกที่นั่งลำบากต้องออกทะเลไปหาหอยแครง ถึงอำเภอสวี จึงจะมีกินบ้าง

“ตอนนี้สัตว์น้ำสมบูรณ์ที่บ้านเราเอง บอกได้ว่ามีกะปิขึ้นจากชุมชนโคก ปีละ 6 ตัน ไม่น้อยเลยขนาดผมทำเอง เห็นต้นไม้สวยงาม ผมก็ยังรักป่า ผืนนี้ ถ้ามีทุนผมอยากทำเองด้วยซ้ำ”

ทุกคนมาร่วมโครงการฯ โดยไม่มีสินจ้างรางวัลใด ส่วนมากเป็นงาน ปลูกโกงกาง พันธุ์ได้รับการอุดหนุนจากกรมป่าไม้ ขณะเดียวกันในป่าแห่งนี้ ยังมีสมุนไพรสำคัญ ผู้ใหญ่ทวีเป็นคนหนึ่งที่มีความรู้เรื่องสมุนไพรที่ชาวบ้าน ใช้กันมานานมาน อย่างลำมะลิสา แก้วโรคคั่น เด็กเป็นตาล คัน ภูมิแพ้ เอมามัตม้อบน้ำ สระหัวหาย มีแก้มสมอ เป็นยาเลือดลม เหงือกสมอเอามาเป็นยาบับัด การเจ็บปวด ปวดเมื่อยทำยาคบ กำแพงเจ็ดชั้นที่มาต้มกิน

แทนซา และกีโบลู่ แก่หอบ แก่มีนหัว หัวปรงมาฝนน้ำปูนใสแก้เริ่ม งูสวัด การฟื้นฟูผู้ป่วยเลนมาได้ แต่พบว่าในป่ายังมีสมุนไพรมะสมบุรณัก จึงมีแผนจะปลูกสมุนไพรรักษาหลายรายการ

“ปลูกมา 8 ครั้งตอนแรก กับ กอ.รมน. ประมาณ 20,000 ต้น ตอนหลังทาง CP และหลายหน่วยงานเข้ามาช่วยปลูก อย่างเช่นสถาบัน เทคโนโลยีฯ ลาดกระบัง วิทยาเขตชุมพร มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จ ผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมืองหลายคนหันมาสนใจ” ผู้ใหญ่ทวิเล่าและว่าตั้งใจ นอกจากทำให้ชาวประมง กลับมาหาปลาได้ อีกชั้นหนึ่งต้องการสร้างชุมชน เป็นชุมชนต้นแบบอนุรักษ์เชิงการท่องเที่ยว

“นั่นคือเป้าหมายของเราที่จะไปให้ถึง แต่สำเร็จหรือไม่ไม่รู้” ด้วยแนวคิดดังกล่าวจึง กันพื้นที่เอาไว้ 4 ไร่ เพื่อที่จะใช้เป็นลานจอดรถ และ ลานกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยวของหมู่บ้านในอนาคต

กิจกรรมความร่วมมือไม่รวมมือจากโครงการปลูกป่าชายเลนยังสามารถ ฟื้นฟู เพราะคนที่เคลื่อนกลับมาหากัน เพื่อพัฒนาหมู่บ้าน พัฒนาตนเอง จึงส่งผลต่อชุมชนในอีกเรื่องหนึ่งคือ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในชุมชน คือการเลิกยาเสพติด ไม่ว่าจะ เหล้า บุหรี่ ใบกระท่อม โดยผู้ใหญ่ทวิเป็นต้น แบบในเรื่องนี้

“ผมสูบบุหรี่มาตั้งแต่อายุ 17 ปี ตอนนี้อายุ 55 ปี เพิ่งหยุดมา ปีกว่าหลังจากทำโครงการนี้แหละครับ เมื่อเห็นว่าเราทำเรื่องอื่นได้ ปัญหา ยาเสพติดเป็นปัญหาอยู่ก็ต้องหันมาทำอะไรสักอย่างเหมือนกัน แล้วผมต้อง มาเป็นต้นแบบครับ เพราะผมเป็นผู้นำ”

เขาเล่าว่าการหยุดบุหรี่ไม่ยาก พอตัดสินใจก็เลิกเลย เอาชนะตัวเอง ให้ได้ “ผมเป็นไวยาวัจกรของวัด ทำให้จิตนิ่ง ผมอธิษฐานขอพรว่า ถ้ามี บุญจริงขอให้เลิกบุหรี่

หลังจากหยุดสูบก็นไม่มีปัญหาในการเข้าสังคมแต่อย่างไร สำหรับเขา ต้องเลิกเด็ดขาด ในฐานะผู้นำ เพราะหากประกาศว่าเลิกแล้ว แต่มีคนไปค้น พบว่าไม่เลิกจริง ก็ต้องเสียคนเป็นแน่

“ตอนแรกผมต้องหาอะไรมาใส่ปาก อย่างลูกอม หรือเคี้ยวหมากฝรั่ง จนไม่มีเวลาไหนดูต ผ่าน 4-5 วันผ่านก็สบาย บางอารมณ์มีบ้างที่อยาก คิดจะขอสักพืด แต่พอแม่บ้านเห็นเขาก็ว่าผมว่าถ้าอย่างนี้แล้วลูกจะไหว หรือ ก็เลิกไม่เอาแล้ว พอผมคิดจะทำเรื่องนี้ให้จริงจังขึ้นมาอีกเรื่องไปพร้อมกับการฟื้นฟูป่าชายเลน ผมเริ่มจากการเข้าไปพบ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านชุมโคที่สนิทกัน ไปขอพูดกับเด็กๆ ที่โรงเรียน เพื่อขอผู้ปกครองเลิกเหล้า บุหรี่ เราฝากเด็กไปบอกผู้ปกครองว่าอย่าดูบบุหรี่เลยมันไม่ดี ดูตัวอย่างจากผู้ใหญ่ซิเลิกแล้ว ใช้เด็กเป็นสื่อ จะเปลี่ยนพฤติกรรมตรงนี้ได้ แม้ไม่เลิกได้หมดเสียทีเดียว ก็ลดบางส่วน”

การเลิกต้องอย่าให้ว่างงาน อย่าให้มีของเสพติดอยู่ใกล้ พาไปเที่ยวที่อื่น พอนานเข้าก็เลิกได้ อย่างรถผมเปิดแอร์ไม่ให้อุจดูอย่างนี้ ตอนหลังเขาก็ไม่พบบุหรี่ไป เพราะกลัวผมว่า ทั้งไว้บ้าน นานเข้าก็เลิกได้

หลังตัวเองเลิกบุหรี่ได้แล้ว ก็ไปชวนบุคคลระดับนำในชุมชนเลิกตามอีกหลายคน

“บางคนยังไม่เด็ดขาดยังสูบตอนไปกรีดยาง ผมยังดมหัว ลมหายใจมีกลิ่นอยู่สุดท้ายยอมรับว่าลดลงบุหรี่ เหลือ 3 มวน ยาเส้นได้ 6 มวน ”

เขาหัวเราะ และบอกว่าวิธีการ จะเข้าไปถาม ดมหัว เขาไปฝึกกับจำจังหวัด
ฝ่ายปราบปรามยาเสพติดเพราะคนดูคนดูหรือวันบรูห์มันจะติดตัว

“ผมบอกว่าทุกคนต้องยอมรับความจริงนะ มีคนที่ต้มผมก็มีคือบอก
ว่าเล็ก แต่ยังไม่ได้เล็กก็มี มีน้องเมียคนหนึ่ง ที่สัญญากับผมว่าจะเล็กเหล่า
แต่ผมเจอว่ากินเบียร์ พอผมมาเขาโยนลงร่องคู การลดละ ต้องละอายุ
ตัวเอง ซึ่งหลายคนคิดจะดำเนินรอยตาม แต่ผู้ใหญ่ที่หวังว่าจะไม่เร่งเร้า
เกินไป มีเป้าหมายให้ลูกบ้านเลิกขาดเดือนละคน

“ผมคงต้องเริ่มจากญาติก่อน แล้วลงไปน้องเมีย ญาติเมีย เพื่อน
บ้าน ขยายไปที่ละนิด ไปถึงผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คิดว่าเราต้องสั่งได้นี่ ถ้าลูก
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสูบเราก็ตอบให้เล็ก ซึ่งตอนนี้ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่ดูคนดู
อยู่สองเล็กไปแล้วหนึ่ง อีกหนึ่ง เขาก็รับปากว่ากำลังพยายามอยู่ สำหรับ
คอเหล้าอาจพอมีบ้างโดยตั้งเขาเองหยุดดื่มมากกว่า10ปี”

ทำเรื่องป่า แต่มาได้แถมเรื่องเลิกบรูห์ เป็นผลพลอยได้สุขภาพดี
ผู้ใหญ่ที่หวังว่า การที่ทำการกรรมทำให้มีโอกาสใส่เรื่องนี้เข้าไปด้วย นอกจาก
สร้างความรัก สามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน

“ที่ผมจะเลิกบรูห์ เพราะผมเป็นลูกบ้านของผู้ใหญ่บ้าน มีคนหนึ่ง
มาบอกว่า ต้องเลิกบรูห์ไปพร้อมการรักษาสิ่งแวดล้อมนี้ ผมก็นั่งเฉย
ชาวบ้านก็ยุ และผมก็หลวมตัว และเห็นว่าทำเพื่อหมู่บ้านก็เอา เพราะถ้า
ผมเลิกได้บรูห์ ป่าชายเลนของเราก็ได้กลับมาด้วย” โกลด วัดล้อม เด็กหนุ่ม
สมาชิกกลุ่มร่วมปลูกจิตสำนึกรักษาน้ำชุมชนโค เล่าบ้าง เขาเห็นป่าแห่งนี้มา
ตั้งแต่เด็ก จึงมีความรักและผูกพัน เมื่อปลูกป่า แล้วถูกยุให้เลิกบรูห์ใน
ฐานะของไม่ดี เขาก็บอกว่าเล็ก ก็เลิกเพราะเป็นของไม่ดีก็รู้อยู่ อีกอย่าง
หลวมตัวรับปากในกลุ่มแล้ว

“ตอนนี้พยายามลดครั้ง ผมสูบมาแต่อายุ 17 ตอนนี้ 41 ก็หลาย
ปีอยู่เหมือนกัน เลิกสูบ ก็น้ำลายเหนียว พยายามลดเหลือวันละ 3 มวน”
ลูกบ้านของผู้ใหญ่ ยิ้มอย่างอารมณ์ดีเหมือนผู้นำของเขา ●

18

ผู้ใหญ่บ้านหญิงแห่งชุมชนมุสลิมปะทิว

โครงการร่วมสร้างสมบรูณ์สุขให้มีสุขภาพดีโดยการจัดการขยะ

“ที่นี่มีมุสลิม 80% ทำสวนยางเป็นหลัก มีสวนปาล์มบ้าง แต่ไม่มาก ชาวบ้านเลือกคิดฉันเป็นผู้ใหญ่บ้าน แต่บางคนก็ต่อต้านเห็นว่าผู้หญิงไม่ควรมาเป็นผู้นำ บางคนบอกว่าผู้ชายก็งั้นๆ มันก็ต่างความคิดกันไป”

กฤษฎา จิตติเรืองรองกล่าวในฐานะผู้รับผิดชอบโครงการร่วมสร้างสมบรูณ์สุขให้มีสุขภาพดีโดยการจัดการขยะของบ้านสมบรูณ์สุข ตำบลชุมโค อำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร

ปัญหาอย่างหนึ่งที่ทำให้เธอตัดสินใจมาทำโครงการ กับ สสส. เพราะเห็นว่าชาวบ้านที่นี่มักมีพฤติกรรมทิ้งขยะ สะเปะสะปะ ตามถนนหนทาง หรือที่สาธารณะ ชนิดที่เรียกได้ว่านึกพอใจจะทิ้งตรงไหนก็ทิ้ง

“เราดูแล้วไม่สบายใจ อีกอย่างขยะบางอย่างอาจนำไปทำปุ๋ยหมัก ทำอาหารเลี้ยงไส้เดือน หรือรีไซเคิลดีกว่าทิ้งสกปรก”

ต้นเหตุขยะที่กองริมถนนผู้ใหญ่อุทธรณ์แล้วว่าเกิดจากนักเรียนที่นั่งรถประจำกลับจากโรงเรียน ระดมทิ้งเปลือกขนมเกลื่อนทุกวัน ได้แต่นั่งนึกว่าที่โรงเรียนคงสอนเด็กให้รักษาความสะอาดในโรงเรียน ด้วยมาตรการบางอย่าง แต่ไม่ได้ผลตอนพวกเขา ออกมานอนรั้ว ส่วนชาวบ้านก็มาผสมโรงทิ้งตามลงไป

“เราเลยให้ความสนใจว่าการทิ้งขยะไม่เป็นที่ เป็นทางจะทำให้ไม่สวยงาม เชิญวิทยากรมาพูด เป็นเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลชุมโค เจ้าหน้าที่สาธารณสุขในพื้นที่ มาให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับขยะ”

บ้านสมบูรณ์สุขประชากร 145 หลังคาเรือน มีตัวแทนมาร่วมรับฟังราว 100 คน คนจากหมู่บ้านใกล้เคียงอีกจำนวนหนึ่งมาร่วมกิจกรรมด้วยความสนใจ ทุกคนได้รับการปูพื้นความรู้ใหม่เกี่ยวกับขยะ ยังรู้ว่าหากมีการคัดแยกในครัวเรือนได้ สามารถสร้างรายได้เป็นอาชีพรอง

“ขยะที่แยกแล้วเขาสามารถเอามาขายกับหมู่บ้าน เรามีจุดรับนัดซื้อที่ศาลาเอนกประสงค์ของหมู่บ้าน ในวันที่ 5 ของทุกเดือน ซึ่งวันประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน”

เท่าที่ผ่านมาแล้ว เด็กๆ ในบ้านสุขสมบูรณ์มีความดีหรือร้นในการขายขยะ คนที่มีหนังสือ ขวด กระจ่าง จะเอามาขายกัน ในวันเวลาดังกล่าว “คนที่เป็นเจ้าหน้าที่รับซื้อขยะจะมาในวันที่ 5 แต่บางทีเด็กพามาขายวันอื่น ดินันว่างก็รับไว้ก่อน เพราะเด็กพามาแล้ว ไม่อยากให้เขาเสียกำลังใจ” ผู้ใหญ่ กฤษณาว่า สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรม จากเด็กที่ทิ้งขยะทั่วไป ให้เก็บขยะ มาขาย ขยะหลายชนิดขายยากในท้องตลาดเช่นถุงพลาสติก เปลือกลูกอม ถุงขนมเล็กๆ แต่ทางกลุ่มรับซื้อไว้

ขยะที่ยังพบมากและสร้างปัญหา คือขยะที่อยู่ริมถนน จำพวกขวด เครื่องดื่มชูกำลัง ชาวบ้านกินเสร็จเขวี้ยงลงข้างทาง เมื่อคนลงไปตัดหญ้า มักแตกใส่จนได้บาดเจ็บแล้วหลายราย ส่วยตามบ้านเรือนขยะภาชนะบางอย่างที่ทิ้งหายน้ำซัง ทำให้เกิดยุงก็ไปเป็นปัญหาสุขภาพอีกอย่าง

ขยะส่วนหนึ่งคัดแยกขาย บางส่วนสามารถเอามาทำผลิตภัณฑ์ เช่น กระจ่างใส่ปากกาจากกระจ่างเบียร์ ซองน้ำยาปรับผ้านุ่ม ทำเป็นดอกไม้ประดิษฐ์ มีกลิ่นหอม ส่วนกระดาษกล่องนมเอามาตัด ถัง ผึ่ง ให้แห้งก็มาทำสิ่งของใช้ได้หลายอย่าง

ผู้ใหญ่กฤษณา เคยได้เดินทางไปดูงานเศรษฐกิจพอเพียงแล้วหลายแห่ง กรณีของการแปรรูปขยะได้ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเชิญ วิทยากรมาจาก ธนาคารขยะดินแดง กรุงเทพฯ ลงมาช่วย

“พอดีว่าวันนั้นเราร่วมไปงานมหกรรมเฉลิมพระเกียรติในหลวงที่ปทุมธานี ไปเห็นสิ่งของที่ทำจากขยะวางโชว์อยู่ เราก็นึกได้ว่าของแบบนี้ที่บ้านเราถึงเกลื่อนกลาด น่าจะเก็บมาใช้ประโยชน์ ก็เลยคุยกับวิทยากรที่เชี่ยวชาญ เขาก็บอกมาช่วยได้ อยากสอน ก็เลยกลับมาคุย กับทางหมู่บ้าน มีคนสนใจ เราก้เชิญเขาลงมาสอนเลย”

ปัจจุบันจึงมีกลุ่มชาวบ้านจำนวนหนึ่ง มาฝึกฝนการเอาขยะมาทำของใช้ จำพวก ตะกร้า กล่องเอนกประสงค์ หมวก ใช้กล่อง กระจ่าง แจกัน เป็นต้น

“แต่ถือว่าผลิตภัณฑ์ก็ยังไม่เยอะ ตอนนี้มีคนทำ อยู่ 5-6 คนที่กำลังพัฒนาฝีมือเน้นทำใช้กันเองก่อน เราเร่งสร้างคนที่ม่ฝีมือ เพื่อผลิตขาย

ในอนาคต เทศบาลตำบลชุมโค สนับสนุนในการเผยแพร่ให้ ตอนนี้หมู่บ้าน
ใกล้เคียงก็หันมาสนใจผลิตภัณฑ์จากขยะของหมู่บ้านเรา”

ผลิตภัณฑ์ขยะนี้อย่างน้อยทำให้คนสนใจขยะมากขึ้น จำเป็นต้อง
ดูแลให้ดีกว่านี้ เพราะเห็นได้ว่าบางอย่างเอามาทำสิ่งของเครื่องใช้ได้

ผลจากการดำเนินโครงการที่เห็นชัดด้วยสายตาคือชุมชนสะอาดขึ้น
ชาวบ้านจะรู้จักการคัดแยกขยะ เมื่อผู้ใหญ่ลงไปเยี่ยมตามบ้าน จะไม่เห็น
อะไรสิ่ง เกะกะรกหูรกตาอย่างที่เข้ามา

“ทุกวันนี้ ชาวบ้านเก็บขยะเอาไว้เรียบร้อย อย่าง ขวดแก้ว
ขวดพลาสติก แยกเก็บใส่กระสอบ พวกขยะอินทรีย์บางอย่างลงถังหมัก
ทำปุ๋ย”

เนื่องจากชาวบ้านชุมชนสมบูรณ์สุข ส่วนหนึ่งปลูกผัก เมื่อเขาแต่ง
ผักก็เอาเศษกิ่งก้านใบเหี่ยวเน่าไปลงถังหมักทำปุ๋ยได้ด้วย

คนที่มาสอนเรื่องนี้เป็น เจ้าหน้าที่จากสำนักงานเกษตร ทั้งที่ก่อนหน้านี้
นี้มีการพูดมานานแล้ว แต่ว่าคนไม่ค่อยสนใจกัน เพราะยึดติดกับการเกษตร
แบบใช้สารเคมี เมื่อมาทำโครงการจึงเป็นเรื่องสอดคล้องกัน เป็นจังหวะที่
ผู้ใหญ่ถูกขอร้องบอกกับชาวบ้านได้เต็มปากว่า ขยะบางอย่างทำปุ๋ยได้ และ
อย่าพึ่งสารเคมีให้มากนัก มีการตั้งศูนย์เรียนรู้เกษตรพอเพียงเอาไว้ที่ศาลา
เอนกประสงค์หมู่บ้านอีกด้วย

ชาวบ้านไม่ได้ฟังเพียงคำพูดเมื่อลงมือทำ ต่างประจักษ์ด้วยตัวเอง
ว่าการลดละ ปุ๋ยเคมี มาใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ส่งผลให้ผักที่จะออกมารสชาติ
ดีกว่าเดิม ปากต่อปาก ก็เริ่มมีคนทำตาม ซึ่งต่อเนืองไปถึงการใช้ขยะเลี้ยง
ไส้เดือน

“เรามีการสาธิตเลี้ยงไส้เดือนที่ศาลาเอนกประสงค์ของหมู่บ้าน
ปกติชาวบ้านทิ้งขยะก็จะปนกันไปหมด ทั้งเปียกทั้งแห้ง มีพิษ ไม่มีพิษ แต่เรา
เอาขยะที่เปียกไม่ว่าเศษอาหาร ใบตอง ใบไม้ เปลือกแตงโม เปลือกมะละกอ
มะม่วง ถั่วฝักยาวที่พองไม่นิยมบริโภคไปให้ไส้เดือนกิน เมื่อมันฉี่และขี้ ออก
มาก็เป็นปุ๋ย”

เป็นนวัตกรรมที่ผู้ใหญ่ได้ไปดูงานมาจากส่วนกลางอีกเรื่องหนึ่ง

เธอเห็นว่ากรณีน้ำหมักชีวภาพ ที่มีการส่งเสริม จำเป็นต้องมีการใช้ส่วนผสม ที่ถูกต้องจึงจะเกิดประโยชน์ บางที่ความเข้มข้นมากเกินไป อาจส่งผลเสีย กับพืชด้วยซ้ำ แต่มูลไส้เดือนนี้ไม่มีผลเสียกับพืชในทางใด สามารถเอาไปใช้ในแปลงผักแทนปุ๋ยได้เลย สำหรับไส้เดือนผสมน้ำแล้วฉีดลงแปลงผัก

“เรื่องนี้ไปเห็นจากพิพิธภัณฑ์ในหลวง เราลองมาทำดู เอาไปใช้ ก็ได้ผลดี ตอนนี ชาวบ้านก็สนใจที่จะแบ่งพันธุ์ที่นำมาเพาะขยาย ที่จริงเอา พันธุ์ทั่วไป ก็ได้ แนวคิดไปใช้ในสวนยางได้ เพราะในธรรมชาติมีไส้เดือนอยู่ แล้ว เราก็ทำแบบเดียวกันนี้แหละ เอาไม่ไปกัน เอาขยะไปสุมไว้ อีกไม่นาน ไส้เดือนมันก็จะมาอยู่ตามธรรมชาติ”

กิจกรรมจากโครงการร่วมสร้างสมบรูณ์สุขให้มีความสุขดีโดยการ จัดการขยะช่วยลดขยะลงเห็นชัด สามารถสร้างรายได้จากการแปรรูปเป็น ของใช้ ต่อยอดทำปุ๋ยหมักและเลี้ยงไส้เดือน

ผู้ใหญ่อุทิศมายังประเมินได้ว่า นอกจากผลเชิงรูปธรรมดังกล่าว ความร่วมมือชาวบ้านก็มากขึ้นตา

“ทำอะไรนี่ คือไม่ต้องพูดเยอะแล้ว เขาจะพูดต่อกันไป ที่ผ่านมาก่อนข้างจะแย่น้อย เพราะพืชเศรษฐกิจราคาดี กรีดยางเสร็จแล้วก็นอนไม่สนใจหรอกว่าอะไรมันจะรก อะไรมันจะเปื้อน ผักหญ้าเขาก็ไม่ปลูกกินเอง แต่มาทุกวันนี้เขาก็เริ่มมาปลูกกินเอง เพราะหลังจากเรามาส่งเสริมเขาเรื่องปุ๋ย เขาทำกัน พอทำคนหนึ่ง อีกคนก็ทำตาม ทุกวันนี้จะมีพ่อค้าผักมารับซื้อถึงที่ เพราะว่าเขาชอบผักบ้านๆ เก็บกันสดๆ”

จากหมู่บ้านที่คนซื้อทุกอย่าง แม้แต่ตะไคร้ก็ซื้อกิน หันมาปลูกผักข้างบ้านกินจนได้ขาย ทำให้หมู่บ้านกลายเป็นแหล่งผลิตมะเขือยาว มะเขือกรอบ ตะไคร้ ขมิ้น พริก โหระพา กะเพรา บวบ ฟักทอง

“เกี่ยวกับโครงการนี้ ตอนแรกเขาคิดว่าทำแล้วก็แค่นั้น นั่นคือความคิดของคน บางคนที่เขามาสนใจอะไร ก็มีกระแส อย่างนั้นอย่างนี้ ตามมาเราก็อายุ เราทำให้เขาเห็น เพราะคนที่ไม่เห็นด้วยที่ไหนก็มีอยู่เป็นธรรมดา คนไม่เอาด้วยแล้วเขาก็ดีไป แต่ไม่เอาด้วยแล้วไม่เฉย ก็จะเป็นปัญหาอีกเหมือนกัน”

ผู้ใหญ่มองเห็นบทเรียนที่ผ่านมามาว่าโครงการต่างๆ ต้อง ทำไปสักระยะหนึ่งชาวบ้านจึงจะเห็นและคล้อยตามได้

“มีพ่อค้ามารับซื้อกระดาษ มีคนมาซื้อผักที่ปลูก เขาก็มองเห็นว่าไม่เหมือนเมื่อก่อน มันเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ตอนนี่แม้แต่กะลาเขาก็จะคว่ำเป็นที่ เป็นทางเพราะว่าเราเองไปซื้อมาเผาถ่าน เราก็อยากเอาขยะเหล่านี้มาเพิ่มมูลค่า ก็เริ่มทำเตาเผาถ่านอีกส่วน”

สิ่งที่เธออยากเห็นคือ ชาวบ้านมีความกระตือรือร้นมากกว่านี้ ไม่เฉพาะคนรุ่นนี้แต่หมายถึงคนรุ่นหลังจะได้เอาเป็นแบบอย่าง เธอพยายามประสานคนในหมู่บ้านกับกลุ่มภายนอก เปิดโลกทัศน์กับชุมชนไม่ให้มีมุมมองคับแคบอย่างที่เป็็นมา

“จุดนี้อาจเป็นจุดเริ่มแรก ถ้าเขาไม่ทำอะไรที่แตกต่างจากอดีต หมู่บ้านก็จะอยู่ที่เดิม การที่เรามาพูดให้เขาฟัง มันเหมือนสี่ขอ...เขาต้องไป

เห็นมาเอง ตอนนี้ราคาขายถูกลง จังหวะเราอาจใส่อะไรลงไป...เพราะไม่หวังทำกิน”

ผู้ใหญ่บ้านหญิงคนเก่งเล่าว่า การทำเรื่องนี้ เราชวนจากคนที่เห็นด้วยกับแนวคิดของตัวเองก่อน พยายามพาไปดูงาน ตามที่ต่างๆ จนเขาเห็นว่าดีด้วยกลับมาทำอะไรสักอย่างกับหมู่บ้าน ทำผิด ทำถูก ทำได้บ้าง ไม่ได้บ้างก็อย่าไปเครียดกับมันนัก เพราะถ้าทำจะได้อยู่บ้างสำเร็จ ล้มเหลว เพราะอะไร ไม่ต้องคิดว่าทำแล้วต้องได้ผลงานชิ้นยอด เพราะที่จริงแล้วต้องได้ของมันเองอยู่แล้ว

“อย่างการทำของจากขยะ ถ้าทำแล้วไม่สวย ก็ต้องหาวิธีว่าทำอย่างไรให้มันดีขึ้นนั้นจึงจะเดินต่อไปได้”

เธอเล่าว่าการมารับตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านนั้นไม่ได้คิดมาก่อนเลย ก่อนนี้เธอก็เหมือนคนอื่น ทำเกษตร ทำสวนยาง และปลูกผักเลี้ยงไก่ เคยทำงานช่วยชุมชนในบทของ อสม. แต่ไม่ได้คิดมีบทบาททางการเมือง

ประวัติการเมืองเริ่มเมื่อ เธอได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านครั้งแรกหลังเหตุการณ์พายุเกย์ถล่มชุมพร มาสมัยหนึ่งแล้วพันวาระไป ผู้ใหญ่บ้านคนต่อมาดำรงตำแหน่งตามวาระ 2 สมัย 10 ปี ชาวบ้านมองว่าเขาปล่อยเรื่อยเฉื่อย ไม่ได้ทำอะไร

“ผู้ใหญ่บ้านคนเก่าบอกว่าไม่รู้ว่าจะทำอะไร เพราะชวนแล้วชาวบ้านไม่ทำ ไม่เอา เรามองว่าไม่ใช่อย่างนั้น หากชวนชาวบ้านเขาไม่เอา เราก็ต้องทำไม่ทำก็ช่างเขา เขาบอกว่าทำอะไรก็ไม่สำเร็จ เราก็บอกว่าจะต้องตั้งใจว่าต้องสำเร็จสิ ทำให้ดีที่สุด วิธีคิดแบบนี้เกิดจากที่เราออกไปทำโน่นทำนี่ เพราะเราทำงานสังคมมาเยอะ มาตลอด”

ไม่เห็นว่าจะหมู่บ้านจะก้าวหน้าไปไหนเลย ชาวบ้านจึงมารบเร้าเธอกลับมาเป็นผู้ใหญ่บ้านอีกครั้ง “เขาบอกว่าจะได้ช่วยพัฒนา เราบอกว่าไม่อยากเป็นเพราะเบื่อ ทำดีก็ถูกด่า ทำไม่ดีก็ถูกด่า เขาก็บอกว่าใจเย็นนะ ก็เลยกลับมารับหน้าที่ต่อนี้แหละ” ซึ่งเป้าหมายของผู้ใหญ่หญิงคนเก่งแห่งสมบูรณ์สุข คือการนำหมู่บ้านไปสู่เศรษฐกิจพอเพียง ●

19

รัก “อ่าวทุ่งนุ้ย” แรงบันดาลใจจากคนรัก

โครงการการจัดการอ่าวทุ่งนุ้ย

อาจท้องถิ่นแทบไม่น่าเชื่อสำหรับอารีย์ ดิงหวัง ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 14 บ้านหลอมปิ่น อำเภอละงู จังหวัดสตูล ผู้รับผิดชอบโครงการจัดการอ่าวทุ่งนุ้ย ต่อสู้กับปัญหาต่างๆ อยู่บนแรงบันดาลใจจากหญิงสาวที่เขา รักสุดหัวใจหัวใจ หล่อนมีชื่อว่านุ้ย แม้เขาเองอาจไม่ทันคิดเรื่องนี้ ทุ่งนุ้ย ...ทุ่งของนุ้ย

“นุ้ย” เป็นภรรยาของอารีย์ชื่อจริงยามิละห์ ดิงหวัง เสียชีวิตด้วยอาการป่วยไวรัสตับอักเสบบีเมื่อปี 2552 อารีย์ทนแบกรับกับความสูญเสียครั้งนั้นแทบไม่ไหว จนมีอาการเลื้อนลอยนานแรมปี เพราะเธอไม่ใช่เพียงภรรยาแสนประเสริฐ แต่เป็นคู่ชีวิตอันมีอิทธิพลกับจิตวิญญาณเขาอย่างยิ่ง

“เราเป็นชาวประมงพื้นบ้าน เมื่อปี 2545 บังคับภรรยาออกทะเลจับปลาและหาหอยเสียบตามชายฝั่งก็มีแนวคิด ว่าทำอย่างไรที่จะหา

ไม้พังกาหรือโกงกางไปปลูกในทะเล” ผู้ใหญ่อารีย์เรียกแทนตัวเองว่า “บัง”
ความหมายว่าพี่ชาย

เชื่อว่าถ้าต้นไม้มีมากทรัพยากรสัตว์น้ำน่าจะเพิ่มตามมาด้วยหลังคิด
ได้ดังนี้ ทั้งคู่ออกหาโกงกาง 100 ฝักลงปลูกป่าชายเลน และปลูกมาเรื่อย
คนอื่นเห็นสองคนผัวเมียช่วยกันทำก็หาว่าบ้าแต่พวกเขายังปลูกขยายพื้นที่
ป่าโกงกางไปถึง 6-7 ไร่ จากพื้นที่อ่าว 30 ไร่

ขณะเดียวกันทั้งสองคนมองเห็นว่าชายหาดเลี่ยนเตียนโล่ง ร้อนแดด
ชาวบ้านออกมาหาหาหอยไม่มีที่หยุดพัก หันมาปลูกป่าชายหาดอย่างเช่น
ต้นสน ในปี 2548 ผุงรวบบุกเข้ามากินต้นไม้เกือบหมด ขอบริจาคเงิน
พี่น้องซื้อลวดหนามกันเดือนสิงหาคม 2549 การปลูกซ้ำทำให้ป่าองงาม
ครั้นป่าชายหาดเติบโต มีร่มเงา ใบบัง รกครึ่มน่านั่งพักผ่อนหย่อนใจกลับ
มีสิ่งที่ไม่คาดคิดตามมา กล่าวคือเยาวชนเข้าไปมั่วสุม กินเหล้าเบียร์ และมี
พฤติกรรมระหว่างหญิงชายที่ไม่เหมาะสมตามหลักศาสนาอิสลาม

จากปัญหาสิ่งแวดล้อมกลายเป็นปัญหาสังคม ผู้ใหญ่อารีย์จึงขอ
งบ สสส.มาแก้ปัญหา

“เริ่มจากมีการทำข้อมูล แผนที่ชุมชน หลังจากนั้นจัดค่ายเยาวชน
ให้กลุ่มที่มีปัญหานั้นแหละ”

กิจกรรมค่ายทำให้เห็นภาพปัญหาเยาวชนของบ้านหลอมป็นว่ามา
จากชุมชนไม่ให้โอกาสขณะที่ผู้ปกครองไม่ได้ให้เวลากับลูก จนเมื่อวิทยากร
ที่เป็นโต๊ะครูถูกเชิญมาอบรมสั่งสอนผ่านแนวคิดตามหลักศาสนาอิสลามอย่าง
จริงจัง กลุ่มเป้าหมายในค่ายดังกล่าวจึงเริ่มตื่นขึ้นและคลี่คลายปัญหาจาก
ภายในทีละนิด

“โชคดีที่เรามีทีมงาน สกว.อยู่ในพื้นที่ด้วย มาช่วยหนุนเสริมเรื่อง
สายธารชีวิต ใช้รูปแบบกิจกรรมให้เยาวชนทบทวนตัวเองว่าชีวิตเป็นมา
อย่างไรตั้งแต่เกิดจนโต รายการสุดท้าย พ่อแม่ลูกต้องมานั่งคุยกัน ว่าในแต่ละ
เหตุการณ์ชีวิต มีเหตุผลเบื้องหลังของการกระทำต่างๆ อย่างไร”

ทำกิจกรรมต่อมาเรื่อยๆกับเด็กกลุ่มแกนนำ 15 คน จนมาคิดว่า
ควรไปแลกเปลี่ยนกับเยาวชนข้างนอกที่มีปัญหาเช่นเดียวกัน มาลงตัวที่กลุ่ม
เยาวชนบ้านบ่อเจ็ดลูก ม.1 ต.ปากน้ำ อ.ละงู กลุ่มเด็กที่เคยถูกขนานนาม
ว่า “คิงออฟน้ำท่วม” มีราว 15-20 และสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมเลิกเสพ
น้ำกระท่อม 100% จึงเอาเด็กบ้านหลอมป็นไปเรียนรู้กับพวกเขา

“ไปอยู่กับเขา 2 คืน ทำให้รู้ว่าเด็กที่บ่อเจ็ดลูกเคยมีปัญหาคาเรียน
เมื่อมาปรับตัวเองก็จบปริญญาตรีได้หมด หลายคนถูกพัฒนาเป็นยุว
มัคคุเทศก์ประจำท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้โยงกับหลักศาสนา สิ่งสำคัญ
ต้องให้เขาทำกิจกรรมต่อเนื่อง”

ผู้ใหญ่อารีย์มองสิ่งที่ตัวเองกับภรรยาทำเอาไว้หลายปีก่อน จึงใช้
กลุ่มเด็กที่ต้องการพัฒนา มาทำกิจกรรมดังกล่าว สำรองการใช้ประโยชน์
ป่าชายหาด ป่าชายเลนอ่าวทุ่งนุ้ย จากแกนนำเด็ก 15 คน เด็กชักชวน
แนวร่วมเยาวชนเข้มแข็งเป็น 37 คน

ครั้งแรกในรอบหลายปีที่เด็กบ้านหลอมป็นกล้าพูดกล้าสะท้อน
ให้ผู้ใหญ่ของชุมชนฟังว่าอะไรคือปัญหาที่แท้จริงของชุมชน และทำโมะระเบียบ

กติกากลุ่มคนที่มีอยู่แล้วจึงไม่ขลัง

“ระเบียบชุมชนหลอมปั้นออกมาจากกรรมกรหมู่บ้านอิงหลัก ศาสนาอิสลาม มองคนที่ปฏิบัติตัวไม่เหมาะสม เช่น หญิงชายอยู่กันโดยทำไม่ถูกต้องตามหลักศาสนา, คนที่ไม่มาละหมาดวันศุกร์ 3 ครั้งติดต่อกัน, คนที่เอาเงินกลุ่มไปแล้วไม่ใช้คืน ฯลฯ กติกาเหล่านี้แม้มีมานาน แต่ไม่ขลัง หลายคนละเลยที่จะปฏิบัติตาม”

เพื่อให้กฎกติกาที่มีความศักดิ์สิทธิ์ กลุ่มเด็กและการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมโดยทำแบบสอบถามชาวบ้าน จำนวน 150 ชุด (จาก 208 ครัวเรือน) นอกจากต้องการหาคำตอบเกี่ยวกับกติกากลุ่มคน แบบสอบถามชุดนี้ยังมีประเด็นเรื่องราวอื่นของชุมชนรอบด้าน เช่นคำถามชาวบ้านว่ารู้จักอ่าวทุ่งนุ้ยหรือไม่ เคยเข้าไปใช้ประโยชน์หรือไม่ เห็นอะไรบ้าง

“ปรากฏว่าบางคนไม่รู้จักอ่าวทุ่งนุ้ยก็มีบางคนเห็นปัญหาขยะ ปัญหาเด็กไปมั่วสุม ไปทำซินา” อารีย์เล่าคำว่าซินาหมายถึงหญิงชายอยู่ด้วยกัน โดยทำไม่ถูกต้องตามหลักอิสลาม

จากปัญหาที่มีคำถามว่าจะทำอย่างไร? คำตอบจากชาวบ้านบอกว่า จะต้องมีการจัดการ เช่น ปัญหาขยะต้องประสานงานกับ อบต. เสนอการจัดทีมมาเป็นหูเป็นตาอ่าวทุ่งนุ้ย ช่วยกันดูแลป่าชายเลน ร่วมมือกับส่วนอื่นของชุมชน

“แม้เด็กคิดได้ไม่มาก แต่บ่งเห็นว่านี่มันใช่ที่เราต้องการ เป็นจุดเริ่มต้นที่ดีทีเดียว”

ผู้ใหญ่แห่งหลอมปั้นกล่าวและว่า ผลจากแบบสอบถามสามารถวิเคราะห์ได้ว่าคนที่มาใช้พื้นที่ริมหาดมั่วสุมส่วนใหญ่เป็นเด็กนักเรียนจากโรงเรียนมัธยม และอาชีวศึกษาของอำเภอละงู ทำให้มองทางออกว่าควรทำอย่างไรต่อปัญหา ซึ่งในภายหลังได้มีการลงไปพูดคุยกับผู้ใหญ่ของสถานศึกษาดังกล่าวและขยายผลลงไปสู่กลุ่มเยาวชนในสถาบัน

หากตั้งสติมองปัญหาตั้งแต่ต้นอีกครั้ง อาจน่าขันที่เห็นว่าการมั่วสุมเกิดขึ้นเพราะมีป่าที่อารีย์กับภรรยาช่วยกันปลูกที่ชายหาดมานั่นเอง เมื่อมา

ถึงการพัฒนาเด็กที่เคยมีว่ลุมมาเป็นแกนนำแก้ปัญหา เรียกว่าเป็นการพลิก
วิกฤติเป็นโอกาสอีกชั้นหนึ่ง

“อย่างน้อยการที่ทุกวันนี้ คณะทำงานเยาวชน มานั่งคุยในป่าทราย
ของชายหาด ใต้ต้นสน ต้นยูคา หรือโกงกางก็อยู่ถัดมาอีกด้าน เด็กส่วนที่
จะเข้ามาทำอะไรไม่เหมาะสมในบริเวณดังกล่าวก็จะไม่กล้าเข้ามาตรงนั้น หรือ
พออะไรไม่ดีเข้ามาอีก เพราะเปลี่ยนเป็นพื้นที่เป็นเชิงสร้างสรรค์เสียแล้ว”

ผู้ใหญ่อูร์รี่เล่าต่ออีกว่า สิ่งที่เราได้มาเป็นกำไร จากงานนี้ คือแผนที่
หมู่บ้านแบบเดินทำ ใช้เวลา 4 วัน มีรายละเอียดและเอาไปใช้งานเช่นการ
อพยพกรณีภัยพิบัติสึนามิ

“การพัฒนาเด็กนี้จึงคุ้มมาก จากเด็กมีปัญหา มาสร้างกลไก
สร้างงาน สร้างโอกาสให้เขา ให้เขาพัฒนาต่อไปได้อีก”

นั่นเป็นเป้าหมายระยะที่ 1 ที่มองว่ามีผลสำเร็จระดับหนึ่ง เป้าหมาย
ระยะที่ 2 ต้องการให้อาวตุงนุ้ยเป็นศูนย์เรียนรู้ 3 นิเวศน์ คือ ป่าชายเลน
ป่าชายหาด และบริเวณชายฝั่ง ส่วนเป้าหมายระยะที่ 3 คือการจัดการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์โดยชุมชน

“บั้งอยากพัฒนาชุมชนของบั้งครับ แต่หลายคนอาจมองว่าบั้งเป็นคนขวนขวาย เพราะพูดแต่เรื่องจริง” พลันคิดกลับไปเมื่อในปี 2545 เขาติดกับเมีย ปลูกต้นไม้ในทะเลและริมชายหาดในหมู่บ้านจนคนต่างว่าคนบ้า

“เคยคุยกับภรรยาว่า ถ้ามีเงินน่าจะสบาย คนมองว่าบ้าหรือเปล่านั้นน้อยใจ เพราะทำของดี แต่คนมองอย่างนั้น คนที่ให้กำลังใจบั้งคือยามิละห์”

ย้อนไปปี 2549 เขาชวนชาวบ้านมาจัดกิจกรรมปลูกป่า นัดส่วนราชการมาร่วม เจ้าหน้าที่มาครบแล้ว แต่ชาวบ้านกลับไม่มีใครมาร่วม เป็นความทรงจำของผู้ใหญ่อารีย์ที่รู้สึกว่าจะเครียดมากๆ ยามที่นึกถึงเหตุการณ์ในวันนั้น

“ผมจำได้อย่างหนึ่ง ตอนนั้นภรรยามาตบป่าแล้วพูดว่า เรื่องอื่นค่อยพูดกัน ยิ้มซิ ... ยิ้มซิ ... เขาลากมือผมออกมายืนแล้วพูดว่านี่ปะทำเพื่ออัลเลาะห์นะ คิดอย่างนี้แล้วสบายใจ”

กันยายน 2552 ช่วงเทศกาลฮารีรายอ ลูก หลานไปเที่ยว เขากับนุ้ยผู้เป็นภรรยา มานั่งริมทะเล นุ้ยบอกว่าในทะเลนี้หากมีกุ้งหอย ปู ปลาที่สมบูรณ์ พี่น้องจะได้สบาย

“คำพูดของเธอไม่เคยคิดถึงตัวเธอเองนะ ตลอดชีวิตคิดเพื่อคนอื่นนี้เป็นพลังให้บั้งทำเพื่อชุมชนอยู่ได้ คิดดูซิชาวบ้านคนอื่นเขามีแต่มุ่งแต่เรื่องเงินวัตถุนิยม มีคน 2 คนมาปลูกต้นไม้ คงคิดว่าบ้าแล้ว เป็นงานที่สวนกระแสสังคมเลยในวันนั้น แต่วันนี้ กุ้งหอยปูปลาเริ่มเกิดขึ้นมา เขาก็เลยเห็นผลประโยชน์ที่ไม่ได้เกิดกับบั้งนะ บั้งไม่ใช่คนตกปู แต่ ชาวบ้านทุกคนได้ คนที่ไปตกปลาบิหลังหรือปลาดุกทะเล ตอนนั้นก็กลับติดมือมาด้วยปูดำ อันนี้แหละที่คนเห็นประโยชน์และกลับมาช่วยกัน หลายปีกว่าเขาจะเห็น”

ระหว่างปี 2545-2552 ผู้ใหญ่อารีย์ดูแลพื้นที่พุ่มอ่าวเจี๊ยบๆ กับภรรยาทุกวันนี้ มีคนเข้ามาช่วย “เขาอาจหมั่นไส้หรือสงสัยไม่แน่ใจ จากที่ไม่ร่วมมือ เพราะเขาคิดว่าคนบ้าโง่และคนก็เริ่มเข้ามาร่วมมือจน เป็นกลไกใหม่ที่ในชุมชน อย่างที่เล่าว่าทำ เพื่ออัลเลาะห์แล้วก็สบายใจ เขามาก็คนก็เรื่อง

ของเขา ไม่มาก็เรื่องของเขาเราเห็นเขาตกปุ๊บ ชื่อของเขา แต่เรามีความสุขใจอย่างแปลกประหลาดที่สุด เราารู้สึกว่าส่วนหนึ่งมาจากสิ่งที่เราทำ เขารู้หรือไม่ ไม่รู้แต่เรารู้” แม้เคยท้อหลังภรรยาเสียชีวิต ขาดคู่คิด ร่วมทำ แต่พอมานึกว่าขณะนี้อย่างน้อยก็มีทีมงานส่วนหนึ่งเกิดขึ้น จากที่เราทำให้เขาเห็น ยอมรับขึ้นมาทีละนิด

“ทั้งหมดบังคับให้ภรรยาผมเป็นพลังสำคัญ ทุกวันนี้แม้ว่าเขาเสียชีวิตไปแล้ว แต่รู้สึกว่าเขาอยู่ข้างตลอด ทำให้เรามีพลังเพิ่มขึ้นมาอีก ยามท้อแท้หลังเขาตาย วันเกิด วันตาย เวลาตายของเขา บังจะเอาไว้ในรหัสลับเพื่อที่เอ็มเป็นความทรงจำเป็นอนุสรณ์ ตลอดไป และก็ไม่มีภรรยาใหม่”

อารีย์มองยามิละห์ ภรรยาผู้ล่วงลับเป็นคู่ชีวิตที่ยิ่งใหญ่ ทั้งที่หากมองย้อนกลับไปการแต่งงานทั้งคู่เป็นเรื่องบังเอิญเท่านั้น

ก่อนมามีครอบครัวผู้ใหญ่อารีย์ ออกหักมา 3-4 ครั้งซ้อน เลยเกลียดผู้หญิง จึงหะติดทหารเกณฑ์กำลังคิดสมัครทหารพรานเพราะชอบแนวบู๊ พ่อของเขากลัวว่าลูกชายจะเดลิิดเสียศูนย์ เลยประกาศขอเมียให้อารีย์สวนกลับว่าถ้าสาวละงูไม่เอาอีกแล้ว

พ่อขอสาวชาวอำเภอท่าแพให้จึงมีอาชีพสุเสธ ทุกอย่างเป็นไปตามพระประสงค์ของพระเจ้าที่เป็นเจ้าที่มอบสิ่งที่ดีที่สุดในให้อารีย์

“ยามิละห์เคยบอกบ้างว่า ถ้าจะลูกหาว่าโง่บ้างจะแปลกอะไร... นี่ถือว่าความคิดเธอคมมาก ขนาดว่าเรียนจบแค่ ป.4 จากหมู่บ้านเล็กๆ ที่ไม่เคยได้ออกไปไหนเขามีพลังในตัว เชื่อมั่นในศาสนา มีประสบการณ์ดีๆ ที่เขาแสดงออกกับเรา ตลอดชีวิตที่อยู่ด้วยกัน”

เขาเล่าว่าตอนเลือกผู้ใหญ่บ้าน คะแนนที่ได้ในการเลือกตั้งปี 51 มาจากภรรยา 60% เพราะชาวบ้านต่างรักเธอมากกว่าเขา ชายซึ่งชอบพูดจาขวานผ่าซากเสียอีก หลังเสียชีวิตเธอได้รับประกาศรับรางวัล ทส.ปช.ทางทะเลดีเด่นทั้งคุณงามความดีเอาไว้มือเบื้องหลัง

“สิ่งที่ขอจากพระเจ้าก็คือหลังจากตายก็ขอให้พบในโลกหน้า” ●

20

สำนักกรักลูกชก

โครงการสำนักกรักบ้านเกิด (บ้านบางเตยกลาง)

มีคนไม่มากนักที่รู้จัก “ลูกชก” สินค้าพื้นบ้านอาหารพื้นเมือง และนับเป็นอาชีพเก่าแก่อย่างหนึ่งของชาวบ้านบางเตยกลาง ตำบล ตากแดด อำเภอเมือง จังหวัดพังงา ประเด็นนี้เองถูกยกมาเป็นกิจกรรมเด่นของโครงการสำนักกรักบ้านเกิดของชุมชนแห่งนี้

ณ หมู่บ้านเล็กๆ ชานเมืองพังงา ขาดแคลนสัญญาณโทรศัพท์ จนคนติดมือถืออจางวังเวง เบญจมาศ ทวีรส แกนนำโครงการฯ เล่าว่าที่บ้าน บางเตยกลางแห่งนี้ มีกลุ่มอาชีพเด่นๆ เกิดขึ้นมาในระยะ 10 ปีก่อนคือ กลุ่มทำเครื่องแกงเป็นการรวมตัวของแม่บ้านราว 20 คน เพื่อผลิตเครื่องแกง ส่งขาย ผลิตภัณฑ์มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักไปทั่ว ทว่าผ่านมาระยะหนึ่งกลับรู้สึก ว่าแผ่วลง สมาชิกคงเหลืออยู่แค่ครั้งเดียว และไม่ได้มีกิจกรรมรวมกลุ่ม จริงจังเหมือนก่อน

อีกอาชีพหนึ่ง ซึ่งเก่าแก่อยู่คู่หมู่บ้านมาช้านานมากกว่าคือการทำ
ลูกชก

“ต้นชกคล้ายต้นปาล์มแต่สูงชะลูดเหมือนมะพร้าว ออกลูกเป็น
ทะลายพวงยาวมักขึ้นอยู่ข้างเขา” เบญจมาศเล่า

ลูกชกที่ปาดออกจากทะลาย แกะเปลือกแล้วเชื่อมน้ำตาลเป็นของ
หวานหากินยาก ส่วนวงชกทำน้ำตาลสด น้ำตาลเหลว น้ำตาลกวน หรือ
น้ำตาลแว่น กระบวนการไม่ต่างจากตาลโตนด ส่วนยอดเอามากินเป็นอาหาร
คล้ายยอดมะพร้าว

การทำลูกชกเป็นอาชีพของคนในหมู่บ้านมาช้านาน กลับถดถอยลง
เช่นกัน เพราะเด็กรุ่นใหม่ไม่ชอบเรียนรู้เพราะเห็นว่าทำยาก ต้นชกมักขึ้น
ตามป่า หรือใครคิดทำน้ำตาลชกต้องออกแรงปีน เอามาเคี้ยว หลายขั้นตอน

ขณะที่เบญจมาศและแกนนำโครงการฯ มองว่าควรสืบสานอาชีพ ประจำ หมู่บ้าน และต้นซกยังซุกซมอยู่ตามสภาพของภูมิศาสตร์ปาริมภูเขาคือมีความชื้นสูง

“คนในชุมชนส่วนมากหันมายึดอาชีพสวนยางและสวนปาล์ม ที่น่าเป็นห่วงคือกลุ่มเด็กอายุ 10-20 ปี ที่ไม่ได้เรียนต่อ เป็นกลุ่มว่างงาน ที่เที่ยวเตร่ ไม่ทำอะไรเป็นแก่นสาร พวกเขาจะเฉยๆ ไม่สนใจชุมชน และแม้เราอยากงานสร้างรายได้กับเด็กพวกนี้ แต่ที่ผ่านมาไม่มีใครสนใจสักเท่าไร”

ปัญหาดังกล่าวนำมาสู่การใส่แนวคิด “สำนึกรักบ้านเกิด” ให้กับพวกเขา ด้วยกิจกรรมอาชีพอันเป็นภูมิปัญญาและความภาคภูมิใจของท้องถิ่น ประกอบด้วย การทำเครื่องแกง การทำลูกซกต่อมาจึงขยายไปสู่การส่งเสริมเพาะพันธุ์ปลา และทำแปลงผักปลอดสารพิษ ทั้งหมดเพื่อดึงคนกลับมาทำสิ่งที่มีคุณค่าให้ถิ่นเกิดของตัวเอง

การดำเนินการเริ่มจากชวนคนที่สนใจมาอบรม เกี่ยวกับความรู้เชิงอาชีพท้องถิ่น และแนวทางการพัฒนา มีคนสนใจมาร่วมราว 60 คนจากประชากรในหมู่บ้าน 70 กว่าครัวเรือน

“ผักปลอดสาร แต่ละบ้านก็ปลูกกินกันอยู่แล้วที่ปลูกกันมากเพื่อกินและขายกับกลุ่มเครื่องแกง มีตะไคร้ ขมิ้น พริก หรือผักสวนครัวอย่างแตงกวา สายขี้ม บวบ ถั่ว ส่วนมากปลูกเอาไว้กิน เหลือขายในชุมชน” เบญจมาศเล่า ยังไม่นับความโดดเด่นของชุมชนที่บ้านหอมพินบ้านในชุมชนปลูกพืชสมุนไพรเอาไว้ด้วย จนสามารถผลิตทำน้ำดอกดาหลากับยาสมุนไพรบางชนิดบรรจุขวดขาย

นอกจากกระตุ้นให้เขาทำต่อ ยังขยายผลมาเสริมว่าผักปลอดสารที่ชาวบ้านปลูกกินกันเองในครัวเรือนนั้นได้ประโยชน์อย่างไร มีการต่อยอดส่งเสริมขยายสู่โรงเรียนเพื่อให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้

กิจกรรมที่โรงเรียนบ้านเขาเต่า ใช้พื้นที่ภายในโรงเรียนจัดทำแปลงผักปลอดสารพิษ ให้คุณครูที่สอนวิชาการเกษตรได้อธิบายวิธีการปลูกผักปลอดสารพิษ ชวนปราชญ์ชาวบ้านคือ นายสมนึก โภคผล ที่ทำอาชีพปลูก

ฝึกปลอดภัยอยู่แล้วพบปะและพูดคุยกับผู้เข้าร่วมโครงการ เกี่ยวกับวิธีการทำแปลงผัก การดูแลผัก แล้วให้นักเรียนและผู้เข้าร่วมโครงการร่วมกันขุดแปลงผักและลงมือปฏิบัติจริง

“เราพบว่า จากเยาวชนที่ไม่เคยสนใจ พอมีกิจกรรม เขาเรียนรู้มากขึ้นว่าเป็นวิถี เป็นอาชีพของบรรพบุรุษมาก่อนเริ่ม เช่นเดียวกับ กลุ่มเครื่องแกงก็เหมือนกันที่ผ่านมามีเด็กก็เห็นสัมผัสกลิ่นโชยที่เขาคุ้นจมูกอยู่ แต่พวกเขาได้แต่เดินผ่าน พอมีโครงการ เขาสนใจเข้ามาช่วยแล้วรู้มากขึ้นว่า ส่วนผสมเครื่องแกงแต่ละชนิดต้องใส่อะไรบ้าง”

กลุ่มเครื่องแกงสามารถเรียกคนที่ห่างหายไปและเพิ่มคนหน้าใหม่มาเพิ่มอีก หลังห่างหายไป เบญจมาศมองว่าไม่น่าเสียดายยิ่งหากจะปล่อยให้กลุ่มต้องล้มหายตายจาก เพราะเครื่องแกงบางเตยเป็นที่รู้จักวางขายในร้านค้า ตลาดสดพังงา ทั้งขายปลีก-ส่ง จุดเด่นคือไม่ใส่สารกันบูด ใช้วัตถุดิบ สะอาดไม่ผสมวัตถุเคมีอื่นเพื่อเพิ่มเนื้อเครื่องแกงมาก, นางสาวพันธ์ชуда ฉิมสุกล ประชาญ์ชาวบ้าน ถูกเรียกตัวถ่ายทอดความรู้ และย้ำว่าการทำเครื่องแกงเป็นอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนที่ว่างจากการทำอาชีพหลัก

เด็กที่บางเตยส่วนมากแกะลูกชกเป็น แต่ไม่รู้ว่าจะไปเอาจากต้นชกได้อย่างไร เมื่อดำเนินโครงการฯ กระแสลูกชกกลับมาสร้างความตื่นตัวจนมีการคิดถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ว่าทำอย่างไรให้ลูกชกอยู่ได้นาน หรือทำเป็นอาหารกินเล่นแบบอบแห้ง วางขายในตลาดของคนรุ่นใหม่ที่กำลังขึ้น หรือพัฒนาเป็นสินค้าโอท็อป เพราะเป็นของเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและในแต่ละปีมีผลผลิตเพียงช่วงเดียว

ที่ผ่านมามีลูกชกเป็นของกินที่รู้จักกันวงแคบในพังงา และภูเก็ต เนื้อลูกชกที่แกะเปลือกออกมาแล้วคล้ายลูกชิต รสชาติใกล้เคียงกัน แต่ทรงกลมขนาดเล็กกว่า ส่วนน้ำตาลลูกชก กลิ่นหอมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ปัจจุบันชกเป็นสินค้าราคาแพงมากลูกชกแบบสด กิโลกรัมละ 100-120 บาท ซึ่งแพงกว่าลูกชิต ส่วนน้ำตาลแวนชกชาย 10 แวนในราคา 40 บาท

นอกจากนั้นยังมีน้ำส้มสายชูหมักจากน้ำตาลชก

กิจกรรมชวนคนกลับไปทำความรู้จักลูกชก มีปราชญ์ที่มีความรู้ทางด้านลูกชกในหมู่บ้านคือนายบัณฑิต เพชรเล็กมาร่วม เริ่มต้นด้วยการพาสมาชิกออกไปตัดลูกชกจากต้น เด็กรุ่นใหม่หลายคนเพิ่งเห็นว่าลักษณะของลูกชกจะเป็นทะเลายใหญ่และยาวเป็นพวง มีลักษณะเป็นสีเขียว แต่ละลูกจะมี 3 เม็ด ผู้ตัดจะเลือกทะเลายที่มีลูกสีเขียวจัด จากนั้นจะตัดลงมาและนำไปเผาหรือต้ม แล้วจะนำลูกชกที่ได้มาตัดตรงส่วนท้าย จากนั้นจะนำไม้ไผ่มาเหลาให้บางมีลักษณะเหมือนไม้พายหรือใช้ปลายซ้อน เพื่อจะมาแกะลูกชกเมื่อได้เนื้อลูกชกออกนำไปล้างน้ำให้สะอาด เอาเปลือกที่ติดออกมากับลูกชกออกให้หมด เพื่อไม่ให้เกิดอาการคันเมื่อรับประทาน นอกจากการทำลูกชกยังมีการสาธิตการทำน้ำตาลจากลูกชก ที่ทำให้ผู้เข้าร่วมทราบถึงอาชีพดั้งเดิมของคนในหมู่บ้าน ทำให้เยาวชนได้ตระหนักถึงอาชีพดั้งเดิมของชุมชนและมองว่าอาชีพดีเป็นอาชีพก็ได้

“ตอนนั้นคนที่ยึดการทำลูกชกเป็นอาชีพมีแค่ 2-3 ครัวเรือน อย่างคนหนึ่งขับรถออกขายลูกชก ไปตามหมู่บ้าน พอหมดช่วงที่สามารถหาลูกชกในบางเตย เขาบอกว่าไปรับซื้อมาจากสุราษฎร์ฯ เพราะพื้นที่บางส่วนที่นั่นก็มี แต่คนแถบนั้นเขาไม่มีความรู้ในการจัดการเอามาทำอาหาร”

เบญจมาศมีความคาดหวังว่าจะดึงคนรุ่นใหม่ กลับมาสนใจลูกชกพัฒนาต่อยอดไปสู่การสร้างสินค้าโอท็อป เพราะอาชีพนี้ถึงไม่เรียนอะไรมามากก็สามารถทำได้ ในส่วนวัตถุดิบแม้เป็นปัญหาบ้างเพราะมีอยู่ไม่มาก แต่เห็นว่าปัญหาจากคนไม่ได้สนใจหรือให้ความสำคัญมากกว่า

...คนรุ่นใหม่กลับลำบากที่ต้องขึ้นภูเขาไปหาต้นชก พบว่าต้นมันขึ้นอยู่ที่คนอื่น ไม่รู้จะอย่างไรทั้งที่ อาจขออนุญาตเก็บได้ ส่วนแนวการปลูกขยายพันธุ์เองอาจใช้เวลานาน อาจต้องหาแหล่งอื่นมาประกอบ?

เหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นคำถาม หรือคำตอบ เบญจมาศ เห็นว่าเป็นแค่เครื่องมือ เป้าหมายอยู่ที่การสร้างสำนึกรักบ้านเกิด ซึ่งได้เกิดขึ้นแล้วระดับหนึ่ง

“เราอยากให้คุณกลับมาอยู่ในบ้านตัวเองมากขึ้น มาทำอาชีพดั้งเดิม ที่มีอยู่ตั้งแต่ปู่ย่าตายาย และตอนนี้ได้เห็นแล้ว กลับมาทำ อย่างเช่นคุณปราโมทย์ที่เคยทำงานก่อสร้างอยู่นอกหมู่บ้าน พอมีโครงการฯ เขาก็กลับมาทำตอนนี้กลับมาทำลูกชก อีกรายจากคนไม่ได้ทำอะไรเป็นเรื่องเป็นราววันๆ เข้าเมืองพึ่งงา ก็เที่ยวไม่ค่อยได้ทำอะไร พอเราจัดกิจกรรมเราก็ชวนเขากลับมาอยู่บ้านดีกว่าไหม ประหยัดค่าใช้จ่าย ไม่ต้องไปเที่ยวกิน ช้างนอกจนเขาตัดสินใจกลับบ้านมาทำผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์จากแก่นไม้ยึดเป็นอาชีพ”

เบญจมาศบอกว่า สิ่งสำคัญได้เห็นภาพความสามัคคีของผู้คนกลับมาอีกครั้ง ก่อนหน้านี้หากมีการประชุมหมู่บ้านซึ่งจัดเดือนละครั้ง จะไม่ได้อะไรมาก ประชุมไม่นาน 1-2 ชั่วโมงแต่มาถึงโครงการฯ นี้ ชาวบ้านมาร่วมประชุม แสดงความคิดเห็น ทำงานร่วมกันตลอดวัน

จากคนไม่ค่อยได้สนทนาปราศรัยก็หันหน้ามาคุยปรึกษาหารือ

นอกจากการทำเครื่องแกง ลูกชก แปลงผักปลอดสาร ยังมีการส่งเสริมชาวบ้านเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดในที่ข้างบ้านหรือบ่อซีเมนต์ เลี้ยงเป็นอาชีพเสริม ได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่จากกรมปศุสัตว์จังหวัดพังงา และผู้ใหญ่บ้านบางเตยกลางเป็นวิทยากรแนะนำ การให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของการขยายพันธุ์ปลา เช่น ปลานิล ปลาตะเพียน เพื่อส่งเสริมให้เป็นอาชีพของคนในชุมชน และยังมีมอบพันธุ์ปลาให้แก่ผู้เข้าร่วมโครงการ

“ตอนนี้แค่รู้ข่าวว่าจะทำอะไรเขาก็มา ก็ภูมิใจที่ทุกคนช่วยกัน การประชุมประจำเดือนมีคนมาประชุมเต็มศาลา ตอนนี้คนร่วมด้วยช่วยกัน มี อบต.มาช่วย อย่างเราจัดมหกรรมเกี่ยวกับโครงการฯ เรื่องอาหารปลอดสารพิษ ตอนแรกเชิญเฉพาะกลุ่มเป้าหมายคือชุมชน เยาวชน แต่ว่าวันจริงคนมาเยอะมาก ไม่ว่า สอ.บต. เจ้าหน้าที่ และกำนัน ที่เอาพัดลม นาฬิกา มาแจก ชาวบ้านก็ดีใจ เราก็ตื่นเต้นไม่น้อยกว่าเขาจะมา”

ทุกวันนี้ บางเตยกลางจึงขึ้นชั้นหมู่บ้านชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเต็มภาคภูมิ ●

21

พลิกหน้าบ้านวัดแจ้ง สู่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนไพร

โครงการสานสัมพันธ์คนสามวัย
สืบสานตำรับสมุนไพรพื้นบ้าน

...เป็นเสาหลักรักษาสมุนไพรให้ยั่งยืน

อุดมสมบูรณ์เต็มชุมชนสมุนไพร

ให้ชุมชนนำอยู่ไว้คอยลูกหลาน

เข้มแข็งไว้ไม่สูญหายสมุนไพรบ้านไกรไทย

เสียงเจื้อยแจ้วของเพลงบอกที่อำนวย สุขหวาน แต่งและขับเอง เพื่อให้ทุกคนหันมาสนใจภูมิปัญญาท้องถิ่นตามโครงการสานสัมพันธ์คนสามวัยสืบสานสมุนไพรพื้นบ้านไกรไทยแห่ง หมู่ 4 ตำบลเขาพระบาท อำเภอเข็รใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

“ที่ผ่านมามหาหมู่บ้านนี้โครงการต่างๆ ไม่เกิดเพราะความขัดแย้งทางการเมือง ในหมู่บ้านเราเอง จากการเลือกตั้งไม่ว่า อบต. ผู้ใหญ่บ้าน มีการถือพรรคถือพวก หลังผลการเลือกตั้งก็เลยไม่ดีกันเหมือนเดิม” อำนวยเล่า

ส่วนตัวเธอไม่ได้ฝักใฝ่การเมือง ที่ผ่านมาเป็น อสม.มา 20 กว่าปี และยังเป็นผู้นำกลุ่มข้าวกล้อง กลุ่มเล็กๆ ที่เข้มแข็งและไม่ล้มสลาย

ที่ผ่านมากลุ่มทางสังคมในหมู่บ้านถูกทำลาย เพราะความขัดแย้งทางการเมืองล้วนๆ เช่นธนาคารหมู่บ้านเกิดการฟ้องร้อง ทั้งที่เป็นญาติพี่น้องกัน หรือหากราชการให้งบประมาณลงมาทำอะไรสักอย่าง ปรากฏว่าพังหมดด้วยไม่มีใครฟังใคร ไม่สนใจว่าถูกผิด และปล่อยเลยตามเลย

“เราก้รวมกับชาวบ้านกลุ่ม มาของบ สสส. มาทำโครงการอะไรสักอย่างที่อยู่รอดได้ และทำเท่าที่ทำได้ โดยคำว่าสามวัยก็คือเด็ก คนวัยทำงาน และคนสูงอายุ เพื่อมารวมกันทำเรื่องสมุนไพรร”

หวังว่าจะก้าวข้ามความขัดแย้ง สู่ก้าวแรกของการพัฒนาเหมือนหมู่บ้านอื่นเขาบ้าง อำนวยบอกว่า กิจกรรมที่ต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาสมุนไพรในหมู่บ้านที่กำลังสูญหาย สร้างกลุ่มอาชีพ โดยการแปรรูปสมุนไพร และต้องการให้คนรัก สามัคคีกัน

หมู่บ้านไกรไทยติดกับภูเขามีสมุนไพรมากมาย ชาวบ้านรู้จักและยังไม่รู้จักอีกมาก และแม่ที่นี่มีปราชญ์สมุนไพรรู้อยู่ถึง 5 คน ทั้งหมดยอมอุ้มหมอนวดจับเส้น แต่ที่ผ่านมามรดกหายากที่บ้านไม่ยอมถ่ายทอดวิชาให้คนอื่น

“คือกลัวว่าคนอื่นจะมารู้วิชาที่ตนเองรู้อยู่ เป็นเรื่องผลประโยชน์ แต่มาโครงการนี้เขาก็ยอมจะถ่ายทอด เขาว่าถ้าเราทำดีเขาก็อยากทำด้วย ส่วนเราเองเป็น อสม. และมีลูกสาวจบทางแพทย์แผนไทยแต่ ไม่รู้จักสมุนไพร มาก่อน พอจับปราชญ์ชุมชนมานั่ง 5 กลุ่ม ถ่ายทอด เราก็อพบว่าสมุนไพร มีอยู่ในชุมชนถึงกว่า 100 ชนิด กระทั่งล่าสุดพบถึง 146 ชนิด เรามาปลูก เอาไว้ที่ศูนย์เรียนรู้สมุนไพรและเพื่อการขยายพันธุ์ ซึ่งศูนย์ดังกล่าวใช้ที่ ราชพัสดุกลางหมู่บ้าน”

กิจกรรมเริ่มจากชวนคนมาร่วมซึ่งต่อมาถือว่าเป็นระดับแกนนำ จำนวน 51 คน กลุ่มคนเหล่านี้ ได้ประชุมรับฟังความรู้จากวิทยากร เพื่อความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสมุนไพร จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ต่อจากนั้น ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกสมุนไพรที่ศูนย์และที่บ้าน ตั้งกลุ่มผลิต ลูกประคบสมุนไพร ธารงศ์ให้ชาวบ้านหันใช้ประโยชน์จากสมุนไพร ในการ ดูแลสุขภาพ

รูปธรรมศูนย์สมุนไพร มีการปลูกและศึกษาเรื่องสมุนไพร จัดเวร ปลูกรดน้ำ ตัดไม้ ดายหญ้า มีเวทีแลกเปลี่ยนเป็นประจำทุกเดือน

“บางวันเราชวนกันขึ้นเขาไปหาสมุนไพร แทนที่จะนั่งนินทาเพื่อน เหมือนก่อน เราก็มาคอยเรื่องสมุนไพรว่าใครรู้จักอะไร เกี่ยวกับสมุนไพร อะไรบ้าง กลายเป็นประเด็นใหม่ในการคุยคุยไปคุยมา เราก็อพบว่าสมุนไพร ใ้รักษาโรคอะไร ก็กับคนมีปัญหาอยู่” อำนวยเล่าและว่าเป้าหมายหลักอย่าง หนึ่งคือการสร้างห้องอบสมุนไพรประจำชุมชน ที่นอกจากจะบริการคนใน ชุมชน แล้วยังมองไปถึงการรองรับการท่องเที่ยวอันเป็นผลตามมาในอนาคต

“พวกเรารอคอยสิ่งนี้อยู่ การอบสมุนไพรเปิดสมัครสมาชิกคนละ 100 ต่อปี มีสมาชิกแล้ว 30 คน”

บุปผา ชูเมือง กรรมการของโครงการฯ เล่าบ้าง นั่นคือสิ่งที่ต้องการ ทำเป็นวิสาหกิจชุมชน มีการเตรียมการหลายอย่าง เช่น ติดต่อผู้ช่วยแพทย์ แผนไทยมาอยู่ประจำสำหรับให้บริการนวด ออกแบบการบริหารศูนย์ จัดหน้าที่ การจัดการเชิงรายได้ รายได้ ซึ่งมีแนวคิดที่จะแบ่งเข้ากลุ่ม

ตอบแทนคนปฏิบัติงาน และจัดซื้อสมุนไพรจากชาวบ้านมาใช้ในศูนย์

สำหรับสมุนไพรที่เหลือจากการอบมาทำเป็นปุ๋ยหมักได้อีกทางหนึ่ง
ตอนเสนอเรื่องนี้ ไม่มีใครมองเห็นถึงความเป็นไปได้เพราะต้องใช้
งบประมาณหลายแสนบาท ทีมงานโครงการฯ จึงคิดหาเงินจัดการระดมทุน
แบบชาวบ้านที่ไม่ค่อยจัดกันมานานแล้วคือการ “เลี้ยงน้ำชา” เชิญนายก
องค์การบริหารส่วนจังหวัด นายอำเภอ ปลัดอำเภอ และอีกหลายหน่วย
งานมาร่วม

ความไม่ไว้นื้อเชื่อใจที่เคยเปราะบาง เมื่อเห็นว่าคนกลุ่มหนึ่งตั้งใจ
จริงในการพัฒนาหมู่บ้าน ขนาดตั้งต้นไปเชิญผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมืองด้วย
ตนเอง ทำให้แม้แต่คนที่เคยขัดขวางอยู่บ้างเล็กๆ น้อยๆ ก็ยอมเอ่ยปาก
ว่า ต่อไปนี้หากคิดทำอะไรให้ทำเต็มที่ พร้อมให้ความร่วมมือแล้ว

อำนวยการแล้วต่อ “เราก็เอาใบชูลู่ ซึ่งเป็นพืชประจำถิ่นมาชงเป็นชา
เลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน ใบชูลู่ นั้นเป็นสมุนไพรภูมิปัญญาของท้องถิ่นนอกจาก
กลิ่นหอมหาอะไรเทียบยาก แล้วยังมีสรรพคุณต่อสุขภาพหลายด้าน ก็ได้รับ
ความสนใจมากวันนั้น คุณพิชัย บุญเกียรติ นายก อบจ. มาร่วมงาน

ด้วยตนเองตัดสินใจอนุมัติงบประมาณให้ 3 แสนเพื่อสร้างอาคารสำหรับการอบสมุนไพรซึ่งจะตั้งอยู่ติดกับศูนย์เรียนรู้สมุนไพรนั่นเอง”

งจาก อบจ. 300,000 บาท รวมกับเงินที่ได้จากการระดมทุนเลี้ยงน้ำชา 50,000 บาท กับผู้ใหญ่บ้านช่วยสมทบ อีกส่วนหนึ่งจึงจะทำให้ทุกอย่างน่าจะเป็นไปตามแผน ขณะนี้ทุกอย่างกำลังเดินหน้า พวกเขาวางแผนว่า เมื่อมีห้องอบสมุนไพรขึ้นมาในอนาคต จะรับซื้อสมุนไพรจากชาวบ้าน เพื่อมาทำลูกประคบ กับใช้ในห้องอบสมุนไพร โดยต้องการมากคือหัวพล ตะไคร้ มะกรูด ขมิ้นชัน ซึ่งถ้าไม่พอ ต้องวางแผนปลูกให้พอกับความต้องการ ส่วนนี้ก็จะรับซื้อจากชาวบ้านในชุมชน เพื่อเกิดประโยชน์อย่างทั่วถึงกับทุกคนนั่นเอง

การดำเนินโครงการฯ ที่ผ่านมาได้มีการแบ่งโซนปลูกสมุนไพรเตรียมเอาไว้แล้วประกอบด้วยกลุ่มทางพล กลุ่มบ่อหลา กลุ่มในค้าย คือแต่ละชุดก็ปลูกสมุนไพรคนละตัวคนที่ปลูกจะมีรายได้ขายให้กลุ่ม ในอนาคตตลาดใหญ่อยู่ที่ห้องอบสมุนไพรนั่นเอง

อำนวยการอย่างชาญฉลาดว่า ต่อไปนี้ชาวบ้านจะได้ใช้พื้นที่รอบบ้านให้เกิดประโยชน์เสียที ซึ่งที่ผ่านมาหลายคนไม่เคยปลูกอะไร พื้นดินอาศัยอยู่มีแต่ “บ้านล้วนๆ” มาคราวนี้จะได้ทำการปลูกต้นไม้บ้าง

“ตรงนี้จะอยู่ใกล้วัดพระบาท ซึ่งเป็นที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ถ้าขึ้นไปบนเขาจะเห็นภาพมุมสูงของอำเภอปากพอง ทิวทัศน์มีความสวยงาม เมื่อสองสิ่งนี้มารวมกันเราคิดว่าจะเดินไปสู่แหล่งท่องเที่ยวในฐานะ หมู่บ้านสมุนไพร อบจ. เองก็มีแนวความคิดที่จะสร้างหอคอยดูวิวที่บริเวณนั้น”

ซาไปขลุ่ ต้นไม้ที่อยู่ตามคันนา สมัยก่อนทำน้ำปานะให้พระสงฆ์ที่คนในชุมชนที่ดื่มประจำทำให้อายุยืนแปดสิบกว่า จะถูกดึงมาเป็นจุดขาย ขณะที่ทางโครงการฯ ทดลองผลิตเป็นใบชาแห้งบรรจุลงขายแล้วแนะนำว่าเป็นสมุนไพรลดความดัน

ตำรวจ และหมอพื้นบ้านที่โครไทยเป็นที่รู้จักและมีคนต่างถิ่น

ดันดันมาซื้อหา เมื่อหมอมพื้นบ้านยอมปรับเปลี่ยนแนวคิดหันมาถ่ายทอดองค์ความรู้และเป็นกรรมการโครงการก็สอนการใช้และแปรรูปสมุนไพร โดยเฉพาะว่านหางจระเข้ ที่อายุ 5 ปีขึ้นไป จะเป็นยาอายุวัฒนะ หรืออื่นๆ น่าจะตอบคำถามเกี่ยวกับการท่องเที่ยวสมุนไพรไม่ยากนัก

อำนาจว่า โครงการนี้จะทำให้ทุกอย่างที่ชุมชนคลี่คลายไปในทางที่ดี แต่ต่อกังวลในส่วนที่วัดเองก็ยังมีความเห็นไม่ตรงกับชาวบ้าน

“เราโชคดีว่า ในการเลือกตั้งเราไม่ได้เข้าข้างใครเลย ไม่เคยได้ผลประโยชน์ อันนี้เองที่ทำให้ทำงานนี้ได้ พอเชิญเขาก็เลยมาร่วมประชุม เพราะเราไม่ได้อยู่ฝ่ายไหน เขาก็มองว่าเราทำเพื่อชุมชนจริง มีความเสียสละจริง ซึ่งพอประเมินเบื้องต้นว่าหลังทำโครงการฯ ความรักความสามัคคี ความร่วมมือเกิดขึ้นแล้ว”

ทั้ง อำนาจ และบุปผา ที่ช่วยกันดำเนินโครงการนี้มาต่าง เห็นว่าความสัมพันธ์ในชุมชนดีขึ้น ในกลุ่มคน ครบสามวัย ส่วนกิจกรรมครบในหลากหลายมิติแห่งวิถีชีวิตชุมชน

“เด็กนั่งสมาธิก่อนประชุม เพราะเรื่องสมุนไพรเป็นเรื่องของความเชื่อ เราก็ต้องส่งจิตไปยังปราชญ์ชุมชนที่ล่วงลับไปแล้ว จึงส่งเสริมการสวดมนต์ รักษาจิตใจ นอกจากนั้นเราใช้การเล่นเพลงบอกซึ่งเป็นศิลปะการแสดงอย่างหนึ่งของภาคใต้มาด้วย เพื่อขับกลอนเพลงเล่าเรื่องราวในสิ่งที่เรากำลังทำ หรือสอดแทรกอะไรในบทกลอน อย่างเช่นความสามัคคีก็ได้ ”

อำนาจบอกว่าเธอเรียนรู้ เพลงบอกตอนนั่งเย็บผ้า ซึ่งเป็นงานอย่างหนึ่ง อันที่จริงเธอทำมาแล้วหลายอย่าง ตั้งแต่ค้าขายของชำ ปลูกผัก ปลอดภัยพิช กรีดยาง ทำนาทำข้าวกล้อง โดยเฉพาะกลุ่มข้าวกล้อง ที่เธอเป็นแกนนำ ถูกมองว่าเป็นกลุ่มทางสังคมกลุ่มเดียวในสังคมที่ยืนหยัดอยู่ได้ ภายใต้ความขัดแย้ง ซึ่งน่าจะแก้ปัญหาชุมชน และเดินหน้าทำงาน

บุปผาเสริมขึ้นมาว่า “ที่ผ่านมาไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร จะให้คนกลับมาดีกันเหมือนเดิม ไม่ว่าทำอะไร แต่กลุ่มนี้เองคอยประสาน ความขัดแย้งในชุมชนให้คนหันหน้าเข้ามาหากัน บางทีเรารู้แล้วว่า คนขัดแย้งกัน แต่เรา

เรียกเข้ามาประชุม ซึ่งช่วยได้มาก เพราะเราไม่ฝักใฝ่การเมือง ทำด้วยความจริงใจ และต้องการพัฒนาหมู่บ้านให้ก้าวหน้าไป เขาเห็นความตั้งใจของเรานะ คิดว่าถ้าไม่มีรุ่นนี้แล้วมันจะหมดโอกาส ถ้าไม่ทำวันนี้รุ่นลูกหลานจะไม่มีทางรู้เลยว่าสมุนไพรมีอะไรบ้าง ประชาชนชุมชนเดิมๆ มีใครมั่ง”

อำนวยการเล่าต่อว่า ก่อนนี้ไม่นานนัก ผู้ใหญ่บ้านที่เรียกประชุมชาวบ้านไม่ได้ แต่พอทำโครงการฯ ผู้ใหญ่บ้านยอมก็มาร่วม ทุกอย่างมีทิศทางที่ดี

“เราไปพูดว่าคนเราเกิดมาแล้วตายไปเอาอะไรไปไม่ได้ ควรทำดีเอาไว้ให้ลูกหลานจะดีกว่า ไม่เป็นห่วงลูกหลานบ้างหรือ ป้อนเข้าไปเรื่อยๆ เราก็บอกว่า ยศเอาอะไรไปไม่ได้ เขาก็คิดได้ ก็ฟัง หลายคนมาร่วม เพราะเห็นว่ากลุ่มนี้ทำงาน บางทีก็ต้องใช้ชั้นเชิงการเมืองไปแก้การเมืองเหมือนกัน อย่างนักการเมืองคนหนึ่งเชิญมาร่วมโครงการไม่เคยมาประชุม หรือทำงานก็เลยจะลอดออก เขาโกรธ ตอนหลังจึงให้เป็นที่ปรึกษา มาร่วมกิจกรรมมาปลูกสมุนไพรมานานแล้ว เขายังให้ตั้ง 500 บาท”

ความต้องการบางอย่างเช่น ขี้วัวเพื่อมาใส่ปุ๋ยบำรุงต้นไม้ที่ศูนย์สมุนไพรมานาน ทางโครงการฯให้ทาง อบต.สนับสนุน เพราะอยากให้มีส่วนร่วมทุกอย่างที่ทำมีเป้าหมาย ก้าวข้ามความขัดแย้งอันดำเนินมา แต่เราอยากเห็นหมู่บ้านน่าอยู่

ถึงเวลานี้ พอจะกล่าวได้เต็มปากว่า เกิดศูนย์เรียนรู้สมุนไพรมที่ลูกหลานของชุมชนสามารถไปเรียนรู้และทำกิจกรรม เด็กได้รู้จักสมุนไพรมากขึ้น รู้จักหวงแหน คำว่า “หมู่บ้านสมุนไพรม” ยังต้องพูดถึงส่วนเกี่ยวข้องในเชิงสุขภาพดี

“ข้าวกล้อง ป้องกันโรค ผู้คนหน้าตาอ้วนอ้วน สุขภาพดี ชุมชนก็น่าอยู่ เราต้องการแบบนี้ยิ่งคนชราเกี่ยวข้องสมุนไพรมอยู่แล้ว เราไม่ต้องการผู้สูงอายุที่อายุยืนแล้วนอน แต่อยากเห็นผู้สูงอายุยืน คือยืนแล้วเดิน”

อำนวยการเล่าและว่า สุดท้ายคนสามวัยต้องเชื่อมโยงกันหมด เอาสมุนไพรมมาช่วยดูแลรักษาสุขภาพ แต่สร้างความสามัคคีไปในตัว โดยใช้สมุนไพรมเป็นเครื่องมือ ●

๒๒

“สหประชาชน” จับเคสเรือนจำบ้านพุทธ-มุสลิม

โครงการบ้านสวนเทศบาลอยู่ คู่สุขภาวะ ด้วยสองมือเรา

ลัทพล ชอบงาม สมาชิกอบต., อนุศิษฐ์ หลีเจ๊ะ สมาชิกสภาชุมชน, กรภัทร์ มานพ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และจิรวรรณ รอดฤกษ์ กรรมการกองทุน ชยะ

ทั้งหมดเป็นชาวบ้านสวนเทศ ตำบลแปะ-ระ อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัด สตูล มาช่วยกันเล่าถึงโครงการสวนเทศบาลอยู่ คู่สุขภาวะด้วยสองมือเรา

จากชื่อคนที่เกี่ยวข้อง นอกจากจะต่างบทบาทกันในสังคม ยังพบว่าเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างไทยพุทธ และไทยมุสลิม ชนิดที่ภาษาการเมือง สมัยใหม่ใช้คำว่าไม่มีรอยต่อ

“บ้านเราไม่มีระบบเก็บขยะ ชาวบ้านก็คาดหวัง ให้ อบต.แปะ-ระ เอาถังขยะมาวางหน้าบ้าน มีรถขยะมาขน ซึ่งอบต.คิดว่าเป็นไปได้ แต่... เอาขยะไปทิ้งตรงไหนต่อ นั่นเป็นปัญหาอีกชั้นหนึ่ง สุดท้ายจึงไม่ได้ดำเนินการ

ตามความต้องการดังกล่าว แต่หันมารณรงค์ ลด คัดแยก ขยะแทนสำหรับ หมู่บ้านเรามีโอกาสทำงานกับ สจรส.มอ. ที่ขับเคลื่อนสมาคมชนมาก่อนแล้ว จึงใช้แนวทางดังกล่าวมาการจัดการขยะ” ลัทพลเล่า

บ้านสวนเทคนั้นมีสมาชิกเป็นไทยพุทธ 20% ส่วนที่เหลือเป็นพี่น้องมุสลิม ผู้ใหญ่บ้านเป็นมุสลิม ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นพุทธ ใครไม่ว่างทำงานแทนกัน ที่ผ่านมายุ่งอย่างพี่น้องรักใคร่สามัคคี ยอมรับกัน ไม่มีปัญหาด้านความร่วมมือ

มีการเชิญตัวแทนครอบครัวประมาณ 100 คน มาอบรมการคัดแยกขยะในครัวเรือน ใช้วิทยากรจากอุทยานแห่งชาติเกาะเกตรา ที่มีบทบาทด้านสิ่งแวดล้อมมาช่วย

“เรามาจัดตั้งกองทุนขยะ เลือกกรรมการที่มารับซื้อขยะ ชาวบ้านก็เอาขยะพวกขวดน้ำพลาสติกมาขาย คนในหมู่บ้าน ให้ความร่วมมือดีมาก” กรภัทร์ เล่าบ้างและบอกว่า บ้านสวนเทคนั้นแม้เป็นหมู่บ้านของพุทธ-มุสลิม แต่อยู่กันแบบเพื่อน พี่น้อง มาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย ไม่แบ่งแยก โครงการฯ จึงใช้พื้นที่ลานวัด ในการดำเนินกิจกรรม

“ตอนประชุม หาสถานที่ดำเนินการเรื่องขยะ ก็มีมติว่า ลานวัด สะดวกที่สุด เพราะมีสยิดจะไกล ลานวัดก็ไม่มีปัญหาพระท่านอนุญาต ส่วนชาวบ้านเราอยู่กันมาไม่ได้มีความแตกต่าง ไม่ว่ากิจกรรมอะไรมาร่วมกันได้ก็ผ่านมาการย้ายของที่วัดก็ขอแรงคนมุสลิมและพุทธมาช่วยกัน เราช่วยกันได้ในสิ่งที่ไม่ขัดหลักศาสนาเว้นแต่พิธีกรรม”

หลังดำเนินโครงการพบว่า ปัญหาขยะเริ่มคลี่คลาย ขณะที่ทีมงานโครงการของกองทุนขยะ เดินเก็บขยะในหมู่บ้านให้ชาวบ้านเห็นความเคลื่อนไหวของโครงการ ชาวบ้านเห็นแล้วก็ไม่อายอยู่เฉย ก็ออกมาช่วยกันเก็บขยะอีกแรง

จิรวรรณ รอกेतู กรรมการกองทุนขยะเล่าว่า แต่ก่อนเด็กในชุมชนไม่มีใครสนใจขุดน้ำที่ทิ้งเกลื่อนกลาด แต่ทุกวันนี้พวกเขาจะเก็บไปขาย ส่วนเศษอาหาร เปลือกผลไม้ ก้างปลา ทำปุ๋ยหมักสามารถลดต้นทุนทางการเกษตร

“เราลงทุนเดินเก็บขยะริมทางด้วยตัวเอง ใส่เสื้อทีมสีเขียวของกลุ่มเดินลากถุงเก็บกันเลยเมื่อ เขาถามว่าทำอะไร เราบอกว่ามาเก็บขยะ มีบางคนปิดประตูหนีเพราะความอาย ที่เราไปเดินเก็บหน้าบ้านเขา บางคนเอาขยะมากองข้างถนน พอเราลงไปเก็บเขาละอาย เราก็บอกว่า ขยะบางอย่างมาทิ้งที่เราซิจะได้เงิน”

สำหรับการจัดการกองทุนเบื้องต้นทุกคนครบครวมลงหุ้นกันครบคร้วละ 100 บาทเพื่อดำเนินการ โครงสร้างและความร่วมมือใช้กลไกของสภาชุมชนบ้านสวนเทศ

สภาชุมชน นี้เกิดจากปัญหาที่ความร่วมมือในชุมชนเอง

“เนื่องจากสมัยก่อนความร่วมมือของชุมชนสวนเทศ มีน้อยมาก การเรียกประชุมชาวบ้าน อย่างมากมีคนร่วมสัก 20 คนเท่านั้น” ลัทพล เป็นผู้เล่าเรื่องนี้และว่า ในจำนวนดังกล่าว ก็เป็นคนกลุ่มเดียว ที่ไม่ได้มีความหลากหลาย

การจัดทำเป็นสภาชุมชน จึงกำหนดสมาชิกจำนวน 45 คน

“เราใช้แบบของชุมชนที่เขาเคยทำมาก่อนเกี่ยวกับเรื่องนี้ ดึงตัวแทนจากชาวบ้านกลุ่มต่างๆ มากลุ่มละ 3-5 คน ซึ่งในหมู่บ้านเรามีกลุ่มน้ำยาง เลี้ยงไก่ ขนมหิน ดอกไม้จันทร์ ฯลฯ รวมแล้ว 9 กลุ่มอาชีพ กับอีกหย่อมบ้านหนึ่งที่ไม่มีสมาชิกกลุ่มอาชีพอยู่เลยก็ส่งตัวแทนมา 4 คน ในจำนวน 45 คนก็มีการเลือกประธาน เลขานุการ และกรรมการ 7 คน เพื่อทำงาน”

ถึงพลเล่าต่อว่า จากแนวคิดดังกล่าวจึงจะรวมคนได้อย่างหลากหลาย เป้าหมายสภาชุมชนเป็นเวทีชุมชน โดยมติทุกเรื่องที่ออกมาจากสภาถือว่าเป็นมติของหมู่บ้านที่ดำเนินการแล้วคือการจัดทำ แผนชุมชน แผน 3 ปี ของ อบต. กิจกรรมผู้สูงอายุ และใช้เป็นที่ในการแจ้งข่าวสาร

สภาชุมชนเน้นการพัฒนาหมู่บ้าน ใช้มาตรการทางสังคมในเรื่องต่างๆ เช่นการตัดลินใจเรื่องงบประมาณที่ลงมาสู่ชุมชน สภาชุมชนจะบริหาร และมีมาตรการทางสังคมสำหรับคนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งจะไม่ซ้อนกับโครงสร้างของผู้ใหญ่บ้าน หรือ อบต. เพราะดึงส่วนนั้นมาเป็นที่ปรึกษา เมื่อคนหลายคนหลายความคิดมารวมกันได้ ก็มีพลังในการพัฒนาต่างๆ

“ตอนนี้เราเน้นการมีส่วนร่วมก่อน ถ้าชาวบ้านเขาร่วมใจ ต่อไปนี้ทำอะไรก็ทำได้ เราอยากเห็นหมู่บ้านน่าอยู่มากกว่าเดิม สิ่งที่ต้องการมากๆ คือ ความสามัคคี และความพอเพียง ถ้าสองเรื่องนี้ก็น่าจะไปได้สวย แม้ว่าพุทธมุสลิมไม่ใช่ปัญหาการอยู่ร่วม แม้แต่การเลือกตั้งที่ผ่านมาทำให้แตกแยกกัน สภาชุมชนก็น่าจะช่วยลดความแตกแยกทางการเมือง”

เบื้องต้นเห็นภาพของการลดความขัดแย้ง การมีส่วนร่วม ถ้าสภาชุมชนเข้มแข็ง คาดหวังใช้ขับเคลื่อนเกี่ยวกับหมู่บ้านได้หมด โดยคิดว่าจะออกกฎถึงขนาดให้สภาชุมชนสามารถถอดผู้ใหญ่บ้านหรือสมาชิก อบต. เพราะแม้ว่า ทางกฎหมายไม่รองรับ แต่เป็นการยอมรับกันในชุมชน เป็นเสียงของชุมชน “เพราะว่าในสภาชุมชน ไม่ได้มี ฝ่าย พวกทางการเมืองแต่เป็นตัวแทนของคนทุกกลุ่มในหมู่บ้าน การถอดถอนทางการเมืองในรูปแบบนี้จึงเป็นมิติใหม่

อุปสรรคสภาชุมชนสำหรับที่นี่หากจะมีอยู่บ้างก็พลบกว่าอาจมาจากมุมมองของชาวบ้านบางส่วนที่มองว่า ถ้าโครงการอะไรก็แล้วแต่เกิดในชุมชนมักเน้นการแจกงบประมาณ แต่สภาชุมชนไม่มีแจกอะไร พอมาเปลี่ยนวิธีการแบบนี้ บางคนมาบอกว่าไม่มาร่วมอีก “ทางหนึ่งก็คือมีคนใหม่มาแทนที่ไม่หวังผลประโยชน์ และเวลาประชุมจะไม่พูดการเมืองเลย จะพูดเรื่องปัญหาชุมชน สิ่งใหม่ๆ ที่จะเกิด” ที่ผ่านมาสภาชุมชนใช้ศูนย์ผู้สูงอายุในวัดสวนเทศ ในการพบปะประชุมสมาชิก ประชุมทุกวันที่ 11 ของเดือน

“การขับเคลื่อนขยะเป็นกิจกรรมหนึ่งของสภาชุมชน เมื่อเห็นปัญหาขยะ จึงนำเรื่องนี้มาขับเคลื่อน ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม คือคนในสนใจมากขึ้น”

สำหรับ ลัทพล ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโครงการฯ นั้นถือว่าเป็นผู้ทำงานจิตอาสาทางสังคม ชีวิตส่วนตัวยังครองโสด เคยทำงานมาหลายอาชีพหลายสาขา ชีวิตมีขึ้นและลงจากสูงมาต่ำสุดหลายครั้ง เกิดการเรียนรู้ว่า คนจนเป็นอย่างไร คนรวยเป็นอย่างไร สุดท้ายได้ข้อสรุปกับชีวิตว่าอยากทำเพื่อส่วนร่วมและชุมชน มากกว่าอย่างอื่น ตอนนั้นนอกจากเป็นสมาชิก อบต. แปร-ระ เขาจึงมีบทบาทหลากหลาย เป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มกู้ชีพ เป็นประธานอพปร. ผู้ผลักดันกองทุนสวัสดิการชุมชน กองทุนสวัสดิการเพื่อที่อยู่อาศัย “ผมไม่ปฏิเสธความเป็นนักการเมือง ความเป็นนักการเมือง ที่ผมเป็นอยู่ ก็ทำให้ได้ช่วยงานสังคมนั่นเอง เพราะอย่างน้อยถ้าไม่ใช่นักการเมือง ผมก็ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนอย่าง สสส.ได้นะ”

ลัทพลว่า และหากไม่มีตำแหน่งทางการเมืองในชุมชนเขายอมรับว่าคงผลักดันให้เกิดสภาชุมชนไม่ได้เพราะหากเป็นเพียงคนธรรมดาไม่มีตำแหน่งชาวบ้านมักไม่ยอมรับ พอมีตำแหน่งก็มีโอกาสทำอะไรได้บ้าง ในงานส่วนร่วม

“ตอนนี้ ทั้งตำบลเลี้ยงหมู 5 บ้านสวนเทศของเราเป็นต้นแบบ เพราะที่อื่นรวมคนไม่ได้ แตกกันหมด แต่เรารวมกันได้แผนต่อไปหลังขยะคือการปลูกต้นไม้สองข้างทางในหมู่บ้าน และการทำหมู่บ้านสู่เศรษฐกิจพอเพียง” ●

23

สาวอีสาน : พินทุมิปัญญาใต้

โครงการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

“หนูภูมิใจว่าแม่ไม่ใช่คนเกิดที่นี่แต่ก็สามารถดึงคนมาร่วมได้เยอะขนาดคนในท้องถิ่น บ้านเกิดเองยังไม่สำนึกแต่เรามาจากอื่น สามารถทำให้คนของเขาเกิดความเปลี่ยนแปลงได้ก็นึกว่าตัวเองก็ใช้ได้ มีเพื่อนรักเยอะทั้งๆ ที่มาตัวคนเดียว จนทุกวันนี้คนในหมู่บ้านรู้สึกที่เราคนที่นี่”

ศิริพร บุญกลาง สมาชิกโครงการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น หมู่ 1 ตำบลตากแดด อำเภอเมืองจังหวัดพังงา กล่าวตอนหนึ่งระหว่างการถอดบทเรียนโครงการฯ จนเราอดไม่ได้ที่จะถามความเป็นมา

เธอยินดีเล่า “หนูเป็นคนศรีสะเกษ ออกจากบ้านตั้งแต่ 15 ปีมาอยู่ห่างพาด้าปิ่นเกล้าชายของอยู่ตรงนั้น” เธอระลึกความหลังที่ผ่านมาร่วม 30 ปี ที่นั่นโชคชะตาบันดาลให้พบกับครูผู้หญิงชาวภูเก็ตคนหนึ่ง เธอชวนมาอยู่เกาะภูเก็ต เลยตัดสินใจลงมาแม่ไม่รู้ว่าภูเก็ตหน้าตาเป็นยังไง ได้ยินแต่ชื่อสะพานสารสิน

“ตอนภาคใต้อายุ 17 ปี ส่วนพี่คนนั้นอายุสัก 40 ปี มาอยู่บ้านบนเชิงเขา หน้า วค.ภูเก็ต อยู่ไปๆ มีคนพึ่งงาไปเจอหนูเขาก็ถูกชะตาชวนมาพึ่งงาอีก มาอยู่เดือนหนึ่งก็มาเจอแฟน ตอนแรกก็ไม่คิดว่าจะแต่งงานกับเขา ไม่ชอบ พึ่งไม่ถูก แต่ไปได้ยินแม่ของเขายกกว่าอย่าเอาคนอีสานมาเป็นเมีย เพราะว่าชายตัว บ้านมันไม่มีอะไรจะกิน กินดิน อะไรแบบนี้ พึ่งก็โกรธก็เลยไปอยู่กับลูกชายเขาเลย”

เธอหัวเราะ การที่ถูกดูถูก นั่นเองเป็นแรงขับที่ต้องทำให้ทุกคนเห็นว่าเธอมีดี ที่ผ่านมาจึงตั้งใจทำหน้าที่ของภรรยาที่ดี ถึงวันนี้มีฐานะเหมือนคนภาคใต้ทุกสิ่งทุกอย่าง เข้าถึงวัฒนธรรมชุมชนรวมทั้งภาษาที่พูดได้แบบคนพึ่งงามีผิดเพี้ยน

“การมาทำเรื่องนี้เพราะหนูเคยมีโอกาสดูงานที่หมู่บ้านอื่น ที่เขาคิดทำเรื่องดีๆ กับชุมชนตัวเองแต่กับหมู่บ้านเรากลับไม่ได้เป็นอย่างนั้น พอกลับมาบ้านก็ถามว่าทำไมเราไม่ทำอะไรอย่างนั้นบ้างสภาพที่หมู่บ้านเราก็คต่างคนต่างอยู่ไม่ค่อยมีใครสนใจใครก็มานั่งคิด ว่าน่าจะทำกิจกรรมของชุมชนร่วมกันสักอย่างหนึ่ง ให้เหมือนที่อื่นบ้าง”

อาชีพหลักของคนบ้านตากแดดที่มี 150 ครัวเรือน หากไม่ทำสวนยางทำสวนปาล์ม เสร็จงาน ทำงานอดิเรกส่วนตัวแบบต่างคนต่างทำไม่ได้เกี่ยวข้องกัน คนไม่ทำอะไรกันนอน

ศิริพรเคยเป็น อสม.แต่ช่วงหนึ่งลาออก เพราะต้องดูแลลูกที่ยังเล็ก พอลูก 2 คน โตกลับมาทำงานสังคมกับกลุ่มสตรีอาสาพัฒนาประจำหมู่บ้าน นั่นเองที่เริ่มกลับมาคิดและทำเพื่อชุมชนอีกครั้ง

เธอพบว่างานสังคมที่คนตากแดดมาร่วมกันมีงานประเพณีทำบุญเดือนสิบอย่างเดียว ครั้นไปดูงานเห็นที่อื่นแล้วพยายามกลับมาส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น ชักชวนชาวบ้าน บอกผู้นำท้องถิ่นว่าให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ ต้องใช้เวลามา 4-5 ปีก่อนขยับขับเคลื่อนมาเป็นโครงการสืบสานภูมิปัญญาที่ประกอบด้วยกิจกรรมคือ

1. การชักชวนคนมาร่วมกันการทำข้าวไร่

เนื่องจากพื้นที่สวนในบ้านตากแดด ในสวนยางหรือปาล์มที่จะปลูกทดแทนสวนเก่า สามารถปลูกข้าวไร่ 3-4 ปี จนกว่ายางจะโตแผ่กิ่งก้านร่วมเงา วิธีที่ทำกันมานาน แต่ละครอบครัวอาจทำข้าวไร่ 5-10 ไร่ ในหมู่บ้านมีราว 50 แปลง นิยมปลูกข้าวดอกขาว เอาไว้กินเอง ที่เหลือจำหน่ายกันเองในชุมชน รสชาติดี กลิ่นหอม ปลอดภัย

“ที่นี่มีข้าวไร่ตลอด เพราะมีการโค่นยางปลูกใหม่ตลอดเวลา พอมีการโค่นยางบางคนก็ขอลูกในที่คนอื่นกว่ายางโต ก็ทำได้ 4 ครั้ง สวนปาล์มได้ 2 ครั้ง แล้วก็หมุนเวียนไปสวนอื่นได้อีก”

2. ส่งเสริมประเพณีทำบุญสารทเดือนสิบ แต่ชาวบ้านมักทำขนมตามประเพณี

“แต่ก่อนการทำขนมเดือนสิบ ทำบ้านใครบ้านมัน มาเปลี่ยนเป็นว่า มารวมกันที่ศาลาเอนกประสงค์ของหมู่บ้าน ของที่ร่วมกันทำจำหน่ายกันเอง ในราคาถูก อย่างในตลาดราคา 5 บาท ของเราก็เป็นเพียง 2 บาท” เงินที่ได้มาก็เอาเข้ากองทุนแม่ของแผ่นดิน ขนมเดือนสิบตามประเพณี ที่เธอว่ามีหลายอย่าง อย่างเช่นขนมท่อนใต้ (แป้งผสมน้ำตาล มะพร้าววนวดเข้ากันแล้วห่อ ไปนึ่ง คล้ายกาละแม) ขนมเทียน ขนมต้ม ขนมแห้ง ขนมลา ขนมไข่ปลา ขนมพอง ขนมบั้งจอก ขนมลูกบ้า เป็นต้น

3. น้ำพริกกะลา ถือเป็นภูมิปัญญาสำคัญของชาวตากแดด เพราะชาวบ้านมีตำนานเล่าว่า เมื่อราว 200 ปีก่อน เจ้าอาวาสผู้สร้างวัดชัยภูมิจังหวัดประจักษ์ศิลปาคม ท่านคิดเรื่องนี้และโปรดปรานที่จะฉันทน้ำพริกกะลา กับข้าวต้มข้าว แบบคนโบราณมากเวลาที่ชาวบ้านไปกราบไหว้สักการบูชา ยังเอาข้าวแบบนี้ไปถวายท่านก็เลยเป็นประเพณีทำกันมา แต่ไม่เป็นที่รู้จักลักษณะนัก

“โครงการของเราเลยขยายกว้างไปให้คนรู้ น้ำพริกแบบ ส่วนผสมมีพริกแห้ง ปลาจิ้งฉ้าง กะปิ หัวข่าป่า ซึ่งจะหอมเวลาอย่างไฟมาโชลกใส่กะลามะพร้าวที่ขูดเปลือกให้สะอาด ล้างน้ำ และเนื้อในออกทำกะทิแล้ว ทำให้สะอาด ชัดตากแดดให้แห้ง แล้วเอามาใส่น้ำพริกที่โชลก แล้วทาลงไปอย่าให้หนา หรือบางเกิน ว่างไฟถ่าน แล้วเอามารับประทาน ขึ้นตอนอาจมาก แต่รสชาติจะดี มีกลิ่นหอม ของการเผากะลามะพร้าว และเครื่องปรุง”

4. ส่งเสริมการเลี้ยงผึ้ง และต่อยอดเป็นการทำสบู่น้ำผึ้ง

การเลี้ยงแบบธรรมชาติ คือทำลังจากไม้ ี่เหลี่ยม เสาดเดียว แล้วมุงหลังคาตั้งกะสี คล้ายศาลพระภูมิที่เป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งของชุมชน ผึ้งจะหากินในป่าสมบุรณ์ที่อยู่รอบชุมชน เก็บน้ำหวานจากดอกยางดอกป่าลุ่มจากสวนของชาวบ้าน

การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บ้านตากแดด ศิริพรเล่าว่า เริ่มจากหาแนวร่วมจากเด็กนักเรียนทุกระดับตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป กลุ่มแกนนำโครงการเข้าไปแนะนำตัวเองกับครูในโรงเรียนบ้านตากแดดว่ากำลังทำอะไรอยู่ บางเรื่องเริ่มสอนเด็กที่โรงเรียนก่อนชวนมาที่ศาลาเอนกประสงค์หมู่บ้าน อันเป็นศูนย์กลางการทำกิจกรรมแล้วชวนต่อไปทำกิจกรรมภาคสนาม

ครูตามมาช่วยกระตุ้นเด็กโดยบอกว่าหลังเข้าร่วมกิจกรรมต้องเขียนรายงานส่งครูด้วยว่าไปเรียนรู้เรื่องอะไรมา

“ให้เขาเห็นว่า ทำขนม เขาทำกันอย่างไร ทำข้าวไร่ เขาทำกันอย่างไร พาเขาไปที่ไร่เลยให้ทำด้วย อย่าวว่าแต่เด็กเลยเราพบว่า เขาชน 15-16 ปี ในชุมชนหลายคนไม่รู้จักต้นข้าว พอเราเพาะเมล็ดมีต้นอ่อนสีเขียวงอกออกมา เด็กมาบอกว่า ต้นอะไรไม่รู้ที่เขียวจ้งเลย เราก็บอกว่าต้นข้าวเด็กยังไม่รู้จักต้นข้าว ใบข้าว รวงข้าว บางคนยังคิดว่าต้นข้าวเป็นไม้ยืนต้นด้วยซ้ำไป บางคนก็ไม่ได้ดูทีวี เกี่ยวกับต้นข้าวดูแต่การ์ตูน เล่นเกม คอม”

เธอเป็นลูกชาวนาศิระเกษะ รู้จักท้องทุ่งนาทางภาคอีสานมาก่อน สำหรับบ้านตากแดดนั้นเคยมีการทำนาแต่กลายเป็นสวนปาล์มไปหมดแล้ว

“ตอนมีกิจกรรมทำข้าวไร่เราก็ไปตามเด็กมาเพื่อว่ามาทำ มาเรียนรู้ มาดูกัน หรือตอนทำน้ำพริก เราก็สอนเขา ให้เขาลองทำ ก็มีเด็กที่ผ่านกระบวนการ ตั้งแต่ 5 ขวบถึง - ป.6 อยู่ราว 30 คน ที่เหลือก็เป็นกลุ่มผู้ใหญ่อีกราว 60-70 คน”

มีคนเอาภูมิปัญญานี้ไปพัฒนาเป็นอาชีพ อย่างเช่นการทำขนมท่อนได้ มีคนเอาไปทำขาย ในหมู่บ้าน น้ำพริกกะลา มีคนเอาไปทำเหมือนกัน แม้ต้องลงทุนมากหน่อย

การเอากิจกรรมแบบนี้มาใส่ลงในชุมชน แม้อูจะเป็นเรื่องพื้นๆ ผลที่ออกมา คือทำให้ชุมชนที่ต่างคนต่างอยู่เคลื่อนไหวเข้ามาหากันได้ ภาพการประชุม ก่อนการทำงาน การอบรม การลงไปทำจริงบางอย่าง เช่นข้าวไร่ ทำให้ชุมชนตื่นพื้นมีชีวิตชีวากลับมาอีกครั้ง แค่การส่งข่าวว่าจะมีการทำข้าวไร่ คนที่สนใจ ก็จะลงไปยังแปลงที่นัดหมายเรียนรู้ด้วยกัน พอไปที่ไว้ร่วมกันทำงาน อาจจะ มีคนบอกต่อว่า วันถัดไปจะไปทำที่ไรของคนไหน พวกนี้ก็จะแห่ตามกันไปอีก

“ถึงแม้หนูไม่ใช่คนพื้นที่ แต่หนูจัดการได้ เขาก็บอกว่าเก่งที่ชักชวน เพื่อนมาทำงานตรงนี้ได้ แต่ก่อน คนพื้นที่เองไม่ได้คิด เคยได้ยินว่าคนใต้รักคนใต้ แต่คนต่างถิ่นอย่างเรา ที่เข้ามาอยู่ตรงนี้ แต่พอเขารู้ว่าพอเราทำในสิ่งที่ดีให้กับชุมชน เขาก็บอกว่าเราต้องไปช่วยเขาทำนะ ผลตอบรับจากชุมชนคนใต้ สิ่งที่เกิดขึ้นมันเกินความคาดหมาย” เธอเล่า

แต่คนอีสานมาอยู่ในภาคใต้กว่าจะทำให้เขายอมรับ นับว่าเป็นเรื่องยาก ที่สำคัญต้องไม่เป็นคนขี้โกรธ

“ไม่ว่าใครพูดอะไร ก็อย่าไปโกรธ บางทีเราอยากทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีคนมาพูดว่าไม่มีใครทำได้หรอก ไม่ต้องไปทำให้เหนื่อยเปล่า” สาวอีสาน ผู้ผ่านชีวิตมาอย่างกล้าแกร่งเกินฟังคำคนสบประมาทเล่า ทุกอย่างอยู่ที่การกระทำ อย่างการทำโครงการนั้น เธอเริ่มจากชักชวนคนสนิท 10 กว่าคน ที่เป็นเพื่อน คนรู้จัก เป็นญาติของสามี หลังจากนั้น พอคนอื่นเห็นคุณค่า เป็นเรื่องสนุกจึงกระจายออกเป็นวงกว้างทุกวันนี้ แม้แต่ผู้นำชุมชนก็หันมาฟัง

“เดือนก่อนหนูไปภูเกิด
ได้เห็นผ้าปาเต๊ะของคนปักษ์ใต้
ที่ปักด้วยเลื่อมและลูกปัด สวยดี
แขวนชายแพง ก็มาเล่าให้ผู้นำ
ท้องถิ่นฟัง เขาก็บอกว่าถ้าอยาก
ทำงานอย่างนั้นก็เขียนโครงการ
มา ก็เป็นอีกอย่างที่เกิดขึ้นตอน
แม่เทียน เรา ก็เอากิจกรรมผ้า
นั้นมาบอกว่าส่งเสริมการใส่ผ้า
ในโครงการนั้น เป็นการส่งเสริม

วัฒนธรรมการแต่งกายเวลาไปวัด แทนที่จะนุ่งกางเกง ควรแต่งกายให้
เรียบร้อยด้วยการนุ่งผ้าถุง ก็สำเร็จตามเป้าหมาย เขาเชื่อฟัง”

นอกจากสืบสานภูมิปัญญาใต้ที่ตกแตก เธอเอาวัฒนธรรมใต้กลับไป
ไปเผยแพร่ที่อีสานและ นำอีสานมาเพิ่มสีสันให้กับชุมชนได้ด้วย

“ตอนต้นปี ได้กลับไปบ้าน ที่โน่นมีการทำบุญ บวชน้องชายเพื่ออุทิศ
ให้พ่อที่ล่วงลับ ไปเห็นการแต่งกาย คนไปวัด เพราะบ้านอยู่ใกล้วัด เห็นเขา
ไปวัด ก็แต่งตัว แบบนุ่งผ้าถุงกันทุกคน เราเห็นว่าเรียบร้อยดี ตอนน้องชาย
บวช คนที่นั่นเขาใส่ผ้าไหมกัน แต่หนูใส่ผ้าทางภาคใต้ไป เราก็เอาความเป็น
ใต้ไปให้เขาเห็น”

เธอเอาวัฒนธรรมทางอีสานมาให้ชาวตากแดดอย่างเช่น ส่งเสริม
ประเพณีแห่เทียนพรรษาที่มีความโดดเด่นทางภาคอีสาน สำหรับการแต่งกาย
ไปวัดที่ต้องแต่งกายเรียบร้อย ผู้หญิงต้องไม่ใส่กางเกงไปวัด เธอแต่งผ้าไหม
แบบอีสาน เป็นตัวอย่าง 30-40% ของคนในชุมชนที่หันมาทำตาม ผู้หญิง
ที่นุ่งกางเกงมางูกระโปรง และเปลี่ยนมานุ่งผ้าถุงอย่างไม่ขัดใจ เธอทำ
อาหารใต้ได้ทุกอย่างขณะเดียวกันยังทำให้อาหารอีสานเป็นที่นิยมของคนที่นี่
ไม่ว่า ส้มตำปลาร้าข้าวเหนียวลาบ หมูทอด เธอทำเลี้ยงเพื่อนบ้านบ่อยครั้ง

“การเริ่มต้นให้คนมายอมรับเรา ก็ต้องทำตัวให้ดี เรามาตัวเปล่า
คนอื่นเขามีรถ มีบ้าน แต่งตัวสวย ไม่มีใครรู้จักหนู จนกระทั่งสร้างฐานะ

มีอะไรเหมือนคนอื่นทุกอย่างแล้ว พอเราเริ่มมีทรัพย์สินขึ้นมา เราไม่ได้
ชี้เหนียว มีจะแบ่งปัน กลับอีสานได้หอมแดง กระเทียม หรือข้าวสารทางโน้น
ก็จะแบ่งให้เขาไป พอเป็นอย่างนี้เอง เมื่อเราทำกิจกรรมอะไร เขาจะมาช่วย
เราหมด เขาจะบอกว่าไอ้มันดี กับเราอย่างนั้นอย่างนี้ก็ต้องไปช่วยมัน”

สิ่งที่พยายามทำเธอแค่อยากให้เห็นความสามัคคีให้เกิดในหมู่บ้าน
มากกว่าที่จะให้เวลาของเธอ นั่งเล่น หรือทำงานอดิเรกที่ไม่เกิดประโยชน์
กิจกรรมชุมชนทำให้ได้เพื่อนใหม่ หรือบางอย่างอาจนำไปสร้างรายได้เล็ก
น้อยในครอบครัว ขณะที่ผู้นำท้องถิ่น ก็เริ่มเข้ามาช่วย เมื่อเห็นว่าชาวบ้าน
ว่ากำลังมีกิจกรรมอย่างการร่วมกันทำเทียนพรรษา หรืองานสงกรานต์รดน้ำ
ดำหัวผู้ใหญ่ ที่ไม่เคยมี ก็ถูกจัดขึ้นที่ศาลาเอนกประสงค์ของหมู่บ้านที่เริ่ม
คึกคักและเป็นศูนย์รวมตั้งแต่มีโครงการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้เอง เวลา
นี้ทุกกิจกรรมจึงเริ่มมารวมกันตรงนั้นแม้กระทั่งประเพณีทอดกฐินเริ่มใช้ศาลา
เป็นที่รวมองค์กฐิน จากเดิมต่างคนต่างไปวัด ก็กลับมารวมตัวกันก่อนแล้วแ
กันไป

“ชุมชนน่าอยู่ขึ้น เพราะมีกิจกรรม คนจะมีความสุข และอยาก
มาร่วมในกิจกรรมของโครงการ แต่ก่อนบ้านใครบ้านมัน ชวนทำอะไรก็ไม่
อย่างตอนทำสับน้ำผึ้ง คนมาเยอะเป็นร้อยคน การได้พูดได้จากกันมากขึ้นได้
เอาความคิดของเขามาพูด ว่าใครคิดหรืออยากทำอะไร เช่นบางคนมีไอเดีย
อยากทำนั้นนี่ ก็เป็นโอกาสที่ดีในการนำเสนอหาแนวร่วมขณะที่ ผู้นำท้องถิ่น
ท้องถิ่น ไม่ว่าจะนายก อบต. กำนัน ครู อสม. เจ้าหน้าที่ รพ.สต. ที่ชวนมาร่วม
โดยการไปชักชวนคุยด้วยตนเอง ต่างชอบใจ เพราะไม่เคยมีคนเสนอตัวมา
ทำแบบนี้มาก่อน มาตอนนี้ทุกคนพร้อมร่วมด้วย

“บางคนอาจบอกว่าแก่แล้ว เราก็บอกว่าแก่แล้วนั้นแหละต้องมา
ทำงานสังคม ทำให้ไม่เป็นโรค ตอนนี่เรามาทำเรื่องสุขภาพด้วย อย่างกิจกรรม
ออกกำลังกายร่วมกัน ถือว่าเป็นภาพต่อเนื่องในแง่ความร่วมมือที่บ้าน
ตากแดด” ●

24

สืบสานภูมิปัญญาปญญาสัตว์

โครงการร่อยรอยศิลปะของชุมชน ขับเคลื่อนชุมชนให้น่าอยู่

ตอนที่ ก่อเต็ยะ นีวหลี คิดจะทำโครงการร่อยรอยศิลปะของชุมชน ขับเคลื่อนชุมชนให้น่าอยู่นั้น เพราะเห็นว่าหมู่ 5 บ้านทุ่ง อำเภอละงู จังหวัดสตูล มีคณะปญญาสัตว์อันเป็นต้นตำรับและมีชื่อเสียงไปถึงกรุงเทพฯ แต่ว่าคณะการแสดงชุดนี้ต่างมีอายุ 70-90 ปีแล้ว

ถ้าหากพูด หะดล ทองสีสัน ก่อเต็ช หมิ่นอาจ และวาเต็ช หมิ่นอาจ ประชาชนที่สนใจการแสดงปญญาสัตว์ย่อมรู้จักดี นี่เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านมลายู ที่มีการร่ายรำแฝงด้วยศิลปะการต่อสู้ ป้องกันตัวที่สวยงาม ประกอบเครื่องดนตรีปี โทน ฉิ่ง และฆ้อง มีเครื่องแต่งกายเป็นวัฒนธรรมเฉพาะ ประกอบด้วยหมวก เสื้อ กางเกง และผ้าถุงนุ่งทับกางเกง

“การแสดงใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมงในการร่ายรำทำต่างๆ คนแสดงแต่ก่อนใช้ผู้ชายอย่างเดียว แต่เมื่อทำโครงการสืบทอดภูมิปัญญาปญญาสัตว์นั้น เราเอาผู้หญิงเข้าไปร่วมแสดง แต่ก่อนมักแสดงในงานแต่งงาน

แต่ตอนนี้กว้างขึ้นมีหน่วยงานต่างๆ มาติดต่อไปแสดงในโอกาสต่างๆ "ก่อนเดี๋ยงเล่า และมองว่าสิ่งนี้กำลังสูญหายหากขาดการถ่ายทอดไปยังลูกหลานยุคใหม่

เมื่อเห็นคุณค่าของศิลปะการแสดงชุมชนที่กำลังหมดลมหายใจไปพร้อมกับผู้อาวุโส เธอจึงเข้าหานักแสดงปัญญาสิทธิ์ที่มีอยู่ เหลือ 6 คน ในชุมชน ประหลาดใจ และผิดคาด ที่เคยนึกว่าพวกเขาจะหวงวิชา กลับกลายเป็นสิ่งตรงกันข้าม

"ที่จริงแล้วเราเพิ่งรู้ว่า เขาอยากถ่ายทอดวิชาต่อไปยังคนรุ่นหลังนะ แต่ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร ไม่รู้เริ่มอย่างไร พอได้คุยกับเขาจึงรู้ว่าเขาพร้อมจะถ่ายทอด พร้อมช่วย ไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายให้ก็ยินดี เปรยว่าเคยฝึกมาหลายรุ่นแต่คนที่มาฝึกก็เล่น ไม่จริงจัง "ก่อนเดี๋ยงเล่า อย่างมีชีวิตชีวา เมื่อนึกถึงความประทับใจในสิ่งที่เจอ

หลังจากปรึกษาหารือ จึงตั้งนายหะดล ทองสีสัน ครูภูมิปัญญาปัญญาสิทธิ์มาเป็นประธาน โครงการ ดำเนินการคัดเลือกคนรุ่นใหม่ในชุมชนราว 30 คน มาฝึก มีทุกเพศทุกวัย โดยอายุต่ำสุดแค่ 7 ปี ตอนแรกจัดกิจกรรม ณ อาคารเอนกประสงค์หมู่บ้าน จนกระทั่งผู้อำนวยการโรงเรียน

บ้านทุ่ง ที่ปรึกษาโครงการก็ชวนเข้าไปใช้สถานที่ในโรงเรียนซึ่งโรงเรียนก็พร้อมช่วยอำนวยความสะดวกทุกอย่าง

ก่อตั้งมาแล้วว่าครูภูมิปัญญาภายใต้การนำของนายหะดล ทองสีตัน ถ่ายทอดความรู้ปฎิบัติให้หมดอย่างไม่ปิดบังไม่ว่า การรำ เล่นดนตรี จากกำหนดเวลาเรียนต่อเนื่องเป็นเวลา 4 วัน หลังอาหารกลางวัน แต่พอเรียนแล้วทุกคนสนุกสนานเพลิดเพลิน อยากฝึกฝนต่อจึงมีการฝึกนอกรอบต่อมาอีกนับเดือน

“กลุ่มที่มาทำกิจกรรมร่วมกัน ส่วนมากใกล้ชิดกันอยู่แล้ว ก็ทำได้ง่าย ส่วนครูเองอยากถ่ายทอดวิชา จึงให้ความร่วมมือดีมาก ตอนลงมือฝึกนี้ ชาวบ้านทั่วไปออกมามาดูกันหมดบ้าน ไม่ใช่เฉพาะบ้านเรา กับหมู่ 13 ที่ขอมาฝึกกรรมแล้ว 2-3 หมู่บ้าน”

เบื้องหลังความสำเร็จ ในกระบวนการจัดการโครงการ มาจากการใช้วิธีนี้ซึ่งคุยทำความเข้าใจแบบชาวบ้าน ไม่กำหนดโครงสร้างแข็งตัว เน้นลักษณะของงานชั้นอาสาศา

“คนบ้านเราขอให้บอกเขาว่าจะให้เขาทำอะไร เขาก็พร้อมจะให้ความร่วมมือดีมาก เป็นความกระตือรือร้นของชุมชนส่วนหนึ่งอาจมองว่างานนี้เป็นงานที่สนุกด้วย ก็แสวงหาความร่วมมือได้ไม่ยาก อีกสิ่งชาวบ้านไม่ค่อยมีเวทีแสดงออก เมื่อมีงานพวกเขาจึงพร้อมมาร่วมโดยไม่คิดค่าเหนื่อยอะไร”

ขั้นตอนการฝึกปฎิบัติทำแบบชาวบ้าน มีการช่วยเหลือให้กำลังใจ สำหรับพ่อแม่ของเด็กหลายคนยินดีส่งลูกหลานมาร่วม เพราะเห็นว่ากิจกรรมแบบนี้ทำให้ลูกห่างวิถียุคใหม่ที่อันตรายกว่า อย่างยาเสพติด หรือเล่นเกม แล้วยังได้เงินจากการไปร่วมแสดงอีกด้วย

“ตอนนี้ชาวบ้านมาพูดว่าลูกเขาดีขึ้นว่าจากที่เคยไปทำอะไรไม่สร้างสรรค์ เราก็อายเหนื่อย”

หลังฝึกจนชำนาญ จึงเกิดปฎิบัติลักษณะใหม่ ที่ประกาศรวมกับคณะเดิมในนามคณะ “ลีลัดหมู่ 5” มีนักแสดงและเล่นดนตรี 12 คน นับแต่เกิดปฎิบัติลักษณะใหม่ นับว่างานชุกมาก บางเดือนต้องแสดง 3 รายการ ต้องเดินทางเข้าไปไกลถึงตัวจังหวัด รับเกียรติในงานใหญ่ๆ เช่นงานสมัชชาจังหวัดสตูล ส่วนอื่นก็เป็นงานประเพณีระดับตำบล อำเภอ

“เพียงเท่านี้คนทั้งหมดบ้านมีความสุข ในสายตาคนที่มาร่วมกิจกรรม หรือหลังจากเกิดคณะปัญญาสึตขึ้นมาใหม่ ทุกคนมีแต่ความภาคภูมิใจ”

ปัญญาสึต เป็นการออกกำลังกายและยังเป็นกีฬาสากลระดับเอเชีย การฟื้นฟูปัญญาสึต ที่บ้านทุ่งจึงมีกิจกรรมหนึ่งให้คนมาออกกำลังกายร่วมกัน

“เบื้องต้น เมื่อคนมาดูการฝึกปัญญาสึต เราก็ชวนเขามาออก กำลังกาย แบบที่สอดคล้องกับมุสลิม เราก็ประยุกต์ทำปัญญาสึตบางส่วน ทำไหนที่ไม่ประเจิดประเจ้อก็ถือว่าใช้ได้เป็นการออกกำลังกายที่ชุมชนรับได้”

การได้มาทำโครงการนี้ ก่อเดี่ยะ มองเห็นว่าไม่ได้ผลเฉพาะการ สืบทอดภูมิปัญญา ในอีกภาพหนึ่งคนในชุมชนที่ไม่เคยร่วมทำกิจกรรมด้วย กันมานาน เคลื่อนตัวกลับเข้ามาหาอย่างเป็นธรรมชาติ โดยมีศิลปะการ แสดงของชุมชนเป็นแกนกลาง จากการที่คนที่ปฏิบัติสัมพันธ์กันน้อยเพราะไม่มี กิจกรรมร่วม ต่างคนต่างอยู่ เหมือนกลับมาเป็นครอบครัวเดียวกัน

“อันที่จริง ทุนเดิมของชุมชนมีอยู่แล้ว แต่ห่างหายกันไปตามสภาวะ ทางสังคม อย่างการทำนุหรี (งานเลี้ยงในประเพณีเช่น แต่งงาน) เป็นการ ช่วยเหลือกันอยู่แล้วใครมีผัก ข้าวสาร ปลา เงิน ฯลฯ ก็จะมาช่วยงาน พื้นฐานอย่างนี้มองว่าทุกคนพร้อมช่วยสังคมสามารถพัฒนาไปทำเรื่องอื่น ที่อาศัยความร่วมมือได้ทุกเรื่อง” เธอยังมองต่อไปว่า การฟื้นฟูปัญญาสึต จึงเป็นความสำเร็จเกิดขึ้นในระดับหนึ่ง แต่หากมีคนสนใจอีกจะฝึกเพิ่มยอม สืบทอดวัฒนธรรมอย่างเหนียวแน่นมั่นคง จึงมีความคิดว่าต้องดึงหลายคน หลายฝ่ายมาร่วมให้มากกว่าเดิมอีก

“ทำอย่างไรที่จะดึงเยาวชน 100% ในหมู่บ้านมาร่วมกิจกรรม เพราะเห็นแล้วว่า พวกเขาเริ่มมาสนุก เรารวมคนได้แล้วก็พร้อมจะต่อยอด ไปสู่กิจกรรมอื่นต่อไปได้โดยใช้ปัญญาสึตเป็นแกน ที่ผ่านมาเคยคิดว่า บ้านเราอากัฟ โกลป็นเที่ยง ไม่เคยได้งบอะไร ก็น้อยใจ เราก็เลยมาทำงาน สังคม ฝันว่าอยากสร้างกลุ่มในหมู่บ้าน พอมาทำเรื่องนี้ได้ใจคนมาก ต่างคน ต่างไม่นึกว่าจะมาทำสิ่งดีๆในการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นได้”

ก่อดีเยะว่า งานนี้ขาดทุน-กำไร นั้นไม่ต้องพูด แต่ว่าได้บุญแน่ •

25

วงแหวนต่างรถไฟ ปัญหาหนักใจชาวท่าแขก

โครงการชุมชนท่าแขกนำอยู่

มีคนกล่าวติดตลกว่าทางรถไฟไทยเป็นส้วมยาวที่สุดในโลก เนื่องจากว่ามีการปล่อยของเสียลงบนราง เช่นนั้นสองข้างทางก็น่าจะเป็นบ่อขยะที่ยาวเช่นกัน เพราะผู้โดยสารมักโยนขยะลงทางหน้าต่าง มันปลิวไปกองอยู่หน้าบ้านของคนที่อยู่ริมทางรถไฟ

“ปัญหาขยะจากรถไฟของบ้านเรามีมาก เพราะเป็นจุดที่รถกำลังเข้าสถานีชุมพร และชุมชนเราก็อยู่บริเวณก่อนถึงสถานี”

พวงผกา พี่พระ ผู้รับผิดชอบโครงการชุมชนท่าแขกนำอยู่เล่าความจริงเธอเป็นคนรถไฟคนหนึ่งตำแหน่งเสมียนฝ่ายช่างกล

ดูเหมือนว่าการดูแลขยะของการรถไฟ จำกัดวงแคบๆ อยู่ในบริเวณชานชาลาสถานีรถไฟชุมพรเท่านั้นเลยออกมาหน่อยเป็นชุมชนบ้านท่าแขก เกือบด้วย ขวดพลาสติก แก้วน้ำ ถุงพลาสติก กระป๋อง กระดาษ กล่อง

โคมข้าวห่อ เป็นภาพที่ไม่น่ามอง ยังไม่นับกลิ่นเหม็นจากการถ่ายของเสีย
ห้องน้ำรถไฟ ด้วยรถมักจอดตรงหน้าชุมชนก่อนเข้าสถานีเสมอ และ
ผู้โดยสารก็ไม่เคยสนใจคำเตือนที่ว่าอย่าใช้ห้องน้ำขณะรถจอดเสียด้วย

แม้จะอยู่ในเขตเทศบาลเมืองชุมพร แต่เท่าที่ผ่านมาเทศบาลแค่
เอากลังขยะมาวางเอาไว้ตามหน้าที่ ถ้าชาวบ้านไม่ได้เอาขยะมาใส่ถังขยะหรือ
ทิ้งเกลื่อนก็ช่วยอะไรไม่ได้ ซึ่งส่วนมากชาวบ้านในชุมชนเมืองแห่งนี้มักทิ้งไม่
เป็นที่ ไม่มีการคัดแยกขยะ นั่นแทบมีพิกต้องพุดถึงขยะลอยฟ้าจากหน้าต่าง
รถไฟ

“สำหรับการรณรงค์ลดขยะก็ไม่เคยมีมาก่อนเลยละ บนขบวนรถไฟ
เท่าที่รู้ไม่เคยมีป้ายเตือนเกี่ยวกับการทิ้งขยะลงข้างทาง คงคิดว่าไม่มีปัญหา
อะไร เพราะริมทางรถไฟเป็นเขตรถไฟอยู่แล้วระยะตั้ง 40 เมตร”

พวงผกาภิรมย์ทีมงานชาวท่าแซะ เลยคิดมาทำเรื่องนี้ เริ่มจากนัด
ชาวบ้านที่สนใจมาประชุม เชิญวิทยากรมาให้ความรู้ว่าขยะมี 3 ประเภท
หากคัดแยกสามารถขายได้เงิน และเพื่อรองรับการคัดแยกขยะชายดังกล่าว
จึงชวนป้าราตรี แก้วสมุทร คนในชุมชนที่เคยทำงานกับเรือประมงอยู่ที่ปากน้ำ
ชุมพร มารับซื้อขยะ ซึ่งป้าราตรีเห็นดีด้วยเพราะถือว่าเป็นงานช่วยสังคม

“ทุกวันนี้การรับซื้อขยะเป็นธุรกิจไปแล้ว เพราะขยะก็มีเยอะ
คนในชุมชนหิวมาขายทุกวัน บางที่เขาโทรมาตาม” ป้าราตรีเล่าถึงอาชีพใหม่
ตอนนี้แก่กับรับซื้อขยะในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านด้วย

“เราสร้างกระแสให้คนหันมาเห็นคุณค่าของขยะได้จากการที่ไม่เคย
เห็นปัญหาเรื่องนี้ พอป้าราตรีแกลประกาศรับซื้อขยะ บางวันเราจึงเห็นเด็กมา
รวมตัวกันสืบยี่สิบคน เดินเก็บขยะตามรางรถไฟ เก็บขวดพลาสติกบ้างอะไร
บ้าง เอาเงินที่ได้ไปซื้อขนมกินกัน ทำแล้วได้เพื่อนเล่นและสนุกไปด้วย”
พวงผกาว่าต่อ

โครงการนี้จึงทำให้ชุมชนหันมาตื่นตัวและเห็นความสำคัญเรื่องขยะ
นอกจากขยะทั่วไป และใบไม้ที่หล่นลงดิน มีการแนะนำให้ทำปุ๋ย โดยมา
หมักกับน้ำหมักชีวภาพ ป้าราตรีเป็นผู้มีความรู้เรื่องเหล่านี้ดี ชวนชาวบ้านมา

ทดลองทำใช้ ได้ปุ๋ยไปใส่แปลงดอกมะลิที่นิยมปลูกกันอยู่

“ที่รู้เรื่องนี้เพราะไปเห็นเพื่อนที่ปลูกผักเขานำวัสดุที่มาจากเป็นเศษผักที่ไม่เอาแล้ว” ป้าราตรีเล่าเสริม เพื่อนคนนั้นเคยทำอยู่พักหนึ่งก็ทิ้งไป เลยจับเอามาฟื้นฟู ส่งเสริมชาวบ้านให้ทำกันอีกครั้งหนึ่ง ตอนนั้นจึงมีการทำอยู่ 3-4 รายเป็นการนำร่อง แต่ถ้าชาวบ้านคนอื่นมาขอไปลองใช้ก็จะให้

พอเรื่องชยะมาสู่เรื่องปุ๋ย ความคิดดีๆก็นำไปถึงเรื่องอื่นได้อีก เช่น การให้ความคิดกับชาวบ้านที่เลี้ยงเป็ดว่าวิธีใส่ปุ๋ยลงดินง่ายๆ ในบ้านที่เลี้ยงเป็ด แค่อ้อมคอกเปิดในบริเวณที่ต้องการ ให้เปิดกิน อยู่ ถ่าย ไม่นานเป็ดที่ถ่ายมูลลงดิน จะทำให้ดินอุดมสมบูรณ์พร้อมจะปลูกผักโดยไม่ใช้สารเคมีหรือขุดดินตรงนั้นไปใช้แทนปุ๋ย หรือย้ายคอกเปิดไปได้เรื่อยๆ

“ในอีกมุมหนึ่ง หากคนที่เลี้ยงเป็ดที่ต้องการลดค่าใช้จ่าย แทนที่จะซื้ออาหารลูกก็สามารถเอาผักตบที่อยู่ใต้มันน้ำท่าตะเภา แม่น้ำสายหลักที่ผ่านเมืองชุมพรและอยู่ใกล้บ้านมาให้เปิดเป็นอาหาร ยังช่วยกำจัดผักตบได้” พวงผกาพวกกลับมาเรื่องการจัดการชยะ

“ที่ผ่านมาจาก รพท. ดูแลเฉพาะชุมชนบ้านพักรถไฟ ชยะที่ปลิวมา ยังชุมชนไม่ได้ดูแล เราต้องจัดการกันเอง คิดไปเสนอกับ รพท.อยู่ แต่ถ้าเขาไม่เล่นด้วยก็หน้าแตกนะซี”

ชุมชนท่าแขกอยู่ติดวัดชุมพรรังสรรค์ (อารามหลวง) ซึ่งวัดก็อยู่ติดทางรถไฟเหมือนกัน เมื่อชุมชนขับเคลื่อนเรื่องนี้ วัดให้ความสนใจด้วย

นอกจากชยะทั่วไปจากญาติโยม ที่ไม่ได้ใส่ใจดูแล วัดแห่งนี้มีต้นไม้และใบไม้แห้งหล่นลงมากองกับพื้นอยู่มาก เมื่อกวาดแล้วไม่มีที่เก็บ

พวงผกาบอกว่า ทางเจ้าอาวาสวัดชุมพรรังสรรค์คือพระอาจารย์ศรี และพระลูกวัดที่มีกิจกรรมกันกวาดลานวัดทุกวันเลยสนใจทำบ่อชยะ เก็บใบไม้แห้งที่กวาดรวบรวมได้เพื่อให้อยู่สลายเป็นปุ๋ยหมัก แทนการเผาทิ้งส่งกลิ่นเหม็นให้กับชาวบ้านเหมือนที่ผ่านมา

“ท่านบอกชาวบ้านเรื่องการทำความสะอาดวัดว่า ต่อไปนี้การทิ้งชยะต้องทิ้งให้ลงถังอย่าให้เป็นภาระกับพระ ในวัดยังมีโรงเรียนพุทธายาคม

ศรียากัยซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมมีสามแผนกที่ยังไม่รู้วิธีการกำจัดขยะ ท่านก็จะบอกกล่าวให้รับรู้อีกกันด้วย”

แนวคิดของพระอาจารย์ศรี ในการทำบ่อขยะเป็นบ่อก่ออิฐถือปูน จะใช้เก็บรวบรวมใบแห้งที่เก็บมาได้ ราวอีเอ็มเป็นระยะ เพื่อเร่งการเป็นปุ๋ยหมัก ชาวบ้านคนไหนปลูกต้นไม้หรือผักสวนครัว ให้มาเอาไปใช้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

“นับเป็นการกำจัดขยะได้อย่างเกิดประโยชน์สูงสุด เพราะทุกวันนี้ขยะมักถูกกวาดมาถม รอเผาทิ้ง แนวคิดของท่านชาวบ้านสนใจ”

จากวัดแนวคิดการจัดการขยะ ได้เข้าสู่โรงเรียน โดยพวงผกาทำโบรชัวร์ความรู้การจัดการขยะออกไปเผยแพร่กับกลุ่มเด็ก นักเรียน และครู เป้าหมายแรกเป็นเด็กอนุบาลไม่ได้หวังผลที่ตัวเด็ก แต่ต้องการให้เด็กนำโบรชัวร์กลับไปยื่นให้พ่อแม่ ขณะที่เด็กบางคนสามารถบอกพ่อแม่ได้ว่า

ขยะไหนทิ้ง คัดแยก หรือเอาไปขาย

“สำหรับเด็กโตเองเรามีการปลูกฝังผ่านกิจกรรมเก็บขยะ เด็กที่ลุกขึ้นมาเก็บขยะขายก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการขับเคลื่อนโครงการ ... ลูกของหนูก็ยังเดินเก็บเลย เพราะเห็นคนอื่นก็เก็บบ้าง”

กองขยะริมทางรถไฟจึงถูกตีค่าเสียใหม่ เด็กมองเห็นขวดน้ำที่วางเกลื่อนในราคา กิโลกรัมละ 8 บาท เพียงแต่ช่วยกันเก็บรวบรวม ดูเหมือนว่ามีแต่กล่องโฟมที่ขายไม่ได้ ทุกวันนี้เด็กซึ่งรู้เวลารถผ่านมาแต่ละเที่ยวจะเดินถือกระสอบเดินเก็บ รุ่นนี้ชวนรุ่นน้องทำกิจกรรมดังกล่าวร่วมกันเพื่อหาเงินไปกินขนม เป็นเรื่องสนุกของเด็กๆ อย่างหนึ่งไป เป็นการสร้างอาชีพให้คน ให้เด็กบางกลุ่ม แทนเที่ยวเล่นธรรมดาที่ได้เงิน และสร้างความสะอาดไปในตัว

มีการทำป้ายติดที่วัด ชุมชนและโรงเรียนให้ชาวบ้านเห็นว่าแยก 3 ประเภท อะไรบ้าง การออกไปแนะนำชาวบ้านในการรณรงค์ลดขยะ กรณีแม่บ้านไปตลาดแทนที่จะเอาถุงพลาสติกกลับมาหลายๆ มีการแนะนำการใช้ถุงผ้า หรือตะกร้า ชุมชนหันมาร่วมมือกันดีมากขึ้น ทอคอฟเดอะทาวน์ เรื่องใหม่ประจำชุมชนก็คือเรื่องขยะ

เมื่อมีคนพูดกันว่าไม่รู้จะเอาขยะไปทิ้งตรงไหน อาจได้คำตอบว่าเก็บมาขายป่าราตรี จากสังคมที่ไม่ค่อยได้พูดจาสนทนากันมาก พอรู้ว่าบ้านหลังหนึ่งรับซื้อขยะ ก็มีการพบปะพูดคุย กันมากกว่าเก่า ความสามัคคีก็มีมากขึ้นในชุมชน

“ก่อนทำความสามัคคีมีน้อยไม่ทักไม่คุย แต่พอทำ ก็ทักกันมาก คนเข้ามาหากัน เพราะไม่มีโอกาสพูดคุย หรือพ่อแม่และเด็กก็ต่างได้ความรู้เรื่องนี้มา ในการจัดการขยะก็มีการแลกเปลี่ยนความรู้เกิดขึ้น รู้จักขยะว่าอันนี้อันตราย อันนี้ขายได้” พวงผกา คนรถไฟ หัวใจชุมชนเล่าอย่างมีความสุข และว่าอนาคตอยากให้รักษาความสะอาดกว่าที่เป็นอยู่ ดูแลสุขภาพ เริ่มจากปัญหาขยะซึ่งเป็นเรื่องสุขอนามัยส่วนตัวไปยังครอบครัวและชุมชน •

26

หญิงเหล็กบ้านควนดิน

โครงการพัฒนาป่าชุมชนเพื่อแหล่งเรียนรู้
และอนุรักษ์ทรัพยากรบ้านควนดิน

“ต่อต้านชิตาย ถ้าทำทวายซีได้ตั้งค์”

คำกล่าวของ สายใจ ปราบภัย ผู้รับผิดชอบโครงการพัฒนาป่าชุมชนเพื่อแหล่งเรียนรู้และอนุรักษ์ทรัพยากรบ้านควนดิน ตำบลทุ่งตะโก อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร

ว่ากันว่าประโยชน์นี้พูดกันมากแล้วอำเภอทุ่งตะโก มีความหมายว่าการลุกขึ้นต่อต้านอะไรสักอย่างอาจมีจุดจบที่ความตาย แต่ถ้าทำทุเรียนทวายหรือให้ทุเรียนออกผลนอกฤดูจะได้เงินแน่นอนและใครๆ ก็รู้ว่าทุเรียนทวายจากทุ่งตะโกมีชื่อเสียงมานาน

คำว่าต่อต้านอาจมีหลายความหมายที่สายใจเจอกับตัวคือความตายของพี่ชาย คือผู้ใหญ่บ้านสมเดช พรหมมุสิก ที่ออกมาคัดค้านนายทุนรุกพื้นที่หมู่บ้านควนดิน จนถูกยิงเสียชีวิต

“พี่ชายต่อสู้เรื่องนี้มาก่อนปี 2545-2546 ช่วงปาล์มน้ำมันกำลังบูมมากหมู่บ้านเรามีพื้นที่ป่า 4,000 ไร่ ป่าชายเลน 2,000 กว่าไร่ที่เหลือเป็นป่าพรุป่าเสม็ด ตอนนั้นป่า 2 แปลงนี้ นายทุนอยากได้ มีการบุกรุกป่าอย่างหนัก ส่วนหนึ่งบุกรุกปลูกปาล์ม และส่วนป่าชายเลนถูกรุกทำนากุ้งมาปี 2548 พี่ชายถูกนายทุนยิงตาย”

หลังจากนั้นแม้ทางกรมป่าไม้ส่งเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาช่วยกันดูแลป่า แต่ชาวบ้านก็อยู่ในภาวะหวาดกลัว ไม่กล้าเข้ามายุ่งกับปัญหาดังกล่าวอีก

“นี่บ้านของเรา ถ้าเราไม่ตื่นตัว คนที่อื่นใครเขาจะมาช่วยบ้านเราล่ะคะใจอยู่เติบโตคลุกคลีมากับป่าชุมชนผืนนี้ ก็อยากมีส่วนจุดประกายในหมู่บ้านอีกครั้ง อยากให้ได้ผืนป่ากลับมาพี่ชายเสียแล้ว เราก็ทำมาเรื่อยแม้ไม่มีกิจกรรมใหญ่” หลังการตายของพี่ชาย นายทุนสวนปาล์มส่วนหนึ่ง

ยอมถอยทิ้งต้นปาล์มส่วนหนึ่งเหลืออยู่เป็นอนุสรณ์ ส่วนนากุ้งยังมีอยู่ กระทั่งทางการสามารถยึดกลับคืนมาบางส่วน สายใจเป็นผู้นำชาวบ้านก็เข้าไปฟื้นฟู

“ใจ เริ่มจากแจ้งให้ชาวบ้านรู้ว่าเราจะทำอะไร ต้องปลูกต้นไม้ กันไม่ให้ถูกบุกกรุกอีก เราเป็นคนที่อยู่ในชุมชนก็รู้ว่าต้นไม้ไหนจะขึ้นดีที่สุดที่สุด ต้องเข้ามาซ่อมแซมป่าโดยเร็ว” สายใจเล่า

ชาวบ้านที่อยู่กับพื้นที่เท่านั้นจึงจะเข้าใจสภาพป่าดั้งเดิมที่แท้จริง เพราะเหมือนลมหายใจของพวกเขา บางแปลงมีการจัดระเบียบการปลูกไม้ที่หลากหลาย แต่ป่าใหม่ ฝูงปลาเกิดขึ้นเองไม่ได้ ยังขาดการรณรงค์ปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ก็ต้องมาดูว่าในแต่ละแปลง จะปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำชนิดไหนเสริมลงไปด้วย

การขับเคลื่อนครั้งใหม่หลังการตายของพี่ชาย ปรับทิศทางการทำงานกับแนวร่วมทุกภาคส่วน ไม่ว่าเด็กนักเรียน อาจารย์จากโรงเรียนทุ่งตะโกวิทยาระดับมัธยม กับโรงเรียนวัดท่าทอง ระดับประถมศึกษา ชาวบ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล และอำเภอ

“เพราะรู้ว่าเราทำเพื่ออะไรตั้งแต่พี่ชายเสียชีวิตแล้ว การมาร่วมกับทางนายอำเภอหาแนวร่วมทำงาน ไม่สู้ลำพังเหมือนพี่ชาย คณะกรรมการเรา มาสู่มหัวคุษ เพราะเราจะเอาคนพื้นที่ มาคุยอย่างเดียวไม่ได้แล้ว เพราะเขากลับไม่ค่อยอยากทำ อย่างคำพูดของคนทุ่งตะโก มีอยู่คำหนึ่งว่า ต่อต้านชีวิตาย ถ้าทำทวายซีได้ตั้งค์”

คำที่พูดกันนั้นดังก้องในหูคนทุ่งตะโก สายใจรู้ว่าหากชวนชาวบ้านมาเคลื่อนไหวเรื่องนี้ เขาก็จะพูดตอบมาอย่างนั้นจึงชวนหน่วยงาน องค์กรทุกแห่งที่เขาเห็นดีด้วยกับกิจกรรมฟื้นฟูป่าชายเลนบ้านควนดิน มาร่วมให้มากที่สุด เพื่อต้องการทำให้ชาวบ้านควนดินเองมาเห็นว่า “ทุกคนทำได้ ถ้ามีจิตสำนึกเป็นคนบ้านนี้จริงแล้วก็ต้องคิดเรื่องนี้ได้ หรือก่อนอื่นถ้าไม่ทำ ต้องไปดูก่อนว่าเขาจะทำอะไร”

หญิงเหล็กแห่งควนดินมองว่าการชวนหน่วยงานมาร่วม น่าจะทำให้ชาวบ้านหันมาสนใจบ้าง อย่างเช่นไปเชิญนายอำเภอมาร่วม อย่างน้อยพอจัดกิจกรรมคนก็ต้องไปดูว่า นายอำเภอ คนนี้ เป็นอย่างไร หรือ นายก อบต. ลงมา อย่างน้อยคงอยากไปดูว่าเขาเป็นอย่างไร การดึงโรงเรียนมาร่วมหรือกลุ่มคนหนุ่มสาว สามารถดึงคนในพื้นที่ออกมาได้ร่วมกิจกรรมได้เช่นกัน แทนที่จะทำอยู่เพียงลำพัง แนวร่วมจะมากขึ้น เมื่อมีคนมาทำกิจกรรมระดับแกนนำโครงการ จะคอยดูว่าคนไหนตั้งใจมาร่วม ถ้าเรามั่นใจว่าเขาชอบก็จับคุยกับเขาในสิ่งที่ดี และชวนมาเป็นพวก

“คนมาทำเรื่องแบบนี้มันน้อยอย่างที่ว่า แต่เราก็ดูว่าคนไหนที่จะมาเล่นด้วยกับเรา เราเข้าไปจับ ทำให้ต่อไปสามารถทำอะไรสะดวกไม่โดดเดี่ยวอีก”

ก่อนจะชวนหน่วยงาน หรือคนอื่นมาได้ เธอกับทีมงานต้องออกไปทำงานช่วยคนอื่นมามาก่อน คอยฟังว่าที่ไหนมีกิจกรรมอะไร จะรีบไปร่วมทำให้ได้ กลายเป็นพวก เป็นเครือข่ายภาคีแล้วความร่วมมือจึงเกิดได้ง่าย

หลายหน่วยงานชวนพวกเธอไปร่วมกิจกรรม แม้ไม่ได้ค่ารถ หรือค่าใช้จ่ายอะไรทั้งสิ้น หากไม่ติดภาระอะไร พวกเธอยินดีไปร่วมเสมอ

“เพราะเราอยากให้เขา มาร่วมกับเราเหมือนกัน ... อย่างตอนนี้หน่วยงานเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติของอำเภอสวี เมื่อเรารู้ว่าเราทำโครงการนี้ กับ สสส. ก็มองต่อไปว่าทำไมชุมชนที่อื่นไม่คิดทำลักษณะนี้ เฝ้ารอแต่หน่วยงานรัฐเข้ามาช่วยอย่างเดียวแต่ก็นั้นแหละการขับเคลื่อนทางด้านสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งที่ทำยากที่สุด เพราะการทำเรื่องแบบนี้ไม่ได้สิ่งตอบแทนทันตาเห็น คนที่มาทำก็ไม่ได้ผลตอบแทนอะไร แต่ทำเพื่ออนาคตลูกหลาน ซึ่งคนส่วนน้อย ที่จะทำให้เห็นถึงอนาคต”

“ป่าแห่งนี้ ถือว่ามีคุณค่าโดยตรงกับคนควนดินเพราะ เป็นแหล่งหากินแหล่งอาหาร แหล่งเพาะพันธ์ อาชีพคนก็ประมงชายฝั่ง จับปู จับปลา ในคลองเป็นส่วนมาก หากได้พื้นที่ป่าชายเลนกลับมาก็คือพอหากิน หาขาย ชีวิต

ต่อไปก็จะดีขึ้น” บารุง พรหมเวช หนึ่งในทีมงานเสริม ขึ้นมาข้างก่อน สายใจจะเล่าต่อว่า

ทุกวันนี้ในหมู่บ้านมีสวนปาล์ม ดูเหมือนว่าเศรษฐกิจดี แต่นั่นเป็นของนายทุนจากที่อื่นทั้งนั้น ชาวบ้านหมู่ 6 ควนดิน หากินในป่าชายเลน หากินไม่ได้ รายได้ต่ำ ต้องออกไปรับจ้างเกี่ยวปาล์ม ก่อสร้างในพื้นที่ใกล้หมู่บ้าน ต่อลมหายใจให้พอลกลับมาหากินในหมู่บ้านต่อ

“คนที่มานุกรุกทำบ่อกึ่งก็ ไม่ใช่คนบ้านเรา คนข้างนอกทั้งนั้น ที่มาซูด มาเช่า มาอยู่ พอเขาไปแล้ว อาจทิ้งซากเอาไว้ให้เจ้าของที่ดิน บ่อสองบ่อ”

แม้ว่าที่ดินในหมู่บ้านออก เป็นโฉนดกับ นส.3 แต่พบว่าปัญหาของการนุกรุกส่วนหนึ่งมาจากการจัดการที่ดินหัวไร่ปลายนาของทางราชการที่ไม่เข้มงวดในการจัดการดูแลป่าชายเลน สมัยหนึ่งยังปล่อยให้จากชายทะเลมาถึงปากคลองตะโกให้นายทุนมาเช่าทำบ่อกึ่ง นายทุนที่เช่าไม่ได้หยุดแค่นั้น พวกเขารีบฉวยโอกาสรุกขุดป่าพรุกินอาณาเขตออกมาเรื่อยๆ เมื่อถึงวันหนึ่งปี 2550 ก็พบว่า มีการนุกรุกกินพื้นที่ไปแล้วนับ 1,000 ไร่ ท่ามกลางข้อสงสัยว่า นายทุนเหล่านั้นทำได้อย่างไร เอาหลักฐานที่ดินมาจากไหน แต่เท่าที่สืบทราบพวกเขามีเล่ห์เหลี่ยมโดยซื้อที่ดินจากที่ชาวบ้านในเอกสารจับจองจำนวน 2 ไร่ ไปออกเอกสารสิทธิใหม่โดยเติมเลข 0 กลายเป็น 20 ไร่ อย่างนี้ก็มี

หลังทำโครงการพัฒนาป่าชุมชนเพื่อแหล่งเรียนรู้และอนุรักษ์ทรัพยากรบ้านควนดิน ที่ได้รับบสนับสนุนจาก สสส.แล้วสายใจเล่าว่า ได้เข้าไปยังป่าชายเลนที่เคยถูกนุกรุกเป็นนาุ้ง ต่อมาภาครัฐไปยึดพื้นที่คืนมาได้ส่วนหนึ่ง

ต้นไม้ที่นำลงไปปลูก ซ่อมแซมป่าชายเลนที่เสื่อมโทรมไป มีต้นตะบูนขาว โกงกางใบใหญ่ โกงกางใบเล็ก พังกาหัวสุม ถั่วขาว ปรงแดง พืชป่าโกงกาง 6 ชนิดนี้ แม้ชาวบ้านจะใช้ป่าน้อยแล้ว แต่ไม้เหล่านี้หากมีความจำเป็นชาวบ้านสามารถนำไปทำประโยชน์หลายอย่าง

บ่อกึ่งที่นายทุนบุกรุกขุดคันดินขึ้นด้านเดียวส่วนที่น้ำข้างมีการปลูก
ป่าชายเลนส่วนที่เป็นคันดินไม่สามารถมีขบไปทลายคันดินนั้นลงมาได้ ก็หา
ไม้บกลมมาปลูกแทน

ระหว่างทางมีการเรียนรู้พอสมควร หลายคนยอมรับว่าแม้เคยอยู่
กับธรรมชาติป่าเลนมาตลอดชีวิต แต่ไม่รู้จักป่าชายเลนจริงๆ ตอนนั้นก็กลับได้
องค์ความรู้อันเป็นภูมิปัญญาของชุมชนพอสมควร

“ในโครงการนี้เรานัด เราปลูกต้นไม้ทุกเดือน คนที่มาส่วนมาก
เป็นเด็ก ชาวบ้าน อบต. ป่าไม้ นายอำเภอ เมื่อทั้งหมดมารวมกันก็ลงไปทำ
พร้อมกัน พันธุ์ไม้ส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากเราจากศูนย์วิจัย ทรัพยากร
ของอำเภอสวี”

เธอเล่าว่า สำหรับหน่วยราชการ ที่ผ่านลงมาบ้านควนดิน เพื่อ
ปลูกป่าช่วงโอกาสกิจกรรมสำคัญระดับประเทศเช่น วันพ่อ วันแม่ หากไม่มี
งบประมาณ พวกเขาแทบไม่ลงมาเลยโครงการนี้ สร้างโอกาสที่เอาราชการ
มาร่วมได้มากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

“ตอนนี้มี 2 แปลงที่โตแล้ว ที่ทำกับโครงการสสส. อยู่ริมถนน
ยึดจากบ่อกึ่ง เราต้องดูแลรักษา ปลูกทดแทนต้นที่ตาย ถ้ามันเป็นป่า
กลับมา เหมือนเดิมพวก ปูด้า ปูเปี้ยว ปูหลายชนิดจะกลับมาอยู่แต่หอย

ต้องรอให้มีความชื้นป่าเลนต้องดูแลอย่างน้อย 5 ปี จึงจะกลับมาเราได้พื้นที่ส่วนหนึ่งกลับมาปลูกทดแทน แต่อีกส่วนก็ยังมีนาุ้ง”

ป่าโกงกางที่ปลูกลงไป ขณะนี้ฝักออกชาวบ้านสามารถเก็บฝักขายให้กับหน่วยงานที่ต้องการขยายพันธุ์โกงกาง เป็นรายได้ของชาวบ้านอีกทางหนึ่ง เช่นเดียวกับ ถั่วขาว ตะบูน

ในฐานะแหล่งเรียนรู้ ได้ป่าสมบูรณ์กลับมาแล้วส่วนหนึ่งเป็นระบบนิเวศที่สวยงาม ด้านหนึ่งเป็นป่าชายเลน ด้านหนึ่งเป็นภูเขา มีถ้ำ มีถ้ำถ้ำ อยู่กลาง เหมาะเป็นแหล่งท่องเที่ยวหากป่าชายเลนโตสมบูรณ์สวยงาม ก็น่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่จะเกิดในอนาคตที่ไม่เร่งร้อน

ทุกวันนี้ยังไม่มีบริเวณหรืออาคารศูนย์เรียนรู้ ห้องน้ำ บริการอย่างเป็นทางการเพราะขาดงบประมาณดำเนินการ ซึ่งหากทำได้ สามารถการรับแขกมาดูงานที่นี่ ซึ่งจะเป็นแนวร่วม ในการรักษาป่าชายเลนผืนนี้ได้อีกทางหนึ่ง แต่กระนั้นสามารถทำหน้าที่เป็น แหล่งศึกษาดูงาน ของคนที่สนใจ โดยเฉพาะโรงเรียนทุ่งตะโกวิทยา ที่มีกิจกรรมต่อเนื่องรุ่นพี่รุ่นน้อง

“ก่อนทำโครงการฯ เรามีกิจกรรมเล็กๆมาก่อนแล้ว บางที่เราจัดกิจกรรมไม่มีงบประมาณนั้นให้เด็กออกค่ารถ 20 บาท เอาข้าวหอมมากิน ชาวบ้านออกค่าขนม ค่าน้ำให้ อะไรแบบนั้น”

กิจกรรมฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สายใจมองว่านอกจากให้ผลโดยตรง อีกทางหนึ่งช่วยแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนไปในตัว การที่เธอมองเห็นว่า มีเด็กเกเรอยู่ในชุมชน การหากิจกรรม ปลูกต้นไม้ ดูแลต้นไม้ อบรมสมุนไพรร ช่วยให้ออกาสในการพัฒนาพวกเขาได้ ป่าชายเลนบ้านควนดินจึงกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และอำเภอทุ่งตะโก ที่มีคนสนใจมาดูงาน หรือแม้แต่กลุ่มนักเรียนจากประเทศญี่ปุ่นก็เคยขอมาดูงานที่นี่มาแล้ว

“พื้นฐานเราเป็นเกษตรกร ทำสวนปลูกผัก รมรงค์ให้เขาปลูกผักปลอดสาร ทำงานสังคม มีหมวกหลายใบ ออกอยู่หน้าในผู้นำธรรมชาติ แต่เราไม่เล่นการเมือง”

เป้าหมายหมู่บ้านน่ายุ่ของสายใจ เธอบอกว่าอยากมีป่าสมบูรณ์
ทุกวันนี้เดินมาได้ระยะหนึ่ง เธอณรงค์การปลูกผักปลอดสารพิษกิน
ในครัวเรือน มีอาหารปลอดสารพิษในป่าชายเลน เพราะกุ้งหอยปูปลา
เราสามารถไปหาได้เลย ไม่ต้องแช่ตู้เย็นหรือแช่สารเคมีกันเน่า แค่นี้ก็
มากิน เท่ากับมีครัวปลอดสารพิษ ในหมู่บ้าน มีห้องสมุนไพร สำหรับอากาศ
ที่บริสุทธิ์มาก ใครมาก็จะได้อากาศบริสุทธิ์มากอยู่แล้ว การเดินไปสู่การ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ จึงไม่ใช่เรื่องยากเลย เพียงแต่ไม่ยากให้การท่องเที่ยว
มารบกวาระบบธรรมชาติดีๆ

ทุกวันนี้ ธรรมชาติกลับมาในป่า ลิงแสม นกหลายชนิด ยืนเสียง
นักกวักร้องยังไม่กล้าเล่าให้ใครฟัง กลัวคนจะไปล่า สัตว์น้ำ มีกุ้ง หอย ปู
มีทั้งปูดำ ยังไม่ยากให้ใครจับ รวมทั้งปูเปี้ยว ที่ใช้ตอเค็มใส่ส้มตำ ที่เป็น
สัตว์เศรษฐกิจในป่าชายเลน

บ้านควนดินนัวยังเป็นหมู่บ้านห่างไกล ห่างจากถนนเอเชียที่เป็น
ถนนสายหลัก 20 กิโลเมตร เส้นทางยังเป็นถนนดิน แต่สายใจบอกว่าก็ไม่
อยากเจริญมาก เพราะความเจริญก็มาพร้อมความฉิบหาย ถ้ามาเที่ยวก็อยาก
ให้คนมาสัมผัสธรรมชาติจริงๆ ก็คืออย่างการเดินทางชมธรรมชาติไม่ใช่ชม
ธรรมชาติแบบผ่านๆ

“ผมว่าการฟื้นฟูป่าชายเลนแห่งนี้ ต้องใช้เวลา 10 ปีน่าจะต้อง
ยอมรับว่าในอดีต คนที่มีอาชีพตัดไม้เผาถ่านด้วย ส่วนหนึ่งทำให้เสียพื้นที่
มีการใช้ประโยชน์ พอนายทุนมากก็สองเต็ง พอป่าหมด กุ้ง หอย ปูปลาก็
หายหมด ถ้าจะทำให้เหมือนเดิม ก็จำเป็นที่จะต้องเอาป่ากลับมาก่อน” บำรุง
พรหมเวช หนึ่งในคณะทำงานกล่าวเสริมอีก เขาบอกว่า ทุกวันนี้ชาวบ้านลด
การใช้พื้นที่ป่าลงแล้ว จากเดิมการณรงค์ที่ผ่านมาช่วยให้ชาวบ้านเห็นคุณค่า
ป่าไม้ และเห็นว่าหากป่าหมดจะหากินยาก และอีกอย่างการมีผู้นำหมู่บ้าน
ที่เอาใจจริงเอาใจอย่างสายใจ

“แม้เคยมีความขัดแย้งทางการเมืองท้องถิ่น แต่คิดว่าตอนนี้ไม่เป็นอุปสรรคก็พอดีว่าได้ผู้ใหญ่บ้าน และ อบต. เป็นลูกพี่ลูกน้องอยู่ มาเป็นกรรมการ สุมหัวคุยกันได้ เขาก็พร้อมเอาแนวร่วมการเมืองมาช่วย”

สายใจต่อข้อมูล และบอกว่าช่วงหนึ่งชุมชนระส่ำระสายและหลงผิดไปช่วงหนึ่ง โดยเฉพาะตอนที่นายทุนเข้ามาคนก็ไปจับนายทุนอยู่พักใหญ่ ไม่ได้สนใจถิ่นฐานบ้านเกิด จนมาคลี่คลายในภายหลัง ทุกวันนี้ชุมชนเน้นการทำงานมีส่วนร่วม

“ใจบอกว่า ถ้าสาวใจพูดผิดให้คำนี้ได้ แต่ถ้าพูดถูก ผู้ใหญ่ก็ต้องลดลงหน่อย อะไรแบบนี้ เพราะว่าแม่เป็นผู้ใหญ่ก็ไม่ได้เอาอำนาจหน้าที่มาคุยกัน เพื่อหาความคิดดีๆ มาทำงานร่วมกันเราแชร์ความคิดกันเสมอเราเลิกคิดถึง ผู้ใหญ่รุ่นก่อนที่ทำผิดมาแล้ว ถึงวันนี้ ไล่เสื่อตัวใหม่คนที่อื่นที่ผ่านมามาดู เห็นแล้วว่านายทุนเขามาทำดีกับเรา 2-3 วัน เขาก็เอาแค่ผลประโยชน์แล้วจากไป สู้คนในชุมชนเราไม่ได้หรอก”

เธอเล่า และว่าอย่างไรก็ตามยังมีอุปสรรคขวากหนามต้องฝ่าฟันอีกมาก

“บางเรื่องเราอยากทำงานให้ดีกว่าไม่ได้ ประชาชนไม่เข้าใจในสิ่งที่เราทำว่าเพื่ออะไร เพื่อชุมชน ลูกหลาน อนาคตข้างหน้า นั้นเป็นอย่างไร บางคนที่เขาเคยขายที่ให้นายทุน นอกจากไม่เข้าร่วม ยังพูดเสียๆ หายๆ ว่าทำไปไม่ได้อะไร อย่าทำเลย ทำไปเสียเวลา อย่างนั้นอย่างนี้ บางคนพูดไปขณะที่เรากำลังทำ พอได้ยินเราก็รู้สึกท้อ แต่เราก็บอกตัวเองว่าอย่าเพิ่งถอย”

เธอบอกตัวเองเสมอว่าทำเพื่อชุมชน เพื่อลูกเพื่อหลาน ถ้ายังตอบคำถามนี้ได้ ก็ยังทำต่อไปได้ การไม่ได้ความร่วมมือจากชาวบ้านก็ใช้วิธีดึงคนนอกมาก่อนเป็นแบบอย่าง ส่วนคนในเลือกคนที่คุยรู้เรื่องก่อน คนไหนยังไม่คุยก็ถอยมาก่อน

“พยายามทำให้เห็นก่อนว่าทำอะไร บางครั้งเราไม่เคียวเช้ญกับชาวบ้านหรอก เพราะเขามองเห็นการตายที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านมาแล้ว ก็พยายามสร้างในสิ่งที่เขาจะต้องมองเห็นเอง” ●

27

หลักสูตรวิชยาลงท่งโพ “นุหรี”สมานฉันทสี่เสื่อ

โครงการวิทยาลัยทุ่งโพ เรียนรู้ร่วมกัน
ร่วมสร้างสรรค์ชุมชนน่าอยู่

“ตำบลแคะ ได้มีการประกาศเป็นหมู่บ้านสี่แฉ่ง หลังจากนั้นมันจะเกิดกระแสในชุมชน ที่ส่วนหนึ่งเห็นด้วย และไม่เห็นด้วย เริ่มเห็นเค้าลางความขัดแย้ง”

ครูอะหมัด หลีซาหรี ผู้รับผิดชอบโครงการวิทยาลัยทุ่งโพ เรียนรู้ร่วมกัน สร้างสรรค์ชุมชนน่าอยู่ แห่งบ้านแคะเหนือ ตำบลแคะ อำเภอนะงะจังหวัดสงขลา เล่าถึงความเป็นมา หากแต่เป้าหมายสมานฉันทสี่เสื่อนั้นรู้เฉพาะทีมทำงาน ป้องกันกลายเป็นประเด็นลูกกลมซ้ำซ้อนไม่รู้จบสิ้น

ทุ่งโพเป็นชื่อของ “บาลัย” ศาสนาสถานสาขาย่อยของมัสยิดที่ใช้สำหรับละหมาดและการเรียน ที่อยู่กลางชุมชนแคะเหนือ

ก่อนขับเคื่อนวิทยาลัยทุ่งโพครูอะหมัดใช้เวทีประชาคมของหมู่บ้านเพื่อเรียนรู้วิเคราะห์ปัญหา ไปพร้อมการทำนุหรี คำว่า “นุหรี” ซึ่งต่อมาเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการดึงคนมามีส่วนร่วม สำหรับพี่น้องมุสลิมหมายถึง

งานบุญ กินเลี้ยง และร่วมกันขอพร มักจะใช้ในการขึ้นบ้านใหม่ เกิด ตาย แต่งงาน เป็นต้น

“ก่อนซัดแย้งเราก็มีนูหรี อย่างรอมฏอน งานเมาลิด มีนูหรีร่วมรับประทาน ขอพร แต่พอมีปัญหาสี่เลื้อ ก็ห่างหายไป ไม่เข้มข้นเหมือนเมื่อก่อน น้อยลง ถือว่ามาฟื้นฟู ส่วนการมาบลายเป็นตามวาระทางศาสนา ยิ่งตอนนี้มีกระบวนการเรียนรู้หลักสูตรเป็นของใหม่”

นูหรีแรกเพื่อบอกให้รู้ว่าโครงการนี้เข้ามาในชุมชนแล้ว มีเป้าหมายอย่างไร หลักคิดอย่างไร ต้องการอะไร ชาวบ้านจะต้องมีบทบาทอย่างไรกับโครงการ ชาวประชาสัมพันธ์แจ้งเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างรวดเร็วเสียงของมัศยิดไกลถึง 3 หมู่บ้านเลยทีเดียว หลังจากนั้นจึงมีการจัดงานเสวนา 5 ครั้งกับคน 5 กลุ่มประกอบด้วย เด็กและเยาวชน, ผู้นำชุมชน, แม่บ้าน, ผู้สูงอายุ และองค์กรชุมชน โดยทุกครั้งมีกำนัน และนายก อบต.แค มาร่วมคุยด้วย

“แต่ละเวทีผมจะตั้งคำถามที่เหมือนกันว่า อะไรที่ทำให้บ้านของเราน่าอยู่ มาเป็นทุนชุมชนของเรา และถามต่ออีกว่าอะไรที่ทำให้บ้านเราไม่น่าอยู่ นั่นคือการถามสถานการณ์ชุมชน ส่วนคำถามสุดท้ายถามว่าแล้วเราจะทำอะไรร่วมกันเพื่อให้บ้านเราน่าอยู่กว่านี้ ยึด 3 คำถามนี้เป็นหลัก ในกิจกรรมทุกครั้งจะมีผู้นำศาสนามานั่งพูดคุย พอคุยเสร็จให้นายก อบต.กับกำนันสรุป” จากการพูดคุยผ่านกิจกรรมเสวนาของวิทยาลัยทุ่งโพพี่น้องชาวบ้านแคเหนือ ได้คำตอบว่า

การที่บ้านแคเหนือน่าอยู่เพราะ

1. มีองค์กรศาสนาที่เข้มแข็ง มีมัศยิดมะฆา เป็นศูนย์กลางของชุมชน มีโรงเรียนมะฆาวิทยา เป็นสถานศึกษา และอบรมคุณธรรม จริยธรรมแก่เยาวชนในชุมชน มีปอเนาะทุ่งคำเป็นที่อบรมสั่งสอน ชัดเกล้าเยาวชนให้เป็นคนดี ดำเนินชีวิตตามหลักการทางศาสนา และสร้างผู้นำทางศาสนาให้กับชุมชน
2. มีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายและอุดมสมบูรณ์ มีทุ่งคำซึ่งเป็นท้องทุ่งนาเป็นอู่ข้าวอู่น้ำ และฐานทางทรัพยากรทางธรรมชาติ

ที่สำคัญของชุมชน ที่น่าสังเกตว่าทุกวันนี้สร้างส่วนใหญ่ แต่ที่
ทุ่งคำไม่มีแปลงไถร้างเลย ที่คนยังทำ เพราะอยู่กลางหมู่บ้านใกล้
สะดวก น้ำท่าอุดมสมบูรณ์

3. บ้านแคเหนือยังมีความเป็นมาที่ยาวนาน และมีวิถีที่ถ่ายทอด
จากรุ่นสู่รุ่น มีประวัติศาสตร์ที่เป็นรากฐานของชุมชน ผ่านเรื่อง
เล่าเร้าพลัง สร้างแรงบันดาลใจให้กับคนรุ่นหลังวิถีชีวิตรุ่นสู่รุ่น
ผ่านวิถีส่งต่อของอิสลาม
4. ผู้นำชาวบ้านแคเหนือยังมีความพร้อม ทั้งประสบการณ์และได้
รับการยอมรับจากชุมชน มีชาวบ้านที่พร้อมให้ความร่วมมือและ
เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
5. มีกลุ่มชุมชนที่เข้มแข็ง ประสานความร่วมมือกันทำงาน เพื่อ
ประโยชน์ของชุมชน

สำหรับสถานการณ์ชุมชนที่บ้านแคเหนือไม่น่าอยู่ พบว่า

1. กำลังประสบปัญหายาเสพติดที่กำลังทำลายศักยภาพของเยาวชน
และบั่นทอนความเข้มแข็งของชุมชน ยาเสพติดกำลังแทรกซึม
เข้าไปในทุกส่วน
2. กำลังประสบปัญหาสิ่งแวดล้อม จากการก่อกมลภาวะ/จากขยะ
3. กำลังประสบปัญหาความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
ที่สร้างความหวาดระแวง บั่นทอนความมั่นใจในชีวิตและทรัพย์สิน
ของชุมชน
4. กำลังประสบปัญหาขาดพื้นที่ออกกำลังกายและพื้นที่สร้างสรรค์
ที่เป็นอุปสรรคของการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และการส่งเสริม
สุขภาพ

“เราเคยอยู่กันอย่างเอื้ออาทร บ้านหนึ่งแกงเดียวแต่ได้กินหลายแกง
เพราะเอาไปให้คนอื่นแลกเปลี่ยนกัน แต่มาทุกวันนี้ไม่เป็นเช่นนั้น แม่ค้าขาย
เพราะอยากกินอะไรก็ไปซื้อเอา อีกอย่างยอมรับว่าเริ่มจะไม่ถูกกัน เกิดความ
ขัดแย้งกัน ไม่พูดกัน เพราะผลประโยชน์ไม่เท่าเทียมกัน ควรหันหน้า
มาหากัน ตอนนี้พี่น้องรบกันมากเสียแล้วถ้าบ้านแคหน้าอยู่ก็ต้องหันมาคุยกัน”

ผู้นำคนหนึ่งสะท้อนออกมาด้วยถ้อยคำตรงไปตรงมา ซึ่งครูอะหมัด เห็นว่าเป็นสิ่งดีที่จะเอาความจริงมาพูดกัน

กิจกรรมเวทีสานเสวนาที่ทำให้สังคมตื่นตัวมามองตัวเองแบบ สองด้าน เป็นกิจกรรมจัดเสิร์ฟ-อาทิพย์ ช่วงเย็น 18.30 น. หลังละหมาด มัฆริบ ทุกคนว่างจากภารกิจต่างๆ บรรยากาศแดดร้อนริมทุ่ง ที่จะต้องจบลง ด้วย “นูหรี” คือการรับประทานอาหารด้วยกัน

“เราบอกว่า เราเลี้ยงอาหารถ้าไม่มีมาร่วมก็เสียสิทธิ”

บรรยากาศอิมคริมเนื่องมาจากกระแสแบ่งแยกทางการเมืองระดับ ประเทศที่ส่งตรงมาถึงหมู่บ้าน นูหรีดึงบรรยากาศเก่าๆ ของชุมชนกลับมาได้อีกครั้งหนึ่ง เพราะเมื่อใครก็รู้ว่างานบุญ ทุกคนพร้อมจะมาช่วยกันทำอาหาร ช่วยกันกิน และร่วมละหมาดขอพร

นูหรี เป็นกิจกรรมการสลายพฤติกรรมอย่างหนึ่งที่น่ามาใช้ แทนที่จะจ้างคนมาเตรียมอาหาร หรือซื้ออาหารสำเร็จรูปมาเลี้ยงก็ได้ให้ชาวบ้าน ออกมาช่วยกันทำ ช่วยกันปรุง เลือกทำอาหารบางอย่างเช่นขนมโค เพราะได้รวมพลังนัดแบ่ง ตัดน้ำตาลแวน ปั่น ต้ม คลุก ฯลฯ เป็นช่วงกลับมา พูดคุยกัน ปรับทุกข์ พาหาลานมาก็ได้พบปะญาติผู้ใหญ่

“นี่คือกระบวนการมีส่วนร่วม ใน 92 ครัวเรือนของแคเหนือ ที่ส่วนใหญ่เป็นญาติมิตรกันอยู่แล้ว”

โอกาสที่เขาจะมาร่วมงานอย่างนี้มีน้อย ครูอะหมัดจึงใช้โครงการนี้ มาสร้างเปลี่ยนแปลงการเมือง วิวาทะแบบร้านน้ำชา มาพูดแต่เรื่องวิทยาลัยทุ่งโพ เมื่อนั้นคนค่อยเคลื่อนกลับมาหากันอย่างเป็นธรรมชาติและไม่ขัดเขิน รับรู้ว่าการเมืองเป็นเรื่องแนวคิดส่วนตัวของแต่ละบุคคลไม่นำมาถกเถียงให้ เสียบรรยากาศ

หลังจากผ่านเวที 5 กลุ่ม มีการนำข้อเสนอจากวงนั้น มาสังเคราะห์ เป็นหลักสูตร โดยใช้ผู้รู้ในชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา มาช่วยกันขัดเกลา จนในที่สุดได้หลักสูตรวิทยาลัยทุ่งโพที่ประกอบด้วย

- หลักสูตรครอบครัวอิสลาม : ครอบครัวสุขสม ชุมชนเข้มแข็ง
- หลักสูตรฟิรฎิฟายะห์ : จิตอาสาสู่การพึ่งพาอาศัย
- หลักสูตรสิทธิ(ฮัก) : สิทธิบุคคล สิทธิชุมชน สร้างความสมดุล
- หลักสูตรประวัติศาสตร์ชุมชน : เรื่องเล่า วันวาน บ้านแคเหนือ เพื่อก้าวสู่นาคต
- หลักสูตรการจัดการขยะ : ขยะมีค่า พัฒนาคุณภาพชีวิต

ครูอะหมัด เล่าว่าแต่ละหลักสูตร มีการออกแบบเนื้อหา วิธีการ ให้สอดคล้องกับปัญหาของชุมชนแคเหนือ สะท้อนมาจากเวทีสานเสวนา 5 ครั้ง อิงหลักศาสนาอิสลาม

“อย่างหลักสูตร ครอบครัวอิสลาม ครอบครัวสุขสม ชุมชนเข้มแข็ง เน้นสร้างความเข้มแข็งที่สถาบันครอบครัว ความเข้มแข็งชุมชน เป็นเกราะ ป้องกันยาเสพติด ไปตอบปัญหาข้างต้นโดยใช้ครอบครัวเป็นตัวแก้ มีเนื้อหา ว่าด้วยครอบครัวอิสลาม บทบาทของสมาชิกครอบครัว หน้าที่บทบาทของ ครอบครัวในการแก้ปัญหา ยาเสพติด เป็นต้น”

กรณีจิตอาสาในชุมชนครูอะหมัดประยุกต์มาจากหลักฟิรฎุกีฟยะฟี ในอิสลามจะมีหลักฟิรฎุอินคือบังคับในสิ่งที่คนต้องทำ เช่นละหมาด การถือศีลอด

สำหรับฟิสิกส์ คือการบังคับคนในชุมชนคนหนึ่งคนใดทำก็เช่น
ว่าการจัดการศพ ใครสักคนไปจัดการศพก็ใช้ได้แล้ว เมื่อมาทำหลักสูตร
วิทยาลัยทุ่งโพ เรื่องนี้จึงถูกโยงเป็นเรื่องจิตอาสา ว่าแท้จริงแล้วฟิสิกส์
ไม่ใช่ว่าคนเดียวทำ แต่ทำให้เห็นว่าชุมชนต้องช่วยกันทำ คนที่เหลือควรเรียน
รู้ไปช่วยกันทำด้วย เป็นการพยายามปลุกฝังเพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน

“การละหมาดในแต่ละเวลาหมู่บ้านหนึ่งต้องมีคนละหมาด ห้าคน-
สิบคนก็ไม่ว่า แต่เมื่อไม่มีสยิดร้างไม่มีคน คนในหมู่บ้านจะต้องรับผิดชอบ
นี่คือการคิดแบบส่วนรวม ซึ่งผมเลยแปลลงมาเป็นคำวจิตอาสา ตอบโจทย์
สากลอธิบายคำว่าจิตสาธารณะ คือเรื่องแบบนี้ไม่ได้บังคับว่าใครต้องทำ
บางอย่างหากมีคนร้อยคนในหมู่บ้าน มีคนทำสักคนก็ได้ แต่เมื่อไรไม่มีสักคน
ที่ทำ ก็หมายความว่าผิดแล้วนี่คือฟิสิกส์ฟิสิกส์”

ภาพรวมของเนื้อหาไปในแนวทางดังกล่าว ขณะที่หลักสูตรที่จัดขึ้น
ถูกมาเรียงลำดับความสำคัญ ว่าควรทำอะไรก่อนหลัง โดยชาวบ้านช่วยกันลง
คะแนน ในที่สุดชาวบ้านส่วนใหญ่เลือกเรียนครอบครัวอิสลาม มองว่าปัญหา
ยาเสพติดกำลังเข้ามาคุกคาม ครอบครัวอย่างหนักอยู่ในเวลานี้

“หลักสูตรครอบครัวอิสลามจัดมาแล้ว สองครั้งคนเข้าร่วมครั้งละ
ยี่สิบกว่าคน ถือว่ามากแล้วสำหรับชุมชนแห่งนี้ เราเชิญวิทยากรมาจาก
ปอเนาะมาบรรยาย แล้วเปิดโอกาสให้ถามสดๆ กับปัญหาครอบครัว
อย่างเช่น การมีคู่ครอง ควรทำอย่างไร”

หลักสูตร ฟิสิกส์ ฟิสิกส์ สอนเรื่องการจัดการศพ การทำศพ มีวิธีการ
ทางศาสนาอยู่ อย่างเช่นการอาบน้ำศพ ละหมาด ห่อ ฝัง จากเสียงสะท้อน
ของคนแก่ในชุมชนว่าทุกวันนี้ คนแก่จัดการศพได้แต่ถ้าพวกเขาตาย คนรุ่น
ต่อใครจะทำต่อ จึงจัดการเรียนรู้ภาคทฤษฎี และปฏิบัติด้วย โดยมีคนอาสา
เป็นหุ่นคนตายให้ลองทำ ชาย หญิง เด็ก มาดูกระบวนการทำศพด้วยกัน

“ทุกวันนี้มีคนตาย เขาก็จะชวนกันไปช่วยกัน เพราะเรียนวิธี
จัดการศพมาด้วยกันแล้ว เป็นการเรียนรู้ ที่บอกได้ว่าได้ขับเคลื่อนคนเป็น
องคาพยพทั้งหมดไม่ใช่คนใดคนหนึ่ง”

หลักสูตรลัทธิ (ฮัก) :ลัทธิบุคคล ลัทธิชุมชน สร้างความสมดุลเชิง
รองประธานคณะกรรมการอิสลามจังหวัดสงขลามาสอน หลังการเรียน
การสอนได้พบพฤติกรรมคนเปลี่ยน อย่างการพูดถึงลัทธิสามภรรยา
หลายครอบครัวกลับมามากกว่า สามี่ หรือภรรยาได้เปลี่ยนไปในทางดีขึ้น
กรณีอิสลามที่ให้บทบาทผู้ชายเป็นผู้นำ บางครอบครัวที่ผู้หญิงแสดงบทบาท
นำ เมื่อมาเรียนรู้ร่วมกัน ผู้หญิงกล้าเปลี่ยน เพราะไม่รู้ลึกถ้อยหรือแปลก
เพราะส่วนใหญ่ทำเช่นนั้น เช่นเดียวกับที่บอกว่าคนที่ห่างมัลยิดให้ไปมัลยิด
บ้าง หลายคนเปลี่ยนไปตามกระแสคนส่วนใหญ่ เท่ากับเป็นกลไกจุดเปลี่ยน
ในสังคม

หลักสูตรประวัติศาสตร์ชุมชนมองผ่านคำขวัญของตำบลแคที่ว่า
“ตำนานต้นแคยักษ์ ศูนย์หลักสุสานใหญ่ ทางสายใหม่แห่งศาสนา ถิ่นทำนา
อันสมบูรณ์” สะท้อนความเป็นมาของชุมชนอันยาวนาน ศูนย์หลักสุสาน
ใหญ่หมายถึงกุโบร์ต้นไช้เฒ่า ที่ฝั่งศพขนาดใหญ่ของพี่น้องมุสลิมในพื้นที่
อำเภอจะนะ ทางสายใหม่แห่งศาสนาหมายถึงสถานศึกษาทางศาสนาในพื้นที่
มีปอเนาะอยู่หลายแห่ง เป็นทางเลือกของเยาวชนในพื้นที่ในการศึกษาด้าน
ศาสนา สำหรับถิ่นทำนาอันสมบูรณ์หมายถึงทุ่งคำ อู่ข้าวอู่น้ำที่อยู่คู่พี่น้อง
คนบ้านแคเหนือนานาน

แม้กระทั่ง มล.ปิ่น มาลากุล สมัยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
ศึกษาธิการ เคยมาเยี่ยมตำบลแค เขียนกลอนเอาไว้ว่า

บ้านเฮ้ยบ้านแค
ได้รู้แน่เรื่องราวแต่ภายหลัง
คนแก่เฒ่าเล่าไว้ให้เราฟัง
ว่ามียังพฤษานามว่าแค
ต้นโตใหญ่ใบดกนกจับเกาะ
เสียงเสนาะเสียงร้องสร้อยแข่งแซ่
แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีซึ่งต้นแค
ใครกันแน่ทำลายเสียดายเออ

สำหรับหลักสูตรการจัดการขยะ นั้นเพื่อมาตอบคำถามปัญหา
สิ่งแวดล้อมในชุมชนนั่นเอง ทุกอย่างกลับไปตอบคำถามชุมชนน่าจะอยู่ และ
โจทย์ใหญ่ที่เผชิญคือความแตกแยกจากปัญหาสงครามเสือสีทางการเมือง
อันเป็นจุดตั้งต้นด้วย

“เราทำหลายอย่างแต่เป้าหมายเรื่องความสามานจันท์ระดับชุมชนนั้น
สำคัญ แม้ไม่ได้บอกกันตรงๆ อย่างมีการทำเสือสีที่มาได้ ก็หวังสร้างกระแส
คือเป็นเสือวิทยาลัยทุ่งโพทะเลครับไม่เกี่ยวกับเสืออะไรแล้วโลโก้ของเรา ก็มี
ความหมาย คือ เอาคนสี่เหล็อง แดง เขียว มาจับมือกันได้ มีจันทร์เสี้ยว
กับดาว สีรุ้ง หลายสี ต้องหลายสีจึงจะงาม ถ้าสีเดียวไม่งาม แต่เราไม่
บอกชาวบ้านนะ เรารู้แต่คนทำงาน ว่านี่คือเป้าหมายของเรา แต่เราไม่ได้
บอกชาวบ้านตรงๆ”

ขณะนี้โครงการเดินหน้าเปิดหลักสูตรให้ความรู้ จนชาวบ้านสามารถ
พูดเรื่องวิทยาลัยทุ่งโพทะเลกระแสเบี่ยงเบนประเด็นเสือสีอันเป็นทอคออฟ
เดอะทาวน์ได้ส่วนหนึ่ง ความผูกพัน ความรู้ ความสามัคคี ความรัก แบบ
พี่น้องกำลังเหมือนเดิม

“คนมาร่วมได้ความรู้ ยังได้เห็นความร่วมมือ ความสามัคคี”

วิธีการสร้างการมีส่วนร่วมที่น่ายินดี ก่อนมาร่วมตัวทำกิจกรรม แต่ละครึ่ง ครูอะหมัดใช้วิธีจะออกหนังสือเชิญเป็นลายลักษณ์อักษร พร้อมกับประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย หลังละหมาด หนังสือเชิญทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่ามีเกียรติ มีความสำคัญ ใช้วิธีการประชุมแบบมีอาชีพเสร็จภายในหนึ่งชั่วโมง เสร็จแล้วใครจะอยู่ในวงสนทนาตามธรรมชาติก็อยู่ ใครอยากกลับก็กลับได้ กรรมการที่มาร่วมยังมีบัตร คู่มือ เลือกลำหรับนุหรืออาหารเย็นนั้นรอเขาอยู่ นอกจากนั้น ยังใช้สื่อทันสมัย หรือแม้แต่ขึ้นป้ายข้างถนน จะนะ-นาทวี ให้คนสนใจ”

โครงการฯ ได้สร้างกลไกชุมชน จากทีมงานกรรมการหมู่บ้าน สามารถพัฒนาเป็นกรรมการทำงานหลายเรื่อง สร้างวัฒนธรรมการทำงานแบบยอมรับมติที่ประชุม การให้ความสำคัญกับผู้นำ ทั้งผู้นำทางการและไม่เป็นทางการ

“เมื่อผู้นำพร้อมชุมชนพร้อมผมจึงคิดว่า 5 หลักสูตรของวิทยาลัยทุ่งโพ จะขับเคลื่อนไปได้ในเชิงลึกทุกเรื่อง สุดท้ายหลักสูตรนี้จะนำเข้าสู่การเรียนการสอนของปอเนาะ ขยายผลไปยังหมู่บ้านรอบข้าง นำไปใช้ก็ต้องประยุกต์ไปกับพื้นที่ของเขา

ครูอะหมัดเล่าว่าทุกวันนี้ ปัญหาความคิดต่างที่บ้านแคเหนือยังมีความชื่นชอบทางการเมืองยังมี ไม่ได้หายไปไหน แต่ความขัดแย้งไม่มี เพราะว่าเป็นประเด็นคุย อย่างการเลือก อบจ.ที่ผ่านมา ก็ไม่มีความขัดแย้ง เพราะเป็นศิษย์สถาบันเดียวกันเสียแล้ว เพราะรู้ ทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็นได้ โดยไม่ต้องทะเลาะกัน นี่คือสิ่งใหม่ที่เกิดตามมา ใครชอบใครเชียร์ใครก็พูดได้ ไม่ต้องรบกัน กลับมานั่งโต๊ะเดิมกันได้ วัฒนธรรมความขัดแย้งเปลี่ยน ยกระดับความคิด วุฒิกวาระ แต่ก่อนพูดหยาบแต่พอยอมรับความจริง ช่มชู้ญ เจ็บปวดเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง มันก็พูดได้ โดยไม่มากล่าวหา ทำบรรยากาศ จะคลี่คลายดีขึ้น

“โชคดีที่บ้านเรามีทุนที่ทำให้มีความเข้มแข็ง คือคนที่อยู่กันแบบญาติพี่น้องกันมานาน” ●

28

คนรักบ้านนอก : แนวร่วมเงาชนบางหิน

โครงการชาวบางหินร่วมใจ
นำวิถีชีวิตไทย สู่อุสสุภวะชุมชน

หอยขาวและหอยหวานกำลังหายไปจากหาดทรายชายทะเลบ้านบางหิน อำเภอกะเปอร์ จังหวัดระนอง มีคนวิเคราะห์ว่าจากเหตุสึนามิหลายปีก่อนโน้นประกอบกับการเครื่องมือประมงทุนแรงทำลายล้างนั้นทำให้เยาวชนคนรุ่นใหม่หันมาทำนุรักษ์ ในนามโครงการชาวบางหินร่วมใจนำวิถีชีวิตไทยสู่อุสสุภวะชุมชน

“กะเปอร์มีอ่าวเหมือนทะเลสาบ รอบอ่าวมีหลายตำบลของอำเภอกะเปอร์ คนรอบอ่าวเป็นครอบครัวชาวประมง พ่อบ้านมักออกหาปลาทะเล ลึกลงไปแต่แม่บ้านมักหาหอยอยู่ริมชายหาด หอยมีอยู่หลากหลาย แต่หอยหวานกับหอยขาวมีเยอะสุด แต่พบว่าที่เคยหาหอยได้ 10 กิโล ลดลงเหลือแค่ 1-2 กิโลเท่านั้น”

อาทิตยา เมืองมินทร์เลขานุกร คณะทำงานโครงการกล้าและว่าโครงการชาวบางหินร่วมใจ นำวิถีชีวิตไทย สู่อุสสุภวะชุมชน มีวัตถุประสงค์

เพื่อขยายความคิดและกลไกการฟื้นฟูและอนุรักษ์หอยขาวและหอยหวาน คู่ครัวเรือนและเยาวชน พัฒนาความรู้และทักษะยุวมัคคุเทศก์ให้แก่เด็ก และเยาวชน สร้างศูนย์เรียนรู้หอยหวานและหอยขาวเพื่อการศึกษาเรียนรู้ ขยายพันธุ์ และขยายผลการดำเนินงานสู่สาธารณชน

อาทิตยา เก็บคำถามเรื่องการลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำจาก ชาวบ้าน และเห็นว่าควรรักษาอาชีพหอยอยู่คู่ชุมชนต่อไป อีกอย่างชาว ประมงในพื้นที่ก็ไม่ได้เป็นต้นเหตุใช้เครื่องทุ่นแรงกวาดหอยหมดผืนทราย ใช้แคช่อน หรือกะลา เป็นเครื่องมือขูดหอย แลมหั่วเล็กก็ไม่เอ้าขึ้นมาอีก ต่างหาก

“เราเลยมาทำกิจกรรมอนุรักษ์ปล่อยพันธุ์หอย กำหนดเขตในทะเล หน้าบ้านบางหินขนาด 5 ไร่ เป็นแปลงเพาะพันธุ์หอยหวานกับหอยขาว รูปแบบคือใช้ไม้ไผ่ปักเป็นหลักใช้ วัสดุมาปิดกันหอยตัวเล็กพอโตเต็มที่มันจะ ออกได้เองเวลาน้ำขึ้น เขตอนุบาลลูกหอยนี้ไม่ได้ห้ามคนจับ แต่มีกฎกติกา ว่ายังหาหอยขนาดโตได้ส่วนตัวเล็กหากผลเอ้าขึ้นมาแล้วก็ให้ฝากเรือขาย ปล่อยคืนสู่บ่ออนุบาลในภายหลัง”

กฎกติกาขึ้นมาจากการขับเคลื่อนโครงการฯ และจัดตั้งกลุ่มที่เรียก ตัวเองว่า กลุ่มอนุรักษ์หอยหวาน หอยขาว แกนนำเป็นคณะทำงานโครงการ 6 คน เครือข่ายอาสาอีก 12 ครัวเรือน กลุ่มเด็กและเยาวชนอีก 20 คน เมื่อเกิดข้อตกลงในกลุ่มระหว่างการประชุม ได้ประกาศให้คนอื่นรับรู้ ว่าหลัก

สำคัญคือการจับหอยหวานนับจากนี้ไปต้องมีขนาด 2.5 เซนติเมตร ส่วนหอยขาว 3.5 เซนติเมตรขึ้นไป และห้ามใช้เครื่องทุ่นแรง

ชาวบ้านส่วนมากเป็นพี่น้องมุสลิม ทำประมงมืออยู่ราว 120 คน จาก 230 ครัวเรือน ระยะแรกแกนนำให้ความสำคัญต่อกติกาที่ออกมา แต่ชาวบ้านคนอื่นยังไม่ให้ความสำคัญเท่าไร จึงนำโครงการเข้าเสนอที่ประชุมหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ จนกระทั่งล่าสุดเป็นกติกาสากลมากขึ้นเมื่อทางกลุ่มส่งตัวแทนไปร่วมปฏิญญาอ่าวกะเปอร์ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและชุมชน ในเขตอำเภอกะเปอร์ทั้งหมด

ปฏิญญาอ่าวกะเปอร์นั้นว่าด้วยการอนุรักษ์ฟื้นฟู สิ่งแวดล้อมในชุมชน ทั้งป่าบก ป่าชายเลน ส่งเสริม สนับสนุน ประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วม และเข้ามามีการอนุรักษ์ในบริเวณอ่าว ส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีของอ่าวกะเปอร์ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับชุมชน รอบอ่าวตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ภายใต้แนวคิด ภูผาสู่ทะเล ของอำเภอกะเปอร์

“งานของเราจึงอยู่ภายใต้บริบทใหญ่ของปฏิญญาอ่าวกะเปอร์”

กระแสนอนุรักษ์หอยเกิดขึ้น การลงติดตามครั้งล่าสุด พบว่าที่บ่ออนุบาลหอยของบางหิน มีหอยที่อยู่รอบๆ บ่อเพิ่มขึ้น บทสรุปอันหนึ่งว่าชุมชนรวมใจไม่จับหอยตัวเล็ก พวกที่ใช้เครื่องทุ่นแรงที่มีทั้งคนพื้นที่ และต่างพื้นที่ข้างเคียงก็ไม่กล้าเข้ามาทำอีกเพราะถูกชาวบ้านต่อต้าน

“หลังลงนามในปฏิญญาอ่าวกะเปอร์คิดว่าสิ่งเหล่านี้ก็จะหมดไปหรือน้อยลง”

ต่อแล้ว ก็กั๊กดี ผู้รับผิดชอบโครงการฯ เล่า และว่าถ้าไม่ทำในสิ่งที่โครงการฯ กำลังดำเนินการ โอกาสที่หอยขาว และหอยหวานหมดไปอาจเกิดขึ้นได้ ทั้งสองชนิดเป็นหอยที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน หากรสชาติหอยหวาน น้ำมันจะหวานกว่า แต่หอยขาว เป็นเมื่อกินิดๆ แต่ยังไม่สามารถเพาะเลี้ยงในกระชังเหมือนหอยเศรษฐกิจชนิดอื่น เพราะเป็นหอยที่ฝังตัวอยู่ในระบบนิเวศของมันเท่านั้น

“ตอนเราประกาศเขตอนุรักษ์ ชาวบ้านเข้าใจผิดว่าเราห้ามทั้งหมดทุกพื้นที่ที่เขาเคยจับ ซึ่งไม่ใช่เราก็กำหนดเขตขึ้นมาส่วนหนึ่งเท่านั้น เราก็ก

บอกว่าตรงนี้เป็นแหล่งอนุบาลที่ไม่ได้กว้างอะไร ไม่ได้ครอบคลุม ไปยังจุดที่เขหาหอยกันปกติ ก็ต้องชี้แจง ทำความเข้าใจ”

เป็นอุปสรรคของการขับเคลื่อนโครงการระยะต้น ที่ชาวบ้านไม่เข้าใจ และไม่พอใจ ถึงกับแจ้งไปยังประมงจังหวัด จนมีการประชุม ชี้แจงร่วมโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน ประมงอำเภอ ประมงจังหวัด และมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เครือข่าย และพ่อค้าคนกลางที่รับซื้อหอยในที่สุดก็สรุปว่าเป็นการเข้าใจผิด ปัญหานั้นมาจากพ่อค้าคนกลางในหมู่บ้านที่รับซื้อหอยขัดแย้งกันเอง ก็เลยมาขอให้แตกแยก

ที่ผ่านมาแล้วพบว่าการฟื้นฟูหอยน่าจะดีขึ้น ซึ่งยังทำไปพร้อมกับการฟื้นฟู ของระบบนิเวศน์ ไม่ว่า ป่าโกงกาง ป่าจาก กลุ่มประมงพื้นบ้านในพื้นที่ ซึ่งเป็นเครือข่ายของประมงพื้นบ้านภาคใต้ได้ทำการปลูกป่าชายเลน ทุกปี มีกิจกรรมปล่อยปู ปล่อยปลา ปล่อยกุ้ง ร่วมกับกรมประมง อบต. และหน่วยงานต่างๆ หลายภาคส่วนที่ลงมาทำกิจกรรม

ต่อแล้วเล่าว่า หลังดำเนินโครงการระยะหนึ่งพบว่าชาวบ้านหาหอยได้เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในวันที่น้ำล้นห้าค้ำ หนึ่งค้ำ สองค้ำตามคำเรียกของชาวประมง จะหาหอยได้ 4-5 กิโลกรัมต่อวันต่อคน แสดงว่าหอยกลับมาเพิ่มจำนวน จนชุมชนข้าวเคียงก็มาหาที่ในบริเวณเดียวกัน

“ระดับชุมชน เราปลูกจิตสำนึก ให้เด็กว่าอาชีพหาหอยหวาน หอยขาวของพ่อแม่นี้ทำให้ อยู่ได้จนถึงวันนี้ สร้างรายได้ให้กับชุมชน” สวัสดิ์ รัชนีพนธ์คณะทำงานฝ่ายบันทึกข้อมูล เล่าบ้าง เด็กมาร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ หอยหวาน กิจกรรมปล่อยหอย ปู ปลา และปลูกป่า ต่อมามีการส่งเสริมเยาวชนจัดตั้งเป็นกลุ่มยุวมัคคุเทศน์ ให้ความรู้เด็กเกี่ยวกับการอนุรักษ์หอย พาไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับระบบนิเวศน์ อบรมเกี่ยวกับการจัดทำเป็นทัวร์ท่องเที่ยว วันเดย์ทริป ส่งเสริมเด็กประดิษฐ์ของที่ระลึกจากวัสดุในท้องถิ่น อย่างเช่นเปลือกหอย ร่วมจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเช่น เทศกาลแข่งกัน เก็บหอย แปรรูปประกอบอาหารจากหอย เตรียมความพร้อมรวันพัฒนา ชุมชนสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

การฝึกให้ยุวมัคคุเทศน์ ประดิษฐ์ของที่ระลึกเพราะเห็นว่าเปลือกหอยมีอยู่ทุกบ้าน เนื่องจากหลายบ้านแกะเนื้อหอยขาย เหลือเปลือกหอย เหลือกองสุ่ม จึงส่งเสริมวิธีการประดิษฐ์เป็นของที่ระลึกจำพวก พวงกุญแจ บางกิจกรรม เด็กสามารถกลับไปพูดให้ผู้ปกครองให้รับรู้ ผู้ปกครองก็ตามมา ดูกลายเป็นสมาชิกใหม่ของโครงการฯ ผู้ปกครองเห็นด้วย เพราะกิจกรรม ในช่วงปิดเทอมและวันหยุด ถ้าเด็กมาร่วมโครงการฯ ผู้ปกครองสบายใจว่า ลูกไม่หายไปไหน ยังเป็นการลดละยาเสพติดในเด็กกลุ่มเสี่ยง

อาทิทยากล่าวอีกว่า สิ่งที่ต้องการในที่สุดคือเยาวชนมีสำนึกรักบ้าน เกิดนำสู่กิจกรรมท่องเที่ยว แต่เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องการใช้คำว่า “โดยชุมชน” คือชุมชนจะต้องเป็นผู้จัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง

“ที่ได้คุยกันบ้างแล้วตรงที่เราทำโครงการฯ จะมีริสอร์ทด้วย พอดีว่า ประธานโครงการเป็นน้องของเจ้าของริสอร์ท ก็ได้เกริ่นกันว่าการท่องเที่ยว จะเกิดหลังจากอบรมยุวมัคคุเทศน์ไปแล้ว อบรม. ก็ได้ตอบรับการเข้ามาเสริม ต่อไป ทางนายก อบรม.ก็ได้เข้ามาบอกว่าจะไม่ทิ้งเด็กกลุ่มนี้” เธอเล่า

สิ่งหนึ่งชุมชนมั่นใจ คือ ทางมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์บอกว่า จะลงมาอบรมให้กับเด็กๆ หนุนเสริมกิจกรรมของเด็ก ขณะนี้มียุวมัคคุเทศก์ ที่มีความพร้อมแล้วราว 6-7 คน ตั้งแต่ ม.3 จนถึงมัธยมปลาย การเตรียม ยุวมัคคุเทศน์ มีการพัฒนาองค์ความรู้เรื่องชุมชน และการนำเที่ยว

โดยพานักท่องเที่ยวนั่งเรือพีช ซึ่งเป็นเรือไม้ทอแบบขนาดเล็กของชาวประมง พัฒนามาเป็นเรือนำเที่ยวได้

“ที่พักรามีแนวคิดมีการพัฒนาโฮมสเตย์ เริ่มทำความเข้าใจกับกลุ่มเด็กยุวมัคคุเทศน์ ซึ่งเด็กไปไปคุยทำความเข้าใจกับผู้ประกอบการแล้ว คิดว่าถ้าโครงการฯ นี้เกิดผล ก็น่าจะทำให้มีโฮมสเตย์ที่นี้ได้จากการที่คุยกับชุมชนที่เข้าร่วมโครงการก็พบว่ามีความพร้อมระดับหนึ่งที่จะทำให้เกิดการท่องเที่ยวของชุมชนได้ เพราะปกติ แม้ไม่ได้อยู่ในโครงการนี้ ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็ได้รับการอุดหนุนความรู้จากองค์กรต่างๆ” อาทิตยาเล่า

บางหินมีจุดขายมากมายจุดขายทางตำนาน กินสามก่องอันมีประวัติที่เรียกบางหิน ไม่ว่าแหล่งหอยขาว และหอยหวานใหญ่ที่สุดของอ่าวเกาะเปอร์ สามารถนำกิจกรรมการหาหอยมาอยู่ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ “เราคิดเอาไว้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมสนุกๆ การหาหอยด้วยกะลาหรือช้อน ชุดในทราย เป็นลักษณะที่เรียกว่าโหนดทราย คือเป็นหาดทรายไหลขึ้นมา คนที่ชำนาญอาจใช้เท้าคีบขึ้นมาก็ได้ จากน้ำลึกมีทั้งหอยขาวและหอยหวานอยู่ใกล้กัน นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาหาหอยก็กิโกลกรัมตามแต่แต่จะเอากลับบ้านได้ 2 กิโลกรัมเท่านั้น เป็นการเรียนรู้วิถีชุมชนคู่ไปกับประมงพื้นบ้าน อาหารก็เน้นทรัพยากรหอยที่เรากำลังอนุรักษ์ ... เรื่องนี้เด็กจะคิดกันเอง”

อาทิตยาเล่าและบอกถึงพัฒนาการของกลุ่มเด็กที่เข้าร่วมในกิจกรรมปลูกป่าเด็กยังคิดเชื่อมกับการท่องเที่ยวได้ โดยพวกเขาจะปลูกต้นกล้าป่าชายเลนเอาไว้ให้นักท่องเที่ยวมาช่วยปลูก คิดราคาต้นละ 10 บาท”

เพราะเด็กพวกนี้เราเคยไปร่วมปลูกป่าชายเลนกับกรมประมงมาก่อน ได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม เมื่อมาร่วมโครงการฯ จึงเห็นศักยภาพที่จะทำอะไรได้มาก

“ส่วนคำว่าชุมชนน่าอยู่ของเราหมายถึงทรัพยากรบุคคลทรัพยากรธรรมชาติ และทุกสิ่งทุกอย่างให้มีความสมดุลกัน ไม่ได้ต้องการอสังหาริมทรัพย์น่าอยู่ตามวิถีชีวิตของชุมชน เป็นชุมชนแบบพอเพียงเหมือนที่อยู่กันมา”
เลขานุการโครงการฯสรุป ●

29

อสม.พม่าแห่งชุมพร

โครงการพิชิตฐูฯ ร่วมใจ
เสริมใยรักษ์ ไร้พรหมแดน

**“ชุมชนพิชิตฐูพยาบาลเป็นชุมชนใจกลางเมืองชุมพร ที่มีต่างด้าว
อยู่เยอะ การเหลียวแล ภาครัฐอาจมองไม่เห็นแม้จะอยู่ใกล้ตากี้เถอะ”**

จะเด็ด ครูศากยวงศ์ แกนนนำโครงการพิชิตฐูฯ ร่วมใจ เสริมใยรักษ์
ไร้พรหมแดน เขามองว่าหากไม่นับระนองแล้วทุกวันนี้ชุมพรน่าจะเป็นที่รวมตัว
แหล่งใหญ่ของชาวพม่าในประเทศไทย เรียกได้ว่าเป็นดงพม่าอีกแห่งหนึ่ง
จนบนถนนหนทางแทบดูไม่ออกว่าคนไทยหรือต่างด้าวแล้ว

“เฉพาะชุมชนผมอยู่ ซึ่งเป็นชุมชนเกิดใหม่ และใช้ชื่อถนนมาเป็น
ชื่อเรียกชุมชน อาจนับต่างด้าวได้ถึง 80-100 คน จากประชากรรวม
800-900 แต่ถ้าทั้งเมืองเข้าใจว่าน่าจะขึ้นเป็นหลัก 10,000 คน ที่เราเห็น
ปัญหานี้ว่าสำคัญเพราะว่าหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องไม่ได้ดูแลเรื่องนี้จริงจัง
ส่วนมากพอขึ้นทะเบียนแล้วจบกันไป ชาวบ้านนั้นแหละต้องดูแลกันเอง
เพราะเขามาอยู่กับเรา อยู่หน้าบ้านเราจริงๆไม่ได้อยู่กับหน่วยงานที่ขึ้น

ทะเบียนสักหน่อย”

เนื่องจากจังหวัดชุมพรมีพรมแดนบางส่วนติดประเทศพม่า การเข้ามาของชาวพม่าซึ่งส่วนมากมาจากรัฐยะไข่ที่อยู่ใกล้กัน มีทั้งแบบถูกต้องตามกฎหมายและหลบหนีเข้าเมือง พวกเขาต้องรับจ้างหลายอย่างไม่ว่า ส่งของอยู่ประจำร้านค้า แม่บ้าน ขายอาหาร ฯลฯ ทำงานกลางวันตกกลางคืนกลับมาอยู่บ้านเช่าในชุมชนพิศิษฐ์พยาบาลนั่นเอง

อีกจำนวนหนึ่งยังรับจ้างบกลางคืนเป็นพนักงานเสิร์ฟ ล้างจานตามร้านอาหาร

กลุ่มแรงงานจริงๆ เป็นแค่ส่วนหนึ่งจะได้ให้ข้อมูลเชิงลึกว่า พวกเขาติดครอบครัวมาด้วย ไม่น้อยที่หนีบเมียหนีบลูกมาเข้าบ้าน จำนวนประชากรแฝงจึงแออัดมากกว่าการประเมินตามหลักการทั่วไปได้ กลายเป็นภาวะชุมชนในชุมชนที่คนชุมพรพากันกังวล

“ปัญหาที่เราเครียดมากคือโรคติดต่อกับต่างดาวซึ่งบางที่เราไม่รู้จักรหรือว่าเขาจะนำโรคอะไรมาบ้าง ที่เคยเจอมาแล้วคือโรคมือเท้าปาก นอกจากนั้นในกลุ่มชาวพม่าก็มีปัญหาหาเสพติดพวกกระท่อม เมมาแล้วมักเกิดการทะเลาะวิวาทในกลุ่มเขาเอง”

คนพม่ากับสังคมไทยที่เขาอยู่ มักมีความสัมพันธ์ในเชิงแปลกแยก ไม่มีใครรู้จักใคร ไม่มีปฏิสัมพันธ์อันใด ยิ่งตอกย้ำความหวาดกลัว หวาดระแวง ให้กับเจ้าของพื้นที่ ขณะที่ปัญหาสุขภาพเป็นปัญหาพื้นฐานอย่างหนึ่งของชาวพม่าในชุมชน แรงงานที่ขึ้นทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย มักใช้บริการโรงพยาบาลของรัฐ เพราะเป็นบริการฟรีที่ได้มาจากการจ่ายเงินขึ้นทะเบียน หากปัญหาตามมาอีกเพราะพบว่าบางครั้งพวกเขาารอนคิวแน่นโรงพยาบาล บางรายแค่ปวดหัวตัวร้อนนิดหน่อย เพียงต้องการใช้สิทธิที่ได้จ่ายเงินไป ส่วนพวกที่ไม่ขึ้นทะเบียนต่างดาวมักหาซื้อยากินเอง

ปัญหาดังกล่าว นำมาสู่การนำเสนอโครงการฯ สร้าง อสม. พม่า เพื่อดูแลชาวพม่ากันเอง ด้วยความร่วมมือของคนไทยในพื้นที่ กิจกรรมเริ่มจากการสร้างความไว้วางใจ

“เริ่มจากการอบรมภาษาพม่าครับ จัดเอาคนไทยไปเรียนภาษาพม่า เข้าหาคนพม่าที่พูดไทยได้เป็นตัวนำในกลุ่มของเขา การเรียนภาษาเขา เพื่อที่ว่าเราจะไปสื่อสารภาษาของเขาได้บ้างอาจเป็นจุดเริ่มต้นที่จะหันหน้ามาคุยกันได้”

เป็นการจัดเรียนฟรีโดยโครงการฯดำเนินการ คนไทยที่มาเรียนอยู่ระหว่าง 30-40 คน ขึ้นอยู่กับจังหวะโอกาส โดยคนที่สนใจมาร่วมสามารถมาเข้าห้องเรียนอย่างไม่เป็นทางการได้เลย หลักสูตรแบบง่ายๆ ไม่ได้สนใจภาษาเขียนหรือตัวอักษร เน้นการฝึกภาษาพูด ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริงสิ่งที่สอนก็เป็นคำทั่วไป เช่นคำทักทาย เป็นต้น

“ผมถามคนไทยที่มาเรียนพบว่าสิ่งที่เขาต้องการ คืออยากรู้ว่าคนพม่าเขาพูดอะไรกัน อีกอย่างคนที่ค้าขายโดยเฉพาะร้านโชห่วย ที่มีอยู่มากในชุมชน ก็จะได้ติดต่อค้าขายกันได้เท่าที่เรียนคิดว่าได้ผลราว 60% เพราะไม่เน้นภาษาละเอียดมากแค่ทักทาย”

กิจกรรมต่อเนื่องเป็นการสร้างผู้นำต่างดาวขึ้นมาเพื่อเป็นคนประสานงานกับคนไทย โดยเลือกคนที่พูดไทยเป็นผู้นำกลุ่มของเขา จากนั้นมาสร้าง อสม.พม่า เพื่อดูแลจัดการสุขภาพ ใช้ อสม.ไทยในพื้นที่อบรมถ่ายทอด เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ การรักษาพยาบาลเบื้องต้น

การค้นหาม่าที่จะมาเข้าอบรม ให้พวกเขาตัดคนมาเอง ครั้ง 5-6 คน โดยมีแผนจัดอบรม 6 ครั้ง ใช้วันหยุดเสาร์ อาทิตย์ เพราะแรงงานพม่า ส่วนมากรับจ้าง รอเลิกงานเวลาห้าโมงเย็น คนที่มาไม่สามารถพูดไทยก็ใช้วิธี สื่อสารผ่านคนที่พูดไทยได้เป็นหลัก

บางรายเจ้าตัวคนที่ถูกเลือกมาอบรม อสม. ไม่ได้มาเอง มอบหมาย ภรรยามาแทน บางครอบครัวมาทั้งสองคน อย่างไรก็ตามทางโครงการฯ จูงใจ โดยการ มีข้าวกล่องเลี้ยงตลอดรายการ

“ปัญหาที่พบกับกิจกรรมนี้คือคนพม่าที่มาอยู่ชุมพร ส่วนมากเขา ไม่ได้ปักหลักอยู่ที่นั่นนาน เป็นประเภทพวกรมาชุดทองครีบ หาเงินได้จำนวนหนึ่งอาจกลับพม่า ไปบอกเพื่อนที่โน่นคนอื่นให้มาบ้าง คนใหม่ที่มาก็เป็นไป ในลักษณะเดียวกันอีก วันเวียนไม่หยุดกับที่ พอเขามีเงินแล้วก็กลับ หรือ บางรายเถาแก่ให้ที่อยู่ใหม่ เขาก็หายไป คนที่เราอบรมก็เจอปัญหาอย่างนี้ เปลี่ยนหน้ามาบ่อย”

อย่างไรก็ตามจะเด็บบอกว่าตอนนี้สามารถสร้าง อสม.พม่าได้ 6 คน คนเก่าหาย ก็ต้องอบรมใหม่ หลังจัดมาระยะหนึ่ง จะเด็ดเดี่ยวได้ไปนั่งฟัง อสม.พม่า เห็นเขาสอนพวกเขาตัวเองแนะนำว่า เมื่อเกิดอาการของโรคอย่างไร ควรไปซื้อยาอะไร ร้านไหน

“ผมว่าจะเกิดประโยชน์กับบางกลุ่มอย่างพม่าที่หลบหนีเข้าเมือง ผิดกฎหมาย พวกนี้ไม่กล้าไป โรงพยาบาลอยู่แล้วก็ต้องรู้วิธีดูแลตัวเอง”

หลังสร้าง อสม.พม่าขึ้น เห็นได้ว่าช่วยลดปัญหาการแออัดใน โรงพยาบาลของรัฐในชุมพรจากแรงงานพม่าได้ เพราะพวกเขาไปโรงพยาบาล น้อยลง เมื่อรู้ว่าบางโรคบางอาการสามารถซื้อยามากินเอง ส่วนสำคัญน่าจะ มาจากกิจกรรมที่ทำสร้างบรรยากาศเป็นมิตรของคนในชุมชน สร้างความไว้วางใจ สัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนไทยและแรงงานต่างดาวมากขึ้น จากที่อยู่แบบไม่รู้จัก

หวาดระแวง ก็มารู้จัก เดินไปไหนมาไหนในชุมชนก็กล้าทักทายคนไทย ทั้งที่แต่ก่อน ชาวพม่าจะขีรึมมากขนาดไม่กล้ายิ้ม

“เมื่อก่อนหากชวนเขามาทำกิจกรรม เขาจะไม่กล้ามาเลย มีการแยกกันระหว่างเด็กไทย เด็กพม่าด้วย ปัญหาพื้นฐานมาจากกลัวเรื่องโรคติดต่อเป็นหลัก ตอนนั้นไม่กลัวแล้ว เพราะถือว่ามีระบบ อสม.เข้ามา” การไม่รู้จักกัน ไม่โอภาปราศรัยด้วย สร้างความลำบากใจ อึดอัดใจในการอยู่ร่วม แต่หลังโครงการฯ ขับเคลื่อนจะดีต่อบอกว่าสถานการณ์ปัญหาคลี่คลาย

“เรารู้กันว่าพวกเขาชอบทำบุญ พอเรามีงานบุญอย่างงานทำบุญชุมชน มีการนิมนต์พระมาถวายภัตตาหารเพล เราชวน เขาก็ยินดีมาร่วม หัวปิ่นโตมาเป็นแถว หรือบางกิจกรรม ไม่ได้บอกเขาก็มาเองก็มี เขาบอกว่าคนไทยบางคนบอกว่ามีงานก็เลยมา” เท่ากับว่าได้เปลี่ยนวิถีแรงงานต่างด้าวที่ไม่กล้าออกมาในสังคม ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เหตุผลที่ตั้งข้อสังเกตคือกลัวคนไทยรังเกียจ และที่สำคัญกลัวตำรวจจับ สำหรับแรงงานต่างด้าวไม่ว่าจะขึ้นทะเบียนหรือไม่พวกเขาต้องกลัวตำรวจเอาไว้ก่อน

“เราบอกว่าโครงการนี้ไม่มีตำรวจมาจับ 100% แต่เขาจะกลัวไปหมด ตอนแรกจึงมาร่วมโครงการฯ น้อยมาก ยิ่งเขาหวาดระแวงอยู่แล้ว แค่การลงไปสอบถามสำรวจข้อมูลต่างๆ เขาก็สงสัยว่าเราจะไปทำอะไร ตอนนี้ถือว่าลดความหวาดระแวง การทะเลาะวิวาทน้อยลง อาจเป็นเพราะภาพมองเปลี่ยนไปจากที่เขากลัวมารู้จักคนไทยมากขึ้น กล้าที่จะยิ้มแย้มแจ่มใส”

สิ่งที่เกิดขึ้นทำให้ชุมชนอื่นหันมามองชุมชนพิศิษฐ์พยาบาลอย่างสนใจ ส่วนมากเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี ซึ่งจะดีต่อบอกกับคนเหล่านั้นว่า ทุกแห่งสามารถทำได้โดยไม่ต้องมีงบประมาณ แค่ทำตามแบบที่ชุมชนพิศิษฐ์พยาบาลทำไปก่อนแล้ว อย่างเช่นการจัดกิจกรรมทำบุญเลี้ยงพระเชิญพม่ามาร่วมแทบไม่ต้องลงทุนอะไรมากมาย

“แต่ที่อื่นที่ยังไม่ได้ คงเพราะอาจมีความหวาดระแวงต่อกันอยู่ก็ได้” เขาบอกว่าจังหวะที่ยากที่สุดในการขับเคลื่อนเรื่องนี้ คือตอนแรกเริ่มกว่าจะเจาะเข้าไปในชุมชนพม่าได้ อย่างที่เรารู้ว่า คนไทยกับพม่าเกลียดชังฝังหัวจากประวัติศาสตร์ที่เรียนสอนมาไทยสอนกันว่าพม่ามาตีไทย แต่พม่าเขาสอน

ว่าไทยไปตีพม่า ชัดแย้งกันอยู่ เป็นความรู้สึกไม่ยอมรับต่อกันมาแต่โบราณ
“แต่ผมไม่คิดอย่างนั้น คิดว่าเราคนด้วยกัน”

จะเด็ด กล่าวต่อว่าปัญหาอย่างหนึ่งซ่อนอยู่เกี่ยวกับแรงงานพม่าคือ
กล่าวคือแรงงานพม่าที่มีปัญหาไปโรงพยาบาลไม่ได้ มักใช้วิธีให้คนอื่นไปแทน
คนป่วยที่ไปพบหมอไม่ได้ป่วย แต่แกล้งป่วย เพื่อเบิกยาให้คนอื่น

“อันนี้มีจริง แต่ อสม.พม่าช่วยให้ลดปัญหาหลง แต่นั่นแหละ
การไปโรงพยาบาลย่อมได้ยาฟรี แต่กับ อสม.แนะนำให้ไปร้านยา ต้องซื้อยา
ก็ต้องจ่ายเงิน เขาอาจอยากได้ยาฟรีมากกว่า จึงมีบ่อยไปอออยู่ที รพ.”
จะเด็ดเล่านอกจากเรื่องนี้ เขายังมุ่งหน้าแก้ปัญหาอื่นในชุมชนด้วยไม่ว่า
ปัญหายาเสพติด อันเนื่องจากเป็นชุมชนแหล่งรวมของนักเรียน การจราจร
ในชุมชน เพราะถนนแคบ

“แต่การจราจรนี้เป็นปัญหามาก คุยกับคนไทยเราเองในชุมชนไม่ได้
คนไทยไม่ค่อยให้ความร่วมมือ ยากกว่าทำกับพม่า” จะเด็ดหัวเราะ

สิ่งเหล่านี้เกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย อย่างกรณี พิสิทธิ์ คิ้วสง่า
กรรมการชุมชนพิศิษฐ์พยาบาล เจ้าของร้านตัดผมก็มีลูกค้า เห็นว่าพม่าเดิน
เข้าร้านหน้าตาดีกว่าเมื่อก่อนหลายเท่า

“ที่จริงรู้จักกันบ้างแล้ว แต่พอมมีโครงการฯ ก็ยิ่งสนิท ผมมีบทบาท
ช่วยประสาน ช่วยเหลือ เกี่ยวกับโครงการฯ ครับ เพราะพูดพม่าได้บ้าง ฟังรู้
เรื่องบางคำ ที่จริงหลายคนในชุมพรพูดพม่าพอได้นะครับ อย่างตามร้านค้ามี
เภสัชกร ลูกครึ่งพม่า-ไทย ครอบครัวอยู่มานานและถือสัญชาติไทย คนพม่า
ส่วนมากที่ไปซื้อยาที่ร้านเขา” พิสิทธิ์เล่าและว่า

โดยทั่วไปพม่ามีอะไรน่ารัก อย่างเช่นการนัดประชุมพม่ามักมาร่วม
กิจกรรมตรงเวลา มากกว่าคนไทย และแม้ชาวพม่ากลุ่มใหญ่ที่มาอยู่ชุมพร
มักมาอยู่ชั่วคราว ไม่มีหลักแหล่ง แต่บางคนมาอยู่นานจนพูดพม่าภาษา
ตัวเองไม่ถูกแล้วก็มี สำหรับเด็กพม่าที่ตามครอบครัวเข้ามาอยู่ในชุมพร
ทุกวันนี้ มีโรงเรียนรองรับบุตรหลานชาวพม่าหลายแห่งในชุมพร เป็นการ
ช่วยกันแก้ปัญหาแรงงานต่างด้าวพม่าที่เป็นแรงงานหลักของจังหวัด ●

30

วิถีใหม่ชาวบางสระ: ออกกำลังกายแบบไม่บาดเจ็บ

โครงการบางสระสัมพันธ์
ออกกำลังกายร่วมกัน ผูกพันครอบครัว

ไม่นานมานี้หากขึ้นมีใครสักคนที่บ้านบางสระ ตำบลคลองกระเบื้อง อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ลุกขึ้นมาออกกำลังกายแล้วต้องรู้สึก “บาดเจ็บ” อันหมายถึงชวนอับอายขายหน้ากันเลยทีเดียว

พรทิพย์ คงนก หรือ “พี่เอียด” ผู้รับผิดชอบโครงการบางสระสัมพันธ์ ออกกำลังกายร่วมกันผูกพันครอบครัว เป็นคนหนึ่งที่รับรู้ปัญหาที่ดี ความที่ทำงานสังคม มาตั้งแต่รับตำแหน่งสมาชิก อบต.จนกลายเป็นประธาน อสม.หมู่ 9 บ้านบางสระในปัจจุบัน

เธอยังรู้อีกว่าคนที่นี้เป็นโรคเบาหวานความดันกันมาก สาเหตุมาจากการขาดการออกกำลังกาย เคยเสนอทำโครงการออกกำลังกายหวังช่วยแก้ปัญหา แต่ทำมาแบบลุ่มๆ ดอนๆ เพราะไม่มีงบประมาณ ครั้นไปร่วมกับชุมชนอื่นก็ไม่ได้ผลสักเท่าไร ล่าสุดมีโอกาสเสนอโครงการรับการสนับสนุนจาก สสส.

ปาลีรัตน์ แก้วประดิษฐ์ หรือ “พี่อ้อย” พยาบาลวิชาชีพ
ชำนาญการ โรงพยาบาลปากพูนซึ่งมีถิ่นพำนักอยู่บางสระ เป็นผู้มีส่วน
สำคัญช่วยพี่เอียดพัฒนาโครงการฯ จนมารีบบทบาทเป็นครูนำเต้นแอโรบิค
ประจำบางสระ เธอเล่าว่ากิจกรรมการออกกำลังกายช่วงแรก มีการรำไม้
พลอง แต่ช่วงหลังวิทยากรไม้พลองไม่ว่าง พี่เอียดทำหน้าที่นำเล่นอยู่พัก
หนึ่งจนเกิดอุบัติเหตุเจ็บขา กลุ่มไม้พลองจึงกลับไปทำเองที่บ้านไม่เป็นกลุ่ม
เหมือนช่วงแรก ขณะนี้กิจกรรมกลุ่มออกกำลังกายที่ได้รับความนิยมมาก
ที่สุดคือการเต้นแอโรบิค

“อันนี้พี่อ้อยเองจะเป็นคนนำ บ้านพี่นี่ห่างจากที่ทำงานแค่ 10 กิโลเมตร
ไปกลับทุกวัน ตอนเย็นได้กลับมาเต้นแอโรบิค”

พี่อ้อยฐานะคนของชุมชนถูกดึงมาเป็นทีมงาน กำลังสำคัญร่วมกับ
พี่เอียดโครงการฯ นี้ กิจกรรมเริ่มต้นด้วยการเชิญวิทยากรมาอบรมการออก

กำลังกายหลากหลายชนิด เป็นการวอร์มความสนใจชุมชนใช้เวลา 3 เดือน เริ่มนำเดินแอโรบิคในเดือนที่ 4 ทาง อบต. เห็นว่าเกิดกิจกรรมชัดเจนเห็น ชาวบ้านเดินอยู่บนพื้นปูนหน้า รพ.สต. คู่มือสวย จึงอุดหนุนงบประมาณมา ปรับสถานที่ทำลานแอโรบิคแบบมาตรฐาน มีเวทีนำเดิน

นอกจาก อบต. แล้วคนสนับสนุนการเงินยังมีคนในพื้นที่ และงบ จากโครงการฯ ร่วมสมทบ

ตอนแรกทีมทำงานต้องเดินไปชวนพ่อแม่พี่น้องมาออกกำลังกาย แต่พอมีกิจกรรมเดินแอโรบิค ชาวบ้านลูกมาร่วมเองและเพิ่มจำนวนมากขึ้น ทุกวันนี้เกิดบรรยากาศที่คนรีบกลับจากงานเดินมาได้ขาดในช่วงเย็น

“ตัวพี่อ้อยเองก็หัดเดินแอโรบิคจากโครงการนี้เหมือนกัน แต่ก่อน ทำไม่ได้ บังเอิญตอนออกงานๆ หนึ่ง หากคนนำเดินไม่ได้เลยออกนำเอง จึงรู้ว่ามันไม่ยาก แต่ต้องไปซ้อมมาเป็น 10 วัน จนมันไปเอง เรารู้ว่าจะเดินอย่างไร”

เนื่องจาก รพ.สต.ตั้งอยู่กลางชุมชนบางสระ พอเกิดลานแอโรบิค รพ.สต.จึงใช้งบพัฒนา อสม. มาซื้อเครื่องออกกำลังกายกลางแจ้ง 6 ตัว มาวางประกอบเข้ามาอีก บริเวณนั้นจึงกลายเป็นจุดศูนย์รวม ในการออกกำลังกายของคนบางสระอย่างชัดเจน

พี่อ้อยเล่าว่า ในเวลา 5 โมงเย็น คนในชุมชนจะออกมาออก กำลังกาย โดยจุดรวมอยู่ที่ในสถานที่ดังกล่าว คนที่ไม่เดิน ออกมาเดินเล่น ทางผ่านไป-กลับจากลานแอโรบิค และเครื่องออกกำลังกาย เป็นระยะทาง ราว 1 กิโลเมตร

“คนแก่เดินไม่ไหว เราเรียกพวกเขาว่า กลุ่มเดินค้ำย่ารุ่ง ก็คือมี คนเดินหัวค้ำกลุ่มหนึ่ง และกลุ่มเดินช่วงหัวรุ่งก็มีอีกกลุ่มหนึ่งนะ” พี่อ้อย เล่าว่าในบางสระซึ่งเป็นชุมชนใหญ่สุดของ ต.คลองกระปือ นั้นมีข้าราชการ เกษียณอาศัยอยู่มาก พวกเขามักชวนกันออกเดิน มีกลุ่มครูเกษียณราว 20 คน ที่เหลือเป็นกลุ่มที่ชวนกันขี่จักรยานไปไหนมาไหนด้วยกันอยู่ราว 10 คน สำหรับแอโรบิคที่นำโดยพี่อ้อย หรือชาวบ้านเรียกติดปากว่า “หม้ออ้อย” นั้นเดินทุกวันยกเว้นวันฝนตก เริ่มตั้งแต่ 17.30-18.30 น.

คนมาร่วมเฉลี่ย 15 คน หรือวันที่มากที่สุดถึง 30 คน

พ่อแม่มาออกกำลังกาย ลูกก็ตามมาเล่น ทางทีมงานเลยคิดจัดรูปแบบออกกำลังกายแบบเด็กๆ มีเพลงเด็กมาเปิดราว 15 นาที ช่วงที่ผู้ใหญ่อาจกำลังเล่นฟิตเนสตัวอ้อมร่างกายกับเครื่องออกกำลังกายกลางแจ้ง

การส่งเสริมให้เด็กออกกำลังกาย ไม่นับท่าทางอะไรมาก มีเด็กขาประจำมาร่วม 10 กว่าคน

“เราเดินกันจนได้รับเชิญเป็นตัวแทนเดินในงานกีฬาของ อบต. แต่ตอนนี้ฉันปวดขาไม่ได้เดิน แต่ยังไปทุกวันไปช่วยเปิดเครื่องเสียง ไปดูพี่เอียดช่วยเสริม

“จริง” พี่อ้อยบอกว่า ทุกวันนี้กลุ่มแอโรบิคเดินแก่งจนได้รับเชิญออกงานอยู่บ่อย ไม่ว่าจะกิจกรรมชุมชน เช่น กีฬาที่ อบต.จัด ก็มาเชิญทีมไปเดินเปิดสนามให้ หรือกิจกรรมอำเภอ ก็ส่งตัวแทนไปร่วม

ผลของโครงการฯ ทำให้คนบางสระหันมาออกกำลังกาย จากเมื่อก่อนมานั่งนับหัวได้ไม่กี่คน ช่วงนี้พี่อ้อยประเมินว่ามีคนมาออกกำลังกายนับ 100 คน

“เห็นชัดเจน หลังเราจัดกิจกรรมเดินวิ่งเพื่อสุขภาพ มีการระดมทุนจากหน่วยงานต่างๆ มาช่วย เน้นครอบครัวปลูกฝังการออกกำลังกายตั้งแต่เด็ก เห็นได้ว่าการชักชวนมาเป็นครอบครัว ส่วนคนที่ยังไม่มา เพราะฐานะยังไม่ค่อยดีมีอาชีพรับจ้างใช้แรงเหนื่อยอยู่แล้ว และคิดว่างานคือออกกำลังกาย”

พี่อ้อย หรือหม่ออ้อย ตามคำเรียกขานของชาวบางสระ บอกว่า ในทางการแพทย์ความเข้าใจดังกล่าวเป็นความเข้าใจที่ผิด เพราะว่าการออกกำลังกายตามหลักทางการแพทย์ต้องทำต่อเนื่อง 30 นาที โดยไม่หยุดไปทำอะไรเสียก่อน และเป็นการออกกำลังกายปานกลางคือทำแล้วเหงื่อออกหายใจเร็ว ซึ่พจรทำงาน รู้สึกเหมือนเหนื่อย ถ้าเข้าลักษณะดังกล่าวเท่ากับออกกำลังกาย

“แต่ถ้าถ้าทั้งวันอยู่บ้านขายของ เดินไปเดินมา รู้สึกเหนื่อยใจแต่ไม่เหนื่อยกาย เราจะได้ความเครียดได้ฮอร์โมนตัวไม่ดีมาแทน” เธอว่า

คนที่ทำงานออกแรง ถือว่าออกกำลังกายได้ในกรณีทำต่อเนื่อง 30 นาที มีเหงื่อออก และมีลักษณะการเคลื่อนไหวที่หนักพอ ถ้างานหนักไม่พอ เช่นทำสักพักแล้วหยุดนั่งคุยกัน ไม่ถือว่าออกกำลังกาย

ชาวบ้านคิดว่าทำสวน ถางหญ้าครึ่งชั่วโมงแล้ว ไม่ต้องไปออกกำลังกายแบบไหนอีก พี่อ้อยต้องอธิบายว่าลักษณะแบบนั้นทำให้ร่างกายทรุดโทรมมากกว่า เพราะเป็นการออกกำลังกายแบบไม่ใช่ออกซิเจน ไม่ครบตามกระบวนการออกกำลังกาย

“เราบอกให้ซื้อสิ่งเก๋ๆ ว่าทำงานบางอย่างจะเหนื่อย แต่หากออกกำลังกายถูกรูปแบบแล้วกลับมาบ้านจะรู้สึกเบาสบาย เพราะสารฮอร์โมนความสุขจะหลั่งออกมา”

แถบอำเภอปากพนังมีงานประเพณีมาก โดยเฉพาะงานบวช พอมีงานต้องหยุดการเดินแอโรบิคเพราะต่างคนต้องไปช่วยงาน แต่ก็ได้ออกกำลังกายอยู่ดี เพราะคนกลุ่มที่ไปช่วยงานบวชมักจะได้ออกกำลังกายในงานบวชแทน

“ในงานบวชเราก็เจอคนหน้าเดิมอีก นอกจากทำอย่างอื่นแล้วยังช่วยงานบุญโดยการรำ เดินกันเป็นชั่วโมง”

การรำวงเวียนครกเป็นรำวงประยุกต์ต่างจากรำวงสมัยก่อน ถือเป็น การออกกำลังกายอย่างหนึ่ง ยิ่งคนมีหลักพื้นฐานมาจากการเดินแอโรบิคแล้วทำได้ไม่ยาก สามารถเดินและรำลงจังหวะง่ายตายและไม่พลาดพลั้งจนบาดเจ็บ

“พี่อ้อยเข้าไปรำวงเวียนครกจะรู้ว่า คนไหนเคยผ่านกิจกรรมการออกกำลังกายอย่างแอโรบิคมาแล้วบ้าง เขาจะรู้จังหวะ ถือว่าเป็นการออกกำลังกาย เพราะส่วนมากไม่หยุดเลยหากลองไม่หยุด” พี่อ้อยหัวเราะบอกว่าบางรอบมีลิบเพลง เฉลี่ยเพลงหนึ่งสามนาทีแสดงว่าทำต่อเนื่องครึ่งชั่วโมง หลังจากนั้นออกมานั่งพักไม่ทันหายเหนื่อย รอบใหม่มีคนดึงออกไปรำอีก อาจยาวถึง 2 ชั่วโมง

“บางทีไม่ได้ออกกำลังกายในที่ประจำ เราก็ชวนกันไปวิ่งเวียนงานบวชแทน แล้วก็เดิน เอาจริงเอาจังเพราะเป็นวิถีอย่างหนึ่งของการออกกำลังกาย”

การออกกำลังกายต้องสร้างปัจจัยเอื้อ และปรับให้เข้ากับวิถีจริงของผู้คนแต่ละชุมชน ในสายตาของนักสาธารณสุขอย่างที่อ้อยมองว่าคนทั่วไปนั้น หากคนไม่เป็นโรค เขาจะยังไม่ออกกำลังกายหรือคิดดูแลตัวเอง จึงต้องสร้างปัจจัยเอื้อทางสิ่งแวดล้อมขึ้น เพราะไม่มีใครมาบังคับใครออกกำลังกาย เป็นเรื่องตระหนักรู้เอง ทำเอง ได้เอง รู้ได้ด้วยตัวเอง

สำหรับการสร้างปัจจัยเอื้อของโครงการฯ ที่ดำเนินการแล้ว คือสร้างสถานที่ออกกำลังกายรองรับไม่เฉพาะสถานแอโรบิคหน้า รพ.สต.เท่านั้นสำหรับกลุ่มอื่น อย่างกลุ่มคนเดินค้ำย่ำรุ่ง มีการปรับทางเดินให้กันรถชนคนสูงอายุที่ออกมาเดิน

ในกลุ่มจักรยาน ชวนเขามาร่วมกิจกรรมปั่นรถจักรยานตามชบวนในวันที่มีกิจกรรมของชุมชน เพื่อให้เขาได้โชว์ว่าเป็นกลุ่มที่รักสุขภาพลดข้อเสียม และได้พลละกำลัง พอส่งเสริมด้วยวิธีดังกล่าวก็ทำให้คนที่ถืออยู่รู้สึกว่ายากถีบและ คนสนใจมาถีบจักรยานยังเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

ที่อ้อยนั้นส่วนตัวชอบออกกำลังกายอยู่แล้ว เป็นนักกีฬา มาตั้งแต่เด็กเคยเป็นแชมป์ป้องกันของโรงเรียน ตัวสามีก็ชอบเล่นกีฬาประเภทนี้ที่บ้านมีโต๊ะปิงปอง ชวนเด็กในชุมชนมาเล่นปิงปองพร้อมสอนเทคนิคการเล่นให้ฟรีในวันหยุดเรียนเสาร์-อาทิตย์ จนมีสมาชิก 20 กว่าคน

“พอเด็กพูดว่าไปเล่นปิงปองที่บ้านหม่ออ้อย เราก็มีความสุข เราก็ได้เล่นกับเด็กด้วย ปิงปองนั้นเล่นคนเดียวไม่ได้ นี่ก็เป็นการปัจจัยเอื้อ สร้างโอกาสให้ตัวเองได้เล่น ช่วงเสาร์ อาทิตย์กลางวันจึงออกกำลังกายด้วยการเล่นปิงปอง ตอนเย็นแอโรบิค ส่วนเด็กผู้ชายที่มาเล่นปิงปองก็ไปเตะบอลกันในสนามโรงเรียน”

รูปแบบการจัดออกกำลังกายที่เกิดขึ้นจึงมีหลายรูปแบบ ตั้งแต่ไม้พลอง ยางยืด ดังที่กล่าวแต่ต้นขณะเดียวกันยังสร้างกลุ่มออกกำลังกาย

ขึ้นมาหลายกลุ่ม ประกอบด้วยแอโรบิค 20 คน เดินออกกำลังกาย 20 คน
ขี่จักรยาน 10 คน ตะกร้อวง 12 คนบิงปอง 12 คน และวิ่ง 4-5 คน

“คนที่วิ่งนี้เกิดจากการที่เราจุดประกายครั้งเดียว เขายังวิ่งมาตลอด
มีรายหนึ่งที่ต้องดูแลแม่พิการ จนไม่มีเวลาดูแลตัวเองทำให้น้ำหนักขึ้นมา
90 กิโล เป็นความดัน พอเราเห็นเราทำโครงการฯ เขาก็วิ่งน้ำหนักลด
ลงเหลือแค่ 60 กิโล ในช่วงเวลาประมาณ 6 เดือน แล้วก็มีคนวิ่งตาม”

มุมหนึ่งชุมชนบางสระเป็นแหล่งพนักของข้าราชการ หลายคน
เป็นต้นแบบของการที่รักสุขภาพ ปลูกกระแสสุขภาพได้พอควร อย่างตำรวจ
คนหนึ่งหยุดบุหรี่ด้วยตนเอง เขาเล่าให้เพื่อนฟัง คนอื่นก็ทำตาม หรือในวัน
ประกวดสุขภาพ ปลัดอำเภอพาแฟนที่เป็นครูมาวิ่งได้ที่ 1 ชาวบ้านก็เห่อว่า
ปลัดมาวิ่งได้รางวัล น่าจะชวนเมียตัวเองวิ่งบ้าง

“เหตุปัจจัยดังกล่าว มันก็ช่วยกันเปลี่ยนทีละนิด ขณะที่แต่ก่อนใคร
ลุกขึ้นมาออกกำลังกายแล้วดูบัดสี ผู้หญิงบางคนนุ่งชุดออกกำลังกายแล้ว
สามีไม่ให้ออกจากบ้าน ใครออกวิ่ง แล้วคนถามว่าจะไปไหน ออกวิ่งแต่ละ

ที่น่าอายมาก เพราะไม่มีคนวิ่งเลย แต่วันนี้ไม่มองเป็นเรื่องแปลก ทันสมัย
แล้วในเรื่องนี้ พอเห็นใครออกกำลังกาย กลายเป็นการชมว่าเก่งจัง”

โครงการทำให้ สังคมชาวบางสระมองภาพการออกกำลังกายไป
อีกแบบ โดยใช้การพูดคุย อธิบายมาเปลี่ยนถึงวิธีคิด

“ผู้ชายหลายคนก็มาบอกว่าหม้ออ้อยไปชวนเมียผมมาเต้นบ้าง
ทั้งที่สมัยก่อนบอกว่าอย่าไป แต่งตัวแบบนั้นตีตายเลย มันกลายเป็นการ
เปลี่ยนคน และชุมชน บางคนพูดกับภรรยาว่าเธออ้วนจะตายอยู่แล้ว ไปเต้น
บ้างซิ ดูซิหม้ออ้อยเขาเต้น ทำให้หุ่นดี ... เป็นการพูดหยอกเย้ากันบ้าง
แต่ทำให้คนรู้จักคุณค่าออกกำลังกาย”

เหล่านี้ได้เกิดคุณค่าใหม่กับชุมชน ในเชิงรูปธรรม นอกจากได้สร้าง
สถานที่ที่เขาได้ออกกำลังกาย ที่ปลอดภัย ใกล้เคียง ใกล้เคียง ยังเกิดกระแสออกกำลัง
กายแบบ ครอบครัว หลายครอบครัวพากันออกมามาออกกำลังกาย

“ที่เองไม่ใช่คนที่เป็นลูกสะใภ้ของบางสระ แต่ก่อนคนไม่รู้จัก
แต่ทุกวันนี้คนรู้จัก เดินไปไหนคนจะถามจาวว่าวันนี้เต้นไหมหม้ออ้อย เราเคย
เห็นภาพคนไม่ทำอะไร อาจนอนดูทีวี ทุกวันนี้พอตอนเย็น พี่อ้อยจะปั่น
จักรยานไปน้ำแอรบิค เราจะมีเสียงแตรจักรยาน ปั่นๆๆ เด็กที่คอยอยู่
ก็จะวิ่งตามถนนไป ไปถึงสนามกีฬา เพราะเป็นที่รู้ว่าเด็กจะได้เต้นก่อน 15
นาที ผู้ใหญ่ 15-60 นาทีตามมา”

การเต้นแอโรบิคที่บางสระไม่เน้นแต่งกายเช็กซี หูหระแบบแอโรบิค
ทั่วไป คำสั่งพูดกันด้วยภาษาใต้ สร้างความเป็นกันเอง ชาวบ้านมาเต้น
ด้วยใจ ไม่ได้เรียกร้องอะไรไปกว่าการได้ออกกำลังกาย พ่อแม่ที่ลูกอ้วน
ก็บังคับให้ลูกมาออกกำลังกาย พวกที่เป็นเบาหวานมาเต้น สามารถคุมน้ำตาล
แก้ความดัน ช่วยให้อายุยืนได้มากชดเชยด้วยการออกกำลังกายแทน

“นี่ได้ยินคนที่เป็นโรคเบาหวานความดันเขาพูดกันนะ”

“คนที่ไม่เป็นโรค เขามาเต้น เพราะเชื่อว่าไม่เกิดโรคอื่นอีก หรือคน
ที่เป็นโรคหืดหอบก็หายก็มีนะ” พี่เอียดเสริม

พี่อ้อยอธิบายอีกว่า “การเต้นแอโรบิคที่บางสระเราเน้นการทำฝึก
สมองซีกขวาถึง 4 ท่า เพราะเราเป็นวิทยากรกระบวนการ การเน้นตรงนี้

เพราะคนแก่ได้ฝึกสมอง บางทีในบางกลุ่มเช่นผู้สูงอายุ เขาอาจทำทำไม่ได้ แต่ได้ฝึกอารมณ์สุนทรีย์ะ เขาเดินไม่ได้แต่ได้มาสนุกกับเพื่อนได้อารมณ์ “ได้สังคม” เธอว่าภาพรวม เป็นการสร้างความรู้สึกว่าออกกำลังกายลดโรค แต่ต้องทำให้เป็นนิสัย เป็นวิถีชีวิต

ขณะที่บางสระหลายคนรู้สึกว่าการออกกำลังกายเป็นส่วนหนึ่งในวิถีประจำวันจริงๆเพราะ เมื่อไม่ได้เดิน อย่างเช่นหน้าฝน เขาอยากเดิน จนต้องนัดเดินได้บันไดของ รพ.สต. บางวันคนนำแอโรบิกมีธุระส่วนตัว คนมาตามถึงบ้านคะยั้นคะยอ จนต้องยอมไป

“กลายเป็นว่าเขาติดเราแล้ว ทั้งที่ตอนแรกเราเป็นฝ่ายตามเขามา ออกกำลังกายตอนนี้เขามารอเรา จนพี่เอียดต้องมาตามเราว่าหม้ออ้อย มาเร็ว คนมาเต็มหมดแล้ว บางทีเราอยากหยุดบ้าง แต่พอเขามาตามเราก็ต้องไปเดินเพื่อสปีริต”

นั่นเป็นความสำเร็จขณะที่ความคาดหวังต่อไปของเธอคือต้องการทำให้คนในกลุ่มที่มีโรคประจำตัว สามารถมาออกกำลังกายให้เหมาะกับโรคตัวเองและสามารถควบคุมโรคตัวเองได้ สุดท้ายไปตอบโจทย์ที่ว่าออกกำลังกายเพื่อป้องกันโรคและลดโรคนั่นเอง

สิ่งที่ได้ชัดเจนจากโครงการสุขภาพที่ดี แต่พี่เอียดยังเห็นว่า ในระหว่างกิจกรรมยังเกิดการรวมกลุ่ม ความสามัคคี เห็นได้จากแต่ก่อน ถ้าประชุมตามแล้วตามอีก ตอนนี้การประชุมมาง่าย ได้ความร่วมมือ มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ออกกำลังกายมากขึ้น นอกจากนั้นยังมีกลุ่มผู้นำ อย่างเช่น ผู้ใหญ่หมู่ 9 ช่วยประสานงานชาวบ้าน เชิญชาวบ้านมาร่วมประชุม ด้วยตนเองและร่วมกิจกรรมทุกครั้งที่มีโอกาส สำหรับ รพ.สต. สนับสนุนทุกอย่างมาแต่ต้นแล้วสุดสนับสนุนการสร้างผู้นำเดินแอโรบิก ชุมชนเพิ่มอีก 3 คน โดยพร้อมให้ค่าตอบแทนในการนำเดินด้วย ขณะที่การเกิดโครงการฯ ทำให้หมู่ข้างเคียงสนใจ เขายังไม่มีกลุ่มแบบนี้ เพราะยังไม่พร้อม เบื้องต้น ชาวบางสระก็ชวนเขามาเดินร่วมกันได้เลย

“เราก็บอกว่ามาเดินเลยไม่หวงตอนนี้กิจกรรมมี อสม.หมู่อื่นมาร่วมด้วย” พี่เอียดกล่าว ●

31

ความเชื่ออาหารแห่ง “ซองนรก”

โครงการร่วมสร้างสุขให้ชุมชนบ้านยี่งอนำอยู่

“วันหนึ่งเกิดระเบิดในตัวตลาดยี่งอ เราเห็นภาพของคนที่ประสบภัยแล้วคนอื่นในชุมชนไม่ได้สนใจ ยังต่างคนต่างอยู่ ก็คิดว่า ถ้าเหตุการณ์เกิดกับตัวเองใครจะมาช่วย คนที่มีฐานะหน่อยคงไม่เป็นไรมาก แต่กับคนยากจนอยู่แล้ว เหตุการณ์ร้ายมาซ้ำเติมอีกคงลำบาก”

อับดุลลาตีฟ ชาวสะอาด ผู้รับผิดชอบโครงการร่วมสร้างชุมชนบ้านยี่งอนำอยู่ เล่าย้อนกลับไปถึงความริเริ่มจะทำอะไรสักอย่างเพื่อ ชาวบ้านยี่งอ หมู่ 7 ตำบลยี่งอ อำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส

“ผมก็เริ่มคุยกับคณะทำงาน ตอนแรกมีเพียงครู 3 คน พอดีว่านั่งคุยกันที่มีสติ จึงต่อกับคณะกรรมการมีสติว่าน่าจะทำอะไรก่อน แต่ผ่านมาประมาณปีกว่า ไม่ได้ทำอะไร เพราะเริ่มไม่ถูก เราไม่มีประสบการณ์ทำงานชุมชนมาก่อน”

ระหว่างนั้นอับดุลลาตีฟเอาแนวคิดไปเสนอนายกเทศมนตรีเทศบาล ตำบลยี่งอ ก็ได้คำตอบว่าคงเป็นเรื่องยากที่จะดึงงบประมาณมาให้ทำงานตาม แนวทางดังกล่าว ในที่สุดจึงเชิญพรรคพวกที่เป็นอาจารย์จากมหาวิทยาลัย อิสลามยะลาลงมาคุยเรื่องการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

“ตอนแรกมาคุยนั้นเพื่อให้ทุกคนอยากจะทำสิ่งนี้ก่อน พอทุกคนเห็น ด้วยว่าจะทำชุมชนเข้มแข็ง คณะทำงานจึงเริ่มมาหาปัญหาหลักของชุมชน ก่อนเสนอรับการสนับสนุนจาก สสส.”

จากปัญหาที่มองเห็นในเบื้องต้นอับดุลลาตีฟมีความต้องการให้ชุมชน ตื่นตัวเกี่ยวกับความเอื้ออาทรเป็นหลัก มองว่าหากใครในชุมชนได้รับความ เดือดร้อนจากปัญหาต่างๆ คนอื่นต้องมาช่วยดูแล ครั้นเริ่มประชุมหาปัญหา ปราบกฏว่ามีกรให้หน้าหนักไปที่ปัญหายาเสพติดที่ระบาดอยู่ในกลุ่มเยาวชน อีกด้วย

“หมู่ 7 ยี่งอ เป็นที่รู้จักกันในปัญหายาเสพติด จนได้รับการขนานนาม ว่าชอยนรก มีคณะทำงานที่บอกว่าจะเปลี่ยนชื่อเป็นชอยสวรรค์ให้ได้” เขาเล่า ทุกคนมองเห็นตรงกัน แต่เมื่อไปคุยกับผู้นำชุมชนก็ยอมรับว่าการแก้ ปัญหาเรื่องนี้ตรงๆ ยังไม่รู้จะทำอย่างไร นับว่าเป็นเรื่องยากที่จะเปลี่ยนแปลง ให้เห็นผลทันตา จากที่คิดจะแก้ปัญหาดังกล่าวโดยตรงจึงปรับมาเป็นกิจกรรม เผื่อหวังปัญหายาเสพติดแทน

“เราจะรูกเลยไม่ได้ ต้องถอยออกมาก้าวหนึ่ง คนที่ติดยาจะไปเลิก เขาไม่ย่ำจึงหันมาสนใจกลุ่มที่ยังไม่เกี่ยวข้องกัทยาเสพติด คิดว่าจะหาวิธี ป้องกันพวกเขาอย่างไร”

กิจกรรมใช้ศาสนาเป็นหลัก บนแนวคิดที่ว่าหากกลุ่มเยาวชนหากมีสิ่ง ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ก็สามารถทำทุกอย่างได้ จึงเอาแกนนำเยาวชน 4-5 คน ก่อนมาพูดคุย ปัญหาแรกที่พบสำหรับเยาวชนยี่งอคือเด็กล้นแล้วแต่เป็น ประเภทต่างคนต่างอยู่ เพราะเขาเรียนในต่างโรงเรียนและสถาบันการศึกษา หลากหลาย บางคนเรียนใกล้บ้าน บางคนเข้าไปเรียนในตัวเมืองนราธิวาส

ซึ่งเด็กที่ไม่เรียนสถาบันเดียวกันมักไม่สนิทสนมหรือพูดคุยกัน เพราะไม่มีกิจกรรมอะไรร่วมกัน

“ผมเลยกำหนดกิจกรรมสำหรับเด็ก เริ่มจากการจัดค่ายเยาวชนจิตอาสา แต่ปัญหาจากเด็กในชุมชนไม่สนิทสนมกัน ทำให้ไม่สามารถดึงเพื่อนมาร่วม บางคนรู้จักเพื่อนแค่ 3-4 คน ที่เรียนในสถานที่เดียวกัน ผมก็ต้องเอาแต่ละโรงเรียนๆ ละ 2-3 คน มาก่อนราว 60 คน รับผิดชอบผู้ชายเพราะต้องนอนค้างคืนด้วย”

ค่าย 3 วันจัดที่ศูนย์การเรียนรู้เยาวชนประจำมัสยิด เชิงูวิทยาการจากมหาวิทยาลัยอิสลามยะลาอบรมให้ความรู้ แต่กิจกรรมส่วนมากเน้นไปที่การละลายพฤติกรรม โครงการฯหวังสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชน ให้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

“หลังจัดกิจกรรมดังกล่าวแล้วคณะกรรมการก็มาถอดบทเรียนก็พบว่าถ้าทำกับเด็กอย่างเดียวหรือว่าอยู่ค่าย 3 วัน ยังไม่เพียงพอ การแก้ปัญหาที่แท้จริงต้องให้ความสนใจกับครอบครัวของเด็กด้วย เพราะครอบครัวยังเป็นปัจจัยสำคัญกับเด็กที่สุด”

กิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์จึงตามมาในรูปแบบเป็นการดึงครอบครัวมาพูดคุย โดยตอนแรก คณะทำงานก็โยนคำถามลงไปยังครอบครัว ว่าเราอยากให้ชุมชนเป็นอย่างไร ข้อมูลภาพรวมเมื่อนำมาประเมินพบว่าคนให้น้ำหนัก ในการที่อยากสร้างความรักความสามัคคีให้เกิดในชุมชน

อับดุลลาตีฟมาเขียนยุทธศาสตร์ง่าย ๆ ที่จะดำเนินการในปีแรกบนฐานคิดสำคัญคือ “จะรวมใจเียงเป็นหนึ่งใน” เดินทางไปเรียนรู้จากมัสยิดที่สงขลา ในการจัดการดูแลชุมชนกลับมาจัดกิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์ 6 ครั้ง รูปแบบเป็นการมานั่งคุยที่มัสยิด เชิญวิทยากรผู้รู้ศาสนามาพูดในหัวข้อต่างๆ

“ประเด็นหลักที่เราทำกับครอบครัวคือ ให้แต่ละครอบครัวดูแลเอาใจใส่ดูแลครอบครัวตัวเองก่อน เด็กและเยาวชนที่มีปัญหา เราก็ก่อนไปให้ครอบครัวเป็นผู้แก้ เพราะปัญหาทุกอย่างมาจากครอบครัว” ข้อมูลที่โครงการฯ ค้นพบอย่างเป็นนัยสำคัญ ว่าที่บ้านยังมีปัญหาครอบครัวหย่าร้าง บางครอบครัวพ่อแม่ไปทำงานมาเลเซีย ฝากปู่ย่าตายายมาดูแลเด็ก เยาวชนพวกนี้จึงถือว่าเป็นกลุ่มเสี่ยง ติดเกม ติดยา

หลังจากดำเนินกิจกรรมมาระยะหนึ่ง อับดุลลาตีฟเล่าว่า ผู้ปกครองต่างให้ความไว้วางใจ และให้ความสำคัญ โดยเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในกลุ่มเด็ก ผู้ปกครองในชุมชนพร้อมให้เขาและโครงการฯ มีส่วนเข้าไปแก้ไข

เพื่อให้ทำงานสะดวก คณะทำงานจึงมีมติที่จะจัดตั้งศูนย์พัฒนาสถาบันครอบครัว ประจำมัสยิดมาแย้เียง ทำหน้าที่เป็นจุดศูนย์กลางในการพัฒนาครอบครัวมีการวางแผนกิจกรรมช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบ และมีคนทำงานอยู่ประจำศูนย์ ในช่วงหลังละหมาดวันศุกร์ เพื่อความสะดวก หากใครต้องการปรึกษาปัญหาต่างๆ

“พูดง่ายๆ คือมีสถานที่พูดคุยได้ ที่จริงอันนี้ไม่ได้อยู่ในแผน แต่พอเราทำกิจกรรมแล้ว ก็เกิดขึ้นมา”

ในส่วนคณะกรรมการกลุ่มเยาวชน พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงบ่อย โดยเฉพาะกลุ่มแกนนำที่เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เข้าเรียนต่อมหาวิทยาลัย ต้องห่างหายไปจากชุมชน ต้องสร้างคนใหม่อยู่เรื่อยๆ ทางโครงการฯ เกิดแนวคิดทำกิจกรรมที่ช่วยสอนน้อง สร้างความต่อเนื่อง แบบไม่ต้องไปสร้างกลุ่มใหม่ไปเรื่อยๆ โดยใช้วิธีจัดเต็กรุ่นพี่มหาวิทยาลัย ถ่ายทอดความรู้เชิงกิจกรรมไปยังเด็กมัธยม และให้เด็กมัธยมดูแลประถม

เด็กโตเรียนมหาวิทยาลัยหลายแห่ง แต่ที่อยู่กับพื้นที่เป็นนักเรียนมัธยม ช่วงปิดเทอมเยาวชนที่เป็นแกนนำราว 15 คน จะนัดกลับมาพบกันครั้งหนึ่ง มีการจัดกิจกรรมร่วมกันของเด็กหลายอย่างเช่น กิจกรรมเฝ้าระวังความปลอดภัย เฝ้าดูแลจักรยานยนต์, กิจกรรมสาธารณสุขประโยชน์ทำความสะอาด มัสยิด กุโบร์ และถนน นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ที่ชื่อว่า กิจกรรมเยาวชนดีศรียิ่งอโศกในวันสำคัญทางศาสนา

“เราทำกิจกรรม เพื่อให้เยาวชนเข้ามารวมกลุ่มกัน” อับดุลลาตีฟว่า แม้จะมาถึงตอนนี้ต้องยอมรับว่าการเปลี่ยนชอยนรกเป็นชอยสวรรค์ยิ่งทำยาก เพราะปัญหาหลักยังมีอยู่ จึงมานั้นรูปแบบการป้องกันปัญหามากกว่า โดยเห็นว่าหากมีเด็กที่มีปัญหา 10 คน ถึงไปทำอะไรไม่ได้ก็อย่าไปเพิ่มจำนวนมากขึ้นกว่านั้นก็แล้วกัน

กิจกรรมเยาวชนและครอบครัว เป้าหมายไปสู่การเป็นชุมชนแห่งการเอื้ออาทร โดยหลักการทางศาสนาอิสลามมาประยุกต์ใช้ ประกอบด้วย

- กองทุนชาคาด ที่มีสติเป็นผู้ดูแล เก็บเงินจากผู้มีรายได้ช่วยเหลือคนยากจน และมีปัญหา
- จัดทำถุงยังชีพเฉพาะกิจ ศูนย์พัฒนาสถาบันครอบครัวทำหน้าที่เป็นแกนในการเก็บเงินจากกับคนที่มียาได้ คนละเล็กละน้อย เพื่อรวบรวมไปช่วยคนที่ประสบปัญหา

- ตั้งกลุ่มออมทรัพย์มีสยิดยาแมยั้งอ จัดสวัสดิการ เจ็บไข้ได้ป่วย โดยคนที่เข้าโรงพยาบาล กลุ่มออมทรัพย์สามารถจ่ายให้คนละ 100 บาท ไม่เกิน 5 คืน
- อีกอย่างหนึ่งที่คณะกรรมการกำลังพิจารณารูปแบบการดำเนินงาน คือการ รวบรวมกองทุนซากาตมาใช้ในลักษณะทุน ยกตัวอย่าง คนที่อยากทำงานไม่มีทุน ทางกองทุนจะให้ฟรีภายใต้คุณสมบัติที่กำหนด

อับดุลลาตีป ประเมินว่าหลังทำหลายกิจกรรมในช่วงที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับชุมชนยั้งอ “อย่างถ้าเราพูดเรื่องอะไรขึ้นมา ชุมชนพร้อมให้ความสำคัญ บอกว่าจะช่วยเหลือกัน มีความสุขทางกาย ใจและสิ่งแวดล้อม สภาพความเป็นอยู่ของคน”

เขาคิดว่าถ้าชุมชนยึดความสุขชุมชนนั้นจะน่าอยู่ เรื่องนี้ในหลักศาสนาอย่างที่ว่า “ฮายาตุลตอयीบะห์” หลักสร้างสุข และ “บาลดาตุลตอयीบะห์” ก็คือหลักชุมชนน่าอยู่ตามหลักคำสอนในศาสนา

“เราใช้สองคำนี้มาสร้างชุมชนเอื้ออาทร เงินเป็นแค่เครื่องมือ ความรัก ความเมตตา ความสุขดีค่าเป็นเงินไม่ได้ นี่อาจจะเข้าใจยากสักหน่อย เพราะเป็นเรื่องสำนึกภายใน”

สิ่งที่ทำมาเขามองว่าเหมือนต้นไม้ที่ปลูกแล้วต่อไป ก็ต้องรดน้ำต้นไม้ให้เติบโต ทุกวันนี้ในชุมชนมองตรงกันว่าปัญหาไม่ว่าเรื่องของเธอหรือเรื่องของฉัน ล้วนแต่เป็นเรื่องของเรา อยากผลักดันให้เดินไปถึงจุดที่ทุกคนพร้อมตอบสนองความต้องการของชุมชน ●

32

ข้าวพื้นบ้านกลับดินดาบสมุทร

โครงการอาหารปลอดภัยในนาอินทรีย์

ลลิตา บุญช่วย เป็นที่รู้จักในฐานะคนที่ทำงานองค์กรชุมชนมาหลายปีก่อนตัดสินใจกลับมาทำนาอินทรีย์ตามโครงการอาหารปลอดภัยนาอินทรีย์ พื้นที่หมู่ 1-6 ตำบลบ่อแดง อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

“พีเห็นว่าคนทุกวันนี้ไม่สนใจการทำนา และพื้นที่นาไปปลูกพืชอย่างอื่นเสียมากกว่า เช่น ปาล์ม ยาง ทั้งที่ผืนดินบ้านเราไม่เหมาะกับพืชสองอย่างนี้” เธอเล่า ตอนที่กลับมานอกจากพื้นที่นาฉลุงกรรณ ชาวนาซื้อข้าวกิน แม้มีคนทำนาอยู่ส่วนหนึ่งแต่เป็นการปลูกข้าวพันธุ์ผสม ไม่ใช่พันธุ์พื้นเมือง

“พีเป็นลูกชาวนา ชะแล้ เคยทำตอนเด็กแต่ไม่ได้ทำนา เพราะไปเรียนหนังสืออยู่ในเมือง เริ่มทำงานกับชาวบ้านมาแต่ปี 41 แต่รู้สึกว่าเขาแต่พูดให้คนอื่นฟังไม่มีอะไรที่เป็นรูปธรรมตัวเอง ก็ปรับตัวเองมาทำนา”

ก่อนมาทำโครงการนี้เธอทำนาอินทรีย์แล้วในรูปแบบเครือข่าย ทำให้เห็นผลว่าทำให้ข้าวกิน เป็นฐานอาหาร สามารถประหยัดรายจ่าย เพราะใช้พันธุ์ข้าวเองที่เก็บไว้ ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากมูลวัวหรือทำกันเอง แรงงานใช้การขอ (ลงแขก) จากเครือข่ายมีที่ต้องจ่ายคงมีแต่ค่าไถนา

ลลิตาเล่าว่าที่ผ่านมาสภาพองค์กรชุมชนเคยเสนอให้มีการประกาศพื้นที่คาบสมุทรสติงพระเป็นเขตพื้นที่ฐานอาหาร ซึ่งทางจังหวัดสงขลารับลูกเห็นด้วย แต่สภาพที่เป็นอยู่ทั่วไปยังสู้กระแสทุนที่มาแรงไม่ได้

กิจกรรมโครงการที่เธอทำแล้วคือการทำนา และคัดเมล็ดพันธุ์เน้นการเป็นต้นแบบการเรียนรู้ ผ่านการปฏิบัติจริง เกษตรกรที่มาร่วม 8 รายเพิ่มเป็น 45 ราย ในพื้นที่ 4 ตำบล ประกอบด้วย วัดจันทร์ บ่อแดง บ่อदान ม่วงงาม

“ก่อนหน้านั้นทางกลุ่มเราก็ไปร่วมเรียนรู้กับเครือข่ายอื่น เช่นที่พัทลุง ทำให้ได้ข้าวพื้นเมือง อย่างข้าวเล็บนก สังข์หยด ฉะเชิง ช่อชิงมาขยายพันธุ์ ชาวบ้านในพื้นที่โครงการ จะมาเรียนรู้กับเรา ร่วมกันตั้งแต่แนวคิด

เรื่องทำนา การลงมือทำนาทุกขั้นตอน ที่สำคัญที่สุดคือความพยายามเอาข้าวพันธุ์พื้นเมืองกลับมาอย่างชุมชน”

ล่าสุดทางโครงการฯสามารถเก็บพันธุ์ข้าวพื้นเมืองเอาไว้ เกือบ 20 สายพันธุ์ มีการแจกจ่ายให้สมาชิกนำไปปลูก แล้วขอคืนพันธุ์ข้าวส่วนหนึ่งเอาไว้เพื่อการขยายพันธุ์ต่อ ซึ่งนอกจากพื้นที่เดิมยังสามารถขยายไปสู่ตำบลอื่นอีก เช่น ท่าหิน ชุมพล สนาบชัย นอกอำเภอสติงพระยังมีพื้นที่ไปถึงอำเภอสิงหนคร

ผลิตามองว่าคุณค่าที่เกิดจากการทำโครงการนี้ประกอบด้วย

1. วิถีนาดั้งเดิมกลับมา เป็นการช่วยลดรายจ่าย เพราะต้นทุนการผลิตน้อย

“ปกติค่าพันธุ์ข้าวกระสอบละเกือบ 2,000 บาท ปุ๋ยเคมีกระสอบละ 1,000 บาท ยังไม่นับค่าจ้างรถไถนา แต่แบบนี้ลดลง เพราะพันธุ์ข้าวไม่ต้องซื้อ ปุ๋ยทำเองมารวมกลุ่มทำแล้วแบ่งใช้”

2. ข้าวพันธุ์พื้นเมือง จะถูกกล่าวถึงมากขึ้นจากที่หายไป

เธอเล่าว่า ที่ผ่านมานี้ สภาองค์กรชุมชนจังหวัดสงขลาเป็น

ตัวแทนทำข้อเสนอไปยื่นให้กับผู้สมัคร นายก อบจ. ว่าให้เสนอโยบายข้าวพื้นเมือง ผลักเป็นนโยบาย

แม้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองภาคใต้มักจะเป็นข้าวแข็ง คนไม่นิยมกิน แต่มีรสชาติอร่อย ยังไม่ใช้ปุ๋ยเคมี คนมากินก็จะรู้ว่าอร่อยแค่ไหน แล้วยังทนทานต่อลมฟ้าอากาศ

“ปี 2553 ที่เกิดภัยพิบัติน้ำท่วม ข้าวพันธุ์ผสม เสียหายมาก แต่ที่ทำข้าวพันธุ์พื้นเมืองนี้ไม่มีความเสียหายเลย เพราะมันปรับตัวเองได้ตามสายพันธุ์ นอกจากนั้นในนาพันธุ์พื้นเมือง มีหอยมี ปู ปลา ผักบุ้ง ถั้ว หวา บัว ระบบนิเวศกลับมาดีขึ้น”

นี่คือผลดีของการปลูกข้าวพื้นเมืองแบบนาอินทรีย์ การทำต่อเนื่องมา 4 ปี ตำบลเครือข่ายมาร่วมเรียนรู้ กลับไปทำต่อในพื้นที่ตัวเอง สามารถพื้นที่ข้าวพื้นเมืองในตำบลม่วงงาม 15 ไร่ ตำบลวัดจันทร์ 10 ไร่ ตำบลบ่อแดง 10 ไร่ และตำบลบ่อदान 5 ไร่

“ต้องยอมรับว่าคนยุคใหม่ความสะดวกมาก่อน การทำข้าวพื้นเมืองนั้นต้องตรากตรำทำงานมากหน่อย เขาจึงไม่นิยม แต่เราไม่ย่อท้อจะทำต่อในปีนี้มีเพิ่มมา 45 ไร่ โดย 7 ตำบล พร้อมจะทำ เข้าร่วมโครงการ”

ลลิตาบอกว่าชาวนามีความสุขเมื่อเห็นเมล็ดข้าวที่ตัวเองปลูกภูมิใจ น้ำพริกน้ำแรงของตนและรู้ได้เมื่อลงมือทำเองเท่านั้น ซึ่งนอกจากการฟื้นฟูข้าวพื้นเมือง วิธีการทำนาแบบเกษตรอินทรีย์รุ่นปู่ย่าตายาย เธอยังฟื้นฟูภูมิปัญญาทำนาของคาบสมุทรสทิงพระ เช่นการใช้แกละเกี่ยวข้าว การเก็บข้าวแบบเฉียง พื้นฟูอาหารที่นิยมทำกินเลี้ยงกันตอนเกี่ยวข้าวที่เรียกว่าเหนียว ละหะะ ปี่ซังข้าว และพิธีการรับเทียมดา ชาขวัญข้าว

“การทำโครงการจึงไม่ได้ทำแต่เรื่องข้าวแต่หมายถึงวิถีของชาวนาที่คาบสมุทรสทิงพระ คนรุ่นใหม่ก็ตื่นตัวมามีส่วนร่วม คิดว่าเขาสนใจจริงๆ นะเพราะปีแรกที่ทำ วิทยุรุ่นมาดูกันเพราะเขาไม่เคยเห็นมาก่อน เพราะ 20-30 ปี ไม่เคยทำนา”

อาศัยที่ลลิตา เป็นกรรมการสถานศึกษาอยู่ ก็ไปเสนอขอว่าในวันหยุดขอเด็กมาช่วยทำนา ซึ่งทางโรงเรียนบ่อแดง และโรงเรียนสทิงพระ อนุญาตเด็กมาทำนาในกระบวนการทุกขั้นตอน

“ยอมรับว่าด้านกระแสหลักยาก อย่างที่ทางการส่งเสริมปลูกปาล์มในนา พัฒนานาร้าง ที่จริงไม่ใช่নার้างเลย แค่ส่วนหนึ่ง ที่เหลือก็เป็นพื้นที่นาที่ดีๆ นั้นแหละ ชาวนาอยากเป็นเจ้าแก่สวนปาล์มบ้าง โดยไม่รู้ว่ามีปัญหาข้างหน้าเป็นอย่างไร ยังมีภาพดวงตาอีกมากเราไม่ไปต้านกระแส แต่เราทำให้ดูเราทำเพื่อฟังกตนเอง ทำข้าวไว้กิน เป็นฐานอาหารในชุมชน แต่เป็นเรื่องยากอยู่”

ในชุมชนเธอมองเห็นว่าเมื่อรัฐ มีโครงการพัฒนานาร้างของรัฐ มีคนเข้ามาร่วม แม้เป็นพันธุ์ข้าวผสมแต่ดีใจว่าคนหันมาทำนา

“มานั่งดู ก็ว่าอย่างน้อยกระแสทำนากลับมาไม่ว่า แนวทางไหนก็แล้วแต่ ก็ดึงจิตสำนึกคนกลับมาใน 100 คน มีสัก 5-10% ที่ไม่ใช่เคมี น่าจะมี คนได้กลับมาทำนาได้เห็นประโยชน์ ดีกว่าซื้อ 100%”

ปัญหาหลักของการขับเคลื่อนเรื่องนี้มองว่าเป็นเรื่องการแสวงหาความสะดวกสบายของคนยุคใหม่ ต้องยอมรับแล้วว่า คนที่คาบสมุทรสทิงพระ ไม่ออกไปทำนา ตื่นเช้านั่งรถบรรทุกคนงานไปโรงงาน หรือรับจ้างในเมือง ชื้อข้าวสารกิน

“ในหมู่บ้านมีแต่คนแก่กับเด็ก ทำอย่างไร” เธอว่า แต่ปรากฏการณ์นำสติใจของตอบรับ 7 ตำบล ที่เธอพบถือว่าเห็นอะไรบางอย่าง

“เมื่อ 7 ตำบลมารวม เราเห็นถึงการขยายไปสู่ตำบลอื่น ผสมกับหน่วยงานรัฐที่ส่งเสริม ชาวบ้านน่าจะทำงานมากขึ้น พึ่งตนเองมากขึ้น เราก็หวังว่าสุขภาพ และพึ่งตนเองนั้นแหละ ที่ต้องการมากๆ กระแสปุ๋ยเคมีแพง น่าจะช่วยมาในแนวทางนี้ละ ซึ่งครอบครัวหนึ่งทำนา 5 ไร่ ฤดูกาลเดียว สามารถกินในครอบครัวเล็กๆ ได้ทั้งปี”

อีกภาพหนึ่ง โครงการฯ นี้ ทำให้ชุมชนหันมาทำอะไรร่วมกัน มีความสัมพันธ์มากขึ้น สุขภาวะชุมชนดีขึ้น พันวิถิชุมชนที่ทยอยล้มเลิกให้ชัดขึ้น ในแง่นี้ข้าวเป็นแค่เครื่องมือ แต่พบอะไรมากในระหว่างกิจกรรม ไม่ว่าจะปราชญ์ชาวบ้าน คนมีความรู้ด้านอื่นๆ

จากโครงการดังกล่าวได้มีการพัฒนา ใ้ในนาข้าวมีส่งเสริมการเลี้ยงปลาธรรมชาติ “ที่ทำเรื่องนี้เพราะปัญหาที่บ้านเรา ที่ติดอ่าวไทย จะพบว่า มีคราบน้ำมันลอย พวกหาลาก็ไปไกล ปลาแพงและคงมีสารปนเปื้อนที่มองไม่เห็นมาคิดว่า ลูกคลัก(ปลาในท้องนา) น่าจะปลอดภัยที่สุด เพราะในนาที่ใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีก็ไม่ค่อยมีปลาอยู่แล้ว แต่นาอินทรีย์ปลาจะกลับมาเป็นเรื่องอีกเรื่องที่ตอบคำถามเรื่องฐานอาหารของชุมชน”

สำหรับปัญหาหลักเธอว่าเป็นเรื่องคนไม่เชื่อมั่นว่าจะทำเรื่องนี้ได้ การส่งเสริมท้องถิ่นยังไม่ชัด ทำให้กระแสชุมชนไม่ขานรับเท่าที่ควร ●

33

บันทึกกิจกรรมระหว่างประเทศ กับภารกิจจัดการขยะป้อมหก

โครงการแนวทางร่วมสร้างชุมชนป้อมหกให้น่าอยู่

“ช่วงก่อนชุมชนเราซึ่งอยู่ในที่รถไฟมีความแออัด คนหลากหลาย
กลุ่ม เทศบาลไม่ได้ลงไปดูแลเก็บขยะ ชาวบ้านเดือดร้อนมาเล่าให้ฟัง
อย่างหัวปลานั้นมีมากพอถึงงานทับถมเน่าเหม็น เสียทั้งจิตและกาย”

เป็นคำกล่าวของ เปรมวดี ผอมเอียด ผู้ประสานงานโครงการ
แนวทางร่วมสร้างชุมชนป้อมหกให้น่าอยู่ พื้นที่โครงการชุมชนป้อมหก
ถนนรัชการ ถนนถัดอุทิศ ถนนป้อมหกดินแดง ซอย 38 และซอยริม
ทางรถไฟ ในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่

“จนเหตุนี้ทำมหาดใหญ่มีบัณฑิต อาสาของ มอ.(มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์) ลงไปทำโครงการเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน มีการสอน
หนังสือเด็กและพาเด็กเก็บขยะ และให้ทุนชาวบ้านส่งเสริมอาชีพจักสาน
เส้นพลาสติก การเพาะเห็ดนางฟ้า และกลุ่มสัจจะวันบาท เริ่มมีการรวมคน
ขึ้นมา”

เธอเล่าว่า ตอนนั้นจบการบริหารธุรกิจระหว่างประเทศ จากมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต กลับมาดูแลพ่อที่ป่วยที่บ้านจนพ่อเสียชีวิต ก็ไม่ได้ทำงานอะไร จึงขออาสาช่วยชุมชน ขณะที่งานส่วนตัวเริ่มขยับไปช่วยที่บ้านขายส้มตำ

การที่บัณฑิตอาสา จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มาขับเคลื่อนเยาวชนนับว่าเป็นพื้นฐานสำคัญในการดึงเยาวชนมาทำกิจกรรมร่วมกัน ขณะเดียวกัน พวกเขายังชวนนักศึกษาคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เข้ามาช่วยยให้คำแนะนำเรื่องจัดการชุมชน

“เราก็ได้ความรู้จาก นักศึกษากลุ่มนี้เมื่อมาทำโครงการ แนวทางร่วมสร้างชุมชนป้อมทกให้มาอยู่ จึงใช้วิธีการสำรวจข้อมูล ใช้เด็กประถม-มัธยมที่กำลังปิดเทอม 30 คน ช่วยกันดูว่ากองขยะอยู่ตรงไหนจะจัดการอย่างไร”

เพียงแค่นี้ ทีมบอลนครหาดใหญ่รู้ว่ามีกรรมกรกลุ่มสำรวจจัดการขยะโดยชุมชน ก็ได้ส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาให้ความรู้การจัดการขยะของเสียด้วย

“ในกิจกรรมแรกๆ เราได้ทำหนังสือเชิญ ดร.ไพโร พัฒโน นายกเทศมนตรีนครหาดใหญ่ มาร่วมในกิจกรรม ซึ่งเราคิดว่าเขาคงส่งเจ้าหน้าที่มาแต่่นายกมาเอง ท่านพูดว่าชุมชนนี้เป็นชุมชนมีความคิดริเริ่มที่ดี เพราะถ้าชุมชนนี้สามารถจัดการแยกขยะได้ จะเป็นตัวอย่างของชุมชนอื่นในหาดใหญ่เราก็ดีใจ การที่นายกเทศมนตรีมายังสร้างแรงกระตุ้นให้ส่วนต่างๆ หันมาสนใจจริงจังด้วย”

สท.ในเขตพื้นที่ยังมาช่วยเป็นแรงผลักดันสำคัญ กิจกรรมต่อมาจึงมีการเชิญวิทยากรจากเทศบาลนครหาดใหญ่ มาพูดเรื่องการคัดแยกขยะอินทรีย์ ขยะอันตราย หลังจากนั้นใช้ทีมเด็กลงไปสำรวจตามบ้าน ประเมินดูว่าแต่ละบ้านมีกองขยะ แยกเป็นถุงหรือไม่ คนไม่แยก ก็จะมีทีมพี่เลี้ยงที่ลงไปพร้อมกันบอกเล่าวิธีการคัดแยกขยะ ถ้าบ้านหลังใดคัดแยกชัดเจน จะมีการติดสติ๊กเกอร์ที่โครงการฯจัดทำมีข้อความเก๋ๆ ว่า “บ้านนี้ดี แยกแล้วรวย”

“เพราะว่า บ้านไหนที่แยกขยะแล้ว เอาไปขายก็ได้เงินในชุมชนนี้ 478 ครั้วเรือน เป้าหมายในโครงการ เราตั้ง 100 ครั้วเรือน ที่พบคัดแยกขยะมี 32 หลัง ก็ถือว่ามาก”

นักศึกษาศิลปศาสตร์ บัณฑิตอาสากลุ่มเดิม เจ้าหน้าที่เทศบาลและเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ลงมาให้ความรู้เรื่องธนาคารขยะต่อ นั่นเป็นโจทย์ต่อมาว่าต้องหาที่เก็บขยะสำหรับขยะที่คัดแยกมาแล้วด้วย

“ที่จริงแล้วในชุมชนมีร้านรับซื้อขยะอยู่แล้ว 2 แห่ง ที่ถนนรัถการและถนนถัดอุทิศ แต่ที่เราต้องการธนาคารขยะอยู่เพราะว่า น่าจะมีส่วนร่วมจากชาวบ้านมากกว่า สุดท้ายมาได้สถานที่เป็นได้บ้านร้างที่ไฟไหม้ เหลือแต่กำแพง เจ้าของใจดีมาก ก็ให้ใช้เป็นธนาคารขยะ”

จัดทีมจิตอาสาจัดการธนาคารขยะก่อนส่งขาย มีค่าตอบแทนให้กับทีมงานเล็กๆ น้อยๆ จากการขายขยะนั่นเอง ขณะที่เทศบาลส่งตู้ใส่ขยะอันตรายมาวางธนาคารขยะ เพื่อแยกของจำพวก ถ่านไฟฉาย แบตเตอรี่ หลอดไฟ ฯลฯ

“สท. มาเปิดธนาคารขยะ และโรงเรียนบ้านป่าพรในคราวเดียวกัน”

สมพร จันทวงศ์ คณะกรรมการชุมชนป้อมหมก หรือป่าพรคนที่ถูกกล่าวถึงโรงเรียนบ้านป่าพร ว่าโรงเรียนนี้ไม่มีอะไรมาก ซื่ออย่างนั้นแก่ได้ยกบ้านให้นักศึกษาที่ลงไปทำงานพัฒนาในชุมชน ใช้เป็นสถานที่อบรมให้เด็กๆ ต่อมาก็มี กศน.มาช่วยสอน

“ไม่มีอะไรก็นั่งพื้นสัมนั่นแหละ ส่วนมากเป็นเด็กเรียนในระบบอยู่แล้วมาเรียนเสริมในวันศุกร์ เวลา 16.30 น. ที่สำคัญพวกนี้คือกลุ่มเยาวชนที่มาช่วยจัดการปัญหาขยะ”

ความสัมพันธ์เป็นอย่างนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าโรงเรียนป่าพร เป็นสถาบันพัฒนาบุคลากรของโครงการฯ

ถ้าโรจากชายขยะ นอกจากตอบแทนคนช่วยงานเล็กๆ น้อยๆ เปรมวดีเอาไปใช้ประกวดเขียนเรียงความเรื่อง “การจัดการขยะที่ชุมชนป้อมหมก” ที่โรงเรียนป่าพร แจกทุนการศึกษา 500/300/200 ตามระดับรางวัล

นอกจากยกบ้านให้เป็นโรงเรียนของเด็กๆ ป่าพร ผู้ซึ่งผูกพันกับชุมชนป้อมหมกโดยไม่คิดย้ายไปไหนแม้วัย 71 ปี ยังทำหน้าที่ช่วยงานสังคม

“เราจะแจกถุงขยะ และเชือกที่ผูกถุงขยะ โดยที่ป่าพรลงทุนซื้อเอง แจกป้ายที่มีข้อความว่า เก็บขยะด้วยค่ะ ทุกวันนี้ 2-3 ทุ่มป่าพร ยังเดินแจกถุงขยะ ตีนติ 3 ตีตีมากวาดถนน ถ้าเห็นถุงขยะที่หมาคาบ แดกแฟนพ่านก็จะมาเก็บให้เรียบร้อย” ป่าพรเล่า และว่าตัวเองยังทำหน้าที่เป็นฝ่ายประชาสัมพันธ์ข่าวสารในชุมชนอีกตำแหน่งหนึ่ง ด้วยวิธีการเดินแจกใบปลิวหรือบอกข่าว เพราะไม่มีระบบอื่นรองรับ

ปัญหาการประชาสัมพันธ์ข่าวสาร ทางโครงการฯ อยากแก้ปัญหา ดังกล่าวด้วย จึงจ้างช่างในชุมชนมาทำบอร์ด ชวนเด็กที่ไม่ค่อยไปโรงเรียน เทียวเตร็ดเตร่อยู่มาช่วยทำและจัดบอร์ดได้ 4 บอร์ดในบริเวณลานหอย เนื่องจากแต่ก่อนแม่ค้าใช้เป็นที่กะเนื่อหอยแครงไปขาย

“ก็ไม่มีอะไรประชาสัมพันธ์มากนัก แต่มีความรู้เกร็ดเล็กเกร็ดน้อย มีการเปลี่ยนเนื้อหาทุกเดือน”

เมื่อได้บอร์ดมาแล้วได้ความคิดใหม่ ในการสอนเด็กทำจดหมายข่าว ดีกว่า จึงมีการเชิญที่วิทยากรจากสถานีวิทยุ มอ.88.0 เอฟเอ็ม มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์มาช่วยสอนการเขียนจดหมายข่าว

กลับมาที่กิจกรรมชยะ หลังมีธนาคารชยะแล้วยังมีงานสำคัญอันหนึ่ง คือการทอดชยะผ้าป่าสามัคคีรีไซเคิล เริ่มจากมีการประชาสัมพันธ์ ให้เก็บชยะ วันทอดผ้าป่าก็ยกชบวนกันมาที่ธนาคารชยะ

“เราประทับใจว่า มีกลุ่มส่งเสริมอาชีพ ได้มีส่วนร่วม อย่างคนที่มี อาชีพเก็บชยะคนหนึ่ง ที่เก็บเอาเงินที่ย่อยแล้ว ของธนาคารแห่งประเทศไทย มาขายกิโล ส่วนมากคนไม่ค่อยรับซื้อ เราคิดว่าจะทำอย่างไร ก็ใส่ซองมาทำ เป็นเงินมงคลแจกในงานทอดผ้าป่า เป็นของที่ระลึก” เปรมวดีเล่า เงินที่ได้ จากทอดผ้าป่าไปทำบุญที่สำนักสงฆ์แหลมขวัญที่เกาะยอ ซึ่งกำลังสร้างศาลา

ชบวนทอดผ้าป่า ที่สนุกสนานเป็นมิติใหม่ของชุมชนผู้คนที่เห็น ก็แปลกใจ ที่มีกิจกรรมแบบนี้ขึ้น

“แม่แต่ป่าพรที่เป็นมุสลิม ยังมาร่วมชบวนผ้าป่าเลย” เธอเล่า

สถานที่แห่งหนึ่งในชุมชนเคยเป็นที่ทิ้งชยะของชาวบ้าน จนเป็นชยะ กองโต ภาพอุจาดตามชุมชนมาตลอด ทางกลุ่มได้ขอเทศบาลช่วยปรับพื้นที่ ใหม่ มีการเก็บกวาดชยะเดิมออก แล้วลงหินคลุกเป็นลานชุมชน แต่มีคน แอบทิ้งอยู่

“มีอยู่รายหนึ่งอายุมากแล้ว ยอมเปลี่ยนตัวเอง อายุมากแล้ว พอเราไปบอก พูดหลายครั้งทุกวิถีทาง หลายคนไปพูด ประธานชุมชน ก็ไปพูด เขาก็รับปากแล้ว แต่เขาก็ไม่ทำ พอไปเตือน เขาว่าแกทิ้งมานานก็ไม่ พูดอีก เราก็ปล่อยให้แกทิ้งเราเก็บไป คงเหลือคนแบบนี้อยู่ 1-2 บ้าน ป่าพรจะ ลงมือเก็บ เมื่อเขาทิ้ง เขาจะรู้สึกอย่างไรไม่รู้ ป่าพรเก็บ ใครทิ้งเราเก็บ” ป่าพรว่า

เปรมวดีเล่าว่า ตอนที่ปริมาณขยะในชุมชนลดไปมาก จากที่มีการทิ้งกองและเผา จนมีคนป่วยจากปัญหาควันจากกองขยะก็ลดลง ขยะจากกองไฟที่ระเบิดใส่บ้านคนที่อยู่ใกล้ก็ไม่มีอีก ขณะที่เทศบาลมาสนับสนุนการเก็บขยะของเสียอันตราย ส่วนขยะอินทรีย์ เอา ผัก ข้าวที่เหลือไปทำน้ำหมักชีวภาพ

“เรื่องน้ำหมักนี้อยู่ในกิจกรรมเปลี่ยนภูเขาขยะให้เป็นประโยชน์ ป้อมหกR5ลัลลาสามัคคี เป็นโครงการฯ ที่เราคิดทำ มีการสอนการลดใช้ถุงพลาสติก การพับถุงผ้า ทำน้ำหมักชีวภาพ ในงานยังมีเครือข่ายจักรยานขนาดใหญ่มาสอนการซ่อมรถจักรยาน ให้กลับมาใช้ใหม่ไม่ต้องซื้อใหม่ ธนาคารขยะมาเปิดร้านค้า 0 บาท รับขยะแลกเปลี่ยนของใช้อุปโภคบริโภค ข้าวสาร น้ำตาล น้ำยาปรับผ้านุ่ม ในงานเราณรงค์การปฏิเสธการใช้พลาสติก โดยใช้งานชมธรรมดาไม่ใช้โฟม ก็เห็นภาพของชาวบ้านมาช่วยกันนั่งล้างถ้วยจาน แทนที่จะไปมีขยะเพิ่ม ยังเห็นภาพชุมชนน่าอยู่ คือการเคลื่อนกันเข้ามามีส่วนร่วม จากที่แตกแยกก็กลับมา”

การมีส่วนร่วมของคนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากเดิมที่เยาวชนกับนักเรียนรวมกลุ่มกัน ทำงานกันอยู่เพียง 15-20 คน หลังเคลื่อนโครงการฯ แล้ว

คนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ยิ่งกิจกรรมเปลี่ยนภูเขาขยะให้เป็นประโยชน์ ป้อมหก R5 ลัลลาสามัคคี เห็นได้ชัดว่ามีคนมาช่วยงานมากจริงๆ เป็นประวัติการณ์ ของชุมชน อาจเป็นเพราะว่าวันนั้นมีการจัดกิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ช่วง สงกรานต์ ซึ่งชุมชนแห่งนี้จัดเป็นครั้งแรก

เปรมวดีเห็นว่าสิ่งที่ทำมาดีแล้ว แต่การทำต่อเนืองก็สำคัญ ที่คิดทำ อย่างหนึ่งแต่ยังไม่ชัดเจนคือสวัสดิการธนาคารขยะแนวคิดก็คือขายขยะมีเงิน สะสมจัดเป็นสวัสดิการ แต่อยากให้ชัดเจนเห็นว่าเป็นประโยชน์ของการคัด แยกขยะ ผ่านธนาคารขยะ

มีคนหนึ่งที่มาขายขยะกับธนาคารขยะ ตอนหลังเขาขับผ่านไม่ขาย กับธนาคารขยะ ให้เหตุผลว่าธนาคารขยะซื้อถูกกว่าโรงงาน เปรมวดีเคยรู้สึก ชัดแย้งในใจว่าทำไมไม่ช่วยกัน แต่มาคิดอีกที โครงการนี้เราแค่ต้องการให้คน มาคัดแยกขยะ ไม่ใช่ทำธุรกิจธนาคารชุมชน เขาคัดแยกขยะพอแล้ว จะส่ง ไปขายที่ไหนก็แล้วแต่ ขยะไม่รกรอกอยู่ที่นี้ใช้ได้

“เรายังคิดส่งเสริมเยาวชน อย่างโรงเรียนบ้านป่าพร ไม่ใช่ กศน. อย่างเดียว แต่อยากให้เขาตั้งมาทำกิจกรรมกับเรา เขามาอยู่นะ แต่ว่าวันหนึ่ง พวกนี้เขาโตขึ้น อยากให้เป็นหลักสูตรอื่นด้วย เช่น ศิลปะการป้องกันตัว ให้กับเยาวชนกลุ่มที่มาเรียนบ้านป่าพรอย่างเด็กคนหนึ่งที่ชอบ 38 อายุ 17-18 กำลังจะถูกข่มขืน เขาอยู่ในบ้านมีคนทำร้ายคิดว่าเอาตัวรอดมาได้ เรามาคิดว่าทำอย่างไร ที่จะมาดูแลปัญหาอื่นด้วย ในชุมชนศิลปะป้องกันตัว อาจช่วย แต่เราไม่รู้จะทำโครงการแบบนี้อย่างไร เพื่อช่วยแก้ปัญหาหรือปัญหา เรื่องเด็กที่ตั้งครรภ์ก่อนวัย จะช่วยอย่างไร ปัญหาเยาวชนที่ถูกสื่อชักพา ในทางที่ไม่เหมาะสมจะทำอย่างไร” เธอว่า เหล่านี้หากกลุ่มเดิมเป็นตัวขับเคลื่อน และเห็นว่ากลุ่มนี้ มีพลังพอขับเคลื่อนอะไรได้มาก

“การมีส่วนร่วมคนในชุมชนบางที่เขายังมองผิดว่าทีมทำ เพราะ เอาหน้าเอาตา หรือมีการเมืองหรือเปล่า ทั้งที่ทีมเองไม่ต้องการอะไรเลย เพราะที่ทีมงาน ไม่มีคนใหญ่โต หรือการเมืองมาปน”

สุดท้ายเธอบอกว่าคนที่ทำงานอาสา ครอบครัวยังต้องให้กำลังใจ เพราะมองผ่านตัวเองและทีมงานพบว่าหลายกิจกรรมไปไม่ได้เพราะ “คนใน ครอบครัวยังไม่ส่งเสริมทำสิ่งที่ไม่เป็นรายได้” เปรวมตีมองอย่างเข้าใจเจตนา บริสุทธิ์ แต่คิดเสียว่าถ้าไม่ทำเพื่อชุมชน ต่อไปลูกหลานยังย่อด้วยปัญหาเดิมๆ เช่นสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี คงไม่ถูกนัก

“พอเห็นว่าเราทำ ทีมงานทำ ก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ตอนนี้งานเรามานั่ง โหมกกันทุกเช้าที่วังข้าวต้ม เพราะในทีมคนหนึ่งชายข้าวต้มกันทุกวัน มีเรื่องเล่า กันทุกวันเป็นห้องประชุมกลางแจ้ง ที่ใครจะเอาปัญหาเข้ามาเล่ามาเติมมาเสริม ในเรื่องต่างๆ ได้ ส่วนครอบครัวเราเห็นว่าทีมเพิ่มขึ้นมาทุกวัน เขาก็ สบายใจขึ้น มีอะไรก็ช่วยจากที่คิดว่าคิดลบ ก็มาหนุนเสริม แม้ไม่บวก แต่ก็ ไม่ขวาง ก็สุขใจในการทำงานมากขึ้น” เธอว่าบางเวลาอดนึกถึงสิ่งที่เรียนมา ธุรกิจระหว่างประเทศเกี่ยวกับเรื่องตู้คอนเทนเนอร์ส่งออก ขนส่งอะไรพวก นั้น ตัวเธอกลับมาเก็บขยะในกองขยะที่พบนอนเท่านี้วก็อ้ย บางวันไปนั่งทำ ตะกร้า ก็สับสน งงตัวเอง

“แต่สบายใจก็ทำ เพราะเราไม่รู้จะอยู่นานเท่าไร เราอยู่ถนนลาดอุทิศ มาตั้งแต่เด็ก เกิดที่นี้โตที่นี้ก็อยากทำเพื่อชุมชนบ้าง” ●

34

“รักษโฌมา”

สร้างกตีกาชุมชนบ้านนางกำ

โครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
เพื่อการท่องเที่ยวบ้านนางกำ

อำเภอชนอม จังหวัดนครศรีธรรมราชมักถูกกล่าวถึงในฐานะแหล่งชมโลมาสีชมพู แท้จริงแล้วหากลงเรือจากหน้าบ้านนางกำ ตำบลดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี ก็สามารถลงไปดูโลมาฝูงเดียวกันในระยะทางใกล้แค่ 750 เมตร

อำเภอชนอมและอำเภอดอนสักนั้นเป็นพรมแดนสองจังหวัด โดยที่ดอนสักคนทั่วไปมักรู้จักในฐานะเป็นท่าเรือเฟอร์รี่ไปเกาะสมุย เส้นทางผ่านของนักท่องเที่ยวจำนวนมาก แต่คนก็ไม่ได้แวะเที่ยวที่นี้เท่าใดนัก

แต่คนบ้านนางกำ ตำบลดอนสัก อำเภอดอนสักคงไม่ต้องการนักท่องเที่ยวแบบทั่วไปนัก เห็นได้จากโครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านนางกำ ที่มีเป้าหมายต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เพื่ออำนวยความสะดวกการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในอนาคต

“บ้านเราอยู่ติดทะเล และภูเขาก็มียคนเข้าไปเที่ยวอยู่บ้างแล้ว แต่ไม่มาก ทรัพยากรสำคัญของเรามีสวน ชายหาดสวยงาม ภูเขา เกาะ หินชั้นที่สวยงามแห่งหนึ่งของประเทศไทย” วุฒิชัย ขนอม ฝ่ายอนุรักษ์ กลุ่มคนรักษ์นางกำ เล่า

ช่วงแรกของโครงการ มีการเชิญคนในชุมชน 280 กว่าคน จากหมู่บ้าน 10 และหมู่ 14 (ชื่อหมู่บ้านเดียวกัน แต่ถูกแยกทางการปกครอง) ทั้งสองหมู่บ้านที่ยังรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียว ได้มาร่วมกิจกรรมละลายพฤติกรรมอบรม เสริมความรู้ กระตุ้นให้สนใจสังคม สิ่งแวดล้อม

“ปัญหาที่ผ่านมาเราเห็นภูเขาถูกจับจองจากนายทุน ตัดไม้ทำลายป่า การใช้ทรัพยากรในทะเลก็ไม่ถูกต้อง มีการใช้ฉนวนลากอวนรุน ลำคลองเน่าเสีย เนื่องจากเกษตรโดยเฉพาะนาุ้ง ถ้าปล่อยไว้แหล่งท่องเที่ยวที่พอมียู่จะเสื่อมโทรม ชายหาดสกปรก มีขยะ”

ปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดกลุ่มคนรักษ์นางกำ เคลื่อนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมมาราว 1 ปี มีนายพิงค์พงค์ วิชัยดิษฐ์ เป็นประธาน เป็นการรวมตัวของคนในชุมชน เพื่อจะเสริมการพัฒนาของชุมชน มีสมาชิก 257 คน ผลงานของกลุ่ม เช่น การทำเส้นทางเดินท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ walk way เป็นระยะทาง 750 เมตร ระหว่างภูเขากับชายทะเล หน้าบ้านนางกำ

“ถ้าเราไม่สร้าง walk way ป่าตรงนั้นจะถูกรุกกรุกแน่นอน แต่พอ มาทำ ชาวบ้านมาร่วม คนที่พยายามมาจับจองที่ดินตรงนั้นก็ยับยั้งได้ เพราะ ทางเดินไปขวางเสียแล้ว นับเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่ง” วุฒิชัยเล่า

อิทธิยา สังข์ธรรม ผู้รับผิดชอบโครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมบ้านนางำเล่าต่อว่า สิ่งที่โครงการขับเคลื่อนส่วนใหญ่อคือการ จัดการเรื่องคน เน้นการสร้างใจ เข้าใจ ส่วนด้านวัตถุประสงค์ คือ ทำแหล่งอาหาร โลม่า ฟื้นฟูป่าชายเลน และช่วยเสริมการทำเส้นทางเดินท่องเที่ยวใน ชายหาดหรือ walk way เพื่อการท่องเที่ยว

“กลุ่มคนที่ออกมาเคลื่อนไหวในเรื่องนี้ ประกอบด้วยยุวมัคคุเทศก์ น้อยที่เราสร้างขึ้น เป็นเด็กจากโรงเรียนชุมชนบ้านนางำ ทุกวันนี้พวกเขา สามารถออกมาแนะนำชุมชน นำเที่ยวได้ อีกด้านหนึ่งยังช่วยกันอนุรักษ์ ชายหาด เพราะที่โรงเรียนมีกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและชายหาดอยู่แล้ว พอมีโครงการก็มาต่อกันได้เลย”

เธอเล่าว่า โครงการของ สสส. สามารถดึงคนในชุมชนมาสร้างความ เข้าใจ สร้างความสามัคคี หลังจากนั้นจะทำอะไรง่ายขึ้น

“ที่ผ่านมานอกจากชาวบ้านที่มาร่วมกิจกรรมต่างๆ เกินเป้าหมาย มีหน่วยงานข้างนอกเข้ามาด้วย อย่างฐานทัพเรือสงขลา มาช่วยงาน สันทนาการในยามมีกิจกรรม ส่วนกิจกรรมอนุรักษ์ พัฒนาชุมชน โดยทำความเข้าใจ ใส่อวดชุมชน และรณรงค์การอนุรักษ์ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม มีการเดินขบวน พาเหรด กับกลองยาวใช้รถเทศบาลมารับขยะที่ชุมชนเก็บ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ป่าชายเลน ประมงชายฝั่ง การท่องเที่ยวก็มาร่วม ส่วนในกิจกรรมการ ปลูกป่า กลุ่มเยาวชนร่วมกับวิทยาลัยตาปี”

สิ่งหนึ่งที่ได้มาจากการขับเคลื่อนโครงการฯ จากการสะท้อนปัญหา ต่างๆ ที่ชาวบ้านนำเข้าที่ประชุมหมู่บ้านทุกวันที่ 8 ของเดือน จึงคิดจะมีการ ตั้งกติกาชุมชน โดยจัดประชุมเสวนา 4 รอบ ทางกลุ่มคนรักนางำ สามารถ กลั่นกรองข้อเสนอดังกล่าวมาเป็นกติกาชุมชน 7 ข้อประกอบด้วย

1. ห้ามทิ้งขยะ สิ่งปฏิกูล ในที่สาธารณะ ข้างถนน ชายหาดลงทะเล แม่น้ำลำคลอง และบริเวณเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์โดยเด็ดขาด
2. ห้ามก่อกองไฟ จับปูลม บริเวณชายหาด
3. ห้ามปล่อยน้ำทิ้งจากคร้วเรือ หรือสถานประกอบการที่ยังไม่ได้บำบัดลงทะเล แม่น้ำลำคลอง หรือลำรางสาธารณะ รวมทั้งการประกอบอาชีพที่อาจก่อให้เกิดมลพิษหรือมลภาวะในชุมชน
4. ห้ามอวนลาก อวนรุน ลอบทุกชนิด และอวนตาลีที่มีขนาดช่องตาลีต่ำกว่า 2.5 เซนติเมตร ที่ใช้ประกอบเรือยนต์ทำการประมงในอ่าวบ้านนางกำโดยเด็ดขาด
5. ห้ามล่าสัตว์สงวน สัตว์คุ้มครองที่ใกล้สูญพันธุ์ เช่น พะยูน โลมา เต่าทะเล ค่าง ลิง เลียงผา (คูร่า) ในเขตปกครองของชุมชนโดยเด็ดขาด
6. ห้ามเปิดวิทยุ เครื่องขยายเสียง หรือคาราโอเกะส่งเสียงดังรบกวนสิทธิผู้อื่น ยกเว้นการจัดงานตามประเพณี อนึ่งในกรณีจำเป็นอนุโลมให้เปิดได้ไม่เกิน 22.00 นาฬิกา

7. ห้ามเก็บ ขุด ตัด ฝืน หรือกระทำการอื่นใดกับก้อนหิน พันธุ์ไม้
ทุกชนิด บริเวณเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

“ภาพรวมกติกาของชุมชน อยู่ที่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม ซึ่งตอนนี้เราจะเอากติกาดังกล่าวมา ขึ้นป้ายขนาดใหญ่ ให้เห็น
กันอย่างชัดเจนในชุมชน เพื่อว่าคนที่มาที่บ้านนางกำจะได้อ่านต้องปฏิบัติตัว
อย่างไร”

ศักดิ์สิทธิ์ ชันแข็ง นายก อบต.ดอนสัก ที่ปรึกษาโครงการฯ กล่าว
เสริมว่า ในนั้นมีอยู่ข้อหนึ่งที่รายละเอียดจะเกี่ยวกับ อบต. คือการสร้าง
อาคารชายหาดต่อไปนี้จะต้องมีความสูงไม่เกิน 2 ชั้น การระบายน้ำเสีย
ต้องไม่ลงทะเล หรือต้องบำบัดก่อน ซึ่ง อบต.จะประกาศหมู่บ้านรับทราบ
ก่อนเข้าเป็นข้อบัญญัติของ อบต. เพื่อบังคับลงโทษได้ตามกำหนด

“เพื่อการอนุรักษ์ เรายังทำเรื่องแหล่งอาหารโลมา เรียกว่าซั้ง ที่ใช้
ไม้ปักเป็นแนว ให้แพลงตอนมาเกาะทำให้ปลาเล็กมาหากิน เมื่อมีปลาเล็ก
ปลาน้อยอาศัยอยู่มาก โลมาก็จะตามเข้ามากินปลา กลายเป็นแหล่งหากิน
ของโลมา”

โลมามาอยู่ที่ทะเลหน้าบ้านนางกำมานาน แต่คนสนใจมาดูราว 10 ปี
ที่แล้ว โดยไปลงเรือที่ขอมมากกว่า เพราะที่นั่นมีการตื่นตัวและมีการโปรโมท
ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ แต่สำหรับนางกำ ไม่ได้คิดส่งเสริมท่องเที่ยว
เร่งรีบ อันเป็นการทำลายทรัพยากร นอกจากนั้นยังมีเรื่องราวชุมชนหลาย
อย่างน่าสนใจ เช่น

- ตำนานเทวดาเขาซ้าง
- ถ้ำแพรวพราว ซึ่งมีคนไปถ่ายภาพ จะขึ้นเป็นดวงไฟสว่างติดอยู่
ในรูปเชือกกันว่า เป็นเทวดามาปรากฏให้เห็น
- เวทีฟุ่มพวง มีชื่อนี้เพราะช่วงที่ราชินีลูกทุ่งฟุ่มพวง ดวงจันทร์
กำลังมีชื่อเสียง ชาวบ้านมานั่งพักผ่อนหย่อนใจ และร้องเพลง
ของฟุ่มพวง จึงเรียกว่าเวทีฟุ่มพวง

- เกาะผี เนื่องจากที่ชุมชนไม่มีโบสถ์ ชาวบ้านจะไปบวชที่เกาะผีตามหลักของคณะสงฆ์ว่าการสวดยติสามเณรเป็นพระต้องไปใช้เรือไปลอยกลางน้ำ ไกลเกาะแห่งใดแห่งหนึ่ง จึงจะปลอดภัยจากพวกภัยอันตรายทั้งหลาย บนเกาะสามารถชมวิวมืดันจันท์ผาจันท์แดง กล้วยไม้หางกระรอก

“หลายเรื่องก็ต้องฟื้นฟูให้นักท่องเที่ยวทราบเรากำลังดึงคณะกรรมการร่วมมาพิมพ์งาน และจัดงานใหญ่ร่วมกัน อาจใช้นักศึกษา นักเรียนชาวบ้าน มาช่วยจัดแหล่งเรียนรู้ซึ่งจุดเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว มีแผนในอบต. มีการถมที่ไว้แล้ว อยู่ระหว่างรองบจาก 3 หน่วยงานที่ประกาศสนับสนุน”

วุฒิชัย เล่าต่อว่าที่นี่มีเรื่องราวและตำนานน่าสนใจอยู่มาก เพียงแต่คนอาจยังไม่ค่อยรู้จักมากนักเพราะยังไม่ได้เผยแพร่ทางหนังสือ ไม่ได้จัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ แต่ชาวบ้านเห็นในแนวทางสร้างหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เพื่อดำเนินการเรื่องนี้ มีความคิดไปถึงการทำหลักสูตรท้องถิ่น

“ที่ผ่านมาคิดว่าเรากำลังสร้างความพร้อมไปสู่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้มากแล้ว เฉพาะโครงการนี้ เห็นได้ว่ามีคนมาร่วมประสบความสำเร็จทุกกิจกรรม และจากที่ต่างคนต่างคิดต่างคนต่างทำ ตอนนี้ หันแนวทางพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน โดยกลุ่มคนรักรักษ์นังกา ถือว่าเป็นตัวหลักกลไกในการขับเคลื่อนทุกเรื่อง”

ในกลุ่มมีการคุยกันต่อเนื่องทุกเดือน หรือหากมีเหตุการณ์บางอย่างกระทบสิ่งแวดล้อม ทางกลุ่มก็จะออกมาเคลื่อนไหวในวาระพิเศษ เช่น การลงไปตรวจสอบปัญหา แล้วส่งเรื่องให้หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องลงมาดู

“สิ่งที่อยากเห็น คือการท่องเที่ยวที่ควบคู่อนุรักษ์ การท่องเที่ยวแบบฉาบฉวยเราไม่เอา เราจะเป็นผู้เลือกและกำหนดกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องเป็นผู้ที่รักธรรมชาติ พวกที่ต้องการมาดูธรรมชาติ และที่สำคัญชุมชนก็ต้องเข้าไปจัดการได้ด้วย

อิทธิยาเล่าว่า หลังดำเนินโครงการฯ แล้ว พบว่าชุมชนน่าอยู่ขึ้น
ดูได้จากความสะอาด เพราะมีกิจกรรมให้ชาวบ้านต้องรักษาหน้าบ้านตัวเอง
เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาในชุมชนมากขึ้น

“ทุกคนก็ต้องช่วยกันดูแลหน้าบ้านตัวเอง ภาพรวมชุมชนจะสะอาด
ขึ้น ชาวบ้านเองก็ต้องปรับท่าทีในการต้อนรับนักท่องเที่ยว เช่น การยิ้มแย้ม
พูดคุย มีอัธยาศัย ทรัพยากรธรรมชาติ เราเน้นรักษาของเดิมไว้ อยู่ในสภาพ
สมบูรณ์ อันไหนเสียหายก็ปลูกทดแทนพบว่า การบุกรุกทำลายน้อยลง
การล่าสัตว์ที่เคยมีมาก ก็ลดน้อยลง ก่อนนี้มีคนมาจับปลูมที่หาดหน้าบ้าน
กันมาก แבקถุงปูกันมาเลย เพราะที่นี่มีมาก เราก็บอกห้ามจับแล้ว
ต้องกลับไป เพราะกตีกาชุมชนมาแล้ว เราบอกว่าจะอนุรักษ์เอาไว้ให้นักท่องเที่ยว
ดู ให้คนรุ่นต่อไปเห็น ว่าธรรมชาติที่นี่ยังสมบูรณ์ ตอนนั้นคนที่มาจับก็
ไม่กล้าแล้ว อาจมีบ้างคนที่แอบๆ นกกวัก ลิง ค่าง บ้างชะนี เขาก็ไม่มาล่า
เหมือนก่อน แต่ก่อนนักท่องเที่ยวที่มาแบบฉาบฉวยเอาอาหารมากิน แล้วทิ้ง
ขยะเอาไว้กับชุมชน มาก่อไฟ เราออกกตีกาชุมชน”

เพื่อให้ทุกอย่างเป็นรูปธรรม วุฒิชัยบอกว่าได้มีการเสนอแผน อบต.
ในการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน รองรับการท่องเที่ยวในอนาคต ขณะที่
ศักดิ์สิทธิ์ นายก อบต.ดอนสัก บอกว่าการหนุนเสริมของ อบต.มี 3 ประการ

- ได้มีการทำสัญญากับประมงอำเภอ ว่าห้ามลอบปูม้าในอ่าวบ้าน
นางกำ ซึ่งใครมาทำก็จำดำเนินการแจ้งจับ
- จัดสรรงบประมาณที่มาช่วยพัฒนาชายหาด เช่น เส้นทางเดิน
ท่องเที่ยว จุดชมวิว
- ทำแผนเป็นศูนย์จัดรับนักท่องเที่ยว ซึ่งกำลังถมที่

“ที่ผ่านมามีปัญหาบ่อยครั้ง คนเลี้ยงหมู ปล่อยน้ำเสียลงทะเล
โพงพางทำให้โลมาตาย พอทำโครงการนี้ ผมก็ประสานกับผู้ว่าราชการจังหวัด
ลงมาแก้ปัญหาพวกนี้ก็ลดลง เพราะชาวบ้านเห็นความสำคัญ และประโยชน์
จากการท่องเที่ยว ตอนนี้ดีใจว่าได้ทำโครงการที่ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกต่อเรื่อง
นี้” นายก อบต.ดอนสักกล่าว ●

35

ป่าลึกลับของใคร? กับลมหายใจของฉัน

โครงการการจัดการป่าชุมชน
บ้านควนยุงแบบมีส่วนร่วม

**“ลมหายใจของฉัน
คือลมหายใจของต้นไม้
ลมหายใจของต้นไม้
คือลมหายใจของฉัน
ลมหายใจของฉันคือความรักของต้นไม้
ลมหายใจของต้นไม้คือความรักของฉัน
ฉันกับต้นไม้เรามีลมหายใจเดียวกัน
เราเป็นเพื่อนกันมานานแสนนาน”**

อีกครั้งที่ วิภาดา วาสิษฐ์ ท่องคาถาคู่ครองโลก ซึ่งพระครูภาวนา
สันติคุณ (วิสุทธิ วิสุทธิจารี) แห่งวัดสันติโมหิตรี ล้อมาจากบทกลอนธรรมชาติ
ของแม่ชีคันสนีย์ เพื่อจะบอกว่าทุกทุกอย่างในโลกนี้เกี่ยวโยงสัมพันธ์ชนิดที่
ไม่อาจแยกจากกันได้

สอดคล้องกับแนวทางของโครงการการจัดการป่าชุมชนบ้านควนยุง แบบมีส่วนร่วมของบ้านควนยุง หมู่ 4 ตำบลขุนทะเล อำเภอเมือง จังหวัด สุราษฎร์ธานี ซึ่งวิภาดาเป็นผู้รับผิดชอบโครงการฯ ยังได้รับความเมตตาจาก พระครูภาวนาสันติคุณ (วิสุทธิ วิสุทธิจารี) แห่งวัดสันติโมไตร ที่คอยชี้แนะ ให้คำปรึกษาในหลายเรื่อง

“เดิมที่ป่าแห่งนี้ซึ่งมีขนาด 52 ไร่ เป็นป่าสงวนของนิคมสร้างตนเอง ขุนทะเล เป็นป่าที่สมบูรณ์ ต้นไม้ใหญ่ มีต้นยุง ต้นยางสมุนไพร 45 ชนิด ชาวบ้านใช้ประโยชน์กับป่าหาหน่อไม้ สมุนไพร แม้ว่าจะอยู่ในหมู่ 4 แต่คนที่เกี่ยวข้องเป็นคนทั้งตำบลขุนทะเล 10 หมู่บ้าน”

วิภาดาเล่าว่า ต่อมานิคมสร้างตนเอง ซึ่งสังกัดกระทรวงพัฒนาสังคม และทรัพยากรมนุษย์ ได้ไปทำเอ็มโอยูกับกระทรวงพลังงาน และกระทรวง เกษตรฯ จะใช้พื้นที่ตรงนี้ปลูกปาล์ม ตามโครงการปลูกพืชพลังงานทดแทน

“ชาวบ้านเราไม่รู้เรื่องเลยเพราะไม่มีใครบอก จู่ๆ ในปี 2553 เริ่ม มีรถแบ็คโฮเข้ามาขุด ชาวบ้านก็ถามว่าทำไม เขาก็บอกว่าจะมาดันป่านี้

ให้หมด เพื่อปลูกป่าล้ม ที่นี้ชาวบ้านไม่ยอม ก็ออกมาช่วยกันทั้ง กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน นายก อบต. และชาวบ้านทุกหมู่ที่อยู่ใกล้ป่า มีการรวมตัวทำประชาคม ยกทีมไปที่สำนักงานนิคมสร้างตนเอง แต่ก็ไม่เป็นผล”

โชคยังเข้าข้างชาวบ้านเพราะสื่อทุกแขนง สนใจมาตามข่าวเรื่องนี้ อธิบดีเจ้าของเรื่องต้องการหยุดข่าว ก็เลยประกาศให้สงวนป่าแห่งนี้ไว้เป็นป่าชุมชน

หลังจากนั้นชาวบ้านจึงตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนเฉลิมพระเกียรติ ขึ้นมาตามมาด้วยอีกหลายกลุ่มไม่ว่า เด็กที่ตั้งกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าของ ผู้ใหญ่ตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ตำบลขุนทะเล มักมีกิจกรรม เคลื่อนไหวการอนุรักษ์ในวันสำคัญ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาในหลวง-ราชินี เน้นการปลูกป่าเสริมแทนที่ขาดหายจากการลักลอบตัดไม้ช่วงที่ผ่านมา

“ที่เสนอโครงการนี้กับ สสส. เพราะว่ามีกรณีวิเคราะห์ว่าทำกิจกรรมอนุรักษ์นี้ เอาเข้าจริงแล้วทำกันอยู่ไม่กี่ครอบครัว ทำไมคนอื่นไม่มาร่วม จึงคิดว่าทำอย่างไรที่让别人มาร่วมมากขึ้น”

โครงการจัดการป่าชุมชนบ้านควนยูงแบบมีส่วนร่วม จึงดึงเครือข่าย หลายส่วนมาร่วมไม่ว่า เทศบาล รพ.สต. วัด และชุมชน

“พระครูภาวนาสันติคุณ (วิสุทธิ วิสุทธิจารี) วัดสันติโมตรี อยู่ใกล้ป่าราว 1 กม. (บริเวณวัดก็เป็นป่าชุมชนอีกแห่งขนาด 50 ไร่) มีส่วนผลักดันสำคัญที่สุด ท่านพระอาจารย์เป็นคนที่เชื่อว่าในป่าแห่งนี้มีต้นไม้ใหญ่อยู่จริงๆ” วิภาดาเล่า

หลังสวดคาถาค้ำครองโลกท่านมักให้ญาติโยมนั่งสมาธิ ตั้งจิตให้นิ่ง แล้วคิดถึง สถานการณ์ของโลกคิดถึงว่าเราจะช่วยกันอย่างไร เป็นกิจทุกครั้ง ที่ไปวัด ส่งผลต่อการกลับมาอนุรักษ์ป่า

“พระอาจารย์จะเล่านิทาน ให้เด็กฟังเรื่องกวางน้อยกับนายพราน ที่ว่ามีกวางตัวหนึ่งเห็นนายพรานก็หลบหลังก้มไม้ เมื่อเห็นนายพรานไกล เห็นต้นไม้ก็นึกก็กินจนไบหมด พอนายพรานกลับมา ไม่มีอะไรบังเลยถูกฆ่าตาย สอนให้เห็นคุณค่าของต้นไม้ ที่ต้องฟังพวาอาศัยซึ่งกันและกัน ถ้าเรา

ลืมนไป มันส่งผลมาถึงเรา ท่านจะพูดถึงกาฬิงพาอาศัยของคนกับทุกสิ่งทุกอย่าง”

ว่ากันว่าแต่ก่อนไม่มีคนกล้าเข้าไปในป่าควนงู เพราะลึกลับ น่ากลัว มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับงูใหญ่อาศัยอยู่ ผี หรือข่าวที่คนไปตายในนั้น หรือเด็กตายที่ถูกนำไปฝังในป่าแห่งนี้

หลังทำโครงการฯ เสน่ห์ของเรื่องเล่าลึกลับยังคงอยู่ เพียงแต่คนกล้าเข้าไปและรู้จักป่าผืนนี้อย่างจริงจัง

กิจกรรมของโครงการฯ เวทีใหญ่มีการเชิญคนมาร่วม หลากหลาย เพื่อสร้างความเข้าใจประชาชนสัมพันธ์ แนวคิดของโครงการ แต่ที่ดึงดูดความสนใจคนได้มากคือการบวชป่า

โรงเรียน 2 แห่ง ในชุมชนคือโรงเรียนบ้านนกงู กับโรงเรียนพัชรกิติยาภา และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี มาเป็นแนวร่วมในการจัดการป่า

ศูนย์อบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภาคเอเชียแปซิฟิก จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ยังใช้ป่าชุมชนแห่งนี้เป็นแหล่งเรียนรู้จากการวิเคราะห์ของศูนย์จากการวิเคราะห์การทับถมของดินระบุว่าป่านี้สมบูรณ์มากแห่งหนึ่ง

วิภาดาเล่าว่าในการปลูกพืชเสริมเข้าไปในป่า อย่างเช่นการปลูกกล้วยไม้ ซึ่งใครว่างหรือพร้อมเวลาใด สามารถเอากล้วยไม้ลงไปปลูกได้เลย นอกจากนั้นต้นเหียงพืชกินยอดสำคัญอย่างหนึ่งของคนใต้ปัจจุบัน ในอดีตมีอยู่มากในป่าแห่งนี้แต่ชาวบ้าน ขุดออกมาปลูกที่บ้านเสียส่วนใหญ่ วันนี้ช่วยกันนำกลับไปปลูกใหม่

หลังทำแล้วสภาพป่าดีขึ้น มีต้นไม้มากขึ้น

“มีชาวบ้านบางคนเหมือนกันที่บอกว่าไปประท้วงนิคมทำไม ให้เขาโค่นไปเสียก็ดีแล้ว แต่หลังจากร่วมบวชป่าแล้ว เขาก็พูดว่า โอโฮ! นี่ป่ามันยังสมบูรณ์อย่างนี้เลยหรือ เขาไม่เชื่อว่าต้นไม้จะใหญ่โตอย่างนั้น เคยมองจากข้างนอก ไม่ลงไปดูก็ไม่รู้” จำรัส ปานซัง ผู้บริหารโครงการฯ เป็นฝ่ายเล่าบ้าง อธิบายต่อว่า ป่านี้อนุรักษ์ไว้เพราะแม้ว่าวันหนึ่งเขาไม่ได้อยู่ตรงนี้

แล้วจะเป็นสมบัติของลูกหลานต่อไปในอนาคต

เขาวัวป่าแห่งนี้ถ้าดูจากข้างนอกจะไม่รู้ ไม่อยากเข้าไปดู แต่เข้าไปแล้วจะสบาย รมรื่น

“แต่ก่อนมีคนเล่าว่ามีงูใหญ่อยู่ในนั้น ตอนกลางคืนคนที่ขับรถผ่านริมป่าแถวเคยหยุดรถให้งูเลื้อยผ่าน ผมก็เคยเจอนะได้ยินเสียง โครกครากผ่านไป” จำรัสเล่า เรื่องที่ชวนขนลุก

“เราก็บอกว่าเรามาดีมาปกป้องป่า พืชสัตว์” วิชาดาบอกว่าเป้าหมายหลักของการทำเรื่องนี้ คือการทำป่าชุมชนแห่งนี้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ขณะนี้จึงต้องเติมพันธุ์ไม้เข้าไปให้เต็มพอ แทนที่มันถูกตัดถูกทำลายมาก่อน

“จะเป็นแหล่งเรียนรู้ได้อย่างไร เช่น จะต้องบอกกับคนที่มาที่นี่ได้ว่า ต้นไม้ที่มีอยู่นั้นมีต้นอะไรบ้าง เราก็ต้องบอกชื่อให้รายละเอียด ที่จริงเราเคยเชิญผู้รู้จากหน่วยงานบางแห่งลงมาหาข้อมูลเกี่ยวกับป่าแห่งนี้ปรากฏว่า เขาก็เก็บข้อมูลไปเยอะ แต่ไม่ได้คืนข้อมูลกลับมาให้เราเลย เลยก็ต้องค่อยทำกันต่อไป”

เธอมองว่า บางคนมาทำเรื่องป่า อาจมีวาระแอบแฝง แต่สำหรับเธอ และทีมงาน หรือชาวบ้าน ไม่ได้ทำในเชิงพาณิชย์ ไม่ได้ทำเพราะอยากรวย เราแค่รักษาป่าเอาไว้ให้ดีที่สุด อย่างน้อยถ้าชาวบ้านคนไหนไม่สบาย จะมาเอาสมุนไพรจากป่าแห่งนี้ไปใช้ สามารถทำได้เลย

“เราเคยมีกิจกรรมวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ป่าชุมชน ร่วมกับราชภัฏ-สุราษฎร์ ว่าด้วยปัญหาของป่า สาเหตุ ทางออก ชาวบ้านต้องทำอะไร เป็นอย่างไร ออกมาเป็นเล่ม ก็เอาเล่มนี้ไปเสนอกับนายกเทศมนตรี เพื่อว่าทางเทศบาลอาจมีแนวทางทำงานร่วมกับชาวบ้านได้บ้าง ที่ผ่านมาเทศบาลก็มาช่วยเต็มที่”

ตามที่ได้กล่าวแล้วว่า แม้ป่าจะอยู่ที่บ้านควนยุง แต่ป่าผืนใหญ่ เป็นของคนทั้งตำบลขุนทะเล ที่ผ่านมามีชาวบ้านหมู่อื่นก็มาช่วยเรา โดยคนที่ทำงานจริงๆ มีทั้ง อสม. อปพร. ชรบ. อพม. ประธานเครือข่ายพัฒนาสังคม ประธานเครือข่ายใกล้บ้านใกล้ใจ ประธานกลุ่มอนุรักษ์ป่า ประธานธนาคารต้นไม้ ผอ.รพ.สต. ฝ่ายสาธารณสุขชุมชนของเทศบาล ประธานผู้สูงอายุ ประธานกลุ่มสตรี ประธาน อสม. และกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่ายุงทอง

เนื่องจากในชุมชนจะมีกลุ่มต่างๆ เป็นทุนเดิมอยู่ หลายกลุ่ม รั้งช่วงต่อกันมา พอมาเรื่องนี้จึงง่าย

“กลุ่มเด็กได้ไปร่วมจัดรายการ กับ สวท. สุราษฎร์ธานี ก็ได้เผยแพร่เรื่องนี้ เราก็มักมีแผนใช้สื่อวิทยุ หลายสถานี เด็กมีการแต่งเพลง แล้วไปร้องโชว์ ก็เป็นการดึงความสนใจจากคนทั่วไปได้ เรามีการประกวดคำขวัญ คำกลอนเกี่ยวกับป่ายุงทองด้วย ได้เห็นความสัมพันธ์ของหลายภาคส่วน มาทำกิจกรรมด้วยกัน” วิชาดาบอกว่า ขณะที่ทางโรงเรียนมองว่าต่อไปนี้จะทำให้ป่าผืนนี้เป็นห้องสมุดที่มีชีวิต ให้เด็กใช้ศึกษาเรื่องต้นไม้

แม้ทางหน่วยงานเจ้าของพื้นที่จะประกาศยกให้ก็จริง แต่ยังไม่มีการลายลักษณ์อักษร นั่นไม่อาจการันตีผืนป่าแห่งนี้ วิชาดาบอกว่า ถึงอย่างไร ก็ไม่ต้องการความขัดแย้ง ความร่วมมือสวยงามกว่า ทุกวันนี้การล้อมรอบตัดไม้ไม่มีแล้ว ผลกระทบที่เกิดต่อชุมชนคือ

- สิ่งแวดล้อมดีขึ้น ได้โปรดของชุมชนกลับคืนมา ส่งผลต่อสุขภาพ
- สร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนที่เคลื่อนกันเข้ามาร่วมทำงานด้วยกัน แลกเปลี่ยนความรู้
- รู้จักพันธุ์ไม้ และรู้ว่าป่ามีความสำคัญกับชุมชนอย่างไร
- เปลี่ยนป่า ที่คนรู้สึกกลัวกลับนำกลัวให้เป็นแหล่ง ศึกษาเรียนรู้ของชุมชน
- พ่อแม่ลูกก็ได้มีเวลาทำกิจกรรมร่วมกันในป่า มีหลายครอบครัวที่ไปร่วมกิจกรรม
- นายพรานล่าสัตว์ ถูกดึงมาเป็นแกนนำ ช่วยปกป้องป่าแทนกลับใจมารักษาป่า
- ประชาชนกลุ่มเสี่ยงโดยเฉพาะที่เคยติดคุกคดียาเสพติด ก็มาช่วยกันอนุรักษ์ป่า มาเป็นอาสาสมัคร เท่ากับเอาป่ามาเป็นศูนย์รวมในการทำความดีทั้งหลายให้โอกาสกับคนพวกนี้

“เรามีพรรคพวกสื่อที่เข้าใจในสิ่งที่เราทำ ถ้ามีอะไร เขาก็เป็นแนวร่วมในงานอนุรักษ์ป่า อย่างมีเพลงบอกเกี่ยวกับป่าที่กำลังเผยแพร่อย่างไรก็แล้วแต่ ก็อย่างก้าวของเราต้องเดินไปที่ละนิด อุปสรรคปัญหาเรื่องเวลาชาวบ้านที่มาช่วยที่ไม่ตรงกัน ปัญหาขาดสถานที่อำนวยความสะดวกในการทำกิจกรรม อย่างในที่ป่า ยังขาดห้องน้ำ คนที่ไปร่วมจะมีปัญหา

ปัญหา อีกรายอย่างคือยังไม่ได้เปิดป่าทั้งหมด บางจุดยังเข้าไม่ถึงก็ต้องขยายการเดินทางเข้าไปดูสำรวจ” วิศวากล่าว ●

